

Društveni aspekti sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu

Perkov, Ivan

Doctoral thesis / Disertacija

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

<https://doi.org/10.17234/diss.2021.249984>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:010388>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Ivan Perkov

DRUŠTVENI ASPEKTI SUSTAVA ZBRINJAVANJA OTPADA U ZAGREBU

DOKTORSKI RAD

Mentori:

prof. dr. sc. Anka Mišetić

prof. emer. dr. sc. Ognjen Čaldarović

Zagreb, 2021.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Ivan Perkov

SOCIAL ASPECTS OF THE WASTE MANAGEMENT SYSTEM IN ZAGREB

DOCTORAL DISSERTATION

Supervisors:

Anka Mišetić, PhD, Full Professor

Ognjen Čaldarović, PhD, Professor Emeritus

Zagreb, 2021.

Informacije o mentorima

Anka Mišetić rođena je u Splitu 1964. Diplomirala je sociologiju (1988), a potom i magistrirala (1996) te doktorirala (2001) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Ima 28 godina radnog iskustva kao znanstvenica na Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar, a od 2014. godine zaposlena je na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Vodila je osam znanstveno-istraživačkih projekta na temu urbanog i prostornog razvoja i kvalitete života. Kao predstavnica Republike Hrvatske, od 2011. do danas aktivno sudjeluje u tri međunarodna projekta COST (European Cooperation in Science and Technology). Dobitnica je godišnje državne nagrade za znanost za 2004. godinu za knjigu *Gradski rituali*. Objavila je dvije knjige i više od 50 znanstvenih radova iz područja urbane sociologije, sociologije kulture i socijalne ekologije. Članica je uredništva znanstvenog časopisa *Društvena istraživanja* i Matičnog odbora za područje društvenih znanosti – polja politologije, sociologije, demografije, socijalne djelatnosti i sigurnosne i obrambene znanosti.

Ognjen Čaldarović rođen je u Sarajevu 1947. Diplomirao je sociologiju i filozofiju (1971) i doktorirao sociologiju (1980) na Filozofskom fakultetu u Zagrebu gdje predaje od 1975. Od 1986. je redoviti profesor, a od 2018. je nositelj počasnoga zvanja profesor emeritus Sveučilišta u Zagrebu. Intenzivno izučava i predaje sociološke teorije, sociologiju grada, sociologiju rizika i sociologiju vremena. Bio je glavni urednik *Revije za sociologiju* (1982–85). Autor je više stotina znanstvenih i stručnih publikacija među kojima se po značaju izdvajaju: *Urbana sociologija* (1985), *Suvremeno društvo i urbanizacija* (1987), *Društvena dioba prostora* (1989), *Energija i društvo* (1991), *Socijalna teorija i hazardni život* (1995), *Urbano društvo na početku 21. stoljeća* (2011), *Čikaška škola urbane sociologije* (2012) i *Prema društvu uspješno reguliranog rizika?* (2012).

Zahvale

Karli, Gabrijeli i Andriji – za životnu energiju.

Dušku i Anti – za profesionalne putokaze.

Jadranci i Dušanu – za sve što mi omogućuje.

Malom Robertu – za vjerno suputništvo u izradi ovoga rada.

Sažetak

Doktorski rad „Društveni aspekti sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu“ teorijski i empirijski izučava sustav zbrinjavanja otpada na primjeru grada Zagreba iz sociološke perspektive. Cilj je rada ustanoviti ključne društvene odnose koji utječu na poimanje otpada i postupanje s njime, a njegova je svrha ponuditi sociološki utemeljen odgovor na pitanja o društvenim odnosima među ključnim skupinama aktera važnima za sustav zbrinjavanja otpada i unutar tih skupina; o usklađenosti normativnog i vrijednosnog okvira sa stvarnim stanjem sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu; te o usklađenosti normativnog okvira s principima ekološke, ekonomske i socijalne održivosti. Osim toga, rad traži odgovor na pitanje koje je optimalno i dugoročno održivo rješenje za postupanje s otpadom u gradu Zagrebu i Republici Hrvatskoj.

Disertacija se sastoji od tri glavna dijela: (1) teorijskog okvira, (2) višerazinske analize normativnih dokumenata i (3) prezentacije i analize rezultata provedenog empirijskoga istraživanja. U teorijskom dijelu rada problematiziraju se sociološki koncepti i teze o otpadu, primarno iz područja sociologije rizika, urbane sociologije i socijalne ekologije. Normativni se okvir analizira metodom kvalitativne analize sadržaja, a odabrani su ključni dokumenti o otpadu na europskoj (8 dokumenata), nacionalnoj (3 dokumenta) i gradskoj razini (1 dokument). Analizom je utvrđeno da se lokalni i nacionalni normativni dokumenti deduciraju iz europskog normativnog okvira, ali i da nisu sasvim konzistentni te da nisu u potpunosti usklađeni s najnovijim europskim principima postupanja s otpadom. Empirijsko istraživanje provedeno je kvalitativnom metodom polustrukturiranog intervjua s ključnim akterima za sustav gospodarenja otpadom u Zagrebu. U istraživanju je sudjelovalo 30 ključnih aktera, podijeljenih u 5 skupina (stručni, politički, upravljački, medijski i civilni akteri). Ustanovljeno je da postoji latentni društveni sukob između skupina ključnih aktera, ali i unutar njih. Najizraženiji je sukob između političkih i civilnih aktera, a najpozitivniji je odnos civilnih i medijskih. Stavovi sudionika o sustavu zbrinjavanja otpada u Zagrebu su heterogeni, ali svi se slažu da sustav treba unaprijediti te da je potrebno provoditi sustavnu edukaciju javnosti o ovim temama na svim obrazovnim razinama, putem medija i drugih oblika edukacije. Dugoročno održivo rješenje moguće je ostvariti samo uz uvažavanje stručnih mišljenja, uspostavljanje dijaloga između ključnih aktera, postizanje širokog društvenog konsenzusa o važnosti ove teme i odabirom sustavnog i konzistentnog modela gospodarenja otpadom.

Ključne riječi: otpad, zbrinjavanje otpada, gospodarenje otpadom, Zagreb, sociologija rizika, urbana sociologija, socijalna ekologija

Prošireni sažetak

Doktorski rad „Društveni aspekti sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu“ teorijski i empirijski izučava sustav zbrinjavanja otpada na primjeru grada Zagreba iz sociološke perspektive. Otpad je neizbježan nusprodukt života, a u suvremenom, potrošački usmjerenom društvu, postaje sve više prepoznat kao ekološki i javnozdravstveni rizik, a time i društveni problem. Usprkos tomu, u društvenim je znanostima, pa tako i u sociologiji, ova tema relativno slabo prisutna. Međutim, sociološka relevantnost teme je neupitna s obzirom da, primjerice, neučinkovito postupanje s otpadom može biti prijetnja ustavnim i međunarodno priznatim temeljnim ljudskim pravima kao što su pravo na zdrav okoliš i pravo na zdravlje.

Cilj je rada ustanoviti ključne društvene odnose koji utječu na poimanje otpada i postupanje s njime, a njegova je svrha ponuditi sociološki utemeljen odgovor na pitanja o društvenim odnosima među ključnim skupinama aktera relevantnima za sustav i unutar njih; o usklađenosti normativnog i vrijednosnog okvira sa stvarnim stanjem sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu; te o usklađenosti normativnog okvira s principima ekološke, ekonomske i socijalne održivosti. Osim toga, rad traži odgovor na pitanje o tome koje je optimalno i dugoročno održivo rješenje za postupanje s otpadom u gradu Zagrebu i Republici Hrvatskoj.

Disertacija se sastoji od tri ključna dijela: (1) teorijskog okvira, (2) višerazinske analize normativnih dokumenata i (3) prezentacije i analize rezultata provedenog empirijskoga istraživanja.

U teorijskom dijelu rada problematiziraju se sociološki koncepti i teze o otpadu, primarno iz područja sociologije rizika, urbane sociologije i socijalne ekologije, s obzirom da su otpad i s njime povezana postrojenja u osnovi rizični, da su problemi s otpadom izraženiji u gradovima i zato što je otpad jedna od najvećih socijalnoekoloških prijetnji globalnom ekosustavu. Uz navedena sociološka polazišta, rad zauzima i transdisciplinarni i pluriperspektivni pogled, navodeći i analizirajući koncepte i teze autora koji nisu sociolozi, ali otpad razmatraju kao društveni fenomen, zbog uvjerenja da je cjelovito rješenje složenog problema kao što je zbrinjavanje otpada moguće jedino uz uvažavanje različitih struka.

Normativni se okvir o otpadu u ovome radu analizira metodom kvalitativne analize sadržaja, a odabrani su ključni dokumenti o otpadu na europskoj (8 dokumenata), nacionalnoj (3 dokumenta) i gradskoj razini (1 dokument). Metoda kvalitativne analize sadržaja normativnog okvira odabrana je jer normativni dokumenti (strategije, planovi i zakoni) predstavljaju poveznicu između dominantno prihvaćenih društvenih vrijednosti i stvarnog i željenog stanja u svijetu života. Europska je normativna razina regulirana direktivama i planovima za održivo gospodarenje otpadom, od kojih se u ovom radu u obzir uzima najznačajniji strateški dokument *7. program djelovanja za okoliš Europske unije do 2020.*, *Akcijski plan Europske unije za kružno gospodarstvo* iz 2015. i šest ključnih operativnih konsolidiranih direktiva; nacionalna je razina regulirana trima ključnim dokumentima, a to su *Strategija gospodarenja otpadom Republike Hrvatske* iz 2005. godine, *Zakon o održivom gospodarenju otpadom* iz 2013. (s uključenim izmjenama i dopunama, objavljenim u Narodnim novinama broj: 73/17, 14/19 i 98/19) te *Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017. - 2022. godine*. Gradska je razina regulirana *Planom gospodarenja otpada Grada Zagreba 2018. - 2022.* Selekcija dokumenata provedena je nakon detaljnog proučavanja cijelog normativnog okvira i konzultacija sa stručnjacima za navedeno područje. Osim dokumenata različitih razina, analizirani su dokumenti i različitoga tipa. Tako se u radu analiziraju strategije (dokumenti šireg fokusa u kojima su izražene društvene vrijednosti i donose se za duže vremensko razdoblje), planovi (fokusiraniji dokumenti koji prikazuju ciljeve sustava i daju rokove za njihovo ispunjenje) i zakoni i direktive (pravni dokumenti s jasnim i preciznim odredbama i odgovornostima).

Analizom je utvrđeno da se lokalni i nacionalni normativni dokumenti deduciraju iz europskog normativnog okvira, ali i da nisu sasvim konzistentni kao i da nisu u potpunosti usklađeni s najnovijim europskim principima postupanja s otpadom. Nekonzistentnost se očituje u činjenici da se nacionalni normativni okvir ne bi mogao u potpunosti provesti u praksi jer su neke od odredbi međusobno kontradiktorne. Primjerice, kada bi se postigli zadani ciljevi – visoka stopa odvojenog prikupljanja otpada i izgradnja svih predviđenih centara za gospodarenje otpadom – u spomenutim se centrima ne bi imalo što obrađivati. U nacionalnom se i gradskom normativnom okviru, u odnosu na europski, manje problematizira participacija javnosti u odlučivanju i manje se inzistira na važnosti edukacije građana. Nacionalna je strategija zastario dokument i potrebno je donošenje novog strateškog dokumenta o otpadu, usklađenog s najnovijim principima postupanja s otpadom u Europskoj uniji. Planovi su ambiciozni, ali dosadašnja iskustva s istovrsnim dokumentima pokazuju da se ne ostvaruju u praksi.

Empirijsko istraživanje provedeno je kvalitativnom metodom polustrukturiranog intervjua s ključnim akterima za sustav gospodarenja otpadom u Zagrebu. U istraživanju je sudjelovalo 30 ključnih aktera, podijeljenih u 5 skupina (stručni, politički, upravljački, medijski i civilni akteri). Proučavanje dostupne znanstvene i stručne literature i medijskih sadržaja pomoglo je u odabiru relevantnih potencijalnih sudionika, odnosno sugovornika za istraživanje. Uzorak je bio namjerni, neprobabilistički jer je procijenjeno da je to najprikladnije za istraživanje ovako specifične teme, s malim ukupnim brojem ključnih aktera. Akteri su odabrani prema različitim kriterijima, ovisno o skupini. Kod političkih su odabrani oni koji se u svojim strankama bave tematikom zaštite okoliša; upravljački akteri bili su oni na najvišim hijerarhijskim pozicijama unutar svojih resora; predstavnici medija birani su po kriteriju specijaliziranosti za teme okoliša i otpada; svi civilni akteri u istraživanju su u rukovodstvu najutjecajnijih zagrebačkih udruga civilnoga društva koje se bave ovim temama. Stručnjaci su pak odabrani po kriteriju raznovrsnosti, odnosno uključenosti različitih struka te znanstvene i/ili stručne izvrsnosti. Intervjui su se provodili licem u lice, a svi su sudionici bili locirani u Zagrebu.

Sudionici istraživanja su kao najveće hrvatske društvene probleme najviše isticali korupciju, klijentelizam i nepoštivanje struke u odlučivanju o važnim društvenim pitanjima, a nerijetko su spominjali i probleme nezaposlenosti, nedovoljno visokoga standarda, demografske devastacije i besperspektivnosti mladih. Opće je društveno stanje većinom procijenjeno nezadovoljavajućim iako je dio aktera istaknuo i neka pozitivna kretanja od osamostaljenja Hrvatske do danas. Radi se o nalazima konzistentnima s onima dosad provedenih istraživanja u Hrvatskoj o različitim temama.

Pitanje o općem stanju okoliša u Zagrebu izazvalo je podjele između skupina aktera. Civilni su akteri najkritičniji prema stanju okoliša i najviše koncentrirani na sustav gospodarenja otpadom, a upravljački su akteri relativno zadovoljni generalnom okolišnom slikom grada. Stručnjaci, osim otpada ističu i problem vodoopskrbe i prometa.

Ustanovljeno je da postoji latentni društveni sukob između skupina ključnih aktera, ali i unutar njih. Najizraženiji je sukob između političkih i civilnih aktera, a najpozitivniji je odnos civilnih i medijskih. Svi su ostali odnosi podijeljeni; drugim riječima, unutar skupina ima i pozitivnih i negativnih mišljenja o drugim skupinama. Takvi su odnosi najčešći, dijagnosticirani su između političara i upravljača, upravljača i stručnjaka, novinara i stručnjaka, novinara i upravljača, stručnjaka i civilnih udruga.

Stavovi sudionika o sustavu zbrinjavanja otpada u Zagrebu su heterogeni, ali svi se slažu da sustav treba unaprijediti te da je potrebno provoditi sustavnu edukaciju javnosti o ovim temama na svim obrazovnim razinama, putem medija i drugih oblika edukacije. Konsenzus trideset visokokvalificiranih i specijaliziranih aktera teško je postići po bilo kojem pitanju, ali iz svih predstavljenih odgovora može se zaključiti da svi akteri smatraju da je društvene i ekološke prilike u Zagrebu i Hrvatskoj moguće i potrebno poboljšati, a sustav gospodarenja zagrebačkim otpadom potrebno je znatno unaprijediti. Sudionici istraživanja nisu pretjerano optimistični kada je u pitanju razvoj grada Zagreba u bližoj budućnosti i smatraju da on najviše ovisi o političkim kretanjima.

U zaključnom se dijelu rada sumiraju rezultati obaju istraživanja, a nalazi se povezuju s teorijskim konceptima predstavljenima u teorijskom dijelu rada. Zaključuje se da je zagrebački sustav zbrinjavanja otpada potrebno pretvoriti u zagrebački sustav gospodarenja otpadom. Potrebno je realizirati ekonomski, ekološki i socijalno održiv model upravljanja otpadom u Zagrebu, a to se može postići kroz sustavnu edukaciju o otpadu na svim razinama obrazovanja te uz stvaranje zaokruženog i potpunog sustava gospodarenja otpadom. Uvjet za to je stvaranje društvenog konsenzusa o važnosti ove teme, odabir i dugoročan rad na realizaciji konzistentnog i održivog modela upravljanja koji neće ovisiti o promjenama političke vlasti te uključivanje stručnjaka, udruga civilnog društva i javnosti u procese donošenja odluka.

Extended summary

The doctoral thesis "Social aspects of the waste disposal system in Zagreb" theoretically and empirically studies the waste disposal system on the example of the city of Zagreb from a sociological perspective. Waste is an inevitable by-product of life, and in a modern, consumer-oriented society, it is becoming increasingly recognized as an environmental and public health risk and social problem. Nevertheless, in the social sciences and thus in sociology, this topic is relatively poorly represented. However, the sociological relevance of the topic is unquestionable given that, for example, inefficient waste management can be a threat to constitutional and internationally recognized fundamental human rights such as the right to a healthy environment and the right to health.

The aim of this thesis is to establish the key social relations that influence the perception and treatment of waste, and its purpose is to offer a sociologically based answer to questions about social relations among key groups of actors relevant to the system and within them; on the harmonization of the value and normative framework on waste with the actual state of the system in Zagreb, and on the harmonization of the normative framework with the principles of ecological and social sustainability. In addition, the paper seeks to answer the question of what is the optimal and long-term sustainable solution for waste management in the city of Zagreb and the Republic of Croatia.

The dissertation consists of three key parts: (1) theoretical framework, (2) multilevel analysis of normative documents of different types and (3) presentation and analysis of empirical research findings. All chapters are divided into smaller units (subchapters) that represent rounded thought and subject units.

In the theoretical part of the paper, primarily sociological concepts and theses on waste are problematized, and the most present are the concepts of three sociological subdisciplines, risk sociology, urban sociology and social ecology. The reasons for choosing these three subdisciplines are assessments that the topic is in the sphere of risk because waste and related plants are basically risky; urban because waste problems are more pronounced in cities and socio-ecological because waste is one of the biggest global threats to the ecosystem. In addition to the stated sociological starting points, the work takes a transdisciplinary and pluriperspective view. The concepts and theses of authors who are not sociologists, but consider waste as a social phenomenon, are listed and analyzed, due to the belief that a complete solution to a complex

problem such as waste disposal is possible only with respect for different professions and focus on the problem.

The normative framework on waste in this paper is analyzed by the method of qualitative content analysis and key documents on waste at the European (8 documents), national (3 documents) and city level (1 document) were selected. The method of qualitative content analysis of the normative framework was chosen because normative documents represent a link between dominantly accepted social values and the actual and desired state in the lifeworld. The European level (1) is regulated by directives and plans for sustainable waste management, of which the most important strategic document is taken into account in this paper along with six key operational consolidated directives; (2) the national level is regulated by three key documents, namely the *Waste Management Strategy of the Republic of Croatia* (2005), the *Sustainable Waste Management Act* (2013) (including amendments, published in the Official Gazette No. 73/17, 14/19 and 98/19) and the *Waste Management Plan of the Republic of Croatia for the period 2017-2022* and (3) at the city level there is a *Waste Management Plan of the City of Zagreb 2018-2022*. The selection of documents was carried out after a detailed study of the entire normative framework and consultation with experts in the field. In addition to being of different levels, the analyzed documents are of different types. Thus, the paper analyzes strategies (long-term documents of a broader type in which social values are expressed), plans (more focused documents that show the goals of the system and give deadlines for their fulfillment) and laws and directives (legal documents with clear and precise provisions and responsibilities).

The analysis showed that local and national documents are deduced from the European framework, but also that they are not completely consistent and that they are not fully in line with the latest European principles of waste management. The inconsistency is manifested in the fact that the national normative framework could not be implemented because some of the provisions are contradictory. Namely, if the set goals were achieved - a high rate of separate waste collection and the construction of all planned waste management centers - there would be nothing to process in the mentioned centers. The *National Strategy* is an outdated document and it is necessary to adopt a new strategic document on waste, harmonized with the latest principles of waste management of the European Union. The plans are ambitious, but previous experiences with similar documents show that they are not realized in practice. In the national and city normative framework, compared to the European one, public participation in decision-making is less present and less importance is placed on the education of the general public.

Empirical research was conducted using a qualitative method of semi-structured interviews with key actors for the waste management system in Zagreb. The survey involved 30 key actors, divided into 5 groups (professional, political, managerial, media and civil (NGO) actors). The interviews were conducted face to face, and all participants were located in Zagreb. The study of available literature and media content helped in selecting relevant potential participants for the research. The sample was intentional, unprobabilistic, because it was estimated that it was the most favorable for research on such a specific topic, with a small total number of key actors. The actors were selected according to different criteria, depending on the group. In the case of politicians, those who deal with environmental issues in their parties have been selected; the selected management actors were those in the highest hierarchical positions within their departments; media representatives were selected according to the criteria of specialization for environmental and waste topics; all civil actors in the research are in the leadership of the most influential Zagreb environmental organizations. The experts were selected according to the criteria of diversity, ie inclusion of different professions; and scientific and / or professional excellence.

The participants in the research recognized corruption, clientelism and disrespect for the professionals in deciding on important social issues as the biggest Croatian social problems, and they often mentioned the problems of unemployment, insufficiently high standards, demographic devastation and hopelessness of young people. The general social situation was mostly assessed as unsatisfactory, although some actors pointed out some positive developments since Croatia's independence (1990).

The issue of the general state of the environment in Zagreb has caused divisions among groups of actors. Civil society actors are most critical of the state of the environment and most concentrated on the waste management system. Management actors are satisfied with the general environmental state of the city. Apart from waste, experts also point out the problem of water supply and traffic.

It was found that there is a latent social conflict among groups of key actors, but also within them. The conflict between political and civil actors is the most pronounced, and the relationship between civil and media is the most positive. All other relationships are divided, in other words, within groups there are both positive and negative opinions about other groups. Such relationships are the most common, diagnosed between politicians and managers, managers and experts, journalists and experts, journalists and managers, experts and civil society organizations.

The attitudes of the participants about the waste management system in Zagreb are heterogeneous, but all participants agree that the system needs to be improved and that it is necessary to conduct systematic education of the general public on these topics at all educational levels and through the media and other forms of education. Consensus among thirty highly qualified and specialized actors is difficult to reach on any issue, but from all the answers presented it can be concluded that all actors believe that social and environmental conditions in Zagreb and Croatia can and should be improved, and the Zagreb waste management system needs to be significantly improved. The participants in the research are not overly optimistic when it comes to the development of the city of Zagreb in the near future and believe that it mostly depends on political trends.

In the concluding part of the paper, the results of both researches are summarized, and the findings are connected with the theoretical concepts presented in the theoretical part of the paper. It is concluded that the Zagreb waste management system needs to be transformed. It is necessary to implement an economically, ecologically and socially sustainable model of waste management in Zagreb - and this can be achieved through systematic education on waste at all levels of education and with the creation of a complete waste management system. The conditions for this are (1) the creation of social consensus on the importance of this topic, (2) selection and long-term work on the implementation of a consistent and sustainable management model that will not depend on changes of political power and (3) involvement of experts, civil society organizations and the public in decision-making processes.

Sadržaj

Uvod.....	1
1. Teorijski okvir	7
1.1. Osnovni pojmovi.....	8
1.2. Sociološki aspekti sustava zbrinjavanja i gospodarenja otpadom	13
1.2.1. Pregled odabranih socioloških radova o otpadu.....	16
1.2.2. Razmatranje fenomena otpada u hrvatskoj sociologiji.....	21
1.2.3. Sociologija rizika	25
1.2.4. Urbana sociologija.....	43
1.2.5. Socijalna ekologija.....	51
2. Metodologija	65
2.1. Tijek istraživanja.....	69
2.2. Sociodemografska obilježja sudionika.....	73
3. Višerazinska analiza sadržaja normativnog okvira o otpadu	75
3.1. Europska regulativa o otpadu	75
3.1.1. Sedmi program djelovanja za okoliš Europske unije do 2020.	77
3.1.2. Akcijski plan Europske unije za kružno gospodarstvo iz 2015.....	81
3.1.3. Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća 94/62/EZ od 20. prosinca 1994. o ambalaži i ambalažnom otpadu	83
3.1.4. Direktiva Vijeća 1999/31/EZ od 26. travnja 1999. o odlagalištima otpada	84
3.1.5. Direktiva 2000/53/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 18. rujna 2000. o otpadnim vozilima.....	86
3.1.6. Direktiva 2006/66/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 6. rujna 2006. o baterijama i akumulatorima i o otpadnim baterijama i akumulatorima	87
3.1.7. Direktiva 2008/98/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o otpadu	88
3.1.8. Direktiva 2012/19/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 4. srpnja 2012. o otpadnoj električnoj i elektroničkoj opremi.....	91
3.1.9. Sinteza europskog normativnog okvira.....	92
3.2. Hrvatska regulativa o otpadu.....	93
3.2.1. Strategija gospodarenja otpadom Republike Hrvatske.....	93
3.2.2. Zakon o održivom gospodarenju otpadom	99
3.2.3. Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017. – 2022. godine.	106
3.2.4. Sinteza hrvatskog normativnog okvira o otpadu.....	113
3.3. Zagrebačka regulativa o otpadu	114
3.3.1. Plan gospodarenja otpadom Grada Zagreba za razdoblje 2018. - 2023.	114

3.3.2. Sinteza zagrebačkog normativnog okvira o otpadu	124
3.4. Glavne značajke normativnog okvira o otpadu.....	125
4. Rezultati istraživanja o društvenim aspektima sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu	129
4.1.1. Opće društvene prilike u Zagrebu i Hrvatskoj.....	129
4.1.2. Najveći društveni problemi u Zagrebu i Hrvatskoj	133
4.1.3. Dojam posjetitelja o Zagrebu	138
4.1.4. Stanje zagrebačkog okoliša i kritične ekološko-komunalne točke grada	142
4.1.5. Procjena normativnog okvira o otpadu.....	147
4.1.6. Stanje odlagališta otpada Jakuševac – Prudinec	153
4.1.7. Primjeri dobre prakse gospodarenja otpadom u zemlji i inozemstvu.....	159
4.1.8. Uloga skupina ključnih aktera u sustava gospodarenja otpadom u Zagrebu	163
4.1.9. Razvoj grada Zagreba.....	189
4.1.10. Dugoročno održivo rješenje.....	193
4.2. Rasprava.....	203
5. Zaključak	207
Popis literature	213
Prilozi.....	221
Prilog 1. Nacrt polustrukturiranog dubinskog intervjua	221
Prilog 2. Informirani pristanak za sudjelovanje u istraživanju	224
Prilog 3. Matrice analize sadržaja normativnog okvira o otpadu	226
Životopis i objavljeni radovi autora	239

Uvod

Suvremeno se društvo suočava s mnogim poteškoćama prouzrokovanim različitim globalizacijskim i modernizacijskim izazovima, a suvremena sociologija stvara teorijske okvire za njihovu analizu i empirijske alate za njihovo istraživanje. Sve su zapaženiji socijalnoekološki problemi i s njima povezani rizici suvremenih društava koji su globalno prisutni, ali se u različitim društvima manifestiraju u različitim opsezima i intenzitetima. Ovaj je doktorski rad fokusiran na sve veće stvaranje otpada kao konkretan problem koji utječe na život građana grada Zagreba, kao i na živote građana drugih urbanih centara Hrvatske i svijeta u XXI. stoljeću. Otpad je (nus)proizvod života, a u uvjetima sve izraženijeg potrošački usmjerenog življenja i stalnog rasta svjetskog stanovništva kao i sve veće koncentracije stanovnika u urbanim sredinama, postaje sve važniji i sve složeniji fenomen. Stokols (2018: 242) navodi studije koje sugeriraju da globalni ljudski ekološki otisak, odnosno učinak koji stvaramo trošenjem prirodnih resursa i stvaranjem otpada, daleko premašuje sposobnost Zemlje da obnovi prirodni kapital i poništi stvoreno onečišćenje.

Tematika zbrinjavanja i gospodarenja otpadom je danas, više nego ranije, prepoznata u različitim sferama društva; postala je donekle važno političko pitanje, medijski je prisutna, a izaziva i određeno zanimanje građana jer utječe na njihovu svakodnevicu. Ova tematika, dakle, nadilazi isključivo ekonomske ili ekološko-biološke sfere brige o zaštiti okoliša te prodire i u problematiku društvenih odnosa. Kao takva prepoznata je u različitim sferama društva, od političke do medijske, a uzrokuje i određeno zanimanje građana, posebice kada utječe na njihovu svakodnevicu. Otpad se tiče i međunarodnih i ustavno zajamčenih ljudskih prava budući da učinkovito gospodarenje njime štiti društvo od moguće prijetnje jednoj od temeljnih vrednota ustavnoga poretka, a to je očuvanje prirode i čovjekova okoliša (čl. 70. Ustava Republike Hrvatske). Isto tako, kvalitetan sustav gospodarenja otpadom doprinosi očuvanju međunarodno prepoznatih temeljnih ljudskih prava - prava na zdrav okoliš (čl. 37. Povelje Europske unije o temeljnim pravima) i prava na zdravlje i dobrobit čovjeka (čl. 25. Opće deklaracije o pravima čovjeka Ujedinjenih naroda). Republika Hrvatska je potpisnica obaju navedenih dokumenata.

Ovaj rad smješta sustav zbrinjavanja otpada u vremenski, prostorni i društveni kontekst; proučava se stanje sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu na izmaku drugog desetljeća 21. stoljeća. Cilj je rada ustanoviti ključne društvene odnose koji utječu na poimanje otpada i postupanje s njime, a njegova je svrha ponuditi sociološki utemeljen odgovor na pitanja: koje

su skupine ključnih aktera koji utječu na sustav zbrinjavanja otpada u Zagrebu; kakvi su društveni odnosi i odnosi moći unutar tih skupina i među njima; kako se društvene vrijednosti povezane sa zaštitom okoliša reflektiraju na normativne akte koji reguliraju sustav; u kakvom su odnosu ti normativni akti sa stvarnim stanjem u svijetu života; jesu li i u kojoj mjeri normativni okvir i stvarna situacija u Zagrebu usklađeni s principima ekološke i socijalne održivosti; postoji li i koje je ekološki, ekonomski i socijalno dugoročno održivo rješenje za postupanje s otpadom u Zagrebu.

Zbog težnje za odgovorima na navedena pitanja, u sklopu izrade ovoga rada je provedena fokusirana analiza znanstvene i stručne literature i realizirana su dva istraživanja. U sadržajnom se smislu disertacija sastoji od tri osnovna dijela: teorijskog okvira s pregledom ključnih teorijskih, primarno socioloških koncepata relevantnih za temu zbrinjavanja otpada i dva istraživačka dijela: (1) višerazinske kvalitativne analize sadržaja normativnih dokumenata (2) prikaza, analize i interpretacije rezultata empirijskoga istraživanja provedenog metodom polustrukturiranog intervjua.

U teorijskom se dijelu prezentira selekcija važnih domaćih i međunarodnih znanstvenih i stručnih radova koji otpad i sustave za njegovo zbrinjavanje proučavaju kao društveni fenomen. Predstavljaju se uglavnom sociološki radovi i koncepti, ali se nudi i pregled teza drugih znanstvenika zbog uvjerenja da su transdisciplinarnost, pluriperspektivnost i fokusiranost na problem nužni kako bi se odgovorilo na sve složenije probleme odnosa prema otpadu i njegovu zbrinjavanju u suvremenim društvima.

Iako u okviru različitih disciplina i perspektiva raste znanstveno-istraživački interes za ovu temu, ona nije još dovoljno sociološki istražena, pogotovo u hrvatskim okvirima. Polazeći od te ocjene, važno je istaknuti da su sociološki aspekti fenomena zbrinjavanja otpada mnogobrojni i višeslojni te su teorijski, u ovomu radu, ukotvljeni između tri sociološka područja - sociologije rizika, urbane sociologije i socijalne ekologije. Razlozi su za odabir tih triju područja procjene da je tema u sferi rizika jer su otpad i s njime povezana postrojenja u osnovi rizična, urbana jer su problemi s otpadom očitiji i izraženiji u gradovima i socijalnoekološka zato što je otpad jedna od najvećih globalnih prijetnji ekosustavu. Teorijski se okvir ovoga rada primarno temelji na znanstvenim i stručnim radovima odabranih hrvatskih i svjetskih sociologa koji su se bavili navedenim područjima, ali se, na tragu napomene o transdisciplinarnosti, oslanja i na znanstvene i stručne doprinose iz drugih područja koja se bave ovom temom kako bi se dobila najšira moguća slika o ovom problemu.

Sociologija rizika upozorava da je narativ o riziku društveni konstrukt, a rizik shvaća kao društvenu činjenicu u *durkheimovskom* smislu. Stoga se u radu ističe važnost sociološkoga promatranja međuodnosa rizika u suvremenim društvima s jedne, i okoliša, odnosno životnoga, posebno urbanoga prostora, s druge strane. Prema van Loonu (2002: 105) „svi se ekološki rizici, u većoj ili manjoj mjeri, mogu povezati s otpadom”. Otpad ima brojne negativne učinke na kvalitetu tla, vode i zraka, a može negativno utjecati i na ljudsko zdravlje. Samu riječ otpad koristimo svakodnevno, ali značenje pojma nije sasvim jednostavno jer je narativ o otpadu također društveni konstrukt. Operativna definicija koja se koristi u ovom radu odgovara onoj u Zakonu o održivom gospodarenju otpadom (NN 94/13, 73/17, 14/19, 98/19) koji kaže da je otpad svaka tvar ili objekt koji nositelj odbacuje ili je dužan odbaciti i ima dva temeljna svojstva, a to su: (1) ima štetan utjecaj na okoliš i ljude i (2) ima različita mjesta nastajanja i pojavne oblike.

Tematiziranje sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu uključuje i područje urbane sociologije. Manuel Castells (1977: 435), jedan od najvećih suvremenih sociologa, ističe da se urbani problemi u društvu moraju promatrati isključivo uzimajući u obzir strukturalne instance, društvene odnose i konjunkturu, a sociološki klasik Lewis Mumford još ranije (1959: 575) govori da je „autor grada komuna kao zajednica, grad kao cjelina, kao društveno biće“. Urbana okolina, podrazumijeva, dakle, veći broj aktera, odnosno zainteresiranih strana. Tipologiju aktera u urbanom prostoru temeljenu na sličnim razmišljanjima, koja se, u nadopunjenome obliku, koristi u empirijskome dijelu ovoga rada, iznio je urbani sociolog Michael Bassand (2001: 347), a uključuje stručne, političke, ekonomske i civilne aktere. Osim toga, važno je napomenuti i da se u ovom radu najviše govori o komunalnom otpadu koji je, po svom obimu i značaju za svakodnevni život građana, najznačajniji. Prema zakonskoj definiciji (NN 94/13, 73/17, 14/19, 98/19), komunalni otpad je otpad nastao u kućanstvu i otpad koji je po prirodi i sastavu sličan otpadu iz kućanstva, osim proizvodnog otpada i otpada iz poljoprivrede i šumarstva. Komunalni je otpad komunalno pitanje, a kvaliteta komunalne infrastrukture i ukupna kvaliteta života i blagostanje građana važne su teme suvremene urbane sociologije.

Nadopunjavajući krilaticu Francisa Bacona „znanje je moć“, Moltmann (1971: 43) navodi: „Znanje je moć, a moć nije neutralna pa znanost načelno nikad nije neutralna“. Navedeni citat upozorava na činjenicu da se, proučavajući ovu temu, nipošto ne smiju zanemariti slojeviti i složeni odnosi moći u društvu koji utječu na sve aspekte i sfere života pa tako i na sustave zbrinjavanja otpada, ali i javni i znanstveni narativ o njima. Kad su ti sustavi u pitanju, najvažnije je proučiti odnose moći među ključnim skupinama aktera pa je jedan značajan dio

istraživanja i analize posvećen upravo tomu. Društveni se odnosi moći, u teorijskom dijelu rada, dovode u vezu s nekim poznatim sociološkim teorijama: funkcionalističkom; teorijom mreža i teorijom socijalnog kapitala. Isti nam citat govori i da se ne treba susprezati od odabira i nuđenja pravih rješenja, ako su ona znanstveno utemeljena. Upravo je tako i učinjeno u zaključnom dijelu ovog doktorskoga rada.

Nakon teorijskog utemeljenja teme, slijedi problematiziranje i višerazinska kvalitativna analiza sadržaja normativnog okvira o otpadu. Navedena je analiza napravljena zbog činjenice da se, po sociološkoj definiciji, normativni okvir ekstrahira iz dominantno prihvaćenih društvenih vrijednosti. Normativni je okvir, u ovom slučaju, most između onoga što o okolišu kao društvo mislimo ili želimo i stvarnog stanja koje vidimo ili želimo vidjeti u svojim gradovima i mjestima, u našem *lebensweltu*. Prikazuju se i analiziraju najvažniji normativni akti na europskoj, nacionalnoj i gradskoj razini. Obradeni normativni akti nisu samo različitih razina već su i različitoga tipa – prikazuju se i analiziraju strategije (dugoročni dokumenti šireg opsega u kojima su izražene društvene vrijednosti), planovi (fokusiraniji srednjoročni dokumenti koji prikazuju ciljeve sustava i daju rokove za njihovo ispunjenje) i zakoni i direktive (pravni dokumenti s jasnim i preciznim odredbama i odgovornostima). Višerazinska je analiza ključna jer je jasno da lokalni i nacionalni okviri više nisu dovoljni za percepciju problema, ali ni za učinkovito suočavanje s njihovim posljedicama niti pronalaženje rješenja za njihovo smanjivanje ili eliminaciju.

Nakon analize normativnoga okvira slijedi prikaz i analiza podataka dobivenih empirijskim istraživanjem metodom polustrukturiranoga intervjua. Ovo kvalitativno istraživanje provedeno je od svibnja 2019. do travnja 2020. godine i u njemu su sudjelovali predstavnici odabranih skupina ključnih aktera – stručnjaka, političara, upravljača, novinara i predstavnika udruga civilnoga društva. Akteri su odabrani po različitim kriterijima, ovisno o skupini. Od političkih su odabrani oni koji se u svojim strankama bave tematikom zaštite okoliša; odabrani upravljački akteri bili su oni na najvišim hijerarhijskim pozicijama unutar svojih resora; predstavnici medija birani su po kriteriju specijaliziranosti za teme okoliša i otpada; svi civilni akteri u istraživanju su u rukovodstvu najutjecajnijih zagrebačkih udruga civilnoga društva koje se bave ovim temama. Stručnjaci su pak odabrani po kriteriju raznovrsnosti, odnosno uključenosti različitih struka te znanstvene i/ili stručne izvrsnosti. U istraživanju je sudjelovalo od pet do sedam predstavnika svake od skupina ključnih aktera, a ukupno je provedeno 30 intervjua. Istraživanje je provedeno razgovorima *licem u lice*, te su se snimali uređajem za snimanje zvuka. Svi su sudionici bili locirani u Zagrebu.

U prikazu rezultata koriste se odabrani autentični citati sudionika podijeljeni u tematske blokove. U prikazu svakog tematskog bloka daje se sažet citat svakog od sudionika, a na kraju prikaza svakog bloka je i kratka analiza prikazanog. Svi su sudionici, radi zaštite njihova identiteta, označeni zasebnim kodom, a odgovori i stavovi svakog od njih mogu se sustavno pratiti kroz cijeli prikaz istraživanja. Nakon prikaza rezultata i nalaza istraživanja, slijedi njihova analiza i interpretacija koja nalaze povezuje i s ranije opisanim teorijskim i normativnim okvirom. U zaključnom se dijelu rada sumiraju rezultati i daju završne ocjene. Rezultati ovoga rada mogli bi imati utjecaj na postizanje boljeg, pravednijeg i učinkovitijeg sustava gospodarenja otpadom u Zagrebu i Hrvatskoj.

1. Teorijski okvir

Teorijski je okvir ovoga rada sociološki, a specifična područja na koja se rad oslanja pripadaju trima sociološkim disciplinama: sociologiji rizika, urbanoj sociologiji i socijalnoj ekologiji. Sociologija rizika upozorava da otpad i s njim povezani sustavi predstavljaju rizik za ljude i okoliš, a urbana sociologija da su gomilanje otpada i problemi povezani sa sustavima gospodarenja njime više izraženi u urbanim naseljima u kojima živi veći broj ljudi. Treća sociološka disciplina prisutna u ovom radu jest socijalna ekologija koja proučava složen odnos društvenog djelovanja i okoliša, u ovom slučaju, odnos postupanja zagrebačke lokalne zajednice s otpadom i utjecaj tog postupanja na zagrebački okoliš. U poglavlju se javljaju i teze i koncepti autora koji nisu sociolozi, ali otpad promatraju kao društveni fenomen zbog uvjerenja da je složene društvene fenomene korisno promatrati multiparadigmatski, transdisciplinarno i pluriperspektivno. Važno je naglasiti da podjela teorijskog dijela rada na poddiscipline ne znači njihovo razdvajanje. Dapače, upravo se na temi otpada ove discipline isprepliću i njihovim se sinergijskim učinkom može doći do bogatih spoznaja. Dodatno valja napomenuti da tematika otpada svakako obuhvaća i druge značajne sociološke koncepte poput koncepta kvalitete života.

Teorijski se okvir sastoji od dva glavna poglavlja i niza potpoglavlja koja obrađuju specifične teme. Prvo poglavlje sintetizira ključne pojmove povezane s otpadom i sustavima za gospodarenje njime, a važni su za daljnji tijek rada. Drugo poglavlje obrađuje sociološke aspekte fenomena otpada i sustava za njegovo zbrinjavanje i gospodarenje. Posebni su odjeljci posvećeni odabranim međunarodnim i hrvatskim sociološkim radovima koji proučavaju sustave gospodarenja otpadom kao društvene fenomene. Nakon toga slijede pogledi na otpad iz rakursa triju navedenih odabranih socioloških disciplina ključnih za njegovo sociološko spoznavanje.

Nit koja povezuje odabrane sociološke koncepte u teorijskom dijelu rada jest ideja da je fenomen otpada široki društveni problem koji zahvaća različite društvene aktere i prisutan je globalno, ali se u svakoj lokalnoj sredini manifestira na različite načine. Zbog toga su u poglavlju prisutni koncepti koji su globalno značajni poput razmatranja odnosa moći među različitim društvenim akterima važnima za sustave gospodarenje otpadom, a specifičan lokalni kontekst oslikava se analizom hrvatskih radova socijalnoekološke i urbanosociološke tematike i tematike sociologije rizika.

1.1. Osnovni pojmovi

Da bi se o otpadu i sustavima gospodarenja njime pisalo i raspravljalo prvo ih valja definirati. Postoji shvaćanje da je otpad samo sirovina na pogrešnome mjestu, a suvremeni pristupi poput principa hijerarhije otpada, o kojima će kasnije (poglavito u poglavlju o normativnom okviru) biti više riječi, sve se više približavaju takvom razmišljanju. Otpad je u osnovi, a i prema Zakonu o održivom gospodarenju otpadom (NN 94/13, 73/17, 14/19, 98/19) svaka tvar ili predmet koju korisnik odbacuje, namjerava ili mora odbaciti. Ima dva temeljna svojstva, a to su (1) ima štetan utjecaj na okoliš i ljude te (2) ima različita mjesta nastajanja i pojavne oblike. Sociološke su definicije nešto složenije, a uvodno valja istaknuti Van Loonovu (2002: 108) koji navodi da „otpad postaje otpad samo kad se uklanja iz izvornog entiteta, kada se 'dobro' odvoji od njega. Dijeljenjem proizvoda na dobar i loš dio narušava se slika otpada kao neželjene nuspojave. Međutim, to prikriva činjenicu da se ono što se naziva korisnim lako i brzo pretvara u beskorisnost.“

Budući da se ovaj rad fokusira na proučavanje komunalnog otpada, najviše se definicija bavi upravo njime. Značenje pojma nije ni jednostavno ni jednoznačno, stoga će se predstaviti više odabranih definicija. Prema hrvatskoj zakonskoj definiciji (NN 94/13, 73/17, 14/19, 98/19) miješani komunalni otpad je „otpad iz kućanstava i otpad iz trgovina, industrije i iz ustanova koji je po svojstvima i sastavu sličan otpadu iz kućanstava, iz kojeg posebnim postupkom nisu izdvojeni pojedini materijali (kao što je papir, staklo i dr.) te je u Katalogu otpada označen kao 20 03 01“ (NN 90/2015-1757). Definicija Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) navodi da se komunalni otpad odnosi na otpad koji sakupljaju i obrađuju lokalne zajednice. Obuhvaća otpad iz kućanstava, uključujući glomazni otpad, srodan otpad iz trgovine, poduzeća, ustanova i malih poduzeća, dvorišta i vrtova, otpad od čišćenja ulica, sadržaj kontejnera za smeće i otpad od čišćenja tržnica. Izuzeti su otpad iz komunalne kanalizacijske mreže i otpad nastao gradnjom ili rušenjem lokalnih objekata. Definicija Panameričke zdravstvene organizacije (PAHO) navodi da je komunalni otpad kruti ili polukruti otpad generiran u naseljenim mjestima i uključuje otpad iz kućanstava, komercijalni otpad i otpad manjih proizvodnih subjekata i institucija (uključujući i bolnice i klinike). U njega spada i otpad prikupljen čišćenjem ulica i javnih površina. Definicija Međuvladinog panela o klimatskim promjenama (IPCC) uglavnom se preklapa s navedenima, ali dodaje da komunalni otpad uključuje otpad od hrane, vrtni otpad i otpad iz parkova, papir i karton, drvo, tekstil, jednokratne pelene, gumu i kožu, plastiku, metal, staklo, lončariju i porculan i drugi otpad (pepeo, mulj,

prašinu, gnojivo, elektronički otpad). Iz navedenog je jasno da količina i struktura komunalnog otpada ovisi o društvenom kontekstu; o stupnju njegova razvoja i blagostanja. Struktura komunalnog otpada može se značajno razlikovati u različitim društvima, ali u svima komunalni otpad predstavlja problem vrijedan pažnje. Izvješće Svjetske banke za 2011. godinu (Hoornweg i Bhada-Tata, 2012:6) ističe da „globalna priroda komunalnog otpada uključuje njegov doprinos emisijama stakleničkih plinova, npr. metan iz organske frakcije otpadnog toka, i sve širu povezanost proizvoda, urbane prakse i industrije recikliranja.“

Druga je važna definicija vezana uz gospodarenje otpadom budući da ono „postaje važno pitanje u zemljama širom svijeta, a ovaj je problem osjetljiviji u zemljama u razvoju jer se ukupna količina komunalnog otpada dramatično povećala zbog brze urbanizacije i industrijalizacije u gradovima zemalja u razvoju.“ (Abdoli i sur. 2016: 289). Hrvatski Zakon o održivom gospodarenju otpadom (NN 94/13, 73/17, 14/19, 98/19) definira gospodarenje otpadom kao „djelatnosti sakupljanja, prijevoza, uporabe i zbrinjavanja i druge obrade otpada, uključujući nadzor nad tim postupcima te nadzor i mjere koje se provode na lokacijama nakon zbrinjavanja otpada te radnje koje poduzimaju trgovac otpadom ili posrednik“. (za više terminoloških pojašnjenja v. poglavlje o normativnom okviru). Gospodarenje je riječ koja podrazumijeva sustavno i promišljeno postupanje s otpadom i danas se vrlo frekventno koristi. Hrvatska i Zagreb svojim otpadom još uvijek ne gospodare u punom smislu te definicije, pa je stoga u naslovu ove disertacije riječ „zbrinjavanje“. Zbrinjavanje naime zakonski (NN 94/13, 73/17, 14/19, 98/19) podrazumijeva „svaki postupak koji nije uporaba otpada“.

U izvještaju Svjetske banke iz 2018. (Kaza i sur., 2018: 1) navodi se pak da je gospodarenje otpadom univerzalno pitanje koje pogađa svaku osobu na svijetu. Pojedinci i vlade donose odluke o potrošnji i gospodarenju otpadom koje utječu na svakodnevno zdravlje, produktivnost i čistoću zajednica. Loše upravljanje otpadom kontaminira svjetske oceane, začepљуje sustave odvodnje i uzrokuje širenje zaraza, povećava respiratorne probleme zbog udisanja čestica koje nastaju spaljivanjem otpada, šteti životinjama koje ne znajući konzumiraju otpad i utječe na ekonomski razvoj, kroz smanjenje prihoda od turizma. „Otpad nastao u desetljećima gospodarskog rasta kojim se nije dobro gospodarilo, zahtijeva hitne mjere na svim razinama društva.“ (Kaza i sur., 2018: 1)

Stokols (2018: 242) ističe da studije sugeriraju da globalni ljudski ekološki otisak, odnosno učinak koji stvaramo trošenjem prirodnih resursa i stvaranjem otpada, daleko premašuje sposobnost zemlje da obnovi prirodni kapital i poništi stvoreno onečišćenje. Na trenutnim razinama potrošnje resursa svake godine koristimo ekvivalent od 1,7 planeta, što znači da bi

Zemlji trebala jedna godina i 8 mjeseci kako bi nadoknadila ono što ljudi konzumiraju (i neutralizirala otpad koji stvaraju) u razdoblju od 12 mjeseci. Isti autor (2018: 203) prepoznaje i da su „razlike u zdravlju okoliša široko rasprostranjene u cijelom svijetu, što pokazuje nesrazmjerno odlaganje elektroničkog otpada u zemljama u razvoju u odnosu na razvijene zemlje i znatno više razine zagađenja okoliša i zdravstvenih opasnosti koje stvaraju bogate industrijalizirane nacije u odnosu na manje imućne zemlje“.

Mnogi su pristupi i pokušaji definiranja djelokruga gospodarenja otpadom i ideje o tome što bi takav sustav trebao uključivati, a kreću se od apstraktnih do vrlo konkretnih. Tako primjerice Brunner i Fellner (2007: 234) navode da su „glavni ciljevi gospodarenja otpadom zaštita ljudskih bića i okoliša te očuvanje resursa, što se postiže tako da se ne ošteti dobrobit sadašnjih kao i budućih generacija“. Naravno, otpad nije nikakva novost pa tako Ahmad i Ali (2009: 468) navode da „napori za sigurnim pohranjivanjem krutoga otpada postoje od najranijih primitivnih društava.“

Neki su autori proučavali strategije lokanih zajednica u gospodarenju otpadom pri čemu ističu važnost edukacije o otpadu i komunikacije između donositelja odluka i lokalne zajednice. Tako, primjerice, Abdoli i suradnici (2016: 295) navode da „strategije koje poboljšavaju sustave gospodarenja komunalnim otpadom poput recikliranja, popravka, ponovne upotrebe itd. zahtijevaju i kulturne promjene, a bez sudjelovanja javnosti sustav gospodarenja otpadom može postati manje učinkovit.“ Isti se autori potom fokusiraju na jedan od aspekata gospodarenja – razdvajanje otpada i navode da (2016: 296) „učinkovitost razdvajanja otpada na izvoru i čistoća grada snažno ovise o razini javne svijesti. Zakonski (NN 94/13, 73/17, 14/19, 98/19) odvajanje otpada podrazumijeva „odvojeno skupljanje otpada prema njegovoj vrsti i svojstvima kako bi se olakšala obrada i sačuvala vrijedna svojstva otpada.“

Gospodarenje otpadom važna je djelatnost za zdravlje okoliša i trebalo bi biti integralni dio osnovnih urbanih usluga. Suradnja je svih uključenih dionika u recikliranju preduvjet uspjeha. Sve se više uviđa i da je sudjelovanje građana glavni put ka održivom gospodarenju otpadom: „Osviještenost javnosti također se smatra najpoželjnijim pokretačkim faktorom razvoja sustava gospodarenja otpadom. Prethodne studije rade na strategijama za jačanje ponašanja pojedinaca.“ (Huang i sur. 2018: 2). Prema Ma i Hipel uspjeh sustava gospodarenja otpadom ovisi ne samo o tehničkim inovacijama nego je i pod znatnim utjecajem socijalnih, ekonomskih i psiholoških čimbenika poput sudjelovanja javnosti, politike i stava i ponašanja javnosti. „Stoga je važno da istraživači razumiju, osmisle i procijene upravljanje otpadom s gledišta socijalne dimenzije.“ (Ma i Hipel, 2016: 1) Gospodarenje otpadom utječe na sve; međutim, oni

koji su pod najvećim negativnim utjecajem otpada uglavnom su najugroženiji članovi društva – oni koji gube život i kuće od klizišta odlagališta otpada, oni koji rade u nesigurnim uvjetima skupljanja otpada i trpe duboke zdravstvene posljedice. Osim toga, izravno je ugrožen okoliš, a s njim i životni uvjeti. Prema podacima Svjetske banke u 2016. godini svijet je stvorio 242 milijuna tona plastičnog otpada što čini 12 posto cjelokupnog komunalnog otpada. „Plastični otpad guši naše oceane, a ipak, naša potrošnja plastike samo se povećava. Gradovi i zemlje se brzo razvijaju bez odgovarajućeg sustava za upravljanje promjenjivim sastavom otpada građana.“ (Kaza i sur., 2018:116-117).

Jedna od važnih dimenzija gospodarenja otpadom jest edukacija šire javnosti o sustavima gospodarenja otpadom i njeno uključivanje u procese donošenja odluka o sustavu. Komisija za gospodarstvo¹ UN-a za Europu prihvatila je Arhušku konvenciju² još 1998. u cilju bolje pristupnosti građana informacijama o okolišu i procesu odlučivanja u cijeloj Europi, a naročito u tranzicijskim zemljama. Konvencija je anticipirala činjenicu da je javnost prihvaćena kao važan čimbenik koji ne smije izostati u oblikovanju politike zaštite okoliša: donošenju planova, zakonskih akata i konkretnih odluka. Sporazum su potpisali ministri/ce za zaštitu okoliša, a stupio je na snagu 2001. godine. Hrvatska je njegova potpisnica. Europska unija donijela je u posljednjim desetljećima cijeli niz strategija, direktiva i drugih normativnih akata vezanima uz otpad kojima pokušava doskočiti sve većim problemima povezanim s otpadom. Te se strategije i dokumenti detaljno analiziraju u poglavlju o normativnom okviru.

Iz svega je navedenog razvidno da su sustavi gospodarenja otpadom izrazito složeni i da uključuju niz procesa i aktera. Stoga se ovoj tematici treba pristupiti integralno ili, kako navode Abdoli i sur. (2016: 290), „integrirano upravljanje otpadom sveobuhvatan je, višedimenzionalan i održiv pristup za rješavanje problema otpada u cijelom svijetu“. Prema Fagan (2002: 22). „otpad kruži globalno i stoga je globalna tema, ali je isto tako bjelodano i lokalni problem za koji možemo legitimno koristiti termin 'glokalno'. Prema Dirliku (1999: 164) 'glokalno' sažeto opisuje ono što Bruno Latour ima na umu kad govori o hibridnosti globalnog i lokalnog. Lokalna akcija postaje glokalna akcija kada dobiva političku dimenziju. Političke mreže, u *gramscijevskom* konceptu civilnoga društva, istovremeno omogućuju i onemogućuju sudjelovanje i moć građana.“ Tako smo došli do situacije u kojoj neki autori cijelo svjetsko društvo nazivaju „odbacujućim društvom“. Gregson i sur. (2007: 695) pak ističu

¹ Gospodarska komisija Ujedinjenih naroda za Europu je jedna od pet regionalnih komisija UN-a, osnovana 1947.

² Konvencija o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša sastavljena u Aarhusu 25. lipnja 1998. U hrvatsko je zakonodavstvo implementirana 2006. godine.

tendenciju nekritičkog poistovjećivanja takozvane kulture potrošnje s tezama o odbacujućem društvu.

Jedan od trendova koji se primjećuje u sociološkoj literaturi o otpadu jest dramatiziranje problema. O'Brien (2008: 6-9) navodi, recimo, da „moraliziranje o otpadu ima u društvenim znanostima dugu tradiciju“, ali ističe ipak da teze o odbacujućem društvu ne stoje ni u brojčanom ni u povijesnom smislu.

1.2. Sociološki aspekti sustava zbrinjavanja i gospodarenja otpadom

Sociologija teži holističkom razumijevanju društva, društvenih procesa, akcija, skupina i struktura. Prema Baumanu (2015: 23) „kada je riječ o temeljnim obilježjima sociologije kao znanosti, potrebno je istaknuti moralnost kao pitanje odgovornosti za druge“. Naime, ljudi žive u međusobnoj ovisnosti, a sociologija istražuje i ukazuje na tu međuovisnost. Ta se međuovisnost reflektira i na sustav gospodarenja otpadom jer neodgovornost u postupanju s otpadom jedne osobe predstavlja manje čisto okoliš, a potencijalno i zdravstvene probleme za nju samu kao i druge osobe u njenoj okolini. Sukladno tome, Bauman (2015: 23) objašnjava da je „jedna od glavnih pouka socioloških tekstova da ono što drugi čine ili ne čine ima posljedice na naš svakodnevni život i sutrašnjicu, odnosno da ono što mi činimo ili ne činimo ima posljedice na svakodnevni život i sutrašnjicu drugih; riječ je, dakle, o odgovornosti koju svi, svjesno ili ne, nosimo za živote drugih.“ Kalanj (2009: 241-242), objašnjavajući specifičnosti sociologije, naglašava da je jedna od njezinih temeljnih značajki usmjerenost prema tome da „otkrije opće ili posebne razloge i uzroke nekih društvenih stanja i kretanja“ te da „nastoji ustanoviti zakonitosti društvene zbilje“. U ovom se radu, dakle, nastoje ustanoviti zakonitosti društvene zbilje povezane s otpadom u Zagrebu.

Otpad se stoljećima smatralo nužnom nuspojavom života koju treba maknuti što dalje od očiju i pokušati zaboraviti. Situacija se nije značajno promijenila ni u novije doba pa i dalje očekujemo da naš životni prostor bude bez smeća i otpada – uredan i čist. Isto želimo i za svoja mjesta i gradove, za naš *lebenswelt*. Glavni su to razlozi što je otpad dugo bio izvan interesa znanosti, politike i svakodnevnih razgovora. Otpad u takvoj percepciji valja odvesti što dalje i pustiti ga da nestane. „Kapitalizam roba i usluga i potrošačko društvo kontinuirano pokušavaju prešutjeti otpad koji stvaraju i zakopati njegove neželjene posljedice“ (Fagan, 2002: 7). Van Loon (2002: 107) pak tvrdi da se otpad definiran kao „materija koja nestaje“ ili – normativnije – ono što treba odbaciti, često stavlja izvan vidokruga, pokušava se postići da nestane kroz puko uklanjanje (odvoz, odlaganje i spaljivanje otpada)“.

No otpad ne nestaje, a u suvremenom se društvu gomila i sve više smeta, pa su se u zadnjim desetljećima njime prisiljeni baviti i znanstvenici i političari, a učinke njegova sve većega stvaranja osjećaju i građani u svakodnevicu. U izvještaju Hoornweg i Bhada-Tata (2012: 9) napravljenom za Svjetsku banku stoji da „dok svijet hrli u svoju urbanu budućnost, količine komunalnoga otpada, jednoga od najvažnijih nusprodukata gradskoga načina života, rastu brže nego napreduje sama urbanizacija“. Upravo stoga urbani centri gomilaju probleme povezane s

otpadom i sustavima za gospodarenje njime; broj stanovnika i potrošnja proizvoda napreduju brže nego komunalna infrastruktura koja bi to trebala apsorbirati.

Spomenuto ignoriranje problema povezanih s gomilanjem otpada, prema Fagan (2002: 7) pokazalo se neučinkovitim jer „kao što se nakon nekog vremena aktivira sadržaj naše kuhinjske kante za smeće, kao što vidimo posljedice na travi kojom prolazi otpadna tekućina, tako je i globalni otpad materijalno aktivan i pokretljiv“. Tako smo došli do znanstvene klime u kojoj se otpadom ipak treba baviti i to zato što „kada govorimo o dizanju zastora sa socijalne konstrukcije globalnoga konzumerizma, prvo trebamo podići poklopac s kante s otpadom” (Fagan: 2002: 7). O otpadu u kontekstu rastućega konzumerizma govori i Hawkins (2006: 9-10) koji napominje da je u suvremenom društvu pravilna etika otpada nemoguća zbog kulture distanciranja, odbacivanja i rasipnosti, a potom zaključuje da zapravo trebamo mijenjati „vlastiti odnos prema gubitku vrijednosti“, kako on vidi stvaranje otpada.

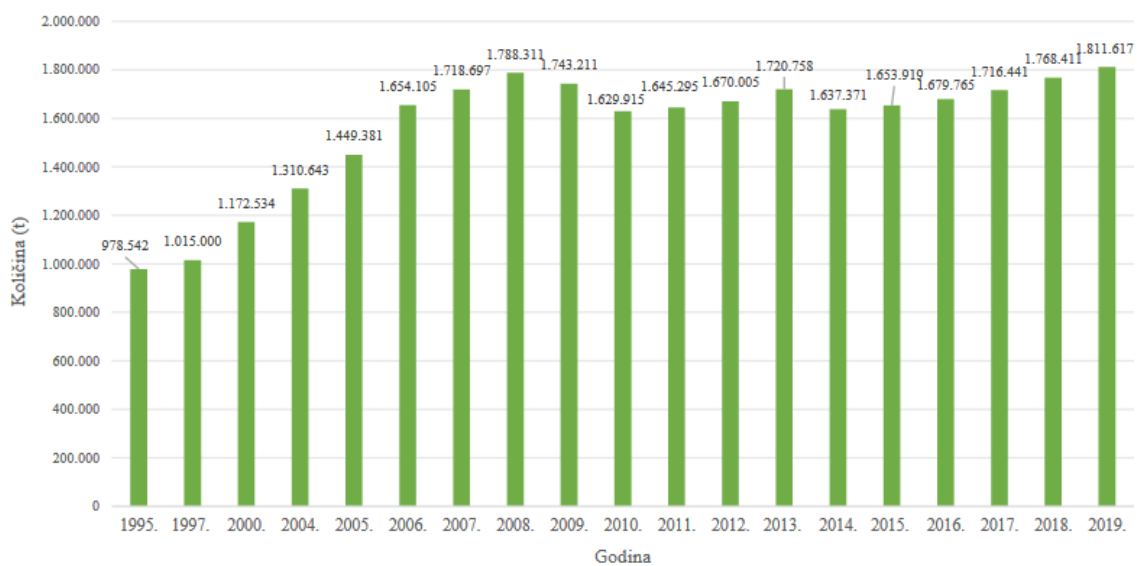
Naše, kao i globalno društvo, proizvode sve veće količine otpada, a sav taj otpad negdje treba otići. Poznata je izreka da svatko vidi kamion za otpad kada dolazi po njegovu kantu, a malo se tko pita kamo on ide. Pritom „isprobana strategija odbijanja, utemeljena na načelu izbacivanja iz vida, izvan uma, tako dobro uprizorena u kanti za otpad, više ne djeluje“ (Van Loon, 2003: 108). Navedeno upozorava da ovi izazovi ukazuju na potrebu za „holističkim pristupom koji uzima u obzir sve aspekte, npr. kulturne, okolišne, društvene i političke i uključuje sve ključne aktere“ (Abdoli i sur., 2016: 290).

Otpad je svakako i veliki „biznis“ - svjetska industrija povezana s otpadom buja iz godine u godinu, a odavna je poznato da se u otpadu vrti velik novac i da je stoga često povezan i s korupcijom i organiziranim kriminalom. Prema izvješću američke Federalne agencije za istraživanje tržišta sa sjedištem u Portlandu, očekuje se da će globalno tržište gospodarenja otpadom narasti s 285 milijardi dolara u 2016. na 435 milijardi dolara do 2023. godine, rastući po godišnjoj stopi rasta od 6,2 posto od 2017. do 2023. godine.

Značajno je povećanje količine nastalog otpada jedno od kritičnih pitanja koja prate globalni ekonomski i društveni razvoj. Prema rezultatima istraživanja o gospodarenju otpadom (UNEP, 2015: 38) globalna godišnja stopa porasta komunalnog otpada iznosi oko dvije milijarde tona. Osim eksplozivnog rasta mase i volumena, sastav komunalnoga otpada postaje sve složeniji zbog složenosti proizvodnje i karakteristika supstanci proizvoda. „Opće je poznato da su ta dva trenda uzrokovala ozbiljnu degradaciju kvalitete zraka, vode i javnog zdravlja, a također su

doprinijeli klimatskim promjenama (na primjer, ispuštanju plina metana)“ (Ma i Hipel, 2016: 1).

Količina proizvedenog otpada i u Hrvatskoj ima trend rasta u posljednjim desetljećima. Prema zadnjim dostupnim službenim podacima, u 2019. godini nastalo je 1.811.617 tona komunalnog otpada odnosno 444 kg po stanovniku, što je povećanje od 2% u odnosu na ukupnu količinu iz 2018. godine. Trend rasta i povećanja količine otpada prikazan je na Slici 1. Valja napomenuti da je količina otpada kontinuirano rasla od 1995. do 2008. nakon toga je do 2014. oscilirala, a od 2014. do 2019 kreće ponovni stalni rast količine. Ipak, tek je posljednje promatrane, 2018. godine, ukupni broj tona dosegao onaj iz 2008. Ovi podaci ukazuju na snažan utjecaj gospodarske krize na količinu stvaranja otpada. Uslijed krize, došlo je do smanjenja potrošnje svih vrsta proizvoda pa se i otpad stvarao u manjim količinama. Interesantno je stoga pratiti količinu proizvedenog otpada u relaciji s ekonomskim pokazateljima.

Slika 1: Godišnje količine nastalog komunalnog otpada u Hrvatskoj od 1995.-2019.

1.2.1. Pregled odabranih socioloških radova o otpadu

„Kakve veze ima otpad sa sociologijom?!“ (pre)često je pitanje koje upozorava na širi problem (ne)poznavanja uloge sociologije u suvremenoj znanosti i društvu. Široj je javnosti često nepoznata uloga sociologije, kao i sociološko promišljanje o temama koje na prvi pogled izgledaju kao teme iz prirodoslovno-tehničkoga spektra. Prema riječima sociološkog klasika C.W. Millsa (1959: 9), sociološka imaginacija „osposobljava onoga tko njome raspolaže da shvati širu historijsku scenu u terminima njezina smisla za unutrašnji život i jednako tako za vanjske uvjete života ljudskih jedinki.“ Sociološko je promišljanje o otpadu važno kao i promišljanje kemičara, tehnologa, građevinara, ekonomista, javnozdravstvenih stručnjaka, geologa, urbanista i mnogih drugih koji se otpadom bave. Upravo sociološka imaginacija, teorijsko i empirijsko poznavanje složenosti društvenih odnosa moći i sofisticirani sociološki instrumentarij mogu pomoći u rasvjetljavanju ovog kompleksnog fenomena. Pri tome se nipošto ne isključuje važnost svih drugih znanosti i struka koje se otpadom opravdano bave ili se trenutno ne bave, ali bi se mogle i trebale baviti. Dapače, upravo je transdisciplinarnost i usmjerenost na problem ključ rješavanja najsloženijih i najslojevitijih društvenih problema.

Rijetki sociolozi koji se jesu bavili otpadom i sustavima gospodarenja njime, vrlo su kritični prema općem ignoriranju problema od strane njihovih kolega, ali i drugih znanstvenika. Tako, na primjer, O'Brien (1999: 62) navodi da je „što se tiče sociologije općenito, a napose sociološke teorije, dojam da nitko nikada ništa ne baca ili predaje subjektima koji se bave zbrinjavanjem otpada. Kao da u trgovinama, restoranima, klubovima ili na radnim mjestima, na mjestima gdje radimo ili se relaksiramo, nikad ne proizvodimo smeće niti otpad bilo koje vrste. Sociologija tretira otpad kao da je doslovno nematerijalan, kao da postoji u nekom svijetu odvojenom od naših dnevnih, rutinskih života.“ Na istom tragu Fagan (2002: 2-4) dodaje da je u društvenoj teoriji otpad „izgubljeni kontinent“ i u smislu analize i u smislu razumijevanja. Tek nedavno stvaraju se temelji „sociologije otpada“ (O'Brien, 1999; Yearley, 1995) i „političke ekonomije otpada“ (Murry, 1999). Čak i sociologija okoliša, još jedno rastuće područje gdje bi se moglo očekivati poveznice između globalnog konzumerizma s jedne i globalnih problema s otpadom, s druge strane, nudi vrlo malo teorijske analize ove problematike.

U odnosu na iznesene uvide, situacija se, u posljednja dva desetljeća, ipak promijenila i rasprava o otpadu postaje sve prisutnija u društvu pa i u suvremenoj svjetskoj sociološkoj literaturi. Fokus ovoga rada je na socijalnoj dimenziji sustava gospodarenja otpadom, a ta se socijalna

dimenzija može proučavati analizirajući društvene odnose među ključnim akterima i analizirajući njihovo djelovanje na lokalnoj razini, ali i u globalnom kontekstu. Ma i Hipel (2016: 6) ističu da „iako su napori koji bi doprinijeli na ovom području daleko od dovoljnih, istraživači sve više prepoznaju važnost socijalnih dimenzija u održivom upravljanju sustavima gospodarenja otpadom.“

Osim društvenih odnosa i društvenog djelovanja na lokalnoj razini, sociološki je razumno razmotriti i globalni kontekst sve prisutnijeg problema gomilanja otpada i odnos te problematike s prirodom globalnih političkih i ekonomskih stanja i kretanja. Prema Van Loonu (2002: 195) doprinos važnosti sociološkog razmatranja otpada jest i u širem, geopolitičkom smislu proučavanja globalnog društva i ekonomije. Drugim riječima „svrha teoretiziranja o otpadu je prikazati kako ono što se čini tek kao 'nuspojava' kapitalističke političke ekonomije ne samo da stvara ozbiljne probleme za održivost života u kapitalističkom svjetskom poretku, nego - u paradoksalnom trenutku - transformira samu prirodu toga poretka u ono što je Beck nazvao 'svjetskim društvom rizika'. Kako otpad postaje unosan posao, kako u smislu financijskog tako i simboličkog kapitala, logika 'dobara' i njezin disciplinski režim postaju narušeni.“ (Van Loon, 2002: 195).

U istom je, globalnom kontekstu, fenomen otpada korisno sagledati i kroz teoriju mreža. Law (1992: 7) smatra da ovaj pristup može pomoći jer „koncepti globalnih mreža i globalnih tokova dovoljno fleksibilni da omoguće globalnu i lokalnu kontekstualizaciju otpada, a analiza akter-mreža nosi metodologiju koja može biti korisna u analizi strategija o otpadu kroz interakcije ključnih aktera i materijalnih uvjeta i omogućiti alate za istraživanje specifičnih aspekata otpada.“ Radi se, dakle, o još jednom teorijskom razmišljanju na kojeg se naslanja tema i pristup ove disertacije, a reflektira se u odabiru skupina ključnih aktera i pokušaju rasvjetljavanja društvenih odnosa među njima. Fagan (2001: 7-8) također otpad stavlja u relaciju s teorijom mreža kada navodi da je „za Gramscija civilno društvo bilo područje u kojem je utemeljen društveni poredak, ali i mjesto stvaranja novoga poretka kroz proces društvene transformacije. „Otpadna industrija“ je globalna korporativna mreža velike snage i dinamike. Države su također dio mreže putem Europske unije, a političke stranke i aktivisti koji se bave pitanjima otpada i okoliša također su dio mreža. Ali ostaje pitanje imaju li akteri jednake mogućnosti biti dionici društvenih promjena. S obzirom na „simbiotički“ odnos društva i okoliša, glavni je izazov humanog upravljanja prepoznavanje načina na koji će se praktično i konkretno provesti ciljevi održivog razvoja. Glavni izazov društvene teorije u ovom konkretnom trenutku upravljanja otpadom, kada moćni korporativni akteri koji proizvode i

odlažu otpad jačaju svoju ulogu, jest osigurati da se diskursi svih aktera prepoznaju, da svi čvorovi u mrežama razotkriju i da se sve kontekstualizira u okviru širem od ekonomske profitabilnosti.

Globalni kontekst povećanja količine otpada nesumnjivo je povezan s prirodom ekonomskog i društvenog razvoja u 21. stoljeću. Budući da se taj razvoj uglavnom temelji na potrošnji dobara i usluga, Michie i suradnici (2015: 60) navode sve veću usmjerenost istraživača na povezivanje konzumerizma i otpada i navode da je ta povezanost postala „značajna briga javnih politika u razvijenim zemljama u 21. stoljeću. Bez obzira na to jesu li u fokusu hrana ili mobilni telefoni, računala ili električna roba, otpad - a posebno otpad nakon konzumacije – predmet je moralne brige.“ Od kraja 1990-ih imperativi smanjenja proizvodnje i redukcije količine otpada na europskom se području potiču principima Hijerarhije otpada³ „To je rezultiralo nacionalnim politikama o otpadu koje milijune europskih potrošača potiču na redukciju, ponovnu uporabu i recikliranje u svrhu tranzicije prema održivoj potrošnji.“ (Michie i sur., 2015: 61).

Prema daljnjoj sociološkoj artikulaciji fenomena otpada vodi rad Ahmada i Ali (2009: 472) koji ističe da se javno/privatno partnerstvo za gospodarenje komunalnim otpadom može promatrati u svjetlu socioloških teorija funkcionalizma i općih teorija sustava. Prema njihovoj interpretaciji teorije funkcionalizma, institucije moraju preživjeti prilagođavanjem u promjenjivim okolnostima pomoću međusobne ovisnosti različitih grupa ili partnera. Opća teorija sustava analizira sustave s tri različita stajališta: (1) systemske relacije da se utvrdi priroda odnosa između različitih komponenti sustava; (2) djelotvornosti sustava za određivanje koliko su zadovoljavajući odnosi među različitim komponentama sustava kako bi cijeli sustav preživio ili optimalno iskoristio resurse; i (3) dinamike sustava da se istraži što prisiljava sustav na promjenu i smjer u kojem se promjena događa. Ova je teorija također relevantna za istraživanje sustava gospodarenja otpadom.

Istraživači u društvenim znanostima najviše se fokusiraju na pitanja upravljanja sustavom zbrinjavanja otpada i prevencijom šteta. (npr. Davoudi, 2000, 2009; McDonald i Oates, 2003; Tonglet i sur., 2004; Davoudi i Evans, 2005; Bulkeley i dr., 2007; Davies, 2008). Prema Gregson i Crang (2015: 152) recentna istraživanja o otpadu u okviru društvenih znanosti bave se različitim temama, ali imaju i zajedničke točke. Otpad promatraju uglavnom kao komunalni otpad, a naglasak stavljaju ili na proučavanje potrošnje i stvaranja otpada u domaćinstvu ili na

³ Hijerarhijom otpada utvrđuje se redosljed prioriteta od sprječavanja nastanka otpada, njegove pripreme za ponovnu uporabu, recikliranja i uporabe energije do odlaganja, npr. na odlagališta otpada. Za više detalja v. poglavlje o normativnom okviru

upravljanje otpadom na lokalnoj (gradskoj) razini. Ovaj rad, u ovoj podjeli, svakako spada u ovu drugu skupinu. Gregson i Crang nadalje, u vrlo „gruboj“ podjeli svijeta na sjever i jug ističu da se problemi koji se istražuju jako razlikuju, pa dok se na razvijenom sjeveru istražuje i razmišlja o recikliranju i sofisticiranim metodama upravljanja otpadom u urbanim sredinama, na nerazvijenom su jugu takva istraživanja tek u povojima, a sustavi za zbrinjavanje otpadom u daleko lošijem stanju.

Ma i Hipel (2016: 2), na temelju pregleda literature, ističu pak četiri osnovna istraživačka sociološka područja koja tematiziraju otpad. Prva je istraživačka tema ranjivost koja se odnosi na utjecaj sustava gospodarenja otpadom na ugrožene društvene skupine (poput djece, žena i manjina) u pogledu zdravlja, prihoda, pristupa uslugama i ekološke pravde. Iako su ove ugrožene skupine ranjive, njihova mišljenja i situacije obično manje brinu donositelje odluka. Drugo područje je istraživanje stavova i ponašanja javnosti. U ovoj se temi obrađuju faktori koji utječu na individualno sudjelovanje u sustavima gospodarenja otpadom. Treća je tema sudjelovanje javnosti koja govori o sudjelovanju u sustavu upravljanju otpadom na organizacijskoj razini. Autori koji su istraživali u ovoj niši posebno su se usredotočili na rasprave o javnom obrazovanju, javno-privatnom partnerstvu i neformalnom sektoru. Četvrta je tema politika koja se odnosi na učinke zakonodavstva i poticaja na promicanje uključenosti dionika u sustav gospodarenja otpadom.

Iako su naponi koji bi doprinijeli ovom području daleko od dovoljnih, istraživači sve više prepoznaju važnost socijalnih dimenzija u održivom upravljanju sustavima gospodarenja otpadom. Inherentnost složenosti sustava gospodarenja otpadom doprinosi da se čimbenici u socijalnim dimenzijama isprepliću jedni s drugima, što dodatno usložnjava analizu socijalnih dimenzija. Autori Ma i Hipel (2016: 6) pokušali su pretraživati bazu Web of Science⁴ s jednim ključnim tematskim izrazom „komunalni otpad“. Pretragom je pronađeno ukupno 26 094 članka, a istraživanja povezana sa socijalnom dimenzijom zauzimala su samo 0,69% od ukupnog broja članaka o gospodarenju otpadom, što ukazuje na izrazitu ograničenost bavljenja ovom temom iz perspektive društvenih znanosti.

Odnosi moći među različitim društvenim akterima ili društvenim skupinama, u fokusu su sociološke znanosti od njezina nastajanja. Definicija moći Maxa Webera⁵ koja kaže da je moć stupanj vjerojatnosti da pojedinac ili skupina nametnu svoju volju drugim skupinama ili

⁴ Najveća svjetska internetska baza znanstvenih i stručnih članaka <https://login.webofknowledge.com>

⁵ Max Weber o odnosu moći, vlasti i politike govori i piše u mnogim svojim djelima, a najznačajnije od njih je predavanje *Politika kao poziv* (1922.)

akterima bez obzira na to slažu li se oni s tim ili ne, i dalje djeluje vrlo precizno i obuhvatno. U ovome je radu važno procijeniti koje su skupine ključnih aktera koje utječu na zagrebački i hrvatski sustav zbrinjavanja otpada. Drugi važan korak, nakon dijagnosticiranja skupina ključnih aktera, jest utvrđivanje slojevitih odnosa među njima. Na taj način mogu se otkriti i neki aspekti odnosa moći što je i jedan od ciljeva empirijskog istraživanja.

Odnos društva prema okolišu, prostoru i otpadu može se proučavati i kroz teoriju socijalnog kapitala budući da ključne skupine aktera koje o sustavu odlučuju imaju različite razine socijalnoga kapitala. Ignjatović (2011: 270) navodi da se u „osnovi pojma socijalnog kapitala nalazi pretpostavka da društveni odnosi omogućavaju društvenim akterima pristup različitim resursima u društvu.“ Socijalni je kapital jedan od najpoznatijih socioloških koncepata i ima cijeli niz tumačenja i pristupa. Najpoznatiji je teoretičar socijalnog kapitala Pierre Bourdieu koji navodi da je “socijalni kapital skup resursa, aktualnih ili potencijalnih, kojima raspolažu individue i grupe zahvaljujući trajnoj mreži manje ili više institucionaliziranih odnosa uzajamnog priznanja” (Bourdieu, 1985: 252). Prema Ignjatović (2011: 272 - 279) ostala tri ključna teoretičara socijalnoga kapitala su Coleman⁶, Putman⁷ i Fukuyama pri čemu je Coleman usmjeren na ekonomsku, Putman na političku dimenziju, a Fukuyama socijalni kapital predstavlja kao čimbenik ekonomskoga razvoja. Socijalni se kapital kod većine autora najviše proučava u domeni javnih politika, što uspostava sustava zbrinjavanja otpada svakako jest. Javnopolitička paradigma socijalnog kapitala oslanja se u velikoj mjeri na pojam lokalne zajednice (shvaćene kao susjedstvo ili naselje). Operacionalno, nivo socijalnog kapitala mjeri se preko socijalne kohezije, definirane kao “udruživanja ljudi koji žive na određenom području radi obrane ili ostvarenja nekog zajedničkog lokalnog interesa“.

Socijalno-ekološka pitanja, pa samim time i otpad, mogu se proučavati i na mikrosociološkoj razini, no radi se o području koje se počinje razvijati tek posljednjih nekoliko godina. U Hrvatskoj se okolišem mikrosociološki⁸ bavi sociologinja Tijana Trako Poljak koja ističe da je, uvažavajući važnost makropristupa, iznimno važno osnažiti i mikroperspektivu koja nam pruža nove spoznaje o odnosu i interakciji čovjeka i njegova prirodnog okoliša, otvara sasvim novi prostor važnih tema koje su dosad bile ili zanemarene ili površno obrađene te nam nudi prikladan metodološki alat za njihovo kvalitetnije istraživanje.

⁶ James Samuel Coleman (1926 –1995), američki sociolog

⁷ Robert D. Putman (1941), američki politički teoretičar

⁸ Za detaljnije informacije v. Trako Poljak, T. (2019) „Microsociological Perspectives for Environmental Sociology“

1.2.2. Razmatranje fenomena otpada u hrvatskoj sociologiji

Zbog specifičnih okolnosti osamostaljenja Hrvatske, ratnih zbivanja i tranzicije, okolišna pitanja ostala su na marginama društvenoga interesa puno dulje nego u nekim drugim zemljama. Budući da su u društvenom i političkom životu prevladavala neka druga pitanja, ni u sociološkim se radovima nije previše raspravljalo o okolišu iako bi bilo netočno reći da se tim temama nitko nije bavio. Ekološkim se temama sociološki najviše bavio krug znanstvenika okupljen na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, predvođen akademikom Ivanom Cifrićem i Ognjenom Čaldarovićem, a temom su se plodno bavili i Ivan Rogić, Vladimir Lay i Dražen Šimleša s Instituta Ivo Pilar. Ekološkim temama u urbanom kontekstu s posebnim fokusom na proučavanje kvalitete života bavila se Dušica Seferagić s Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu.

Prema Cifriću (2012: 14) u hrvatskom se društvu mogu razlikovati „tri obilježja kulturnog identiteta koji utječu na dinamiku i promjene socio-kulturnog identiteta hrvatskog društva. To su tradicionalna (tradicija, obitelj, nacija, religija, domovina), moderna (inovacije, ekonomija, interesi, tržište) i postmoderna obilježja (civilno društvo, novi socijalni pokreti, multikulturalnost).“ U tom smislu, razvoj sustava gospodarenja otpadom možemo smjestiti u moderna i postmoderna obilježja.

Na cjelokupni razvoj Hrvatske, a onda i na odnos društva i okoliša u posljednjih su tridesetak godina dominantno utjecala tranzicijska kretanja. Zbog svojega obuhvata, najprimjerenijom definicijom tranzicije u Hrvatskoj čini se definicija Krešimira Peračkovića koji navodi da je „tranzicija pojam koji se može definirati u širem smislu kao proces društvene promjene, kako društvene strukture tako i društvenih vrijednosti, s ciljem stvaranja nove strukture i novih društvenih vrijednosti kao smjernica za nove (poželjne) oblike društvenoga djelovanja.“ (Peračković, 2004: 489), što dodatno obrazlaže tezom da je „tranzicija proces radikalnih strukturalnih i sociokulturnih promjena u postsocijalističkim društvima s ciljem (re)konstrukcije kapitalizma i odgovarajućih društvenih vrijednosti“ (Peračković, 2004: 494). Žažar (2015: 171) pak, u detaljnoj i obuhvatnoj analizi znanstvenih radova o tranziciji u Hrvatskoj propituje „heuristički potencijal, eksplanacijsku snagu i, uopće, epistemološku opravdanost upotrebe tranzicijskog pristupa.“.

U ratnim je razaranjima uništeno domaće gospodarstvo (Katunarić, 1998: 16 procjenjuje da je trećina privrede uništena), a ratna su zbivanja trajno obilježila i demografsko i socijalno stanje

zemlje. Logično je da u takvim uvjetima okolišna održivost i razmatranja o ekološkim temama o kojima se tada raspravljalo na Zapadu, nisu bila u fokusu javnosti.

Ilišin (1998: 28-29), parafrazirajući Fukuyamu (1990) i Bobbia (1992) ističe da je „glavnim deklariranim ciljem bivših socijalističkih zemalja istaknuta njihova opća demokratizacija koja započinje konstituiranjem novoga tipa političkoga poretka.“ Specifičnosti hrvatske tranzicije, Ilišin prepoznaje i navodi da se „Hrvatska, iz skupine postsocijalističkih zemalja izdvaja po dvije vrlo važne okolnosti. Prvo, s raspadom socijalističkog poretka nije promijenjen samo politički sistem, nego je konstituirana i samostalna nacionalna država. Druga određujuća okolnost jest da se netom uspostavljena država zatekla u ratnom sukobu koji je prerastao u višegodišnje (polu)ratno stanje, koje je okončano tek sedam godina nakon izbijanja prvih oružanih incidenata. Te su dvije okolnosti u vrlo velikoj mjeri utjecale, utječu i još će zadugo utjecati na tranzicijske procese u Hrvatskoj.“ Ipak, znanstvena je zajednica i u tom periodu prepoznala važnost ekoloških tema.

Ovdje valja izdvojiti nekoliko radova hrvatske sociološke baštine koji tematiziraju otpad u užem ili širem smislu. Još 1992. Karajić i Smerić tvrde da je jedna od posljedica suvremenog, osobito urbanog načina života i proizvodnja velikih količina otpadnih tvari i da tu temu valja sociološki proučavati, a Kufrin (1996: 16) ističe da je u „nekim istraživanjima u Hrvatskoj utvrđena relativno visoka spremnost za 'ekološko angažiranje', ali više kao individualna sklonost nego kao politički konotiran ekološki angažman“.

Karajić i Smerić (1992: 190) kažu da je „reduciranje i optimalno ekološko zbrinjavanje otpadnih tvari u okviru integriranih sustava, dugoročno gledano, moguće samo kao rezultat koordinirane akcije različitih socijalnih aktera, od zakonodavca (države) preko gospodarskih subjekata, pa do svakog pojedinca (građana). Rezultati istraživanja koje su spomenuti autori proveli o odnosu prema recikliranju bili su ohrabrujući, pokazali su da postoji „visok stupanj socijalnog slaganja oko potrebe za prikupljanjem i iskorištavanjem (preradom) komunalnih otpadnih tvari.“ (Karajić i Smerić, 1992: 199).

Prema Cifriću (1997: 427) istraživanjem ponašanja građana utvrđeno je da 17,7 posto ispitanika redovito čita časopise ili revije s ekološkom tematikom, 2,2 posto su članovi neke ekološke udruge, 23,9 posto daje podršku nekim akcijama za zaštitu okoliša, 41,9 posto štedi u kućanstvu, 62,3 posto kupuje manje štetne proizvode, a 74,7 posto selektira i reciklira otpad), a isti autor (2005: 2) kaže da sociološka istraživanja mogu odgovoriti „ne samo na pitanje kakav je odnos ispitanika prema nekom ekološkom problemu, nekoj rizičnoj situaciji (spalionica,

deponiji otpada itd.) nego kompetentno mogu objasniti mišljenja i reakcije ispitanika u sociokulturnom kontekstu, otkriti 'pozadinu' trenutne reakcije populacije.“

Nekoliko radova hrvatskih autora povezuje otpad i sindrom NIMBY⁹ odnosno reakcije lokalnih zajednica na pokušaje vlasti da u njihove lokalne zajednice implementiraju neke, potencijalno rizične instalacije, u konkretnom slučaju, dijelove sustava gospodarenja otpadom (najčešće deponije). Takve su radove objavili Šućur (1992) koji obrađuje komunalni otpad i s njim povezane društvene sukobe; Čaldarović (1996) koji govori o karakteristikama NIMBY sindroma u Hrvatskoj; i Mustapić (2010) u dva rada u kojima razmatra uloge lokalnih zajednice u rješavanju problema odlaganja komunalnoga otpada u tranzicijskoj Hrvatskoj i radi studiju slučaja Makarskoga primorja na tu temu. Mustapić u radu ističe da je „glavni regulator odnosa lokalne zajednice prema problemu odlaganja otpada u Hrvatskoj, bez sumnje, rašireno postojanje sindroma NIMBY.“ (Mustapić, 2010: 209).

Prema Stanić i sur. (2009: 132) u okviru istraživanja provedenih u Hrvatskoj, koja su se bavila percepcijom zagađivanja i ugrožavanja prirode i okoline u očima mladih (Cifrić i Čulig 1987), procjenom stanja i očekivanja u odnosu na razvoj i okoliš u Hrvatskoj (Cifrić, 1995; 1998) percepcijom ekoloških problema kao zabrinjavajućih (Cifrić, 2005), te zabrinutosti građana ekološkim problemima (Cifrić, 2008), problemi zbrinjavanja i gospodarenja otpadom stalno su isticani kao prioritetni. U istraživanju iz 1998. godine ispitanici su procijenili da će se u slijedećih deset godina, do 2008., povećati problem smeća i smanjivanje obradivih površina u korist izgradnje (Cifrić, 1999: 209), što se s obzirom na iskustva, pokazalo realnom procjenom.

Buzov i Stanić 2009. godine provele su istraživanje o stavovima studenata o recikliranju i zbrinjavanju otpada. Jedan je od nalaza njihova istraživanja da se „općenito može kazati kako rezultati upućuju na osjetljivost studenata na problem otpada“. Iste su autorice, u koautorstvu s Galov, objavile i rad o praksama urbanog stanovništva u zbrinjavanju kućanskog otpada. Perkov (2018) piše o sociološkim aspektima sanacije splitskoga odlagališta otpada Karepovac, a nalazi se toga istraživanja spominju u analizi i interpretaciji istraživanja disertacije.

Kada se u tražilicu internetske baze hrvatskih znanstvenih časopisa Hrčak¹⁰ upiše riječ „otpad“, pojavi se ukupno 227 rezultata u različitim znanstvenim područjima i poljima. S obzirom na ukupan broj znanstvenih i stručnih članaka dostupnih u ovoj bazi, radi se o relativno malom

⁹ Not In My Back Yard sindrom, sociološki koncept. v. detaljnije u potpoglavlju *Reakcije lokalnih zajednica na rizike*

¹⁰ Hrčak je centralni portal koji na jednom mjestu okuplja hrvatske znanstvene i stručne časopise koji nude otvoreni pristup svojim radovima. <https://hrcak.srce.hr/>

broju. Navedeni su radovi raspoređeni u osam znanstvenih područja. Najbrojniji radovi u kojima se spominje otpad dolaze iz područja tehničkih znanosti (81), zatim slijede biotehničke znanosti (42), društvene znanosti (31), biomedicina i zdravstvo (20), prirodne (16) , humanističke (15), interdisciplinarne (5) i, najzad, jedan rad u umjetničkom području.

Kada se ista riječ upiše u tražilicu Crosbi¹¹ – portala hrvatske znanstvene bibliografije, pojave se pak 1444 rada. Po područjima to izgleda ovako: Kemijsko inženjerstvo (185), Građevinarstvo (179), Rudarstvo, nafta i geološko inženjerstvo (143), Temeljne tehničke znanosti (121), Poljoprivreda (agronomija) (117), Strojstvo (108), Geologija (87), Interdisciplinarne tehničke znanosti (82), Javno zdravstvo i zdravstvena zaštita (72), Kemija (69), Biotehnologija (61), Biologija (50), Metalurgija (40), Elektrotehnika (37), Prehrambena tehnologija (36), Ekonomija (29), Sociologija (20), Fizika (17), Interdisciplinarne prirodne znanosti (17), Šumarstvo (16), Veterinarska medicina (15), Geografija (14), Grafička tehnologija (13), Pravo (12), Tekstilna tehnologija (10), Arhitektura i urbanizam (9), Interdisciplinarne biotehničke znanosti (7), Geodezija (6), Pedagogija (5), Filologija (4), Informacijske i komunikacijske znanosti (4), Integrativna bioetika (prirodne, tehničke, biomedicina i zdravstvo, biotehničke, društvene, humanističke znanosti) (4), Interdisciplinarne društvene znanosti (4), Nutricionizam (4), Psihologija (4), Tehnologija prometa i transport (4), Brodogradnja (3), Kliničke medicinske znanosti (3), Politologija (3), Računarstvo (3), Temeljne medicinske znanosti (3), Drvna tehnologija (2), Obrazovne znanosti (2), Sigurnosne i obrambene znanosti (2), Arheologija (1), Demografija (1), Etnologija i antropologija (1), Farmacija (1), Matematika (1), Povijest umjetnosti (1), Teologija (1).

Navedeni podaci potvrđuju tezu da se otpadom bave i trebaju baviti znanstvenici vrlo različitih profila i usmjerenja te da dominiraju radovi iz tehničkog i biotehničkog područja znanosti. Već dijagnostificirana relativna „zapuštenost“ teme u društvenim znanostima i napose sociologiji očituje se i malim brojem pronađenih radova.

¹¹ Hrvatsku znanstvenu bibliografiju CROSBİ dizajnirala je, izradila, razvija je i održava Knjižnica Instituta Ruđer Bošković <https://bib.irb.hr/>

1.2.3. Sociologija rizika

Budući da otpad i sustavi za njegovo zbrinjavanje i gospodarenje nedvojbeno predstavljaju određeni rizik za ljude i njihov okoliš, potrebno je analizirati odnos otpada, rizika i suvremenoga društva jer kako navodi Van Loon (2002: 105): „Otpad je možda najobičniji, najvulgarniji i najbanalniji primjer ekoloških rizika u svakodnevnom životu. Gotovo svi ekološki rizici na ovaj ili onaj način povezani su s otpadom.“

Još jedan argument u svrhu promicanja važnosti bavljenja sociologije ovom temom ističe Larana koji navodi da „Beckov opis rizika modernizacije proizlazi iz Weberove teze o vrijednosnoj neutralnosti znanosti, a rizici se ne mogu proučavati ako se u obzir ne uzme i normativni i teorijski element. Beck ističe važnost društvenog konteksta koji utječe na način na koji javnost gleda na rizike. I Beck i Giddens se slažu da percepcija rizika povezanih s otpadom ne zahtjeva samo znanstvene senzorne organe nego i rekonfiguraciju tih organa budući da je njima desetljećima vladao primat prirodnih znanosti.“ (Larana, 2001: 26)

Rizici postoje otkad postoji i društvo, ali se njihovo shvaćanje i poimanje s vremenom mijenja. Može se reći da rizici koje danas promatramo postaju značajni u industrijsko doba. Kako navodi Ulrich Beck, rizici nisu otkriće novoga doba. Svatko tko je krenuo otkrivati nove zemlje ili kontinente, kao Kolumbo, računao je na rizike. Ali to su bili osobni rizici, ne globalne opasnosti za čitavo čovječanstvo kao one koje nastaju od nuklearne fisije ili skladištenja radioaktivnog otpada, a u suvremeno doba i od gomilanja komunalnog otpada. „U tom periodu, riječ 'rizik' imala je prizvuk hrabrosti i avanturizma, a ne mogućeg samouništenja života na Zemlji“ (Beck, 2001: 34). Rizike nipošto ne možemo svesti na vidljive posljedice djelovanja čovjeka i društva jer su „po svojoj prirodi rizici povezani s predviđanjem, s uništavanjima koja se još nisu dogodila, ali prijete da će se dogoditi. Rizici su, naravno, upravo u ovom značenju, već danas realni.“ (Beck, 2001: 50) kao što je potpuno realno i da je otpad postao društveni problem. Zinn (2008: 13) širi tematiku rizika i na vrijednosni okvir te ističe da centralno mjesto u sociokulturnoj dimenziji zauzimaju vrijednosti, a pitanja rizika nikad nisu samo racionalna aplikacija problema lišenih vrijednosne dimenzije. Širenje proučavanja rizika u odnosu na vrijednosni i normativni okvir u podlozi je istraživanja normativnog okvira koja se provodi u ovome radu.

Promišljanja o riziku dio su svakodnevice, a određeni je stupanj rizika nemoguće izbjeći. „Svijest o riziku je jako u prisutna u današnjem društvu što posebno dolazi do izražaja u slučajevima tehnoloških katastrofa (npr. Černobil), ekoloških promjena (klimatske promjene),

međunarodnoga terorizma i epidemija (kravlje ludilo, ptičja gripa, *covid 19 op.a.*), ali je prisutna i u svakodnevnom životu“ (Zinn, 2008: 1). Najopćenitija postavka koju prepoznaju svi pristupi riziku jest razlika između realnosti i mogućnosti. Koncept rizika povezan je s mogućnošću da budućnost ovisi ili na nju mogu utjecati ljudske aktivnosti. Prema sociološkom klasiku Niklasu Luhmannu, rizici su povezani s očekivanjima koja mogu biti manje ili više vjerojatna.

Očekivanja se temelje na znanjima i iskustvima iz prošlosti, mogu se razvijati i formalizirati, manje ili više svjesno, mogu se pozivati na statističke podatke, a mogu biti temeljena i na manje formalnim, svakodnevnim znanjima. „Brzi razvoj socioloških istraživanja o rizicima 1980-ih desio se najviše zbog otpora javnosti i kontroverzi povezanih s novim tehnološkim rizicima i ograničenja tehnoloških i psiholoških analiza za objašnjavanje dinamike diskursa o rizicima. Porasla je važnost socijalnih i sociokulturnih objašnjenja otpora javnosti rizicima.“ (Zinn, 2008: 12). Zinn također spominje da je najveći doprinos sociologije diskursu o rizicima razlikovanje ekspertnog i laičkog promišljanja. Iako je nekad prevladavalo mišljenje o neukosti laika i potrebi da ih eksperti educiraju, pokazalo se da ekspertna znanja često nisu dostatna i nemaju potpuni dodir s realnošću. „Sociološka istraživanja pokazuju da objektivistički diskurs o rizicima prekriva odnose moći u društvu. Konflikte povezani s ispravnim znanjem, racionalnošću i vrijednostima smješteni su unutar igara moći i vladanja u kojima sudjeluje širok krug različitih (organiziranih) aktera.“ (Zinn, 2008: 14).

Nadalje, prema Zinnu (2008: 15-18) postoji pet glavnih socioloških pravaca promišljanja rizika. Prvi, povezan s tezom o društvu rizika U. Becka, povezan je s njemačkom i engleskom tradicijom, a u kasnijoj se fazi obogaćuje i teorijom refleksivne modernosti. Drugi pristup vežemo uz pojam upravljanja (*governmentality*) M. Foucaulta koji se, osim u Francuskoj, najviše proširio u Engleskoj i Australiji. Treći pravac uključuje promišljanje rizika u teoriji sistema N. Luhmanna, a prisutan je najviše u Njemačkoj. Četvrti je koncept *edgework* S. Lynga koji se bavi svjesnim uključenjem u rizike. Peti važan pristup je kulturalni pristup, a bavi se rizikom u svakodnevicu.

Termin „društvo rizika“ osmislio je Beck u knjizi „Društvo rizika: prema novoj modernosti“ objavljenoj 1986. godine u Njemačkoj. Popularnosti knjige pridonijela je činjenica da je objavljena ubrzo nakon nuklearnog incidenta u Černobilu. Koncept je brzo široko prihvaćen u anglofonom sociologiji. Beckova razmatranja o riziku i refleksivnoj modernosti smještena su izvan marksističkih klasnih analiza, Luhmanovog funkcionalizma i postmodernih teorija. U kasnijem radu Beck se više bavi razvojem svoje teorije refleksivne modernosti koja se pak više

bavi društveno proizvedenim nesigurnostima nego rizicima. Valja napomenuti da je u literaturi najopširnije istraživani odnos prema rizicima od nuklearnog otpada, a cilj je ovoga rada upozoriti da komunalni otpad, zahvaljujući rastućem opsegu, obujmu, sveprisutnosti i neizbježnosti predstavlja barem jednako relevantnu temu.

1.2.3.1. Pojmovno određenje rizika

Prema Čaldaroviću (2012: 77) terminološka zbrka koja okružuje pojam rizika komplicira se upotrebom pojmova koji imaju slična ili približno slična značenja: opasnost, hazard, ugroženost (ugroza), prijetnja, rizik. Pojmovi „hazard“ i „rizik“ upotrebljavaju se vrlo često i u vrlo različitim kontekstima, a u ovom radu analizirat će se s naglaskom na društveni aspekt, kroz vrijednosnu matricu, društvene odnose i posljedice koje imaju na kvalitetu života. „Hazard je mnogo širi koncept koji uključuje vjerojatnost pojavljivanja događaja, utjecaj i jačinu događaja na društvo i okoliš, kao i sociopolitički kontekst u kojem se situacija odvija.“ (Čaldarović, 1994: 4) Hazardi su opasnosti za ljude i stvari koje ljudi cijene, a rizik je mjera stupnja opasnosti pojedinog hazarda“ (Cutter, 1993: 2). Rizik je, dakle, analitički koncept kojim se služimo da bismo odredili stupanj opasnosti. Zinn (2008: 3) također govori o višeznačnosti pojma i navodi da može biti zbunjujuće što se riječ koristi u najmanje tri različita, ali povezana načina. Poimaju se sličnima hazardu, gubitku, šteti ili prijetnji, a negdje se spominju samo kao indikator neželjenih pojava. Nisu ograničeni na negativne događaje pa se tako koristi i termin doziranja rizika koji označava gledanje omjera uloženog rizika i potencijalnoga dobitka. Postoje psihometrijski i sociološki pristupi riziku. U sociološkim pristupima perspektive variraju od proučavanja objektivnih rizika, preko subjektivnih pristranosti do sociokulturalno posredovanih ili konstruiranih rizika. Rizici povezani s otpadom su objektivni, ali sociologija proučava i subjektivnu percepciju ljudi o tim rizicima. Osim toga, sociološki je relevantno proučavati i društvenu konstrukciju narativa o rizicima povezanim s otpadom.

Prema Becku (1996: 36) moderni rizici, prije ili kasnije, pogađaju sve pa tako pod njihov udar neizbježno dolaze i oni koji ih proizvode ili izvlače profit iz njihove proizvodnje što stvara tzv. efekt bumeranga koji kaže da je siromaštvo hijerarhijsko, a smog demokratičan. S obzirom na temu ovoga rada moglo bi se reći da oni koji proizvode otpad proizvode i rizik za društvo, ali i za sebe same. Van Loon (2002: 108) ide korak dalje i povezuje rizike direktno s otpadom pa navodi da se „...odjednom gotovo svi ekološki rizici mogu povezati sa zagađenjem ili otpadom;

doista, može se tvrditi da je svjetsko društvo rizika prije svega svjetsko društvo otpada.“ (Van Loon, 2002: 108).

Ipak, za razliku od smoga koji udišu svi, dijelovi sustava zbrinjavanja otpada nisu ravnopravno društveno distribuirani. Prema Čaldaroviću (2012: 25) nisu svi jednako pogođeni rizicima pa dolazimo do pojave koja se definira kao distributivna nejednakost rizika u društvu. Neki su ljudi više pogođeni distribucijom i rastom rizika od drugih, čime nastaje novi tip egzistencijalnoga položaja: tzv. socijalni rizični položaj (social risk position). U kontekstu ovoga rada takva bi pozicija bila život u objektu u neposrednoj blizini odlagališta otpada. Iako se rizični položaj donekle poklapa s nekim klasnim i stratifikacijskim razdjelnicama, distribucijska se logika rizika fundamentalno razlikuje od njih. „Povrh toga, modernizacijski rizici ne ugrožavaju samo zdravlje nego i legitimaciju, vlasništvo i profit. oni proizvode i nove međunarodne nejednakosti uzduž dviju crta: između zemalja Trećeg svijeta i industrijskih država, ali i između samih industrijskih država. Tako nastaje „svjetsko društvo rizika“ i nitko ne ostaje izvan arene rizika. Jedan regulacijski mehanizam koji bi mogao ovakve nastale razlike u distribuciji rizika i sigurnosti ne ukinuti u potpunosti, ali značajno ublažiti, razrada je složenog sistema kompenzacije s pomoću kojeg će se naknadno izvršiti načelna egalitarizacija situacija različitih socijalnih konteksta.“ Čaldarović (2012: 25).

Kompenzacija kao postupak “ujednačavanja” može vrijediti jedino u slučajevima u kojima je stvarno i prihvaćena - bez obzira na tip i vrstu ili prednosti koje donosi nekoj mikro zajednici, kao i na vrstu kompenzacijskog prijedloga. Kompenzacije ovoga tipa relativno su česte upravo kad je u pitanju sustav zbrinjavanja otpada. Često, naime, građani koji žive u neposrednoj blizini odlagališta otpada ili nekog drugog postrojenja u sustavu, od tijela javne vlasti primaju određenu novčanu naknadu zbog izloženosti riziku. Pritom se uvijek postavlja pitanje pravednosti u određenju obuhvata kompenzacije pa se često najpogođenijima osjećaju oni koji su blizu odlagališta i osjećaju posljedice, a ipak nisu zahvaćeni kompenzacijama. „Simbolizacija rizika u tranzicijskim društvima je vrlo značajan element ponašanja stanovništva i odnosi se najčešće na predstavu o postojanju društvene nepravde u distribuciji rizika.“ (Čaldarović, 2012: 25).

Prema Becku (2001: 88) „prvi razlog proizvodnje rizika i njihova pogrešnog shvaćanja je ekonomska kratkovidnost 'prirodno-znanstveno-tehnološke' produktivnosti. Njen pogled je upućen na prednosti za produktivnost. Time je ona ujedno pogođena jednim sistemski

uvjetovanim sljepilom za rizike“. Čaldarović (1994: 5-6) ističe da se rizici i hazardi mogu promatrati kao objektivna svojstva nekih situacija, materija ili procesa, ali i kao kulturne i socijalne konstrukcije. Valja pritom navesti da je i u široj javnosti rizik povezan s otpadom često neprepoznat do trenutka u kojem situacija ne eskalira.

Rizici su i društvene činjenice ili preciznije, društveno konstruirane činjenice. Rizik otpada kao takvog, ali i postrojenja za njegovo zbrinjavanje također je društvena činjenica, a taj rizik prepoznaju i laici. Ipak, prema Čaldaroviću (1994: 6) treba reći da „rizici postaju socijalne činjenice tek od onog trenutka kad su 'socijalno registrirani', izmjereni, kada su im određene granice tolerancije i kada su utvrđena društvena pravila ponašanja spram pojedinih rizika. Tek kada društvo prepozna pojedine rizike, ono ih etiketira, klasificira, prihvaća ili odbacuje. Rizik je procesualan jer se njegova identifikacija, uočavanje i tretman postupno razvijaju kao specifičan socijalni proces koji uključuje niz aktera, agenata i instanci sustava društva. Wynne (1987: 273) primjerice, navodi definiciju rizika prema kojoj je „rizik proizvod stupnja štete uzrokovan određenim događajem i probabiliteta njegova ponavljanja“.

Čaldarović (2012: 205) obrađuje i socijalnu poželjnost koju predstavnici ili socijalne skupine žele ostvariti u areni rizika može biti razlogom da se ona koristi samo kao medij postizanja drugih ciljeva. „Različite agencije koje upravljaju rizicima nalaze se u areni rizika u položaju strukturalne slabosti jer ne mogu, u najvećem broju slučajeva, producirati konkretiziranu, empirijski individualiziranu evidenciju nego onu osnovanu na probabilitetima i statističkim proračunima. Mobilizacijski potencijal takve evidencije je u areni rizika vrlo slab, a argumentacija ispod očekivanja sudionika u areni. U areni rizika vrlo se često doživljava iskustvo konfuzije i nepovjerenja.“ (Čaldarović, 2012: 205). „Međutim, iako su znanosti proizvele ogromne količine dokaza o ekološkim rizicima povezanim s otpadom, nisu bile u stanju stvoriti učinkovit politički i upravljački odgovor.“ (Van Loon, 2003: 110). A upravo je politički i upravljački odgovor na rizike sustava gospodarenja u Zagrebu i Hrvatskoj ključan za ovaj rad.

1.2.3.2. Osnovne dimenzije rizika

U najširem smislu rizike možemo podijeliti na prirodne i tehnološke. Prirodni su rizici vidljivi i poznati te ih članovi društva uzimaju kao date činjenice. S druge strane tehnološki rizici proizvod su ljudske djelatnosti i često nisu poznati široj javnosti. Prema Čaldaroviću (1994: 3-

4) „najšira javnost mora biti obaviještena o postojanju nekog tehnološkog rizika od strane eksperata koji tumače situaciju i daju praktične upute o ponašanju u specifičnim okolnostima.“ Tehnološki hazard nastaje u interakciji između tehnologije, društva i okoliša. Rizik je „mjera vjerojatnosti pojavljivanja rizika“. Uloga stručnjaka stoga je posebno važna u interpretaciji i suočavanju s tehnološkim rizicima. U ovoj dihotomiji otpad i sustavi za gospodarenje njime svakako spadaju u tehnološke rizike, a važnost stručnih procjena rizika ovih sustava prepoznata je u ovome radu, posebno u njegovom empirijskom dijelu u kojem se o ovoj temi razgovaralo s eminentnim hrvatskim stručnjacima.

Tehnološki hazardi nisu po svojoj prirodi štetni i rizični – oni su neutralni sve do trenutka kada intencionalno ne budu upućivani na uništenje ili oštećenje prirode i okoliša. Tehnološki rizici se prema Čalaroviću i Škanati (1995: 375) mogu karakterizirati kroz pet varijabli: izvor rizika, strukturu rizika, prostornu varijablu, vremensku varijablu i vrstu nepoželjnih posljedica.

Za razliku od tehnoloških rizika, postoje i prirodni rizici koji se događaju bez čovjekove volje iako čovjek sve češće i ozbiljnije utječe na njihovo pojavljivanje i intenzitet (npr. broj i jačina uragana, poplave, ekstremni prirodni uvjeti nastali kao posljedica globalnog zagrijavanja i sl.

Tablica 1: Karakterizacija tehnoloških rizika (Čaldarović, Škanata, 1995: 375)

Karakteristike	Vrste rizika
Izvor	Rutinski pogon / nesreće
Prostorna varijabla	Lokalni, regionalni, fluvijalni, kontinentalni, globalni
Kategorija akceptora	1. Radno osoblje / okolno pučanstvo 2. Individualni / grupni
Vremenska varijabla	Kratkotrajni, srednjetrojajni dugotrajni
Vrsta posljedica	1. Fatalni / nefatalni 2. Akutni / kronični

Prema Čaldaroviću (2012: 23) ekološki rizik predstavlja ukupnu sumu različitih rizika koji imaju ekološke posljedice odnosno široke posljedice za cijelo društvo. Njegova struktura složene je naravi jer se sastoji ne samo od, na primjer, upotrebe različitih supstanci koje imaju ekološki učinak, nego i od mnogih sinergijskih učinaka čija se dimenzija, ukupan učinak i predvidljivost posljedica ne mogu unaprijed pretpostavljati.

Kao što je već istaknuto, otpad je najočitiji ekološki rizik budući da predstavlja nekontrolirano uklanjanje materije, slobodno međusobno djelovanje i reakcije, uzgoj bakterija, gljivica i toksina koji mogu predstavljati izravnu prijetnju našem zdravlju. Osim toga, neizbježan je i sveprisutan. Jasan je primjer toga odnos između otpada i bolesti. Prema Van Loonu (2002: 106) „postoji izravna veza između otpada i zaraznih bolesti. Tifusna groznica, kolera i gastroenteritis uzrokovane su vrstama bakterija koje žive na (ljudskom) otpadu. Kad se ljudski otpad ne odstrani iz vode za piće, takve zarazne i virusne bakterije lako se mogu razmnožavati.“

Prema kriterijima navedenima u *Tablici 1* rizik koji razmatra ovaj rad - zagrebački otpad i sustav njegova zbrinjavanja - po svome je izvoru rutinski, po prostornoj je varijabli lokalni i regionalni, po kategoriji akceptora odnosi se na lokalno stanovništvo, po vremenskoj je varijabli dugotrajan, a njegove posljedice nisu fatalne, ali su kronične, barem dok se ne uspostavi optimalan sustav gospodarenja.

1.2.3.3. Komunikacija o rizicima kao sredstvo upravljanja rizicima

Prema Čaldaroviću (2012: 36-37) u najopćenitijem smislu, u metodologiji istraživanja rizika moguće je razlikovati nekoliko osnovnih postupaka ili faza. Rizici se najprije moraju *konstatirati (risk identification)* - da li postoje ili ne postoje. Zatim se vrši njihova *procjena (risk estimation)* - kakav će učinak rizici imati i koliki će on biti, a onda se pristupa njihovoj ukupnoj *evaluaciji (risk evaluation)* - kakvo će biti njihovo ukupno djelovanje na okoliš. Na koncu se razrađuju različiti postupci i strategije za *upravljanje rizicima (risk management)* određujući mehanizme kojima se valja koristiti da bi se određeni rizik kontrolirao. Navedeno predstavlja osnovne postupke ili faze jedinstvenog postupka. U suvremenom se društvu navedena metodologija koristi da se rizici, koliko je to moguće, drže pod kontrolom, da se smanje ili u potpunosti isključe njihove štetne posljedice i povećaju koristi, a da se s njima i nadalje “normalno” živi. Nekada se svi postupci kratko određuju pojmom *procjene rizika (risk assessment)*.

Upravljanje rizicima sastoji se stoga od niza akcija koje se poduzimaju od strane različitih elemenata društvene strukture. Cijela se organizacija postupaka može podijeliti na dvije osnovne skupine: *poduzimanje akcija i raspodjela kompetencija*. U obadvije faze uključen je implicitan ili eksplicitan model donošenja odluka. Nabrojimo najprije najvažnije akcije koje valja poduzimati (Čaldarović, 2012: 36):

- Evidencija svih pogona različitih vrsta s obzirom na karakter rizičnosti koji su u nekoj sredini klasificirani kao opasni ili rizični,
- Organizacija efikasnog monitoringa aktivnosti rizičnih pogona i situacija u određenoj sredini,
- Izrada metoda, postupaka i principa praćenja situacija,
- Izrada plana akcija, mjera i postupaka koje valja započeti ukoliko dođe do izbijanja neke hazardne ili rizične situacije,
- Informiranje (uključivanje) javnosti,
- Izrada zakonske procedure kojom se kontrola rizika zakonski utemeljuje uz razradu.

Važna je komponenta promišljanja o ekolozijskim rizicima proučavanje komunikacije o rizicima između stručnjaka (eksperata) i najšire javnosti. „Komunikacija rizika pretpostavlja racionaliziranje njegove strukture, izradu mentalnog modela prihvaćanja (ili odbijanja) rizika i kontekstualizaciju rizika u svakodnevni milje.“ (Čaldarović, 2012: 23). Jasno je da rizici ne pogađaju sve jednako pa u komunikacijskom smislu „u situaciji konkretnog lociranja nekog objekta, pogona ili situacije koja se smatra rizičnom postoje najmanje dvije vrste javnosti: a) javnost koja se izlaže riziku direktno (element blizine, neposrednog utjecaja) i b) javnost koja nije izložena nekom riziku, odnosno koja je udaljena od potencijalnog izvora rizika, koja može osjećati eventualno indirektnu učinke djelovanja nekog pogona ili situacije.“

Osim ove osnovne podjele, Čaldarović (2012: 25-26) prepoznaje još neke podjele javnosti. Po lokacijskom kriteriju može biti lokalna i šira, po kriteriju stručnosti, ekspertna i laička, a po kriteriju uključenosti aktivna i pasivna javnost. Sve se navedene javnosti mogu prepoznati i u ovome radu. Ekspertna javnost nije sasvim čist tip javnosti kao što nisu ni drugi oblici. Ona se sastoji od tehničkih eksperata koji procjenjuju dimenzije i konzekvence rizičnih situacija i predlaže adekvatne mjere regulacije, upravljanja i prevencije neželjenih ishoda, rukovođeni spoznajom o potencijalnim konzekvencama rizika. U komunikacijskom smislu, od ekspertne se javnosti očekuje da „opaža i komunicira rizik kao racionalnu činjenicu, a ne kao predmet

afektivne komunikacije ili protivljenja“. Aktivna je javnost gotovo uvijek i kontekstualna jer reagira s obzorom na kontekst, a inače je najčešće dio pasivne, šire ili opće javnosti.

„Svi nabrojani tipovi javnosti postoje stalno, fragmentirajući se i specijalizirajući se u ovisnosti o pojedinim situacijama i kontekstima. Rizična javnost je dakle dinamična i temporalizirana – ona može istodobno postojati u svojim različitim oblicima u okviru istog konteksta“ (Čaldarović, 2012: 27).

Problem javnosti posebno se tematizira u ovome radu u pogledu informiranosti javnosti i sklonosti građana NIMBY reakcijama. Cijeli dio rasprave o javnosti i njenom utjecaju na rizike koji se iznosi u sljedećim odlomcima iznio je Čaldarović (2012: 28-42), a ovdje se donosi u obrađenom obliku i u odnosu na specifičnu temu rada. Lokalnu javnost jednostavno treba uvjeriti da vjeruje u ekspertne prosudbe u nekoj rizičnoj situaciji pri čemu racionalni argumenti često nisu dovoljni jer povjerenje među ovim vrstama javnosti nije lako postići. Protivan stav lokalne zajednice ekspertna javnost drži iracionalnim, nepotrebno sumnjičavim pa i neukim. Lokalna javnost nasuprot tome reagira reaktivno odupirući se nametanju odluka i rješenja“ Skupina problema u komunikaciji ovih dviju javnosti je višeslojna, a ovdje valja istaknuti neke od mnogih koje ističe. To su: sadržaj rizične inicijative, procedura prenošenja argumentacije, procedura izgradnje instalacije, očekivane koristi i šteta za lokalnu zajednicu, dogovorene kompenzacije... Reaktivnim reakcijama lokalne javnosti bili smo svjedoci u mnogo slučajeva u Zagrebu i Hrvatskoj, a u novije vrijeme, a vezano uz sustav zbrinjavanja otpada, pojavile su se takve reakcije nakon najave gradnje kompostane u Brezovici i deponija građevinskog otpada u Podsusedu. U oba su slučaja reaktivne reakcije lokalne zajednice zaustavile predviđene projekte.

U demokratskom sustavu „komunikacija odluka shvaćena kao složen proces donošenja odluka predstavlja normalan dio procedure svakodnevnog života u društvu i pretpostavlja se kao civilizacijski element zajedničkog života, a komunikacija rizika se u teoriji rizika shvaća kao vrlo važan dio ukupne procedure održavanja ili ponovnog uspostavljanja klime povjerenja koja je osnovica za uspješnu raspravu o rizicima i hazardima.“ (Čaldarović, 2012: 33).

Komunikacija rizika je složen proces zbog potencijalnih i teško predvidljivih učinaka koji variraju od straha do panike pa je pri komuniciranju važno i tko šalje poruku i kako je šalje, a važna je i uloga posrednika, odnosno medija. Upravo su zbog te činjenice medijski akteri

uključeni u empirijsko istraživanje u ovoj disertaciji kao jedna od ključnih skupina aktera. „U najvećem broju opisa rizičnih situacija u masovnim se medijima situacija želi prikazati još dramatičnijom što svakako može imati utjecaj na način prijama informacija u najširoj javnosti (socijalna amplifikacija rizika).“ (Čaldarović, 2012: 34). Ovakve situacije susrećemo svakodnevno, neovisno o kojoj se vrsti rizika radi, dovoljno je prisjetiti se medijskih napisa o koronavirusu 2020. i mnogih ranijih, većih i manjih medijski praćenih slučajeva. S druge strane postoje i situacije u kojima se stvarni rizik medijski i na druge načine pokušava prikazati manjim nego što uistinu jest pa se tu radi o fenomenu socijalne dimINUacije rizika. Iako ponekad učinkovita, ova je metoda društveno izrazito opasna jer u slučaju da se rizik pokaže stvarnijim i većim nego što su ga vlasti i/ili eksperti medijski pokušali prikazati, dolazi do velikog i ponekad trajnog narušavanja povjerenja u komunikaciju o rizicima.

Mayo i Hollander (1991: 66-69) ističu nekoliko važnih elemenata učinkovite komunikacije o rizicima: To su, između ostalog: potreba poštivanja javnosti kao legitimnog partnera koji dovodi do informirane, zainteresirane, kooperativne i racionalne javnosti; potreba za izradom detaljnog plana akcija; potreba za poštenjem, otvorenošću i točnošću u komunikaciji. „Analize koje su izvršene poslije završetka ili smirenja najrazornijih učinaka akcidenta (nesreće, prirodne ili tehnološke) koje su se do sada desile u svijetu, pokazale su da je ključni element, koji je imao najveći utjecaj na razvoj događaja za vrijeme odvijanja i u neposrednom razdoblju iza same nesreće, bilo nepotpuni, nesređeno i nesistematično informiranje javnosti“ (Čaldarović, 2012: 171), a usto su vrlo značajne i nedovoljne edukacijske aktivnosti u vrijeme kada nema akcidenta. U tom smislu, valja reći da je u normalno vrijeme potrebna edukacija, a u krizno vrijeme informiranje.

Prema Čaldaroviću (2012: 38-71) rizici se najprije moraju konstatirati, zatim se vrši njihova procjena, onda se pristupa njihovoj evaluaciji i na kraju se pristupa različitim postupcima i strategijama za njihovo upravljanje. U suvremenom se društvu ovi postupci provode kako bi se rizici držali pod kontrolom i kako bi se smanjile njihove štetne posljedice, a često se za cijeli postupak koristi termin procjena rizika (risk assesment). Rizici su vremenski i prostorno uvjetovani pa će „u različitim društvima postojati i različite razine prihvatljivosti rizika, kao što će i u istom društvu različite razine prihvatljivosti rizika postojati u različitim vremenima“ Brigom za rizike u različitim zemljama bave različite institucije, ali gotovo uvijek je riječ o međuresornom i međusektorskom djelovanju. „U svakom društvu, imalo ono centralnu agenciju za donošenje propisa iz područja kontrole rizika ili ne, postoji očigledno specifična

politika rizika.“ Za sociološko razmatranje najvažnije je dobro razmotriti gdje su smješteni agenti različitih razina kolektivnih subjekata u regulaciji svega onoga što smo nazvali „društvom rizika“. Država preko delegiranih autoriteta (agencija, specijalnih poduzeća, ministarstava i sl.) donosi upravne propise i standarde o načinu postupanja s rizičnim situacijama i time na normativnoj razini pokušava situaciju s rastućim brojem rizika držati pod kontrolom. „Odlučivanje o rizicima kao o socijalno vrlo kompleksnim situacijama zahtjeva poštivanje i razrađivanje jasne procedure koja će u postupak uključiti najveći broj zainteresirane javnosti.“ Laička se percepcija oslanja na stabilne elemente svakodnevnog života u kojem sigurnost okoliša predstavlja onu vrijednost koja je neupitna, a koju svaka ekspertna prosudba – s obzirom na unos viška rizika u neku lokalnu sredinu – dovodi zapravo u pitanje. Rizici se socijalno uokviruju i socijalno konstruiraju, njima se pridaju različita značenja, njihova percepcija ovisi o socijalnom iskustvu, socijalnom kontekstu, karakteristikama konkretnog prostora i vremena u kojem se pojavljuju. Stjecanje povjerenja je dugoročan proces, traži vrijeme i prilagodbu i ekspertne i opće javnosti, a naročito javnosti kolektivnih autoriteta. No, koliko dugoročan, toliko i neizbježan. On se ne vezuje samo uz problem prosudbe rizika – vezan je uz ukupno povjerenje koje stanovništvo ima u socijalni sustav, vlast, državu, a u najširem smislu on ovisi o realitetu ukupnog socijalnog sistema, o razvijenosti institucija civilnoga društva.

1.2.3.4. Reakcije lokalnih zajednica na rizike

Ljudi žive u zajednicama, a osnovna jedinica analize u sociologiji rizika i urbanoj sociologiji jest lokalna zajednica. Mustapić (2010: 1056, prema Ajduković, 2003: 5) ističe da „budući da ljudi na nekom prostoru djeluju radi zadovoljavanja određenih potreba pri razmatranju lokalne zajednice glavnu pozornost treba posvetiti shvaćanju te zajednice kao procesa. On ističe da se funkcioniranje zajednice očituje u socijalnim odnosima za zadovoljavanje zajedničkih potreba ljudi i grupa koji u njoj žive.“ (Mustapić, 2010: 1056). U Americi i Kanadi osamdesetih je godina došlo do niza reakcija građana na predložene projekte za preradbu i odlaganje otpada. Te su se reakcije uglavnom svodile na to da nitko nije htio primiti u svojem mjestu ili gradskoj četvrti bilo kakav objekt povezan s otpadom (spalionicu, kompostanu, deponij). Takva reakcija građana koja je zapravo kombinacija različitih faktora – socijalnih psiholoških i ekonomskih dobila je popularni naziv NIMBY sindrom. NIMBY znači nesposobnost poduzeća, vlada, medija i građana da se prilagode novim ponašanjima i novim vrijednostima i zahtjevima

informatičkog društva. (Godin, 1990: 193 u Šućur, 1992: 556). Akronim NIMBY dolazi od prvih slova u rečenici *Not In My Back Yard* (Ne u mome dvorištu).

D. Connor (1990: 1) polazi od toga da je NIMBY sindrom kombinacija triju vrsta čimbenika (uzroka) - psiholoških, socioloških i ekonomskih. Među psihološkim čimbenicima on ističe faktor "selektivne percepcije" ljudi često nemaju potpun uvid u to što se zbiva s otpadom u njihovoj zajednici. U tom smislu autor naglašava da "većina ljudi vidi svoj kamion za smeće kako odlazi, ali nikada ne vidi kamo ide". Drugi psihološki faktor uočeni je rizik, tj. percipirani rizik koji se razlikuje od tehničkog. Tehnički rizik u nekom slučaju može biti sasvim malen, ali članovi zajednice mogu od njega stvoriti prvorazredni problem za zajednicu i značajan izvor straha. Proširenju tog straha često doprinose i mediji. Treći je psihološki faktor "percipirana nepravda". Riječ je o stavu ljudi da se samo neki moraju boriti protiv buke, smrada, prašine ili otpadaka dok drugi uživaju. Jedni dobivaju povlastice, a drugi neugodnosti. Percepcija principa pravednosti svakako je bitna kad je riječ o prihvaćanju ili neprihvatanju odlagališta ili postrojenja za preradu otpada, ali tu se javlja opasnost od stave da je percepcija jedina realnost. (u Šućur, 1992: 557).

Prema Šućuru (1992: 557) sociološke komponente NIMBY sindroma odnose se prije svega na karakteristike zajednice u modernom društvu te na odnos između te zajednice i pojedinca, odnosno užih lokalnih skupina. Od ekonomskih faktora najviše se ističe strah od gubitka vlasništva ili vrijednosti vlasništva. On se najčešće navodi kao razlog za NIMBY reakciju. Tijesno povezan sa strahom od gubitka vlasništva jest i faktor nedostatka kompenzacije. Nedostatna kompenzacija može značiti dvoje: da su sredstva kompenzacije puno manja od šteta te da se mehanizmi kompenzacije odnose samo na one koji su izravno pogođeni (npr. samo na one čije će zemljište biti potrebno za odlagalište ili izgradnju spalionice) dok za susjedne komune i njihove stanovnike nema nikakvih povlastica.

Pregledom domaće znanstvene i stručne literature (koja se dijelom, naravno, oslanja na radove stranih stručnjaka) dolazimo do usuglašanih temeljnih obilježja NIMBY sindroma. „Sindrom NIMBY predstavlja generalizirani sindrom odbijanja određenog političkog ustroja donošenja odluka, samolegitimirajućeg izbora pravca razvoja nekog društva, a koji se kontekstualizira u svakoj posebnoj situaciji u ovisnosti o pojedinim konjunkturama. Sindrom NIMBY dakle u sebi reflektira djelotvornost političkog ustroja društva, a povod je pogodan jer je nabijen različitim značenjima – od realnih do krajnje simboličnih.” (Čaldarović 1996: 502).

Prema Čaldaroviću (1996: 502-503) automatizam i slijepo vjerovanje u tehničku proceduru kao samu po sebi legitimirajuću i pomoćno prosudbu o izborima društvenih (državnih) strategija, rizične situacije dovode u suvremenim društvima sve više u pitanje. Neovisno o kontekstualizaciji i konjunkturi pojedine situacije, sindrom NIMBY predstavlja jasan indikator i o stupnju funkcioniranja političkog sistema u kojem ideja o, primjerice, načelu distribucije nepravde postoji kao načelo rukovođenja, barem u slučaju procjene lociranja rizičnih postrojenja u najširoj javnosti. Čaldarović istražuje povezanost iskazivanja sindroma NIMBY u Hrvatskoj s razvojem civilnog društva u kojem će ideja distributivne nepravde i sama postati generalizirajuća i pretvoriti se u ideju distributivne pravde po kojoj svaki građanin, regija ili predio neke zajednice (države) ima podjednaku šansu dobiti i svoj dio udjela u zajedničkom zagađivanju okoliša, odnosno zbrinjavanju opasnih dijelova njegove upotrebe. Svjesni smo, naravno, da ideal potpune društvene pravde nije moguće postići ni po jednom pitanju pa tako ni po ovome.

Šućur (1992: 557-558) iznosi da sindrom NIMBY u sebi nosi silan konfliktni naboj kojim se lokalno stanovništvo suprotstavlja određenim intervencijama ili izgradnji na prostoru svoje lokalne zajednice, a u određivanju sindroma NIMBY navodi njegove strukturne odrednice:

- nedostatak povjerenja u vlast i stručnjake
- poremećaj načela pravednosti u ravnomjernoj raspodjeli rizika
- opažanje utjecaja predloženoga projekta na zdravlje i opći način života u zajednici
- različiti strahovi i rizici, osobito s obzirom na različito opažanje uloge stručnjaka i nestručnjaka te njihovih procjena
- problemi koji izlaze iz tehničke racionalnosti i socijalne odgovornosti – problemi koji nastaju zbog nedostatka javnoga sudjelovanja.

Čaldarović (2012: 201) donosi pak pregled analize uvjeta koji dovode do konstruiranja opozicije (do pojave sindroma NIMBY).

1. Odnos tehnologije i društva koji uključuje najmanje dva aspekta
 - a. Procjena o tome da je tehnička perspektiva o riziku vrijednosno neutralna
 - b. Procjena o tome da je javnost u svojim prosudbama zapravo uvijek iracionalna
2. Odnos prirode i društva – odnos fizičke i socijalne okolice, odnosno ljudi koji je naseljavaju

3. Odnos između vlade i društva koji uključuje mnoge institucionalne dimenzije, ali i dileme o odnosu individualizma i komunitarizma
4. Aspekti distributivne jednakosti koji uključuju sukobe o procjeni primjene načela fundamentalnog poštenja, a što se najčešće operacionalizira na sljedeće dimenzije:
 - a. Koje će grupe u društvu snositi najveće rizike u nekoj situaciji?
 - b. Radi li se o distributivnoj jednakosti koristi ili rizika
 - c. Kakva je prava uloga vlade u distribuciji rizika
5. Aspekti psihološke konstrukcije opozicije svode se najčešće na funkcioniranje Fishben-Ajzenovog modela u sljedećem smislu
 - a. Opći stavovi ljudi prema specifičnom predmetu odraz su njihovog subjektivnog prosuđivanja svih karakteristika vezanih uz taj predmet
 - b. Činjenice o riziku ljudi prihvaćaju kroz percepciju tih činjenica, a ne kroz tumačenje tih činjenica

Čaldarović se osvrće i na komunikaciju rizika kao na proces kojim se označava cjelina postupaka uz pomoć kojih se može doći do najdjelotvornijeg upravljanja rizicima pa i do smanjenja ili bitne redukcije sindroma NIMBY. Kao što je ranije navedeno, upravljanje rizicima, kao i cjelovit proces kontrole svih aktivnosti vezanih uz rizične ili opasne instalacije, pretpostavlja na prvom mjestu vrlo djelotvornu komunikaciju rizika. S jedne strane ona traži da se na adekvatan način komunikaciju svim zainteresiranima, no i mnogim se slučajevima i zamišlja ali i provodi ne kao dvosmjerni proces (feed back) nego kao proces elementarnog obrazovanja (neukih) laika. Krimsky i Golding (1992: 321-340) navode karakteristike procesa “komunikacije rizika”.

- Potrebno je angažirati i aktivne sudionike-pojedince, ali i institucije i organizacije
- Komunikacija rizika mora se oslanjati na zajednička značenja i međusobno povjerenje
- Komunikacija rizika ovisit će i o stupnju izgrađenosti kolektiviteta
- Komunikacija će biti djelotvornija u situacijama u kojima se rizici percipiraju kao opasnost za sve, a ne samo za neke dijelove zajednice (pojedince ili grupe, neke lokalitete)
- Komunikacija rizika će biti djelotvornija ukoliko se oslanja na “hipotezu povjerenja”, na povjerenje koje postoji između strana uključenih u komunikaciju, odgovornost sudionika i suglasnost u stajalištima

Opisana obilježja NIMBY sindroma i komunikacije o rizicima, stavljena u kontekst ovoga rada, upućuju na nekoliko zaključaka. Prvo, relativno česta pojavnost NIMBY reakcija povezanih sa sustavom zbrinjavanja otpada vjerojatno je povezana s nedovoljno dobrom komunikacijom o rizicima takvih sustava. Drugo, u Zagrebu nije uspostavljen odnos međusobnog povjerenja vlasti, stručnjaka i stanovništva koji bi spriječio NIMBY reakcije. Može se spekulirati da povjerenje nije na dovoljnoj razini jer je u nekim situacijama u prošlosti izigrano ili je barem kod građana stvoren takav dojam. Do obrambenih reakcija građana često dolazi i zbog nedovoljno dobrog poznavanja materije. Iako se građane ne može potpuno amnestirati od odgovornosti za vlastito nepoznavanje materije ili nezainteresiranost za nju, velik dio odgovornosti zapravo leži na političkim elitama, upravljačkim strukturama, a donekle i stručnjacima i medijima koji, čini se, ne rade dovoljno na educiranju šire javnosti o fenomenu otpada i sustava za njegovo zbrinjavanje. Još jedan razlog zbog kojeg građani često negativno reagiraju na najavu izgradnje bilo kojeg dijela sustava zbrinjavanja otpada „u svome dvorištu“ jest strah od gubitka ili umanjenja vrijednosti njihovoga privatnog vlasništva. Ta se tematika obrađuje u narednome potpoglavlju.

1.2.3.5. Stigmatizacija mjesta i oblici kompenzacija

Sindrom NIMBY dovodi i do stigmatizacije mjesta, odnosno lokacije, lokaliteta ili, u širem smislu, regija u kojima se rizična instalacija namjerava locirati. Stigma koju neko mjesto dobiva trajno mijenja karakteristike mjesta, njegovu poželjnost i vrijednost. Ovdje se ne misli samo na pad njegove ekonomske vrijednosti nego i psihološke, socijalne i simboličke odbojnosti koju neko mjesto po instaliranju opasnog ili rizičnog pogona može imati. Stigma može nadmašivati stvarni pad vrijednosti pojedinog lokaliteta, kao što su i strahovi od opasnih instalacija i rizika obično pretjerani, što međutim ne isključuje mogućnost njihovog postojanja u različitim intenzitetima.

Krimsky i Godling (1992) (u Čaldarović, 2012: 203) drže da se stigma razvija zbog:

- Vidljivosti instalacije
- Razmišljanja o tijeku razvoja i konačnom ishodu neke opasne instalacije
- Procjene o stupnju poremećaja do kojeg dolazi u lokalnoj zajednici
- Poremećaja estetske kvalitete mjesta, predjela
- Podrijetla poremećaja
- Ocjene stupnja opasnosti

Sindrom NIMBY izrazito je složen, tvrdoglav i uporan proces koji se pojavljuje gotovo uvijek kada se neka inicijativa povezana s većom ili manjom percepcijom rizika ili opasnosti pokušava provesti u djelo na nekoj mikrolokaciji. Zanimljivo je da je gotovo jedini mehanizam koji se dosad pokušao primijeniti kojim bi se sindrom NIMBY umanjio ili ukinuo – sustav naknada ili kompenzacija. Taj je sustav osnovan na jednostavnoj pretpostavci da se prije spomenuta “koncentrirana šteta” u nekoj lokaciji može kompenzirati ekonomskim sredstvima, najčešće novcem. Ukoliko, dakle, netko treba trpjeti distributivnu nepravdu i u svojem dvorištu imati, na primjer, otpad, odnosno rizični objekt, tada ga je potrebno ekonomski stimulirati i obešteti. Rizičniji život koji, dakle, netko nije sam izabrao nego mu je nametnut odlukama izvana, treba naplatiti. (Čaldarović, 2012: 206).

Bez obzira na oblik kompenzacija koje po vrsti mogu biti najčešće novčane, ali i drugačijega tipa (povlastice raznih vrsta), a po opsegu usmjerene na pojedinca ili zajednicu u cjelini, istraživanja su pokazala da kompenzacije slabo ili nedovoljno djelotvorno funkcioniraju zato što ljudi – čini se – žele uživati prednosti situacije “status quo” bez obzira na racionalnost prosudbe takvog stanja ili cijenom kojom se ona postiže. Ljudi ne žele, ili s poteškoćama žele trgovati novcem za dodatne rizike. Svaki se socijalni rizik doživljava nametnutim, neizabranim pa se osnovna reakcija na njega konstituira iz polja nametnutosti, situacije nemogućnosti osobnog pristajanja gdje je teško uvesti sustav aktivne kalkulacije. Prema sudu autora, stoga, sindrom NIMBY ne može se riješiti kompenzacijskim mehanizmima nego se rješenje mora tražiti u općem političkom okruženju neke zajednice u kojem će se stvoriti uvjeti o pravednosti distribucije rizika za sve podjednako bez razlike.

Prema Čaldaroviću (2012: 209) snažan simbolički značaj koji nosi NIMBY uvijek se odnosi na pitanja pravednosti – distribucije, odlučivanja, koristi i šteta. Osnovna reakcija na njega u nerazvijenim političkim sustavima reakcija je nevjerice u prioritete i sumnja u ispravnost raspodjele dobara. Autor iznosi hipotezu da je neizbježnu “jednakost nejednakosti”, koja gotovo nužno postoji u distribuciji rizika na teritoriju neke zajednice, moguće kompenzirati jedino ako postoji povjerenje u politički sustav da je ta jednakost nejednakosti postignuta kroz racionalnu raspravu i da je ona utemeljena.

Kao elemente koji bi pomogli u smanjenju manifestacija sindroma NIMBY i povećale povjerenje u politički i društveni sustav, autor (2012: 210) navodi sljedeće:

- Razvoj procesa donošenja odluka uključivanjem lokalne zajednice, neovisnih stručnjaka i paralelnih analiza o stupnju štetnosti / korisnosti prijedloga o lociranju rizičnih postrojenja
- Razvoj procedure donošenja odluka o hazardnim i rizičnim instalacijama i njihovom lociranju na mikrolokacijama. Otvorena i potpuna procedura donošenja odluka, s točno naznačenim kompetencijama pojedinih subjekata i institucija, preduvjet je istinskog razvoja demokratskoga društva
- Razvoj institucija civilnoga društva u kojem će rasprava o rizičnim i hazardnim situacijama biti samo jedna od rasprava
- Izrada alternativnih prosudbi i procjena o potencijalnim NIMBY predmetima, uz mogućnost predlaganja alternativnih rješenja
- Izrada alternativnih prosudbi i procjena o potencijalnim NIMBY predmetima uz mogućnost predlaganja alternativnih rješenja
- Utvrđivanje sličnosti i razlika između politika distribucija pravde i nepravde u ovisnosti o prirodnim, socijalnim i političkim elementima.

Osim NIMBY sindroma, u sociološkoj se literaturi spominju još neki interesantni akronimi¹² koji pokušavaju opisati različite koncepte odbijanja neke rizične intervencije u prostor. Akronim NIABY (Not In Anyone's Back Yard) govori o postrojenjima koja se ne bi trebala graditi nigdje pri čemu se uglavnom u radovima koristi uz opis nuklearnih postrojenja. Akronim NIMEY (Not In My Election Year) tematizira često oklijevanje političara za poduzimanje rješenja koja bi mogla negativne reakcije stanovništva, ako su izbori blizu. Tu je i akronim LULU (Locally Unwanted Landfill Use) po značenju vrlo blizak NIMBY-u, ali nešto neutralniji. Posljednji važan akronim je BANANA sindrom (Build Absolutely Nothing Anywhere Near Anything) koji tematizira otpore lokalne zajednice bilo kakvim intervencijama u okoliš bilo one opasne ili bezopasne, potrebne ili nepotrebne. Koristi se s dvije strane, političari i upravljači ga koriste kao kritiku civilnog društva i građana koji ne žele razvoj, a spomenute udruge i građani govore da se radi o posljedici izigranog povjerenja u vlast, stručnjake i ekonomske aktere. Sažeto, NIMBY sindrom je slojevit, složen i izrazito prisutan u našem društvu, pogotovo kada je u pitanju sustav zbrinjavanja otpada. Prisutnost i frekventnost pojavnih oblika sindroma upućuje na činjenicu da najšira javnost nema povjerenje u donositelje odluka. Razlog tomu vjerojatno je činjenica da je njihovo povjerenje u prošlosti bilo puno puta iznevjereno.

¹² <https://www.govtech.com>

U ovome je poglavlju prikazan međuodnos otpada i rizika u suvremenom društvu. Rizičnost otpada i sustava za njegovo zbrinjavanje nije upitna. Rizike valja umanjivati i truditi se da se ne obistine. Da bi društvo u tome bilo uspješno potrebno je osigurati nekoliko ključnih uvjeta. Prvi je svakako ekspertno promišljanje, definiranje i prepoznavanje rizika. Drugo, važno je da stručnjaci imaju dovoljno jaku poziciju da donositelje odluka mogu uvjeriti u važnost postupanja s rizicima. Da bi svijest o rizicima došla do građana, odnosno najšire javnosti, važno je o njima provoditi sustavnu edukaciju na svim obrazovnim razinama. Drugim riječima, podizanje svijesti o rizicima mora postati dio cjeloživotnoga obrazovanja. Značajnu ulogu u tom procesu mogu i trebaju imati udruge civilnoga društva i mediji.

1.2.4. Urbana sociologija

Budući da je ovaj rad fokusiran na analizu i problematiziranje sustava zbrinjavanja otpada u našem glavnom i najvećem gradu Zagrebu, u ovom se poglavlju razmatraju teorije i uvidi iz urbanosociološke literature i analizira se kako se različite društvene relacije u urbanom prostoru reflektiraju na procese odlučivanja o komunalnim pitanjima i kvaliteti života, a onda i kako svi ti, sociološki relevantni procesi, utječu na sustav koji se bavi zbrinjavanjem otpada što čini jednu od temeljnih komunalnih djelatnosti. Drugim riječima, i „kvaliteta gospodarenja otpadom u određenoj mjeri predstavlja stupanj razvoja grada i važan je čimbenik u promicanju održivog urbanog razvoja.“ (Huang i sur. 2018: 1).

Manuel Castells ističe da se urbani problemi u društvu moraju promatrati uzimajući u obzir strukturalne instance, društvene odnose i konjunktore (Castells, 1977: 435), a Lewis Mumford (1959: 575) govori da je „autor grada komuna kao zajednica, grad kao cjelina, kao društveno biće“, a potom poetski nastavlja: „Najbolja gradska ekonomija jest ekonomija kulture i brige za druge i samo kroz nju gradovi mogu biti gradovi ljubavi.“ Urbana okolina, podrazumijeva, dakle, veći broj aktera, odnosno zainteresiranih strana. Čaldarović (1995, 2012) ističe da će globalna kriza urbaniziranog društva postati, u skoroj budućnosti, opća kriza, kada se efekti tzv. ekološke krize ujedine s krizom urbaniziranih društava i kada se sve očitije budu pokazivale negativnosti društva obilja i njihova korelacija s društvom neograničene potrošnje energije, neograničenog zagađivanja, potrošnje i iscrpljivanja resursa.

Rast udjela gradskog, odnosno urbanog stanovništva, u ukupnom svjetskom stanovništvu kontinuirano raste već više od stoljeća pa smo danas u situaciji da ukupno više od polovice stanovnika svijeta živi u gradovima. Europska komisija objavila je taj podatak još 2007. godine, a nema sumnje da se trend nastavio. Navedeni rast udjela u društvenim se znanostima opisuje vrlo popularnim i često korištenim pojmom urbanizacije. Anticipirajući terminološku neodređenost koncepta Čaldarović (1985: 309) navodi da je „pojam *urbanizacije, urbanog*, postao svjetski pojam koji, svakako, ima određen stupanj ideološkog u sebi, no teško bi bilo naći ijedan pojam koji se koristi u društvenim znanostima koji nema primjese ideologijskog značenja.“ Bjelajac (2009: 6-7) ističe da danas postoji bezbroj definicija grada i urbanizacije. Sumira da se, prema Lampardu (1965), pristupi mogu definirati prema tri osnovne skupine: (1) po bihevioralnom pristupu urbanizacija je proces prilagođavanja ponašanja odnosno transformacije društvenih odnosa s primarnih na sekundarne, što se odvija povećanjem podvojenosti društvenih uloga i društvenih normi; (2) po demografskom pristupu urbanizacija

je proces koncentracije stanovništva na određenom prostoru; (3) po strukturalnom pristupu urbanizacija je proces transformacije djelatnosti i strukturalnih karakteristika populacije u određenom prostoru.“ (Bjelajac, 2009: 6). Proces urbanizacije često se promatra i kao širenje „gradskog načina života“. Paralelno s povećanjem urbanog stanovništva raste i količina proizvedenog komunalnog otpada i komunalnih problema povezanih s njime.

Urbana sociologija u Hrvatskoj počela se razvijati u drugoj polovici 20. stoljeća, točnije krajem 60-tih i početkom 70-tih i to najviše na Odsjeku za sociologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu i Instituta za društvena istraživanja. Seferagić u članku (2013: 282) u kojem opisuje razvoj discipline opisuje i razloge interesa za nju: „U prostoru se društvene promjene, vođene društvenim planovima, očituju u burnoj deagrarizaciji, industrijalizaciji i urbanizaciji. Sela se napuštaju, depopuliraju i drastično stare kako zbog nedostatka tehničke i društvene infrastrukture tako i zbog problema nezaposlenosti i perspektive.“ Ona, opisujući razvoj discipline navodi da su naši sociolozi učili čitajući strane autore, najviše one već spomenute iz čikaške škole, kao glavni klasik označila je knjigu „Grad u historiji“ L. Mumforda, a od suvremenih stranih autora koji su imali utjecaj na razvoj urbane sociologije ističe djela A. Giddensa i M. Castellsa, najpopularnijih sociologa današnjice. Kao utemeljitelja discipline u Hrvatskoj autorica navodi S. Šuvara „koji je vizionarski ujedinio sociologiju sela i grada“, a navodi da su istaknuti autori bili S. Bjelajac i M. Minček Maroević u Splitu te I. Rogić, O. Čaldarović, V. Lay, M. Richter, N. Lončar Butić, M. Jilek, G. Bežovan, V. Popovski, A. Stojković i D. Seferagić u Zagrebu. „Ognjen Čaldarović svakako je najviše objavljivan autor, a ništa manje Ivan Rogić sa svojim osebnim stilom i kreiranjem urbosociološkog vokabulara.“

Kada bismo se orijentirali prema administrativnom određenju tipologije naselja, primjerice prema Zakonu o građevinskom zemljištu (NN 48/88), gradsko je ono naselje koje je općinska skupština odlučila proglasiti takvim na temelju sljedećih uvjeta: da ima najmanje 2000 stanovnika; da je u naselju 20% stanovnika zaposleno u privrednim djelatnostima, osim poljoprivredne, ili 5% u uslužnim djelatnostima; da ima školu, ambulantu, ljekarnu, dječji vrtić, poštu i trgovinu; da ima komunalnu infrastrukturu (vodovod, električnu mrežu, *odvoz smeća*) i pretežit dio ulica asfaltiran. Općinska skupština može proglasiti naselje gradom i onda kada ono ne udovoljava tim uvjetima, ako je to naselje povijesna, zaštićena urbana graditeljska cjelina ili ako je važno za razvoj turizma.

Sociološke su definicije grada znatno kompleksnije, a sumarno se može reći da su gradovi kompleksni sustavi tehničkih i društvenih procesa. U osnovi, možemo podijeliti razmatranja o gradu kao o fizičkom i kao simboličkom prostoru. R. Park, pionir sociološkoga promišljanja o

gradu još 1925. u djelu „The City“ zaključuje da je grad „stanje uma, tijelo običaja, tradicija i organiziranih stavova i osjećaja koji postoje o tim običajima i prenose se tom tradicijom.“ Drugim riječima, „grad nije samo fizički mehanizam i umjetna konstrukcija. Uključen je u vitalne procese ljudi koji konstrukciju čine, on je proizvod prirode, a posebno ljudske prirode,“ Z. Bauman u djelu „City of Hopes City of Fears“ (2003) kaže da su promjena i grad gotovo sinonimi te da je promjena „obilježje gradskog života“ i „način urbane egzistencije“.

Mnogi su sociolozi pristupili zahtjevu poslu definiranja grada, a sljedeća se čini dovoljno obuhvatnom i jasnom: „Grad je teritorijalna, relativno samostalna mnogofunkcionalna zajednica nastala dugotrajnim društvenim procesima u određenom prostoru radi zadovoljavanja određenih potreba kroz koju čovjek, s obzirom na ograničenost vidokruga, doživljava i cijelo društvo“ (Bjelajac, 2009: 4). Vrlo bliska ovoj koncepciji je ideja o *gradu kao sustavu*. Po ovoj ideji, grad je sklop kompleksnih međusobno povezanih sustava koji određuju ustrojstvo gradskog života. (Čaldarović, 1987: 109-112).

H. Lefebvre u knjizi „Urbana revolucija“ sredinom 70-ih godina 20. stoljeća, polazi od pretpostavke o totalnoj urbanizaciji društva. Njegovo urbano društvo predstavlja posljedicu globalne urbanizacije koja izrasta iz procesa industrijalizacije. "Ekonomski rast, industrijalizacija koji su postali istovremeno uzroci i najviši razlozi proširuju svoja djelovanja na sve teritorije, oblasti, kontinente" (Lefebvre, 1974: 11) Mreža globalnih gradova stvara prostor s novim ekonomskim i političkim mogućnostima te strateški prostor za formiranje novih tipova identiteta i zajednica. „Taj je prostor istodobno ugrađen na posebna i strateška mjesta, ali je i transteritorijalan, jer povezuje mjesta koja su geografski udaljena, a ipak intenzivno povezana.“ (Sassen, 2001: 5).

U kontekstu promatranja slojevitog odnosa grada i otpada, valja podsjetiti na koncept društvene dimenzije ili socijalne održivosti koja se „posljednjih godina sve češće prepoznaje kao temeljna komponenta održivog razvoja, sve više povezana s postizanjem održivosti zajednica i diskursom urbane održivosti.“ (Colantonio i Dixon, 2010: 18) Socijalna održivost odnosi se na to kako pojedinci, zajednice i društva žive jedni s drugima i kako postižu ciljeve razvojnih modela koje su sami odabrali. vodeći računa o fizičkim granicama njihovih mjesta i planeta Zemlje u cjelini“.

Mišetić (2016: 144) ističe da je danas jasno kako uravnoteženi razvoj gradova zahtijeva postizanje dijaloga među različitim socijalnim akterima. Takav pristup razvoju djelomično je zaživio deklarativnim usvajanjem koncepta socijalne održivosti koji, između ostalog,

podrazumijeva isticanje važnosti sudjelovanja gradske javnosti u oblikovanju strateških razvojnih planova. U našem bi to slučaju značilo da sudjeluju i izradi dokumenata vezanih uz otpad. „Snažna definicija socijalne održivosti mora se temeljiti na osnovnim vrijednostima pravednosti i demokracije, koja se podrazumijeva kao učinkovito poštivanje svih ljudskih prava - političkih, građanskih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih - od strane svih ljudi.“ (Sachs, 1999: 27 u Colantonio i Dixon, 2010: 21) „Široki pristup urbanim politikama koji se odnedavna promovira na razini EU-a zalaže se za integrirane inicijative urbane obnove temeljene na prostoru koje kombiniraju ekonomske, socijalne, kulturne i okolišne aspekte, a njima se upravlja putem partnerstava s jakim građanskim sudjelovanjem.“ (Colantonio i Dixon, 2010: 6).

U istraživanju iz 2004. Mišetić, Rogić i Štambuk ističu upozorenje Zagrepčana, sudionika njihova istraživanja, koji su izjavili „da im opće ekološki prilike nisu dobre“ (Mišetić, Rogić, Štambuk, 2004: 33). Iako je ekološka svijest u Hrvatskoj nešto manja nego u razvijenim europskim zemljama, ona se povećava. Građani i nevladine udruge postaju sve istaknutiji čimbenici u planiranju i realizaciji projekata u odnosu na okoliš. „Aktivnosti civilnih inicijativa o zaštiti okoliša, premda često djelujući reaktivno, senzibiliziraju i mobiliziraju javnost.“ (Matančević i Bežovan, 2013: 24). Jedno istraživanje provedeno u Ivanić Gradu „pokazalo je da je javnost slabo informirana i pokazala je problem osjećaja nepovjerenja spram vlade i stručnjaka. Značajno je da je većina ispitanika vjerovala da građani trebaju aktivniju ulogu u zajednici i da je potrebno osigurati bolje obrazovanje o okolišu od najranije dobi.“ (Buzjak i sur., 2015: 127). Prema Mustapiću pak (2010: 208), organizacije civilnoga društva imat će ključnu ulogu u artikuliranju interesa lokalnih zajednica jer izražavaju razvijeno moderno demokratsko društvo u kojem su građani aktivni i organizirani u različite pravne subjekte radi ostvarivanja svojih prava i interesa ili rješavanja pojedinih problema koji opterećuju njihov svakodnevni život. Mišetić navodi da se „kao jedna od temeljnih zadaća postavlja pitanje kako oblikovati prihvatljivu socijalnu osnovu urbane transformacije grada.“ (Mišetić, 2016: 299).

Pitanje otpada, a posebno sustava za njegovo zbrinjavanje ujedno je i pitanje urbanog planiranja koje Čaldarović (1985: 317-320) shvaća kao intervenciju političke u ekonomsku sferu na nivou prostorne jedinice, a koja predstavlja svakako jedno od najopćenitijih određenja tog procesa koji se uvijek pokušavao definirati kao svjesna, racionalizirana akcija orijentirana racionalnom usmjeravanju budućnosti. Sadržajni aspekt predstavlja stvarnu analizu sastava sudionika urbanih socijalnih pokreta. Prema njemu, ako se urbani politički pokreti, odnosno urbane borbe prihvate kao jedan oblik manifestacije nezadovoljstva postojećim (urbanim) poretom, kao što

su to na svoj, organiziraniji način i tzv. inicijative građana, onda nas se ne mora mnogo ticati njihov sastav sudionika, nego je potrebno analizirati strukturu zahtjeva.

Otpad i sustavi za njegovo zbrinjavanje svakako utječu i na kvalitetu života građana. Koncept kvalitete života i blagostanja (eng. *well-being*) široko se problematizira u međunarodnoj i domaćoj znanstvenoj ubranosociološkoj literaturi i jedan je od najrelevantnijih i najspominjanijih koncepata suvremene urbane sociologije. Seferagić (1988: 17) definira kvalitetu života kao „cjelovit proces proizvodnje, raspodjele i potrošnje upotrebnih vrijednosti i ljudskih odnosa primjerenih neotuđenim potrebama svih grupa i pojedinaca.“ Svirčić Gotovac (2006:107) navodi da kvalitetu života kao koncept „čine brojne sastavnice ili elementi koje su indikatori određene razine stanovanja, obrazovanja, uvjeta rada, zdravlja, odmora i rekreacije (slobodnog vremena), te prehrane.“ Sustavi zbrinjavanja otpadom svakako bi spadali u indikator opremljenosti i infrastrukturne kvalitete naselja koja ima utjecaj na kvalitetu svakodnevnog života građana koji žive u njemu.

Kvaliteta života pokušava se, pomoću brojnih indikatora i objektivno mjeriti na međunarodnom planu. Tako primjerice, Eurostat¹³ procjenjuje kvalitetu života građana Europe kroz sljedeće dimenzije: ukupno životno iskustvo; materijalne uvjete življenja; produktivnost; obrazovanje; zdravlje; slobodno vrijeme i socijalne kontakte; ekonomsku i fizičku sigurnost; upravljanje i temeljna ljudska prava; prirodni i životni okoliš. Sustav zbrinjavanja otpada utječe ili može utjecati na ukupno životno iskustvo, ekonomsku i fizičku sigurnost, zdravlje i životni okoliš. Po parametru zadovoljstva životnim okolišem Hrvatska trenutno ostvaruje rezultat od 6,3 dok je prosjek zemalja EU znatno veći i iznosi 7,2. Ukupno životno zadovoljstvo građana Hrvatske ocjenjeno je istom ocjenom (6,3) dok je prosjek EU27 7,3.

1.2.4.1 Akteri u urbanom prostoru

Pitanje aktera u urbanom prostoru, posebno važno u istraživačkome dijelu disertacije, problematiziraju Bassand (2001) na globalnom i Seferagić (2007) i Čaldarović (2010) na hrvatskom i zagrebačkom planu. Bassand (2001: 347) navodi da su urbani akteri i njihovi sukobi od fundamentalne važnosti jer bez njih nije moguće razumjeti grad. Pod akterima podrazumijeva individu ili grupu koja: (1) zauzima položaj u društvu i društvenim pokretima pa otuda nejednako raspolaže resursima društva; (2) koja brani interese i vrijednosti; (3) koja

¹³ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/quality-of-life>

održava odnose s drugima; (4) koja uvijek, vodeći računa o tom položaju, oblikuje identitet u interakciji s drugima, a taj identitet daje smisao njenoj egzistenciji; (5) koja nudi projekte društva i svakodnevnog života i želi ih realizirati; (6) koja je, neprekidno od života do smrti, na putu socijabilnosti. Slijedeći ta obilježja Bassand navodi četiri tipa aktera u suvremenom urbanom prostoru: (1) stručnjake za prostor: arhitekta, urbaniste, inženjere, itd.; (2) ekonomske aktere: različita industrijska poduzeća i servise, vlasnike gradskog zemljišta, organizacije, itd.; (3) političke aktere: raznovrsne izabrane i one koji o njima ovise, posebno visoke dužnosnike, njihove političke stranke i pokrete; (4) stanovnike, korisnike i građane koji se razlikuju po svojoj društvenoj poziciji.

Seferagić (2007: 365-373) slijedeći Bassandovu tipologiju analizira urbane aktere u Hrvatskoj. Ističe da se „...na lokalnom (zagrebačkom, op. a.) nivou pojavljuju novi politički akteri dok starima opada ili raste značaj. Uz gradonačelnika i gradsku upravu postoje Ured za strategijsko planiranje razvoja grada (s posve nejasnom ulogom), gradski urbanisti i, dakako, Gradska skupština u kojoj vijećnici izglasavaju podnesene prijedloge. U toj proceduri izostavljeni su građani kao bitan akter u procesu donošenja odluka.“ Problematizira i populističke i megalomanske zamisli hrvatskih političkih aktera i navodi da se „političke stranke na lokalnoj razini brinu za svoju prevlast, a gradove tretiraju kao mjesta vlastitoga uspjeha često pompoznihi ideja ili pothvata (izgradnja “jeftinih” stanova, planovi obilaznica, skijališta, stadiona, metroa...).“

Nove ekonomske aktere u Zagrebu Seferagić opisuje kao “instant bogatune koji bi mogli učiniti mnogo štete prostoru, iako bi da hoće i znaju mogli učiniti i mnogo dobra, prije nego ih društveno odgovoran kapitalizam upokori. U borbi s javnim mnijenjem i građanima, ti akteri naglo mijenjaju retoriku iz bahate u udvorničku ('modernizirati grad za stanovnike'), ali s, dakako, istim latentnim ciljevima (poznati primjer Cvjetnoga trga u Zagrebu).“

Autorica je pesimistična i oko uloge stručnjaka i ističe da urbano planiranje u Hrvatskoj zapravo više ne postoji, a stručnjaci se ne poštuju. Dodaje da „...arhitekti na pojedinim objektima i urbanisti na pojedinim dijelovima grada oblikom koji se često naziva 'točkastim urbanizmom' pomažu razaranju grada, gubitku njegova identiteta i uz pomoć ireparabilnih intervencija uništavaju *genius loci*¹⁴ grada.“ Što se tiče civilnih aktera, autorica prepoznaje važnost nevladinih udruga i socijalnih pokreta: „Velika je uloga nevladinih organizacija, tj. njihovih akcija u najmanje trima stvarima: djelomičnom uspjehu obustave, ublažavanja ili odgode akcije

¹⁴ Pojam koji označava „duh zaštitnika mjesta“, u prenesenom značenju označava posebnost mjesta

jačih aktera; uspostavi vertikalne komunikacije (konfliktne ili korektivne) s akterima na višim razinama i uspostavi horizontalne komunikacije s građanima, pomažući im u samoosvješćenju, samoorganiziranju i reagiranju na akcije koje ih se tiču, tj. u razvijanju civilnoga društva.“

Čaldarović (2010: 70-75), analizirajući potencijale urbane obnove Zagreba, također kritički govori o ekonomskim, političkim i stručnim akterima u zagrebačkom urbanom prostoru i navodi da se „privatni investitor u nas po prvi puta javlja kao 'kompleksan akter' koji ne samo da može i želi investirati u jedan dio centralne pješačke jezgre Zagreba, nego se pojavljuje i kao glavni akter – organizator cijelog procesa donošenja odluka, izrade projekata rekonstrukcije, pa i samog selektora pojedinih rješenja.“ Analizirajući tada aktualnu situaciju povezanu s izgradnjom trgovačkog centra na Cvjetnom trgu, Čaldarović ističe da „... gradska uprava ili ne razumije principe demokratskog odlučivanja ili misli da je postojeći princip donošenja odluka upravo najdemokratskiji. Struka zaštite se također obrukala jer je, izuzevši dvije klasicističke zgrade koje su ambijentalno pripadale prostoru Cvjetnog trga, omogućila njihovo rušenje zbog realizacije gentrificirajućeg projekta.“ Zaključno rezignirano dodaje da će Zagreb biti zapamćen kao vrlo neobičan grad u kojem struku, a pogotovo građane nitko ne sluša, a glavnu riječ u programiranju razvoja grada „(tzv. projektno planiranje najčešće bez ikakvog smisla, od projekta do projekta) imaju investitori i gradska uprava koja, čini se, ne razumije probleme! Ili možda ipak razumije? ... Buduće generacije stanovnika ovoga lijepog grada morat će se dobro potruditi da isprave pogreške prošlosti (ako to uopće bude moguće, naravno), a sadašnje da i pored svih svojih napora nekako uspiju objasniti civiliziranom svijetu nemoć onoga što bismo mogli prigodno nazvati 'shvaćanjem tranzicijske demokracije' od osoba i institucija koje kao akteri pokušavaju nametnuti svoju volju kao legitimnu odnosno predstaviti je kao neprikosnoveni čimbenik razvoja.“

Suvremene tendencije u urbanoj sociologiji od klasičnih se pogleda na grad pomiču prema nekim novim načinima poimanja gradova i urbanosti. Sassen (2001) promatra globalne gradove kao prostore na kojima se reflektiraju specifičnosti globalnoga gospodarstva, Castells (2000) gradove promatra kao prostore tokova i ističe da gradovi više nisu vezani za svoje uže okolice nego postaju dio mreže svjetskih gradova. Suvremeni autori urbane sociologije u Hrvatskoj i svijetu proučavaju javne i simboličke prostore, problematizira se javni prijevoz, analizira se kvaliteta života i stanovanja, a sve se više proučavaju i tzv. „pametni gradovi“, „zeleni gradovi“ i „samoodrživi gradovi“ što otvara značajan prostor za bavljenje temom otpada i ostalim ekološkim pitanjima u okviru urbane sociologije.

U novije vrijeme u literaturi se često i raznovrsno opisuje i razvija koncept pametnog grada, a njegove značajke sažima Ahuja (2016: 1-3): „Taj koncept podrazumijeva investiranje u ljudski i društveni kapital te tradicionalnu (transportnu) i modernu komunikacijsku (ICT) infrastrukturu, tako da doprinosi održivom ekonomskom razvoju. To dovodi do pametnog upravljanja prirodnim resursima i bolje kvalitete života.“ Koncept pametnog grada se najbolje može predočiti kao proces poboljšanja grada koji postaje prilagodljiviji i efikasniji pred nadolazećim izazovima (integracija svih dimenzija ljudske, kolektivne i umjetne inteligencije). Cilj pametnog grada je efikasnije iskoristiti upotrebu fizičke infrastrukture u poboljšanju ekonomskog, društvenog i kulturnog razvoja uz pomoć umjetne inteligencije i analize velikih količina podataka. Gradovi budućnosti će se, prema Stokolsu (2018: 131) „...i dalje oslanjati na fizičku infrastrukturu za distribuciju vode, obradu otpada, struju, mreže i tranzitne vodove, ali postat će sve ovisniji o *cyber* infrastrukturi, kao i o autonomnoj koordinaciji javnih usluga,”

Ahuja (2016: 314 - 315) problematizira i pojam “eko-grad” i opisuje ga kao “sustav urbane okoline u kojem su *inputi* (resursa) i proizvodnja (otpada) minimizirani”. Još uvijek ne postoji niti jedna prihvaćena definicija ili standard za eko-grad. Pojam se više smatra "krovnim konceptom", ili skupom ideja o tome kako stvoriti održivija urbana područja.

Intenzivniji angažman građana, prihvaćanje koncepta socijalne održivosti, prihvaćanje nekog od suvremenih koncepata poput pametnog grada i snažniji pritisak na donositelje odluka jedini su način da se nezadovoljavajuće stanje u zagrebačkom komunalnom i ekološkom sustavu i sustavu gospodarenja otpadom popravi. Sve navedeno moguće je uz primjenu sustavne edukacije o ovoj temi i postizanje širokog društvenog konsenzusa o njenoj važnosti.

1.2.5. Socijalna ekologija

Međudnos životnog prostora s ljudima koji ga naseljavaju prepoznat je od pamtivijeka. Hrvatski ekolog Vjekoslav Glavač tvrdi da su „saznanja o međusobnoj povezanosti i ovisnosti žive i nežive privode isto toliko stara koliko i čovječanstvo.“ (Glavač, 2001:13) i pritom ističe da se mora naglasiti da građevni elementi žive i nežive prirode posjeduju zajedničku povijest, te da su živa i neživa priroda međusobno povezane, trajno i nedjeljivo. „Ekologija (grč. 'oikos', dom. obitavalište. stanište. domaćinstvo i ('logos', znanje, govor, smisao) jest znanost o domaćinstvu prirode, o međusobnim odnosima i utjecajima žive i nežive prirode. o međusobnim ovisnostima živih bića i njihove životne sredine.“ (Glavač. 2001: 18). Međudnos ljudi i njihova životnog prostora u suvremenim je okolnostima značajno ovisan o društvenom postupanju s komunalnim otpadom, a to je posebno izraženo u velikim urbanim centrima poput Zagreba. Ekološka je kriza, iscrpljivanje i onečišćenje okoliša koje je povezano i s otpadom „univerzalni fenomen suvremenog doba koji sve više ekspandira“ (Cifrić, 1998: 85).

Ekologija je, zbog strelovitog povećanja broja ljudi na Zemlji u 20. stoljeću doživjela značajan razvoj, a sve prisutniji ekološki problemi doveli su do ispreplitanja ekologije s ostalim znanstvenim disciplinama pa tako i s društvenim znanostima. „Suvremena ekološka kriza uzrokovana je civilizacijskim razvojem, konkretno, za nju su odgovorni socijalni faktori, a osobito utjecaj sistema materijalističkih vrijednosti“ (Hillmann, 1981: 83). Razvojem socijalne ekologije ne smanjuje se značenje i razvoj ekologije kao prirodne znanosti. Navedeno prepoznaje Cifrić kada navodi tadašnje tendencije razvoja socijalne ekologije i ističe „pogoršavanje stanja čovjekove okoline – od iscrpljivanja i potrošnje privrednih dobara do sve većeg zagađivanja od strane suvremenih tehnologija koje je dostiglo globalne razmjere. S druge strane, istraživanja se sve više orijentiraju ka čovjeku kao društvenoj grupi i vrsti i njegovim problemima življenja u prostoru. Naime, od istraživanja čovjeka kao jednog od organizama, tj. prirodnog bića, istraživanja se pomiču ka njegovim društvenim aspektima - čovjeku kao kulturnom biću, a to znači i istraživanju o uređivanju naselja (čikaška škola) i pojedinih tipova društava u toku njihovog historijskog razvoja, pa sve do istraživanja problema organizacije čovjekovog društva.“ (Cifrić, 1988: 70-71) Najvidljiviji aspekt organizacije društvenog života povezan s okolišem i kvalitetom života u urbanoj okolini jest upravo organizacija sustava gospodarenja otpadom.

Cifrić 1989. godine razmatra potencijal socijalne ekologije i ističe njezine ključne potencijalne doprinose. Prema Cifriću (1989: 125-130) socijalna ekologija nesumnjivo otvara jedan sasvim

drugačiji način razmišljanja o problemima s kojima se suočavaju sva industrijska društva kao i društva u razvoju. „Sociološki način mišljenja, oslobođen uske disciplinarnosti kategorijalnog aparata pozitivističke znanosti ili njenog redukcionizma na jednostranost teorijskih pristupa u globalnim socijalnim koncepcijama, otvara perspektive holizmu. Socijalna ekologija ne barata samo s društvenim činjenicama kao društvenim, nego s društvenim činjenicama nastalim u drugačijem poimanju čovjeka i prirode, tj. u integrativnim kategorijama koje nadilaze prirodoznanstvene ali i socijalnoznanstvene odvojenosti u tumačenju odnosa čovjeka i prirode, čovjeka i kulture i kulture i prirode.“ (Cifrić, 1989: 126). Upravo se takva logika može i treba primijeniti i na promišljanje o otpadu i sustavima za njegovo zbrinjavanje.

Cifrić se osvrće i na važnost što jednostavnijih poruka široj javnosti i smatra da je sociološki rječnik kojim se služi socijalna ekologija primjeren za takvu zadaću jer to nije jezik uskih stručnih krugova. Razumljivost komunikacije i način mišljenja može socijalnu ekologiju uvesti u ključne komunikacijske tokove kreatora i izvršioca, stručnjaka i laika. Time se otvara nova kvaliteta u povezanosti teorije i prakse, osobito u smislu društvenog djelovanja. Na primjeru uspostave sustava gospodarenja otpadom takva je komunikacija osobito važna, a sociološki izričaj može prvo doprinijeti osvješćivanju problema među širom populacijom, ali onda i jednostavnim i preciznim jezikom upozoriti na ključne točke nužne za razvoj sustava i kvalitetnu participaciju građana u njemu. „Sociolog će lako prepoznati raspoloženje stanovništva, društvenih grupa, odnose institucija i razvojne politike itd. i, oblikujući svoje mišljenje, isto tako vrlo jednostavno prenijeti poruku narodu.“ (Cifrić, 1989: 127). Konačno, ističe Cifrić, doprinos socijalne ekologije možemo najkraće ovako skicirati. „Socijalno ekološka istraživanja i način mišljenja utječu na otvaranje novih aspekata istraživanja u društvenim znanostima i integraciji predmetnosti istraživanja. Ona otvaraju veće šanse interdisciplinarnosti. Istovremeno pobuđuju i nove teorijske pristupe u socijalnim znanostima ili pak respektiraju nove aspekte u doprinosu društvenom razvoju.“ (Cifrić, 1989: 130). Na tom se tragu u ovom radu fenomenu otpada pristupa integrativno i uvažavajući pluralizam znanstvenih disciplina.

Razvijajući svoju paradigmu kroz godine, Cifrić (2008: 794) prepoznaje da se danas u istom svjetskom loncu „kuhaju“ problemi zaštite okoliša, nove formule razvoja, pitanja identiteta (nacionalni, kulturni, religijski) i konačno rata koji zajedno tvore svjetski kovitlac interesa i moći kojom određuju temeljne "šlagvorte" za tipove međunarodnih konstelacija. „Ekološka etika, kao spektar raznolikih etičkih orijentacija i koncepata ekocentrično usmjerenih, općenito

pripada „zelenom političkom mišljenju – velikom pokretu za zaštitu prirode i raznolikost njezinih oblika života, nastalom u prošlom stoljeću. Ekocentrični zeleni pokret treba idealiste i pragmatičare, kreativne i kritičke analize, zelenu aktivnost (grassroots activity) i institucionalnu potporu ako želi ostvariti dugoročne ciljeve“ (Eckersley, 2003: 186, prema Cifrić, 2008).

Odnos okoliša i čovjeka svakako je i filozofsko pitanje. Filozof T. Krznar (2008: 134-150) navodi da se „može konstatirati da je industrijsko društvo najznačajniji oblik destruktivnog djelovanja na prirodu i okoliš jer je u tom razdoblju bilanca utjecaja najstrašnija.“. Slijedeći tu ideju, možemo reći da je industrijsko društvo i nagla ekspanzija proizvodnje i potrošnje dovela i do gomilanja otpada koji u doba te ekspanzije nije prepoznat kao značajan problem. Međutim, nakon desetljeća industrijalizacije problem je postao sve očitiji. Krznar u istom radu raspravlja i o ekspanzijskom potencijalu socijalne ekologije i kaže da vrijedi napomenuti kako povijest jedne discipline ili znanosti počinje od njezina konstituiranja, a povijest problema seže mnogo dalje u čovjekovu povijest.

Prema Cifriću (1989: 124) „socijalna ekologija želi pomoći i naći svoje mjesto u stvaranju mosta, prije svega u shvaćanjima i svijesti znanosti, a onda i društva da čovjekovo svjesno ponašanje mora respektirati neke fundamentalne zakonitosti po kojima čovjek i sam pripada prirodi te da i sama priroda nosi sve više obilježja čovjekove ruke od koje traži pomoć u vlastitoj reprodukciji“.

Suvremena je socijalna ekologija, prema Stokolsu (2018: 63) „transdisciplinarno područje organizirano oko određenih opisnih, objasnidbenih i transformativnih ciljeva.“ Jedan od ciljeva socijalne ekologije jest opisati strukturu čovjekova okruženja, posebno njihove prirodne, izgrađene, socijalne i virtualne značajke te procese kroz koje se ti različiti dijelovi naše okoline vremenom mijenjaju i utječu na svaki drugi (na primjer, načini na koje nove digitalne tehnologije preoblikuju urbani dizajn, obrasce socijalne interakcije i održivost okoliša). Osim toga, suvremena socijalna ekologija za cilj ima modificiranje postojećih okolišnih uvjeta u smjeru koji pomaže ublažiti mentalne i tjelesne bolesti, siromaštvo, nejednak pristup obrazovnim i ekonomskim resursima, međuljudsko nasilje i rat. „Ovi transformativni ciljevi socijalne ekologije odražavaju njezinu trajnu predanost translacijskim istraživanjima usmjerenima na akciju.“ (Stokols: 2018: 64). Istraživanje o društvenim aspektima sustava zbrinjavanja sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu svoju svrhu ima isključivo ako se poima translacijskim i usmjerenim na akciju unaprjeđenja sustava.

Još jedan važan koncept iz socijalnoekološkog spektra jest koncept ekološke pravde. Prema Schlosbergu (2013 : 37) upravo je koncept ekološke pravde zaslužan za širenje koncepta opće društvene pravde. Radi se o izrazito širokom konceptu s brojnim aspektima, a za ovaj je rad interesantan aspekt društvene distribucije ekološke pravde. Mohai i sur. (2009: 406) ističu da „stotine studija dokazuje da su pripadnici etničkih ili rasnih manjina i ljudi s nižim primanjima suočeni s većom izloženošću onečišćenju zraka, vode i tla zbog industrijalizacije, militarizacije i potrošačkih praksi od ostalih građana. Ta se pojava naziva ekološkom nepravdom, a ponekad i ekološkim rasizmom.

Ekološka nepravda podrazumijeva nejednakost položaja ljudi u odnosu na okoliš, a vrlo se jednostavno može prepoznati i kada su u pitanju sustavi gospodarenja otpadom. Naime, kritični dijelovi sustava (npr. odlagališta), smješteni su samo u određenim dijelovima grada pa i posljedice života u blizini odlagališta otpada ne osjećaju svi građani jednako. Kao što je spomenuto u poglavlju o rizicima, to građane dovodi u neravnopravan položaj. Međutim, ekološka nepravda ne tematizira samo izloženost rizicima nego i druge indikatore kvalitete života. Činjenica da se postrojenja koja su dijelovi sustava zbrinjavanja otpadom često smještaju u manje atraktivne ili siromašnije dijelove gradova upozorava da i ovaj fenomen ima svoju socioekonomsku pa i klasnu dimenziju. Prema Mohai i sur (2009: 409-416) od 1990. godine američki su znanstvenici „proizveli opsežnu i sofisticiranu literaturu o dimenzijama različitih rizika za okoliš na temelju rase i socioekonomskog položaja“ i zaključuju da se ekološka nepravda može objasniti ekonomskim, socijalno političkim i rasnim razlozima.

Iako ekološku nepravdu zdravorazumski spoznajemo pa i prepoznamo u prostoru, u Zagrebu i Hrvatskoj još nema istraživanja koja bi donijela pouzdane nalaze o opsegu i stupnju ekološke nepravde kojoj su građani izloženi i u razdoblju pred nama svakako treba razmisliti o detaljnijoj analizi ovog fenomena. Stvarni ili percipirani izostanak ekološke pravde svakako može dovesti do pada povjerenja u institucije, a posljedično i do ranije spomenutih NIMBY reakcija lokalnih zajednica.

1.2.5.1. Ekolojska svijest u Hrvatskoj

Prošlo je već nekoliko desetljeća otkad smo kao civilizacija shvatili da je briga za okoliš ključna za opstanak civilizacije i očuvanje kvalitete života. „Ekolojski danas više ne znači samo 'brinuti se za okoliš', nego planirati razvoj u okviru ekolojske paradigme, planirati lokalne akcije u okviru svakodnevice kroz prizmu ekolojskih determinanti.“ (Čaldarović, 2012: 14). Međutim, iako je ta činjenica prepoznata, mnoga društva i pojedinci ne djeluju s njom u skladu, a takvu situaciju možemo prepoznati i u našem društvu. Kirn (1992: 271) navodi da „sve veći ekološki problemi zahtijevaju širenje etičke regulacije čovjekova odnosa spram prirode“. Međutim, tome se suprotstavlja „cijela antropocentrično zasnovana europska kultura, a osobito njezina antropocentrično ograničena, agresivna ekonomija i etika.“ Stoga ovaj autor zastupa ideju ekocentričnosti, a na sličnom je tragu i filozof Nikola Visković (1993) s idejom biocentričnosti. Cifrić pak (1997: 54) ističe da „Razumijemo li ekološku krizu u antropocentričnoj varijanti, tj. ne samo kao stanje pogoršanja uvjeta čovjekova životnog prostora i njegove ograničenosti – pomanjkanje prirodnih, osobito obnovljivih resursa – nego kao i stanje (a) odnosa društva / kulture prema prirodi i (b) kao položaj / stanje čovjeka u kulturi, onda je jasno da je ekološka kriza posljedica novog socijalnog stanja – socijalne krize.“ Problemi gomilanja otpada nisu, dakle, ekološki ili ekonomski problemi u užem smislu nego posljedica najširih društvenih okolnosti, ekonomskih i socijalnih kretanja.

Odnos Hrvatske i tematike zaštite okoliša ranije (1987) opisuje i Rogić koji domaće promišljanje društvenoga razvoja naziva “paleoindustrijskom paradigmom”. Prema njemu, „modernizacijski su procesi u sustavu iznjedrili neadekvatan odnos prema okolišu. U takvim se socijalnim okolnostima zaštititi okoliša nije pridavalo dovoljno pozornosti. Prirodni su resursi u potpunosti bili u službi industrijalizacije i urbanizacije društva pa se o mogućim negativnim posljedicama za okoliš gotovo i nije razmišljalo sve do 70-ih godina prošloga stoljeća.“ (Mustapić, 2010: 205)

Prema Čaldaroviću (2012: 12-19) odgovor na problematično stanje okoliša leži u okretanju sociološkom i socijalno ekološkom razmatranju fenomena: „Socijalno-ekolojska dimenzija gotovo jedina transcendentira parcijalnost pojedinih pristupa, a kao stručna ekspertiza, postala je nezaobilazan i zakonski definiran dio procedure u različitim procesima donošenja odluka o mogućim tipovima razvoja.“ (Čaldarović, 2012: 14). Ideje uravnoteženosti, nadopunjavanja, opreznosti i osjećaja za mjeru s punim uviđanjem uzroka i posljedica nekih najvažnijih elemenata razvojnih politika, više se moraju dokazivati i nametati kao nužni koraci za reguliranje svakidašnjice i postavljanja temelja bolje i sigurnije budućnosti. Stoga ovako

definirana paradigma ponajviše podsjeća na ideju racionalizacije društvenog života (i razvoja) onako kako ga je prezentirao Max Weber još početkom 20. stoljeća. Čaldarović pritom uviđa da mnoga sociologijska istraživanja u svijetu i kod nas vrlo uvjerljivo govore o tome da ekologijska svijest postoji u svojim različitim dimenzijama, da se operacionalizira u različitim oblicima aktivnosti, odnosno da se s njom kao operacionalnom kategorijom u sociologijskim i srodnim istraživanjima sve više može računati.

Neupitno je da je sve veći broj ekološki usmjerenih akcija diljem svijeta pridonio podizanju opće ekološke svijesti. Neki autori ističu da ekološko gibanje predstavlja samo dio operacionalizacije opće ekologijske svijesti, a u okvirima opće ekologijske paradigme. „Iako se u doba socijalizma često govorilo da ekologijskih problema nema jer je to socijalističko društvo, činjenica je da ekologijski problemi bivših socijalističkih, a danas tranzicijskih društava ne samo da postoje, nego su u mnogim slučajevima daleko teži od onih koji postoje u kapitalističkim društvima.“ (Čaldarović: 2012: 19).

Društvo izvlači pouke iz prošlih zbivanja ili kako navodi Altner (1996: 295-301) „Prošlost je ono što djeluje opominjuće, budućnost joj se mora suprotstaviti. Otuda se orijentacija na održivost pretpostavlja kao 'sposobnost za budućnost.'" Šundalić i Pavić (2007: 280-81) ističu da antropocentrizam ne odgovara smislu održivosti. Njegove su vrijednosti zanemarivale značaj ograničenosti prirodnih rezervi i ekološkog balansa, tehnički su napredak podređivale gospodarskim i materijalnim ciljevima, nisu uvažavale interese nerazvijenih kao niti interese nijeme prirode. Održivost, kao nova orijentacija, vodi računa o štedljivom trošenju prirodnih resursa, o nediranjima u ekološke balanse. Tehnički se napredak propituje glede posljedica na okoliš, današnji i budući svijet. Postavlja se kao prioritet odgovoran angažman čovjeka u korist prirode. Isti autori navode da „...novi kulturni kontekst gleda na antropocentrizam (kulturocentrizam) kao na preživjeli koncept koji treba zamijeniti konceptom održivosti na svim razinama društvenog života, u svim društvima. Onda kada se to ne događa i tamo gdje se ne događa rađaju se krize – ekološka kriza, kriza morala, kriza kulture, kriza čovječanstva napose.“ (Šundalić i Pavić, 2007: 280-81)

Pokretanje novih postupaka odlučivanja i sve više organizirana intervencija privatnih čimbenika u promicanje politike životnoga prostora dokaz su stvaranja nove koncepcije demokracije koja se definira kao deliberativna demokracija. Ključne riječi koje usmjeravaju ovaj evolucijski proces su „inkluzija“ i „deliberacija“, tj. uključivanje, na razini ravnopravnosti, svih onih na koje utječu posljedice odluka, pomoću argumentacijske metode s ciljem postizanja zajedničke vizije problema. Takvim se polazištem pristupilo u empirijskom dijelu rada.

Prema Višković (2008: 56-57) govori o društveno odgovornom životnom prostoru, znači uključiti sve čimbenike na nekom području na uključenje u projektu koji ima dva glavna obilježja: inherentno područje vrijednosti i kao posljedicu pristajanje na koncepciju društvenog razvoja; povezanost s metodološkim područjem i uporabom instrumenata sudjelovanja u odlučujućem procesu. Čini se jasnim da svaki životni prostor koji želi evoluirati uz logiku društvene odgovornosti mora vlastiti razvoj usmjeriti prema temama održivosti, što u krajnjoj sintezi znači prema poštovanju osoba i okoliša.

1.2.5.2. Koncept održivog razvoja

Sintagma održivi razvoj u suvremenom su hrvatskom i međunarodnom znanstvenom, ali i javnom diskursu korišteni vrlo često, ponekad i pogrešno. Dovoljno je upisati „održivi razvoj“ u najpopularniju internetsku tražilicu Google i na njoj se nakon pola sekunde pretrage pronađe oko 3,6 milijuna rezultata za sintagmu održivi razvoj samo na hrvatskome jeziku. „Održivi razvoj u samo je 50 godina od alternativnoga pogleda na svijet postao široko prihvaćen i politički poduprt program razvoja“ (Waas i sur.,2011: 1641). O problemima sustava gospodarenja otpadom danas se najviše govori upravo unutar rasprava o konceptu održivoga razvoja i stoga je on važan za ovaj rad na više razina.

Odnose društva, održivosti, kulture i okoliša razmatrali su mnogi znanstvenici u različitim područjima, a većina se njih slaže da su ti odnosi promjenjivi, da uključuju čitav niz socijalnih aktera i da su vrlo složeni. Sintagma održivi razvoj može se čuti i pročitati na dnevnoj bazi na desetke puta što je dovelo do općeg dojma da je poprilično isprazna. Waas (2011: 1641) navodi da se takva divergencija često veže uz normativno nabijene pojmove kao što su „sloboda“, „pravda“ i „demokracija“ i tolika je da može onemogućiti provedbu tih koncepata. Cifrić navodi da „pod razvojem, za razliku od rasta podrazumijevamo kvalitativne promjene nekog fenomena ili društva koje su poželjne i u skladu s našim očekivanjima. To je stvaranje potencijala za nastanak većeg i boljeg stanja.“ (Cifrić, 2013: 23). Isti autor, za održivi razvoj kaže da je postao dio znanosti, ekonomije i svakodnevice, a konzekvence česte upotrebe pojma ne vidi negativno kad ističe da su „zaštita prirode i okoliša, a poglavito koncept održivoga razvoja, potaknuli gotovo planetarne edukacijske aktivnosti, u ekološkoj edukaciji (odgoju i obrazovanju) i edukaciji za održivi razvoj – u institucionalnim i izvaninstitucionalnim oblicima.“ (Cifrić, 2013: 23).

Prema Afriću (u Višković, 2008) sintagma održivi razvoj prvi je put spomenuta 1980. kada je Međunarodni savez za očuvanje prirode i prirodnih resursa izložio svoju Svjetsku strategiju

očuvanja s namjerom da svijet upozori na potrebu održivoga razvoja i smišljenoga gospodarenja prirodnim resursima. Pravdić pak (2001: 223) navodi da je termin prva upotrijebila Barbara Ward na jednoj konferenciji o gospodarskom razvoju još 1969. Bilo kako bilo, autori se slažu da je konceptualnu snagu sintagma zadobila kada je donesen Okolišni program Ujedinjenih naroda, a posebice izvještaj *Naša zajednička budućnost* kojeg je objavila Svjetska komisija za okoliš i razvoj 1987. u kojoj se i pojavljuje njena najšire prihvaćena definicija koja kaže da održivi razvoj podrazumijeva zadovoljavanje potreba sadašnjosti bez narušavanja mogućnosti sljedećih generacija da zadovolje vlastite potrebe. Prema Šušiću (2011: 165) u toj se definiciji mogu prepoznati dva osnovna koncepta (1) koncept potreba koji zagovara postizanje ili očuvanje prihvatljivog životnog standarda za sve i (2) koncept ograničavanja (ili ograničenja) kapaciteta životne sredine, uvjetovanog dostignutim nivoima u tehnološkom razvoju i društvenoj organizaciji (WCED, 1987). Prema istom autoru „koncept potreba je osnova za unutargeneracijsku jednakost, dok je koncept ograničenja osnova za međugeneracijsku jednakost.“ Koncept održivog razvoja je u dnevnu i dnevno-političku sferu ušao nakon Svjetske konferencije o okolišu i razvoju održane 1992. u Rio de Janeiru.

Održivi se razvoj ne može gledati izvan konkretnog društva pri čemu treba uzimati u obzir lokalnu, regionalnu, kontinentalnu i globalnu dimenziju. Razumijevanje ostvarenja održivog razvoja kao svjetskog projekta jest ponajprije spoznajno pitanje, a zatim i pitanje vrednota i obrazovanosti. „Slijede dogovori na svjetskoj i lokalnoj razini o tom kako se ponašati i djelovati, o pravom uređenju zaštite prirode i ljudi od neprimjerene uporabe tehnike i od neodgovornog ponašanja ljudi. Ljudi nikada nisu živjeli u tolikoj međusobnoj ovisnosti kao danas. (Afrić, u Višković, 2008: 139). Treba preispitati pretpostavku o beskonačnom kapacitetu prirodne okoline da prihvati rezultate ljudske djelatnosti i ljudskog ponašanja uopće.

Sintagma je u počecima masovnijeg korištenja (nakon Rija 1992) bila vezana isključivo za ekološku dimenziju i nije uvažavala društvene i gospodarske okolnosti. Najčešća, već spomenuta, pojednostavljena, definicija održivoga razvoja glasi da on podrazumijeva zadovoljavanje potreba čovječanstva bez ugrožavanja zadovoljavanja tih potreba za naredne generacije. Druga, operativna definicija, koja se pojavljuje rjeđe u usporedbi s nominalnom, pojašnjava sadržaj potrebnih procesa promjene i kao takva čini koncept konkretnijim i operativnijim: „U biti, održivi razvoj je proces promjene u kojem su iskorištavanje resursa, smjer ulaganja, orijentacija tehnološkog razvoja i institucionalne promjene u skladu i povećavaju sadašnji i budući potencijal za zadovoljavanje ljudskih potreba i težnji.“ (Waas i sur., 2011: 1649). Šimleša pak (2003: 405) navodi da je održivi razvoj „visinska kota, vodeća

ideja, megacilj, odnosno prevladavajući koncept kojemu je dana posredujuća uloga između biznisa i zaštite okoliša, pa možemo zaključiti kako je 'održivost proces, a ne cilj, a održivi razvoj je pristup tom procesu'. Dosezanje integralne održivosti kao razvojnoga cilja i „usvajanje društvenih vrednota i znanja o tome i u duhu toga cilja uzajamno su duboko povezane i međusobno ovisne pojave.” (Scott i Gough, 2003: 4). Lay (2007: 150) u sličnom tonu navodi da je održivi razvoj projekt budućnosti, a održivost i održivi razvoj „nisu naša zbilja; riječ je o projektivnom tipu mišljenja utemeljenom na jednom vrijednosnom polazištu i prvim klicama djelovanja.“ Svi navedeni autori pri tematiziranju održivoga razvoja ističu problem komunalnoga otpada kao jedan od ključnih za njegovo postizanje.

Znanstvena zajednica s pravom čuva značaj koncepta održivoga razvoja. Činjenica da sintagmu upotrebljavaju stručnjaci svih profila, njezin značaj ne umanjuje, naprotiv, ali se tim teže snaći u moru definicija i koncepata koji održivi razvoj pokušavaju objasniti, osobito zato jer se sintagma u mnogim disciplinama (navlastito ekonomiji) koristi kao nešto samorazumljivo. Zdravorazumski gledano, održivi razvoj znači istovremeno i društveni razvoj i očuvanje stečenih ili dobivenih društvenih datosti. Samo po sebi, to djeluje kao kontradikcija, jer, logički, nešto ne može istovremeno biti i održano i razvijati se, a neki su autori čak navodili da je održivi razvoj „drveno željezo“ ili da se njime mjeri „kvadratura kruga“. Šimleša (2010: 13) smatra tu kritiku održivome razvoju „najglupljom i najbedastijom od svih.“ Po njemu je najprimjerenija definicija održivoga razvoja ona koja kaže da je to „proces unaprjeđivanja kvalitete ljudskoga života koji se odvija u okvirima tzv. nosivog kapaciteta održivih ekosustava“. (Lay, 1998: 35 u Šimleša, 2010: 15). Dodaje pritom da održivi razvoj nema previše razloga za slavlje jer je svojom sveprisutnošću u 21. stoljeću dijelom postao politički slogan i svojevrsna larparlartistička mantra. (Šimleša, 2010: 19).

Kalanj (1993: 407) ističe da se „o problemu održivog razvoja uglavnom raspravlja s tematskog obzorja ekologije. U tom obzorju on se i pojavio, u njemu zadobio konceptualnu važnost, teorijsku legitimaciju i praktično značenje.“ Čaldarović, pak, propituje odnos sociologije i održivoga razvoja i navodi da se „globalni koncept održivog razvoja problematizira konceptima nosivosti, ugrožavanja ravnoteže, balansa, preopterećenja sistema te elementima operacionalizacije sveobuhvatnosti, globalnosti, cjelovitosti i međupovezanosti. Problematiziraju se načini na koje se sociologija korisno može uključiti u takav jedan koncept kao jedna od suvremenih aplikativnih društvenih disciplina.“ (Čaldarović, 1993: 419). Kasnije Čaldarović dodaje „Pojam održivoga razvoja predstavlja upravo rezultat pomaka iz različitih

tipova industrijskog razvoja ka tehnologijski osviještenom razvoju koji računa i s uzrocima, ali i posljedicama akcija koje se podrazumijevaju razvojem.“ (Čaldarović, 2012: 15).

V. Lay je još pozitivniji prema konceptu održivoga razvoja i navodi da je „globalna perspektiva održivoga razvoja u tome da on od znanstvenoga koncepta kroz serije društvenih aktivnosti različitih aktera postane trajni, narastajući, međusobno umreženi splet praksi koje će svojim sinergetičnim učinkom kvalitativno mijenjati situaciju prema prirodnoj osnovi života“ (Lay, 1993: 186). Može se reći da je Lay još 1993. anticipirao da će koncept prerasti u globalno sveprisutan fenomen.

Nije se, nakon navedenog, teško složiti s tezom da održivi razvoj nije i ne može biti „fiksno harmonično stanje već evolucijski proces. Drugim riječima, održivost nije krajnje odredište, već dugo putovanje. ... Za postizanje održivoga razvoja treba prevladati postupak prelaska s trenutne - neodržive situacije 'Gdje smo sada?' u poželjnu - održivu 'Kamo želimo ići?' i odgovoriti na ključno pitanje 'Kako tamo stići?'“ (Waas i sur., 2011: 1647-1651). Na sličnoj je poziciji Lay (1998: 150) koji navodi da „neobazrivi, neodrživi i neuravnoteženi (glede odnosa društvo-priroda) tip mišljenja i djelovanja na civilizacijskom Zapadu – kojem pretežno nekritički težimo – neće pasti kao neki zid; on će pucati dugo, teško, onako komad po komad.“ Isti autor godinama kasnije dodaje da je održivi razvoj „kao projekt i dugoročni proces, gotovo opći razvojni orijentir, s jedne strane razočarao stručnu, političku i opću javnost, jer se nije žurio odmah pokazati operativnim i plodnim. S druge strane, on opstaje kao gotovo jedini suvisli planetarni koncept uravnoteženoga razvoja u budućnosti“ (Lay, 2007: 1033).

Suvremene definicije održivog razvoja, prema Stokolsu (2018: 269) veću pozornost pripisuju ciljevima socijalne uključenosti, pravednosti i djelotvornog upravljanja, zajedno s potrebom očuvanja prirodnih resursa i nastavka gospodarskog razvoja s malim utjecajem koji podupire, a ne šteti okolišu. Nedavne koncepcije naglašavaju vrijednost uravnoteženja ekoloških, ekonomskih, sociokulturnih i političkih prioriteta. Na tom su tragu postavljene teze u podlozi empirijskoga dijela ovoga rada.

Ideja održivoga razvoja, interesantna je i filozofima, ponajviše etičarima i bioetičarima, a kao most od sociološkoga do bioetičkoga razmatranja ovdje će poslužiti razmišljanja I. Cifrića. Iz bioetičke perspektive, život je vrhunska vrednota vrijedna čuvanja. Detaljno razrađujući odnos bioetike i sociologije, Cifrić tvrdi „da se u suvremenom diskursu ne mogu zaobići globalizacijski procesi kao novi okvir razumijevanja tog odnosa. S globalizacijom se aktualizira ne samo sociološki pristup globalnom društvu nego i bioetičko pitanje kao globalno pitanje,

kao problem života uopće.“ (Cifrić, 2012: 250). Navodi i da se pojavljuje sve veća potreba za suradnjom tih dviju znanosti, s čime se slaže i filozof A. Čović koji ističe da bioetiku danas treba gledati integrativno i pluriperspektivno. Prema Čoviću (2011: 23), naime, integrativnu bioetiku u predmetnom pogledu karakterizira široko predmetno područje, koje seže od moralnih medicinskih dilema, preko određivanja moralnog statusa neljudskih živih bića, do tematiziranja ekoloških pitanja, uloge znanosti i tehnike u suvremenoj civilizaciji. U metodološkom pogledu integrativnu bioetiku obilježava izrazita interdisciplinarnost, uvažavanje i uključivanje u raspravu relevantnog kruga posebnih znanstvenih disciplina, ali isto tako i kruga neznanstvenih perspektiva koje Čović (2004, 2011) obuhvaća nazivom „kulturne perspektive“. U tom je kontekstu nastao pojam pluriperspektivizma kao metodološko određenje integrativne bioetike, pojam koji u sebi objedinjuje znanstvene i kulturne perspektive. Održivi razvoj je, prema tome, svakako u užem interesu bioetike. T. Krznar raspravlja o odnosu čovjeka društva i prirode u knjizi „U blizini straha: iznova o problematici zaštite okoliša u bioetičkom kontekstu“ (2016) te ističe da je temeljno obilježje toga odnosa ljudska destruktivnost, a potencijal za promjene vidi u bioetičkom promišljanju ekoloških problema.

J. van Loon (2003: 112-122) jako je sumnjičav prema konceptu održivoga razvoja. On naime kaže da je takozvano 'ozelenjivanje' gospodarstva, često upleteno u retoriku održivog razvoja, postalo profitabilna politička i komercijalna strategija upravljanja pogoršanjem stanja svjetske ekologije. Ono ne dovodi u pitanje logiku kapitalizma, funkcioniranje tržišta, odnose dominacije koji ga podržavaju ili sustave upravljanja koji ga održavaju; štoviše, ne prijeti sustavu manipulacije potrebama o kojima kultura potrošača tako snažno ovisi. Dodatno, van Loon ističe da se koncept nastoji utemeljiti na znanstvenom opravdanju prihvatljive razine trošenja resursa i stoga ga je bolje opisati kao "upravljanje propadanjem" ili "kontrolom štete".

1.2.5.3. Politička i ekonomska dimenzija održivog razvoja

Budući da je održivi razvoj značenjima nabijena sintagma, važno je razložiti još neke njegove dimenzije. Održivi razvoj ima, u svakom slučaju, više dimenzija od kojih su ključne politička, ekonomska, socijalna i ekološka. Ekološka i socijalna pretežno se obrađuju u prethodnom potpoglavlju, a u ovome je riječ o političkoj i ekonomskoj. Važno je napomenuti da navedene dimenzije, odnosno interesi aktera povezani s različitim segmentima nisu uvijek u suglasju nego mogu biti i u akutnom i u kroničnom konfliktu. Primjerice, održivost koju traže ekološki aktivisti može se sukobljavati s ekonomskim interesima gospodarskih subjekata. Na političkoj je i upravljačkoj sferi, u tom slučaju, zadaća da pomiri različite dimenzije održivosti. Ipak, to pomirenje, prema nalazima dosadašnjih istraživanja, često ide na štetu ekoloških, a u korist

gospodarskih aktera. Šimleša (2003: 404) je u tom smislu kategoričan i tvrdi kako „od industrijske revolucije smjer kretanja ekonomije i zaštite prirode nije paralelan i prožimajući, već dapače, pun otvorenog neprijateljstva, a u najmanju ruku ignoriranja potonje.“

Matešić (2020: 153) ističe da je „održivi razvoj paradigma osmišljena kao model koji će kreirati kompromis između gospodarskog rasta i potrebe zaštite resursa te okoliša“, te dodaje da je „njegova suština postizanje ravnoteže između gospodarskih, socijalnih i okolišnih zahtjeva...“ Šušić (2011: 166) navodi da se održivi razvoj, prema ranije spomenutoj općoj definiciji, sastoji od tri osnovne komponente – ekonomske, društvene i komponente zaštite životne sredine. Ekonomska održivost (1) podrazumijeva uvećanje prihoda uz očuvanje ili uvećavanje zaliha prirodnog kapitala; (2) Društvena održivost znači održavanje stabilnosti društvenih i kulturnih sistema; (3) održivost životne sredine temelji se na elastičnosti i uravnoteženju bioloških i fizičkih sustava. Radermacher (2003: 21-22) opisuje održivost kao složeni politički koncept koji obuhvaća ekonomske, društvene, kulturne i ekološke pojave i sadržaje. Cilj je istodobno zadovoljenje očekivanog rasta i ekoloških zahtjeva razvijenih nacija dok ih nerazvijene nacije pokušavaju sustići. Održivost se, prema njemu, danas temelji na uzajamnom djelovanju vladajućih, internacionalnih kompanija i svjetskog građanskog društva.

Van Loon (2003: 117) ističe da, prema dominantno prihvaćenim stajalištima, održivi razvoj uključuje usklađivanje ekonomskih, pravno-političkih, socio-kulturnih, psiholoških i ekoloških sustava koji djeluju na jedinstvenoj integriranoj funkcionalnoj jedinici. „Biopolitika održivog razvoja je dakle zasnovana na principu 'ograničenja viška', za koji se vidi da je ostvariv kombinacijom 'etičke predanosti', 'racionalnog planiranja' i 'kontinuirane samokontrole'. Održivost je stoga filozofija i kulturna praksa te način života koji je integriran u znanost, politiku, medije i trgovinu.“ Ipak, ovaj se autor ne slaže s hvalospjevima održivome razvoju i smatra ga konceptom „upravljanja propadanjem“.

Društvenu prepoznatljivost i snagu konceptu svakako daje snažna načelna globalna politička podrška. Lay (1998: 150) ističe da projekt održivog razvoja „mada u inicijaciji ekološko-ontološki, u interpretacijama (ovisno o akteru koji ga interpretira ima partikularno-interesni, dakle u krajnjoj liniji i ideologijski karakter.“ Waas i sur. (2011: 1637) navode da je, na prijelazu tisućljeća, svjetsko političko vodstvo usvojilo održivi razvoj kao vodeći model društvenog razvoja. Bez obzira na to je li politička podrška na različitim razinama samo deklarativna i prigodna, ona je snažno prisutna, počevši od najveće i najutjecajnije svjetske društveno-političke organizacije – Ujedinjenih naroda. „Nakon više desetljeća orijentacije na održivi razvoj, kako bi dao dodatni poticaj njegovoj primjeni, na svom 70-om zasjedanju Opće

skupštine održanom 25. rujna 2015., UN je donio Program održivog razvoja do 2030. Program je strategija globalnog razvoja do 2030. koja se temelji na 17 globalnih ciljeva održivog razvoja i 169 podciljeva koji kroz različita područja definiraju željene promjene, procese i ciljeve u budućem periodu.“ (Matešić: 2020: 154). Stokols (2018: 286) napominje da je tekst objavljen u časopisu *The Economist* (2015.) dok su se ciljevi još uvijek izrađivali, opisao 17 predloženih ciljeva i 169 ciljeva kao „čistu fantaziju“ i „nered“. Pravdić još ranije (2001: 24) kritički navodi da „sustav Ujedinjenih naroda i specijaliziranih agencija tog sustava proizvode mnogo materijala za apologiju pojma održivog razvoja.“ Osim toga, Pravdić navodi da u prvim desetljećima korištenja koncepta on nešto „...s čim se svi verbalno slažu, ali nitko od onih koji bi trebali biti nosioci promjena nemaju ni interesa ni političke snage za njih.“ Isti autor prepoznaje da je s prirodnoznanstvenog stajališta ustanovljeno koji su bitni problemi očuvanja okoliša pa implementacija ovisi isključivo o gospodarskim mogućnostima i političkoj volji.

Održivi razvoj u zadnjim desetljećima politički snažno promovira i Europska unija kroz mnoge svoje strateške, programske i provedbene akte. Najrelevantniji među njima su 7. plan djelovanja za okoliša Europske unije i Akcijski plan za kružno gospodarstvo iz 2015. Budući da je Hrvatska članica Ujedinjenih naroda i Europske unije logično je da je vrijednosni i normativni okvir usklađen s prepoznatim inzistiranjem tih zajednica na značaju održivog razvoja. Posebno je to došlo do izražaja kada je početkom 2000-ih Hrvatska bila u procesu pristupanja EU. Navedeno prepoznaje i Cifrić (2000: 233) koji navodi da „globalizacijski procesi uvjetuju nacionalne ekološke politike kao sastavnice održivog razvoja.“

Prema Matešić (2009: 324) temeljni dokument održivog razvoja u Hrvatskoj je Strategija održivog razvitka RH koju je u veljači 2009. godine izglasao Hrvatski Sabor. Strategija i njeno donošenje jedan od uvjeta koje je u pretpristupnom procesu RH morala zadovoljiti kako bi stupila u punopravno članstvo EU. Matešić svoj sadržajan pregled strateškog hrvatskog okvira kritički zaključuje tezom da „prihvatanje strateških dokumenata u Hrvatskoj prečesto pogrešno shvaća kao završetak, a ne početak procesa jer se vrlo teško može pratiti da se godišnji proračuni i planovi aktivnosti donose sukladno s ciljevima strategija. Na taj način većina preporuka, prioritetnih ciljeva i željenih promjena ostaje samo na papiru.“

Za poimanje gospodarske dimenzije održivog razvoja važno je Simonisovo (1997) promišljanje o ekonomskom menadžmentu koje sumira Cifrić (2000: 236). On problematizira „tri zlatna pravila“ ekološkog menadžmenta: (1) da se neobnovljivi resursi trebaju koristiti samo u mjeri u kojoj se mogu nadomjestiti obnovljivim zamjenama (pravilo supstitucije); (2) da korištena količina obnovljivih resursa ne smije prijeći granicu njihove obnovljivosti (pravilo

smanjivanja) i (3) emisije štetnih materijala ne bi smjele prijeći apsorpcijski kapacitet okoliša (pravilo asimilacije). Prema Cifriću tome treba pridodati i pravilo održavanja zdravlja ekosustava.

Pitanjem je li moguće pomiriti ekonomiju i ekologiju (zaštitu prirode), odnosno je li moguće ostvarivati razvoj nekog društva ne dovodeći u opasnost prirodne resurse i zdravlje ljudi bavi se i Šimleša koji u svome radu (2003: 403-426) problematizira odnos biznisa i ekologije. Upozoravajući na činjenicu da su ekološki i gospodarski interesi često u konfliktu, navodi da ih održivi razvoj pokušava pomiriti, a napredak na tom planu bio je postignut dijalogom na konferenciji u Rio de Janeiru 1992. Evaluirajući odnos biznisa i ekologije u desetljeću nakon Rija prepoznaje tri ključne paradigme međuodnosa biznisa i okoliša (2003: 408). To su (1) paradigma antizelenog stanja; (2) paradigma zelenog pranja i (3) paradigma zelenog stanja. Paradigmu antizelenog stanja označava zadržavanjem statusa quo u kojem su biznis i okoliš u stalnom i otvorenom sukobu; kroz paradigmu zelenog pranja problematizira često licemjeren odnos biznisa prema okolišu u kojem kompanije zagađuju, ali marketinški eksploatiraju održivost; a paradigma zelenog stanja uključivala bi istinski suživot gospodarstva i okoliša.

Ideja kontinuiranog razvoja i napretka imanentna je našoj civilizaciji i povijesnom trenutku u kojem živimo iako su prisutna i izražena preispitivanja njene unutarnje logike. Diskurs o budućim generacijama i djeci kojoj ćemo ostaviti dobar svijet duboko je ukorijenjen u našoj kulturi. Gerhard de Haan (1995: 293) prepoznaje da se naša vizija razvoja „usmjerava na djecu iz budućnosti, baštinike naše ostavštine. A mlađa je generacija posvuda nada starijih naraštaja.“. Znanstvena zajednica i dobar dio javnosti slažu se da treba živjeti poštujući prirodu, a koncept održivog razvoja u tom se pogledu nametnuo kao ključan za ispunjenje cilja takvog suživota. Rješavanje problema gomilanja otpada i uspostava koherentnog sustava za gospodarenje njime nameću se u tom smislu kao jedan od glavnih prioriteta.

U sljedećem se poglavlju iznosi osnovni nacrt dvaju istraživanja provedenih u sklopu izrade ovoga rada, predstavlja se odabrana metodologija i razlozi njezina odabira, a nakon toga, u narednim poglavljima slijedi prikaz, analiza i interpretacija provedenih istraživanja.

2. Metodologija

Za realizaciju istraživanja vezanog uz temu ovog doktorskog rada izabrano je korištenje kvalitativne metodologije. Razlog odabira kvalitativne metodologije za istraživanje o ovoj tematici je složenost i specifičnost fenomena otpada koja je prikazana u prethodnim poglavljima. Dodatan razlog leži u ciljanom uzorku koji čine stručnjaci, političari, upravljači, medijski djelatnici i civilni akteri koji se intenzivno bave ovom temom, a koji su u Zagrebu relativno malobrojni.

Polazišta kvalitativne metodologije filozofski su i epistemološki različita od polazišta kvantitativne, ali „teme i metode kvalitativnih istraživanja variraju najmanje onoliko koliko i one tradicionalnih, nekvalitativnih istraživanja“ (Stiles, 1993: 593). Denzin i Lincoln (2000: 5) ističu da „kvalitativna istraživanja proučavaju stvari u njihovom prirodnom okruženju, pokušavajući razumjeti ili interpretirati pojave u smislu značenja koja im daju ljudi.“ Upravo su nam tom tragu metodološki odabiri u ovom radu, pokušalo se sustav zbrinjavanja otpada u Zagrebu proučiti u njegovoj prirodnoj okolini i ustanoviti značenja koja mu pridaju akteri koji o njemu najviše znaju i najintenzivnije promišljaju.

Ambicija rada jest holističko spoznavanje sustava zbrinjavanja otpada, a Stake (1995: 47-48) navodi da je upravo kvalitativno istraživanje „holističko, empirijsko, interpretativno i empatičko“. Creswell (2009: 213-215) navodi tipična obilježja kvalitativnog istraživanja, a to su: prirodno okruženje, raznovrsni izvori podataka, induktivna analiza, usmjerenost na značenja koja sudionici daju temama, razvijajući dizajn, holizam i interpretativnost. Prema njemu, glavni instrument u kvalitativnome istraživanju jest sam istraživač. Dodatan razlog za odabir kvalitativne metodologije u ovome radu jest činjenica da se radi o relativno neistraženom području pa je potrebno dubinski proučiti interesantna mjesta, a takav nam pristup nudi upravo kvalitativna metodologija: „Kvalitativni istraživač sam skuplja podatke kroz analizu dokumenata, promatranje ili razgovor sa sudionicima. Mogu koristiti protokol kao instrument, ali sam istraživač je taj koji skuplja informacije i rijetko se oslanja na upitnike ili instrumente drugih istraživača.“ (Creswell, 2009: 213).

Za kvalitativno istraživanje važan je induktivni pristup u odabiru tema za istraživanje i takav je pristup primijenjen u istraživačkome dijelu rada. „Induktivni proces ilustrira stalno vraćanje od baza podataka do tema dok se ne dobije obuhvatna slika, pri čemu istraživač ponekad i od sudionika traži pomoć u odabiru tema. (Creswell, 2009: 213). Kvalitativna metodologija nema

ambiciju generaliziranja, ali svakako može pridonijeti razvoju kvantitativnih instrumenata za istraživanje koje bi omogućilo generalizaciju. „Općenito govoreći, fokus grupe, dubinski intervjui i druge kvalitativne metode služe prikupljanje podataka o sadržaju i procesima i ne treba se oslanjati na njih pri prikupljanju podataka o osobnim atributima ili za procjenu populacijskih parametara osobnih atributa.“ (Bernard, 2006: 236).

Prvo istraživanje za potrebe ovoga rada uključivalo je kvalitativnu analizu sadržaja normativnog okvira o otpadu na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini. Kvalitativna analiza sadržaja usmjerena je na otkrivanje značenjskoga konteksta nabrojanih jedinica analize. Upravo stoga je za ovaj rad odabrana metoda kvalitativne analize sadržaja, a kao jedinica analize uzeti su ključni normativni dokumenti o otpadu na različitim razinama.

Kao što je navedeno u uvodu, u ovom se radu problematizira i analizira normativni okvir o otpadu zbog sociološkim teorijama uvjetovanog uvjerenja da društvene norme s jedne strane oslikavaju kolektivne društvene vrijednosti, a s druge strane presudno utječu na stvarno stanje stvari u svijetu života. Osim zbog navedenog ključnog, jedinstveni sažeti prikaz normativnog okvira¹⁵ o otpadu važan je za ovaj rad iz nekoliko dodatnih razloga: Prvo, prikazom dokumenata dobiva se uvid u ključne pojmove vezane uz otpad i sustave za gospodarenje otpadom, što je važno za bolju kontekstualizaciju i razumijevanje nalaza empirijskoga istraživanja koje se predstavlja u sljedećem poglavlju. Drugo, iz prikaza dokumenata može se komparativno iščitati stanje i perspektiva sustava za gospodarenje otpadom u Zagrebu, Hrvatskoj i Europskoj uniji. Treće, dokumenti su prepuni konkretnih informacija, terminoloških pojašnjenja i podataka koje čitatelje rada mogu detaljno uputiti u sve važne aspekte sustava.

Tematika zbrinjavanja i gospodarenja otpadom regulirana je nizom propisa na različitim razinama vlasti. Za ovaj su rad ključne tri razine: (1) europska razina koja je regulirana direktivama i planovima za održivo gospodarenje otpadom, od kojih se u ovom radu u obzir uzima najznačajniji strateški dokument *7. program djelovanja za okoliš Europske unije do 2020.*, *Akcijski plan Europske unije za kružno gospodarstvo* iz 2015. i šest ključnih operativnih konsolidiranih direktiva; (2) nacionalna razina koja je regulirana s tri ključna dokumenta, a to

¹⁵ Važno je napomenuti da je u procesu pisanja ove disertacije u medijima višekratno najavljivano donošenje još dva ključna dokumenta. Na europskoj se razini očekuje donošenje 8. programa djelovanja za okoliš Europske unije do 2030. kao krovnog dokumenta za europski odnos prema okolišu, a samim time i prema otpadu i sustavima za gospodarenje njime. Dokument kasni s donošenjem najviše zbog preokupiranosti cijele Europske unije i svijeta pandemijom COVID-19. Na hrvatskoj se razini pak najavljivalo donošenje nove Strategije gospodarenja otpadom budući da je postojeća stara već 17 godina. Međutim, također zbog pandemije, ali vjerojatno i zbog činjenice da se radilo o izbornoj godini u proceduru još nije poslan ni njezin nacrt.

su *Strategija gospodarenja otpadom Republike Hrvatske* iz 2005. godine, *Zakon o održivom gospodarenju otpadom* iz 2013. (s uključenim izmjenama i dopunama, objavljenim u Narodnim novinama broj: 73/17, 14/19 i 98/19) te *Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017.- 2022. godine* i (3) gradska razina regulirana *Planom gospodarenja otpada Grada Zagreba 2018.- 2022.* Selekcija dokumenata provedena je nakon detaljnog proučavanja cijelog normativnog okvira i konzultacija sa stručnjacima za navedeno područje.

Drugo je istraživanje u ovom radu provedeno metodom polustrukturiranog intervjua s ključnim akterima za sustav zbrinjavanja otpada u Zagrebu. „Koncept 'intervjuiranja' obuhvaća mnogo toga, od potpuno nestrukturiranih interakcija, preko polustrukturiranih situacija, do visoko formalnih interakcija s ispitanicima. Razgovor se obavlja telefonski, osobno, poštom — čak i putem računala ... Polustrukturirano ili dubinsko intervjuiranje je planirana aktivnost.“ (Bernard, 2006: 210). R.E. Stake razlikuje kvalitativne i kvantitativne intervjue te opisuje karakteristike kvalitativnih: Kvalitativni intervjuer počinje istraživanje s kraćom listom problemskih pitanja. Većina pitanja u intervjuu ne zahtjeva samo „da“ ili „ne“ odgovore nego deskripcije nekih epizoda, veze, objašnjenja. (Stake, 1995: 65 u Leburic, 2001: 194).

Jednako važno kao odabir metode je i odabir uzorka sudionika istraživanja. Neprobabilistički uzorci prikladni su za radno intenzivne, dubinske studije s malim brojem slučajeva. Većina takvih studija temelji se na manje od 50 slučajeva, tako da svaki slučaj važan. To znači namjerno biranje slučajeva, a ne slučajno. „Dubinska istraživanja o osjetljivim temama zahtijevaju pažljivo uzorkovanje.“ (Bernard, 2006: 186). Pretpostavimo da mislite da možete obaviti 40 dubinskih intervjua. „To znači da možete imati do tri neovisne binarne varijable ako želite u svakoj pet slučajeva. To vam govori kako će izgledati vaš uzorak.“ (Bernard, 2006, 189).

Uzorkovanje metodom snježne grude i uzorkovanje na poticaj prethodnih ispitanika (eng. *responded-driven sampling*) dvije su metode uzorkovanja pomoću „mreže“ (također poznate, kao metode lančane preporuke) za proučavanje populacija koje je teško pronaći ili teško proučiti i upravo su te metode uzorkovanja korištene u ovome radu. Populacije može biti teško pronaći iz tri razloga: (1) sadrže vrlo malo članova koji su raspršeni na velikom području (npr. strogi vegani u ruralnoj Gruziji); i / ili (2) članovi su stigmatizirani i povučeni (HIV-pozitivni ljudi koji se nikada ne pojavljuju na klinikama dok nisu bolesni od AIDS-a) ili se čak i aktivno skrivaju (intravenski ovisnici) i / ili (3) članovi su članovi elitne skupine i nije ih briga za vašu potrebu za podacima (Beranrd, 2006: 192). Istraživanje o društvenim aspektima sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu svakako bismo mogli ubrojiti u treću kategoriju, pri čemu bi

primjerenije bilo reći da su sudionici osobe zaposlene na odgovornim funkcijama, imaju guste dnevne i tjedne rasporede i stoga nije jednostavno s njima dogovoriti intervju koji će im oduzeti nekoliko sati.

„Dobro napravljeno neprobabilističko uzorkovanje je zapravo dio dobrog mjerenja. To pridonosi vjerodostojnosti doprinoseći internoj valjanosti instrumenta. Kada netko čita izvješće o istraživanju koje se temelji na stvarno dobrom izbalansiranom neprobabilističkom uzorku, oni misle: 'Da, vjerujem u zaključke o ljudima koji su proučavani u tom istraživanju.' To je dosta. Ako želite proširiti vjerodostojnost vaših zaključaka izvan grupe ljudi (ili zemalja ili organizacija) možete: (1) ponoviti studiju jednom ili više puta s neprobabilističkim uzorcima; ili (2) koristiti probabilistički uzorak.“ (Bernard, 2006: 196).

2.1. Tijek istraživanja

Terenski istraživački dio ovoga doktorskog rada započeo je u svibnju 2019. godine nakon što je obranjena tema i sinopsis disertacije i nakon što je Povjerenstvo za ocjenu etičnosti istraživanja Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu dalo pozitivno mišljenje o predloženom planu i metodologiji istraživanja. Pozitivno je mišljenje iskazano u Odluci od 4. travnja 2019, a broj odluke je 2019-10.

Kao što je spomenuto u poglavlju u kojem se opisuje metodologija, u istraživanju je korištena kvalitativna metodologija. Nakon analize normativnog okvira pristupilo se terenskoj fazi, odnosno dubinskim polustrukturiranim intervjuima s ključnim akterima za sustav zbrinjavanja otpada u Zagrebu. Ta je metoda odabrana, između ostaloga i zato jer je „vrijednost koju ona pruža i u mogućnosti da se kroz takvu vrstu razgovora s akterima, otvore i neki aspekti pojave koji su na početku istraživanja ostali u drugom planu ili su pak propušteni“ (Mišetić i Miletić, 2014: 97).

Za konstrukciju protokola za provođenje dubinskoga intervjua bilo je potrebno ostvariti uvide u sve relevantne aspekte o sustavu gospodarenja otpadom per se, ali i u lokalnom, zagrebačkom kontekstu. U toj se fazi prikupljao, čitao i analizirao postojeći korpus znanstvenih i stručnih materijala i znanja o ovoj temi, a pregledana je i opsežna količina medijskoga sadržaja. Značajan doprinos konstrukciji tematskih blokova i konkretnih pitanja dalo je proučavanje stotina stranica već spomenutih i analiziranih europskih, nacionalnih i gradskih normativnih dokumenata o sustavima gospodarenja otpadom.

Prema planu, intervjui su slijedili logiku koja kreće od općih prema sve specifičnijim pitanjima, drugim riječima, osnovni pristup intervjua bio je deduktivan. Tako su svi intervjui otvoreni širokim sociološkim pitanjima o procjeni općega društvenog stanja u Hrvatskoj, dijagnosticiranju najvećih društvenih problema, a potom i stavova i mišljenja o razvojnoj perspektivi Zagreba i dojmu koji ostavlja na svoje, sve brojnije, posjetitelje. Nakon toga slijedio je set pitanja fokusiranih na Zagreb, njegovo komunalno, infrastrukturno i ekološko stanje i probleme. Tema se od šireg društvenog okvira, preko okolišnih tema, najzad fokusirala na centralnu temu – sustav gospodarenja otpadom u Zagrebu. Sa sugovornicima su se tematizirali razni njegovi aspekti kao što je normativni okvir, procjena uloge različitih skupina aktera ključnih za njegovo funkcioniranje, procjena stanja na odlagalištu otpada Jakuševac - Prudinec, stavovi o različitim oblicima rješenja problema otpada sve do zaključnog pitanja u kojem su

sugovornici trebali ponuditi svoju viziju konačnog i održivog rješenja za sustav gospodarenja otpadom u Zagrebu. Protokol polustrukturiranog intervjua nalazi se u Prilogu 1.

Proučavanje dostupne literature i medija pomoglo je i u odabiru relevantnih potencijalnih sudionika, odnosno sugovornika za istraživanje. Preliminarni popis sudionika nastao je, dakle, tek nakon stjecanja uvida u svu znanstvenu, stručnu i medijsku literaturu u Hrvatskoj koja je smatrana relevantnom.

Uzorak je bio namjerni, odnosno neprobabilistički jer je procijenjeno da je to najpovoljnije za istraživanje ovako specifične teme, s malim ukupnim brojem ključnih aktera (detaljnije opisano u poglavlju o metodologiji). Također, unaprijed je odlučeno da se neće propustiti prilika uzorkovanja na poticaj prethodnih ispitanika (uzorkovanje pomoću mreža), ako do takve prilike dođe.

Kontaktiranje potencijalnih sudionika otpočelo je početkom svibnja 2019. i to slanjem poruka elektroničke pošte na njihove službene i javno dostupne adrese. Većina njih kontaktirana je na spomenuti način, a u nekoliko slučajeva iskorištena je ponuda sudionika koji je preporučio nekog sugovornika kojeg je autor istraživanja smatrao relevantnim. Svakom je sudioniku u inicijalnom kontaktu dostavljen dokument sa sažetim opisom i ciljevima istraživanja i spomenuta Dopusnica etičkoga povjerenstva za njegovo provođenje, a prilikom susreta svima je uručen Informirani pristanak za sudjelovanje u istraživanju (v. prilog 2) u kojem su bili ponovljeni ciljevi i teme, a sadržavao je i privolu za snimanje te podatke o načinu čuvanja i postupanja s dobivenim podacima. Informirani pristanci otisnuti su u dva primjerka, jednu obostrano potpisanu verziju zadržao je autor, a druga je uručena sudioniku. Svi su sudionici potpisali informirane pristanke i pristali na tonsko snimanje uređajem za bilježenje zvuka. Ukupno je u razdoblju od 11 mjeseci obavljen razgovor s trideset ključnih aktera za sustav zbrinjavanja otpada u Zagrebu. To je rezultiralo s više od 50 sati snimljenoga tonskoga materijala i s preko 750 kartica transkribiranoga teksta intervjua.

Na temelju proučavanja opsežne sociološke i ine literature i istraživanja iz područja urbane sociologije, socijalne ekologije i sociologije rizika, ali i na temelju provedenoga orijentacijskoga istraživanja na srodnu temu, odabrane se skupine ključnih aktera. Naime, 2018. godine napravljeno je orijentacijsko istraživanje za potrebe disertacije koje se odnosilo na društvene aspekte sanacije splitskoga odlagališta otpada. Budući da je fokus teme bio nešto uži - proučavali su se društveni aspekti sanacije odlagališta, a ne cijeli sustav zbrinjavanja otpada - i broj sudionika i opseg istraživanja je bio znatno manji. Ipak, istraživanje je poslužilo za razvoj

metodološkog instrumenta, odnosno za provjeru optimalnog broja i ciljanih ključnih skupina aktera. U tom su istraživanju sudjelovale 4 skupine ključnih aktera (politički, stručni, civilni i medijski). U analizi rezultata pokazao se nedostatak dviju skupina aktera, a to su upravljački akteri (državni i lokalni dužnosnici specijalizirani za temu otpada, načelno neovisni od politike) i gospodarski akteri (svi akteri koji posluju unutar sustava ili imaju interes za sustav).

Inače, i jedna i druga predložena tipologija aktera načelno se temelje na tipologiji aktera u urbanom prostoru koju je iznio urbani sociolog Michael Bassand (2001: 347) Bassand u svojoj trećoj tezi govori o tipovima aktera unutar sistema. Bassand smatra prostor preslikom društva i njegova je tipologija korisna za analizu europskih društava. Po njemu su akteri: stručnjaci za prostor (arhitekti, urbanisti, inženjeri...), ekonomski akteri (razna industrijska poduzeća i servisi, vlasnici gradskoga zemljišta, banke...), politički akteri (politički lideri, njihove partije, pokreti...), i stanovnici (korisnici, građani, nevladine organizacije...).“ Sličnu tipologiju, kako je ranije spomenuto, koristio je u nekim svojim socijalno-ekološkim istraživanjima i Cifrić. Sve je to napravljeno zbog uvjerenja da je, kako navodi čuveni sociolog Zygmunt Bauman (2015: 139) „zadaća sociologije trajni, otvoreni i istinski dijalog / razmjena sa 'zdravim razumom', pomoću kojeg se može tumačiti i razumjeti ljudska iskustva – a to znači razgovor s običnim akterima života“

Trideset je sudionika ukupno sudjelovalo u ovome istraživanju, gotovo sasvim pravilno raspoređenih u skupine pa tri skupine ključnih aktera (upravljački, medijski, civilni) u istraživanju predstavlja po šest sudionika, grupu stručnjaka sedam sudionika i grupu političara pet sudionika. Na samom početku istraživanja odlučeno je da istraživač neće precizno odrediti konačni željeni broj sudionika nego da će taj broj ovisiti o stupnju zasićenja podataka, konceptualnoj gustoći i teorijskoj saturiranosti uzorka. Zbog željene kvalitete nalaza u svakoj se skupini ciljalo na uistinu ključne aktere, dakle najvišu upravljačku razinu, neovisno o skupini. Da bi se zaštitila, sudionicima zagarantirana anonimnost sudjelovanja, opis sudionika u radu se navodi tako da se iz njega teško ili nikako ne može rekonstruirati njihov identitet. Svi termini koji opisuju sudionike navode se u muškom licu, ali ih valja smatrati rodno neutralnima što pripomaže zaštitu identiteta sudionika.

Među gradskim političkim akterima regrutirano je pet sudionika, dva iz redova vladajuće većine, a tri iz opozicije, a svi su oni relevantni za temu jer se unutar svojih političkih opcija bave temama otpada, zaštite okoliša i/ili održivog razvoja. U istraživanju je sudjelovalo šest upravljačkih aktera, tri visokorangirana predstavnika relevantnih gradskih ureda, dva iz redova vodstva relevantnih komunalnih poduzeća i jedan visoki predstavnik iz resornog državnog

ministarstva. Svi navedeni u svojem se profesionalnom životu bave temama otpada, zaštite okoliša i/ili održivoga razvoja.

Stručni akteri posebno su zanimljiva skupina, najkompleksnija, ali vjerojatno i najvažnija. U istraživanju je sudjelovalo ukupno sedam hrvatskih renomiranih stručnjaka za otpad, šest istaknutih sveučilišnih profesora iz tehničkog i biotehničkog područja znanosti i jedan sveučilišni profesor iz društveno-humanističkog područja. U skupini civilnih aktera regrutirani su visoko rangirani članovi šest relevantnih civilnih udruga koji se bave tematikom otpada na području Zagreba. U posljednjoj, ali ne manje važnoj, medijskoj skupini aktera intervjuirano je šest istaknutih medijskih djelatnika velikih nacionalnih i zagrebačkih medijskih kuća koji se intenzivno bave tematikom kojom se bavi i ovaj rad.

2.1.1. Ograničenja istraživanja

U sinopsisu doktorata predloženo je ukupno 6 ključnih skupina sudionika (politički, upravljački, civilni, medijski, stručni i gospodarski akteri). Ipak, jedna skupina aktera pokazala se nedostupnom za sudjelovanje, a to su bili gospodarski akteri. Budući da je procijenjeno da su preostale skupine aktera, sa sociološkoga aspekta ipak važnije za rezultate i pouzdanost istraživanja, ova je skupina, najzad, izostavljena što svakako predstavlja ograničenje istraživanja.

Važna skupina aktera koja je u ovom istraživanju zastupljena tek posredno jesu građani grada Zagreba – oni na čiji svakodnevni život sustav zbrinjavanja otpada najviše utječe i o kojima najviše ovisi uspjeh bilo kojeg postojećeg ili novog konceptualnog rješenja. Iako je dio njihovih stavova artikuliran kroz stavove udruga civilnoga društva, to nije dovoljno za široko spoznavanje njihovih razmišljanja o ovoj temi. Ta činjenica predstavlja određeno ograničenje ovoga istraživanja, ali spoznaje iz ovoga rada svakako mogu predstavljati polaznu točku za buduća istraživanja ovog fenomena, a koja će svakako uključivati i građane. Dodatno, u metodološkom smislu, ovaj rad može doprinijeti razvoju pouzdanog kvantitativnog metodološkog instrumenta za buduća sociološka i ina istraživanja tematike gospodarenja otpadom u Zagrebu i Hrvatskoj. Ostala ograničenja istraživanja spadaju u standardna ograničenja istraživanja kvalitativnoga tipa, a to su prije svega, nemogućnost generalizacije i odabira optimalnog uzorka sudionika.

2.2. Sociodemografska obilježja sudionika

Kao što je već navedeno, u empirijskom je istraživanju sudjelovalo 30 ključnih aktera za sustav zbrinjavanja otpada u Zagrebu raspoređenih u pet ključnih skupina. U skupini stručnjaka dominirali su muškarci (5:2), kod političkih aktera nije bilo ni jedne žene (5:0), skupinom upravljača potpuno su dominirale žene (6:0), kod civilnog sektora zastupljena su 4 muškarca i 2 žene, a u medijskoj skupini 4 žene i 2 muškarca. Ukupno je, dakle, formiran prilično uravnotežen uzorak s 16 muškaraca i 14 žena.

U stručnoj skupini zabilježena je najveća prosječna dob sudionika - 60,8 godina. Stručni akteri s iskustvom ciljano su odabrani jer je pretpostavljeno da imaju najopsežnije i najtrajnije uvide u sustav. Druga prosječno najstarija skupina su medijski djelatnici s 53,3 godine što govori o tome da je nišno novinarstvo uglavnom rezervirano za iskusne novinare, ali i upozorava na činjenicu da u mlađim generacijama ima sve manje novinara specijaliziranih za okolišne teme. Upravljački su akteri prosječne dobi od 48 godina, reklo bi se, na vrhuncu radne karijere. Intervjuirani civilni akteri su prosječne dobi 45,8 godina, ali su zanimljivo podijeljeni: tri sudionika su u tridesetima, a tri u kasnim pedesetima. Intervjuirani političari su u dobi od 40,2 godine što upućuje na činjenicu da je tematika zaštite okoliša u našim strankama ipak povjerena mlađim kadrovima što daje određenu nadu u budućnost političkog bavljenja ovom temom. Doduše, treba dodati da su kontaktirani i neki iskusniji političari, ali nisu bili zainteresirani za sudjelovanje.

Obrazovna struktura ispitanika je nadprosječna, nije intervjuiran niti jedan sudionik koji nema visoku stručnu spremu. Svi intervjuirani stručnjaci imaju doktorat znanosti, kod upravljačkih aktera imamo tri sudionika s doktoratom, jednog s magisterijem znanosti i dva s magisterijem struke. Svi civilni i medijski akteri imaju fakultetsko obrazovanje, a u skupini političara imamo dva sudionika s magisterijem znanosti i tri sa završenim fakultetom.

Intervju sa svakim od sudionika slijedio je isti načelni set tema i pitanja (v. prilog 1), ali je, zbog posebnosti pristupa u kvalitativnom intervjuu, svaki imao specifičnu dinamiku. Naime, nije se inzistiralo na točnom poretku tema nego je, ovisno o odgovorima sudionika, razgovor usmjeravan u smjeru koji se činio plodnim, pazeći pritom da do kraja intervjuja ipak budu razmotrene sve predviđene teme.

3. Višerazinska analiza sadržaja normativnog okvira o otpadu

3.1. Europska regulativa o otpadu

Okvir za europsku politiku gospodarenja otpadom nastaje desetljećima, a njegova su ishodišta sadržana u *Rezoluciji Vijeća EU-a o Strategiji gospodarenja otpadom (97/C76/01)* koja se temeljila na tada važećoj *Okvirnoj direktivi o otpadu (75/442/EEC)* i drugim europskim propisima na području gospodarenja otpadom. Politika Europske unije o otpadu višeslojna i tematizira se u mnogim dokumentima različitoga tipa i razina. Analizom brojnih dokumenata i u konzultaciji s brojnim stručnjacima, za analizu je u ovome poglavlju odabrano osam ključnih europskih dokumenata. Radi se o *7. programu djelovanja za okoliš Europske unije iz 2013. godine*, *Akcijском planu Europske unije za kružno gospodarstvo iz 2015.* i šest ključnih konsolidiranih *direktiva* koje trenutno utječu na normativni okvir o otpadu u Europskoj uniji, a implementirane su i u hrvatsko zakonodavstvo.

Prije prikaza i analize europskih direktiva o otpadu važno je razjasniti što direktive predstavljaju u okviru pravnoga poretka Europske unije. Direktive, za razliku o uredbi i odluka nemaju izravnu primjenu u pravnom sustavu pojedine države članice, već ih države članice implementiraju u nacionalno zakonodavstvo, tako da države članice provode postupak ostvarivanja obvezujućeg učinka direktiva. Prema obrazloženju na službenim stranicama Europske komisije¹⁶ „Direktiva čini dio sekundarnog prava EU-a, a donose je institucije EU-a u skladu s osnivačkim ugovorima.“ Nakon što je donesena na razini EU-a, zemlje EU-a je uključuju odnosno prenose te ona postaje zakonom u njihovoj zemlji. Međutim, svaka pojedina zemlja može razviti svoje zakone kako bi odredila način na koji će se ta pravila primjenjivati. Članak 288. *Ugovora o funkcioniranju EU-a* navodi da je direktiva obvezujuća za zemlje na koje se odnosi (jednu, nekoliko ili sve) u pogledu rezultata koji je potrebno ostvariti, dok nacionalnim tijelima prepušta odluku o obliku i načinu ostvarivanja. Međutim, direktiva se razlikuje od uredbi ili odluka. Za razliku od uredbi, koja se odmah primjenjuje u unutrašnjem pravu zemalja EU-a, čim stupi na snagu, direktiva se ne primjenjuje neposredno u zemljama EU-a. Najprije se mora prenijeti u nacionalna zakonodavstva prije nego što postane primjenjiva u svakoj zemlji EU-a; za razliku od odluka, direktiva je tekst s općom primjenom u svim zemljama EU-a. Direktiva se donosi sukladno zakonodavnoj proceduri. Riječ je o

¹⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/>

zakonodavnom aktu koji donose Vijeće i Parlament u skladu s redovnim zakonodavnim postupkom ili samo Vijeće u skladu s posebnim zakonodavnim postupcima; u tom slučaju Parlament bi trebao dati svoju suglasnost ili biti konzultiran. Kako bi direktiva imala učinak na nacionalnoj razini, zemlje EU-a moraju donijeti zakon za njezino prenošenje. Ta nacionalna mjera mora ostvariti ciljeve koje određene direktivom. Nacionalna tijela moraju obavijestiti Europsku komisiju o tim mjerama.

Prenošenje se mora provesti do roka definiranog prilikom donošenja direktive (uglavnom unutar dvije godine). Ako zemlja ne prenese direktivu, Komisija može pokrenuti postupak zbog kršenja prava i pokrenuti postupak protiv zemlje pred Sudom Europske unije (neprovođenje presude u ovom slučaju može dovesti do nove osude koja može rezultirati kaznama). Važno je razlikovati između zahtjeva za minimalnim i maksimalnim (ili potpunim) ujednačavanjem u direktivama. U slučaju minimalnog ujednačavanja, direktivom se utvrđuju minimalni standardi kojima se često priznaje činjenica da su pravni sustavi u nekim zemljama EU-a već utvrdili više standarde. U tom slučaju zemlje EU-a imaju pravo utvrditi više standarde od onih utvrđenih direktivom. U slučaju maksimalnog ujednačavanja, zemlje EU-a ne smiju uvoditi pravila koja su stroža od onih utvrđenih direktivom.

Trenutno je na snazi šest ključnih direktiva o otpadu Europske unije koje su već unesene u hrvatsko zakonodavstvo, a njihove izmjene i dopune iz 2018. su u postupku uvođenja u naše zakonodavstvo. To su: *Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća 94/62/EZ* od 20. prosinca 1994. o ambalaži i ambalažnom otpadu, *Direktiva Vijeća 1999/31/EZ* od 26. travnja 1999. o odlagalištima otpada, *Direktiva 2000/53/EZ Europskog parlamenta i Vijeća* od 18. rujna 2000. o otpadnim vozilima, *Direktiva 2006/66/EZ Europskog parlamenta i Vijeća* od 6. rujna 2006. o baterijama i akumulatorima i o otpadnim baterijama i akumulatorima, *Direktiva 2008/98/EZ Europskog parlamenta i Vijeća* od 19. studenoga 2008. o otpadu, *Direktiva 2012/19/EU Europskog parlamenta i Vijeća* od 4. srpnja 2012. o otpadnoj električnoj i elektroničkoj opremi. Prilikom prikaza i analize u obzir se uzimaju najnovije verzije dokumenata u koje su uključene izmjene i dopune, a na snazi su od svibnja 2018. godine.

U priopćenju za medije¹⁷ Europskog vijeća u povodu donošenja "*Paketa o otpadu*" ističe se da njegovim donošenjem želi „povećati recikliranje otpada i doprinijeti stvaranju kružnoga

¹⁷ <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2018/05/22/waste-management-and-recycling-council-adopts-new-rules/>

gospodarstva. Njime će se potaknuti upotreba ambalaže koja se može reciklirati i ponovno upotrebljavati te poboljšati način na koji se gospodari otpadom.“

3.1.1. Sedmi program djelovanja za okoliš Europske unije do 2020.

Europska unija donijela je od 70-tih godina 20. stoljeća ukupno 7 programa djelovanja za okoliš. U ovome poglavlju predstavlja se aktualni, 7. program djelovanja za okoliš pod nazivom „Živjeti dobro unutar granica našeg planeta“ donesen 2013. godine koji vrijedi do 2020. godine, a u toku 2020. očekuje se donošenje novog, 8. plana djelovanja za okoliš čije su osnovne smjernice već usvojene i bit će opisane nešto kasnije. Putem 7. Programa djelovanja za okoliš (PDO), Unija se usuglasila da će, uz istovremeno poštivanje prirodnih granica Zemlje, povećati svoj trud u zaštiti prirodnog kapitala, potaknuti resursno učinkoviti rast s niskom razinom emisije CO₂ i inovacije te zaštititi zdravlje i blagostanje svojih građana. U dokumentu se navodi da će „ova zajednička strategija usmjeravati buduće akcije institucija i država članica Unije koje imaju zajedničku odgovornost u provedbi i postizanju prioritarnih ciljeva programa.“

Program nudi 9 prioriteta, (1) zaštititi, očuvati i povećati prirodni kapital Unije, (2) pretvoriti Uniju u resursno učinkovito, zeleno i konkurentno gospodarstvo s niskom razinom emisije CO₂ (3) zaštititi građane Unije od pritiska u vezi s okolišem i opasnosti za njihovo zdravlje i blagostanje, (4) povećati koristi zakonodavstva Unije u području okoliša boljom provedbom istih, (5) povećati znanje o okolišu i proširiti bazu dokaza za bolju utemeljenost politika, (6) osigurati ulaganja u politiku okoliša i klimatsku politiku te rješavati popratne troškove povezane s okolišem u svim društvenim aktivnostima (7) povećati uključenost pitanja u vezi s okolišem u druga politička područja i osigurati koherentnost prilikom stvaranja novih politika (8) poboljšati održivost gradova na području Unije i (9) povećati djelotvornost Unije u rješavanju međunarodnih izazova povezanih s okolišem i klimom.

Program utvrđuje tri prioritarna područja gdje je potrebno aktivnije djelovanje po pitanju zaštite prirode i jačanja otpornosti okoliša, povećanja resursno učinkovitog rasta s niskom razinom emisije CO₂ i smanjenja opasnosti po zdravlje i blagostanje čovjeka, a koji su vezani uz onečišćenje, kemijske tvari i učinke klimatske promjene. 1. Prvo se akcijsko područje odnosi na “prirodni kapital” – od plodnog tla i produktivne zemlje i mora do pitke vode i čistog zraka – kao i na vezanu bioraznolikost. Prirodni kapital pruža neophodne usluge poput oprašivanja biljaka, prirodne zaštite od poplava i regulacije klime. Unija se obvezala zaustaviti gubitak

bioraznolikosti i poboljšati stanje voda i pomorskog okoliša u Europi. Štoviše, uz financijsku i tehničku podršku, Unija je također uvela pravno obvezujuće instrumente kojima će navedene ciljeve ostvariti, poput Okvirne direktive o vodama, Direktive o kvaliteti zraka i Direktiva o staništima i pticama. Unatoč tomu, ističe se da je „naš okoliš pod velikim pritiskom. U Uniji se bioraznolikost i dalje smanjuje, mnogi ekosustavi ozbiljno degradiraju, stoga je potreban i veći angažman.“

Kako bi ovo postigla, u Programu djelovanja za okoliš očituje se predanost Unije, nacionalnih tijela i dionika prema što bržem ispunjenju ciljeva Strategije o bioraznolikosti do 2020. i Plana zaštite europskih vodnih resursa. Postoje teme za koje je potrebno djelovati na razini EU-a i na nacionalnoj razini, poput zaštite tla i održivog upravljanja zemljištima kao i šumama. U programu je navedena potreba za učinkovitijim djelovanjem u zaštiti oceana i mora, zaštititi ribljeg fonda i smanjenju morskog otpada.

Drugo područje djelovanja obuhvaća uvjete koji će potpomoći u pretvaranju EU-a u resursno učinkovito gospodarstvo s niskom razinom emisije CO₂. Za to je, između ostaloga, potrebno „smanjenje u ekološkom učinku potrošnje, uključujući pitanja smanjenja otpadaka hrane i održivog iskorištavanje biomase. Program posebno obrađuje pretvaranje otpada u resurs, uz pitanja boljeg sprječavanja, ponovne uporabe i recikliranja te postupnog ukidanja otpadnih i štetnih praksi poput odlagališta.“ Pritisak na vode negativno utječe na sve veći dio Europe ne samo zbog klimatskih promjena, stoga je naglašena potreba za većim djelovanjem na području učinkovitog iskorištavanja voda.

U kontekstu sve većih cijena prirodnih resursa, oskudnosti i zavisnosti o uvozima, konkurentnost Europe i njezin kapacitet za održivi rast ovisit će o poboljšanju učinkovitosti resursa u cijelom gospodarstvu. Program djelovanja za okoliš traži utvrđivanje pokazatelja i ciljeva vezanih uz učinkovitost resursa, a koji će biti smjernice donositeljima odluka iz javnog i privatnog sektora.

U mnogim se sektorima već osjećaju koristi resursno učinkovitog gospodarstva. Sa stopom rasta zapošljavanja od 3%, tehnologije i usluge u sektoru zaštite okoliša predstavljaju veliki uspjeh. Predviđa se da će se u sljedećih 10 godina globalno tržište za eko-industrije, koje danas vrijedi trilijun eura, udvostručiti. Ovo su dobre vijesti za europska poduzeća koja već prednjače na globalnoj razini u području recikliranja i energetske učinkovitosti.

Treće ključno područje djelovanja obuhvaća izazove za zdravlje i blagostanje čovjeka, poput onečišćenja zraka i vode, pretjerane buke i otrovnih kemikalija. Program također iznosi

dugoročnu viziju za netoksični okoliš te predlaže rješavanje rizika povezanih s uporabom kemikalija u proizvodima i kemijskim mješavinama, a posebice onih koje ometaju rad endokrinog sustava. Usporedo s time, predvidljivi okvir s većim ulaganjem u znanje trebao bi potaknuti inovacije i razvoj rješenja s boljom održivošću.

Ističe se i uspjeh dosadašnjih mjera i optimistične perspektive: „Poboljšana provedba postojećeg zakonodavstva donijet će brojne koristi. Prema studiji Komisije iz 2012. godine, potpuna provedba zakonodavstva EU-a o otpadu trebala bi uštedjeti 72 milijarde eura godišnje, povećati godišnji promet sektora gospodarenja otpadom i recikliranja u EU-u za 42 milijarde eura te stvoriti 400000 novih radnih mjesta do 2020. Ukoliko se provede na pravi način, osim koristi za okoliš, zakonodavstvo EU-a o okolišu stvara jednaka pravila igre i omogućava mogućnosti na jedinstvenom tržištu za održiva ulaganja.“

Program djelovanja za okoliš uviđa važnost većeg pristupa javnosti informacijama poboljšavanjem razumijevanja o ekološkim pitanjima i pomažući ljudima u stvaranju boljeg okoliša. Program prepoznaje potrebu za naprednijim sustavom inspekcija i nadzora kao i za boljim pristupom pravosuđu u ekološkim pitanjima. Znanstveno istraživanje, nadzor i izvještavanje o razvoju u vezi okoliša pokazatelji su većeg razumijevanja okoliša. „Građani i donositelji politika moraju imati veći pristup bazi znanja kako bi se politika temeljila na čvrstom razumijevanju stanja u okolišu. Istovremeno, načelo opreznosti i dalje će biti vodilja Unije po pitanju donošenja odluka u ovom području.“

Cilj je Programa djelovanja za okoliš riješiti ove izazove poboljšavanjem načina prikupljanja, upravljanja i korištenja podataka i drugih informacija diljem Unije, ulaganjem u istraživanje kako bi se znanja obogatila te razvijanjem sustavnijeg pristupa novim rizicima i rizicima u nastanku.

Kako bi se postigli ciljevi iz programa, bit će potrebna odgovarajuća ulaganja i inovacije javnih i privatnih izvora u proizvode, usluge i javne politike. Ovo je moguće samo ako su učinci na okoliš dobro objašnjeni i ako tržišni signali točno prikazuju štetu okolišu. Ovo uključuje sustavniju primjenu načela “zagađivač plaća”, postupno ukidanje subvencija štetnih za okoliš, prebacivanje tereta oporezivanja s rada na zagađivanje i širenje tržišta za ekološku robu i usluge. Primjerice, u Programu djelovanja za okoliš predloženo je da se 20% sredstava iz proračuna za razdoblje 2014. - 2020. usmjeri ka ublažavanju klimatskih promjena i prilagodbu na klimatske promjene. Sve više poduzeća uviđa prednost širenja na eko-inovacije i pokretanja novih tehnologija, zatim prednosti mjerenja učinaka na okoliš njihovih poduzeća te pružanja

informacija u vezi s okolišem svojim ulagačima i klijentima u godišnjim izvještajima. Program djelovanja za okoliš navodi načine kojima se ovo može dalje razvijati.

U programu se posebno tematiziraju urbana područja: „Prvi je cilj pomoći gradovima u ostvarivanju veće održivosti. Europa je gusto naseljena, a predviđa se da će do 2020. godine 80 % građana živjeti u gradovima ili u blizini gradova. Gradovi često dijele iste probleme poput loše kvalitete zraka, velike razine buke, emisije stakleničkih plinova, oskudnost vodom i otpad. Ovi se problemi moraju rješavati zajedničkim radom. Upravo je zbog toga cilj Programa djelovanja za okoliš promicanje i širenje inicijativa koje potpomažu inovaciju i dijeljenje najboljih praksi u gradovima. Cilj je do 2020. godine osigurati u većini gradova u EU provođenje politika za održivo urbano planiranje i projektiranje za čiju svrhu trebaju koristiti sredstva EU-a.“

Posljednji prioritet obuhvaća širi globalni izazov. Mnogi prioritetni ciljevi iz Programa djelovanja za okoliš mogu se postići u suradnji sa zemljama partnerima ili globalnim pristupom. EU i države članice predane su učinkovitijem angažmanu u radu s međunarodnim partnerima na usvajanju ciljeva održivog razvoja nakon konferencije Rio+20. Program djelovanja za okoliš također predlaže sagledavanje daljnjih koraka za smanjenje učinaka na okoliš i izvan granica EU-a. „Živjeti dobro unutar granica našeg planeta“ cilj je na globalnoj razini.

U listopadu 2019. Vijeće EU-a usvojilo je zaključke sa smjernicama za politike EU-a u području okoliša i klimatskih promjena za razdoblje od 2021. do 2030. Pozvalo je Komisiju da najkasnije početkom 2020. predstavi ambiciozan i usmjeren prijedlog Osmog programa djelovanja za okoliš.

U priopćenju¹⁸ povodom donošenja zaključaka stoji: „Više od četrdeset godina u EU se programima djelovanja za okoliš s političkim okvirima postižu rezultati te osigurava predvidivo i koordinirano djelovanje politika EU-a u području okoliša i klimatskih promjena. Zaključci se temelje na novom strateškom programu koji je Europsko vijeće donijelo 20. lipnja 2019., a u kojem se ustraje na hitnoj potrebi za izgradnjom klimatski neutralne, zelene, pravedne i socijalne Europe. Vijeće je u zaključcima istaknulo kako klimatske promjene, onečišćenje, gubitak biološke raznolikosti i sve veća potražnja za prirodnim resursima ugrožavaju dobrobit i izgled sadašnjih i budućih naraštaja. Naglasilo je i potrebu poduzimanja dodatnih mjera za zaštitu i obnovu bioraznolikosti te ambicioznih ciljeva u području bioraznolikosti u Osmom

¹⁸ <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2019/10/04/8th-environmental-action-programme-council-adopts-conclusions/>

programu djelovanja za okoliš. Komisiju je ujedno potaknulo da bez daljnjeg odgađanja predstavi strategiju Unije za netoksičan okoliš kojim će se sveobuhvatno početi rješavati pitanje endokrinih disruptora i kombiniranih učinaka kemikalija te pitanje nanomaterijala. Ujedno je pozvalo Komisiju da osmisli novi akcijski plan za kružno gospodarstvo i dugoročan strateški okvir za kružno gospodarstvo, uključujući i zajedničku viziju.“

3.1.2. Akcijski plan Europske unije za kružno gospodarstvo iz 2015.

Godine 2015. donesen je još jedan važan dokument za tematiku otpada u Europi. Temeljen je na 7. programu djelovanja za okoliš predstavljenog u prošlom potpoglavlju, sastoji se od osam poglavlja i u potpunosti je posvećen kružnome gospodarstvu. Nakon uvodnih napomena o važnosti kružne ekonomije, ističe se da će „u zakonodavne prijedloge o otpadu, koji će biti doneseni zajedno s ovim akcijskim planom, biti uvršteni dugoročni ciljevi za smanjenje odlaganja otpada na odlagališta i povećanje pripreme za ponovnu uporabu i recikliranje ključnih tokova otpada poput komunalnog otpada i ambalažnog otpada.“

Akcijski plan usmjeren je na djelovanje na razini EU-a koje ima visoku dodanu vrijednost. Međutim, ističe se da će za ostvarenje kružnoga gospodarstva „biti potrebno dugoročno uključivanje dionika na svim razinama, od država članica, regija i gradova do poduzeća i građana. Države članice pozivaju se da u potpunosti preuzmu svoju ulogu u djelovanju EU-a te da ga upotpune djelovanjem na nacionalnoj razini. Kružno gospodarstvo morat će se razviti i na globalnoj razini.“

Prvo poglavlje posvećeno je proizvodnji, proizvodnim procesima i dizajniranju proizvoda u skladu s principima kružnoga gospodarstva, a u drugome se tematizira potrošnja i govori da se cijenama i drugim poticajima treba poticati potrošače u Europskoj uniji da teže upotrebi proizvoda s manjim štetnim posljedicama za okoliš te trajnijom i ponovnom upotrebom proizvoda.

Treće je poglavlje posvećeno gospodarenju otpadom, a odmah se ističe da „gospodarenje otpadom ima središnju ulogu u kružnom gospodarstvu: njime se određuje način primjene EU-ove hijerarhije otpada u praksi. Hijerarhijom otpada utvrđuje se redosljed prioriteta od sprječavanja nastanka otpada, njegove pripreme za ponovnu uporabu, recikliranja i oporabe energije do odlaganja, npr. na odlagališta otpada. Posljedica načina na koji prikupljamo naš otpad i gospodarimo njime mogu biti visoke stope recikliranja i vraćanje vrijednih materijala u

gospodarstvo ili pak nedjelotvoran sustav u kojem otpad koji se najviše može reciklirati završava na odlagalištima ili u spalionici, uz moguće štetne utjecaje na okoliš i znatne gospodarske gubitke. Za postizanje visoke razine oporabe materijala ključno je poslati dugoročne signale tijelima javne vlasti, poduzećima i ulagačima te na razini EU-a uspostaviti odgovarajuće uvjete kojima se to omogućuje, uključujući dosljednu provedbu postojećih obveza.“

U dokumentu se kaže da se tada u Europi reciklira „samo 40% otpada iz kućanstava EU, a tim se prosjekom prikrivaju velika odstupanja među državama članicama i regijama jer u nekim područjima stope recikliranja otpada iznose čak 80 %, dok su u drugima niže od 5 %.“ Ističe se i da „je potrebno unaprijediti prikupljanje i razvrstavanje otpada“ kako bi se podigla razina visokokvalitetnog recikliranja, a potrebni su i jasniji izračuni recikliranog otpada i veći poticaji za recikliranje.

Kada se otpad ne može reciklirati „u većini slučajeva je bolje oporabiti njegovu energiju nego odložiti ga na odlagalište, i u smislu utjecaja na okoliš i u gospodarskom smislu. Stoga proizvodnja energije iz otpada može imati važnu ulogu pri stvaranju sinergija s energetske i klimatske politikom EU-a, ali se taj proces mora ravnati prema načelima EU-ove hijerarhije otpada.“

Četvrto poglavlje tematizira potrebu za većom upotrebom sekundarnih sirovina nastalih od otpada. Da bi se potakla upotreba potrebno je uspostaviti standarde kvalitete, olakšati prekogranični transport sekundarnih sirovina. Peto poglavlje ističe prioriteta područja, a to su plastika, rasipanje hrane, ključne sirovine, gradnja i rušenje te biomasa. U šestom poglavlju, posvećenom inovacijama, ističe se da će „za razvoj kružnoga gospodarstva biti potrebni i javni i privatni izvori financiranja kako bi se povećao opseg primjene poboljšanih tehnologija i postupaka, razvila infrastruktura i povećala suradnja među sudionicima vrijednosnog lanca“ te „kvalificirana radna snaga s posebnim i ponekad novim vještinama, kao i mogućnosti zapošljavanja i socijalni dijalog. Da bi se razvile odgovarajuće vještine na svim razinama, one će morati biti zastupljene u sustavima obrazovanja i osposobljavanja.“ Sedmo poglavlje ističe potrebu za sustavnim i dobro osmišljenjem praćenjem pokazatelja uspješnosti izvršenja djelova plana, a u završnom se, 8. poglavlju, ističe da „se akcijskim planom utvrđuje konkretan i ambiciozan mandat EU-a za potporu prelasku na kružno gospodarstvo.“ Također se ističe da će biti potreban „stalan i širok angažman svih razina vlasti u državama članicama, regijama i gradovima, kao i svih dotičnih dionika. Komisija poziva Europski parlament i Vijeće da podrže

ovaj akcijski plan i da se aktivno i u bliskoj suradnji sa svim bitnim dionicima uključe u njegovu provedbu.“

3.1.3. Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća 94/62/EZ od 20. prosinca 1994. o ambalaži i ambalažnom otpadu

Članak. 1. Direktive o ambalaži utvrđuje ciljeve Direktive, pri čemu je kao prvi istaknut „usklađivanje nacionalnih propisa za gospodarenje ambalažom i ambalažnim otpadom“ kako bi se spriječio njihov štetan utjecaj na okoliš i osiguralo unutarnje tržište tadašnje Europske zajednice. Osim toga, već se 1994. vidi težnja kružnome gospodarstvu pa tako stoji da se „Direktivom utvrđuje mjere kojima je osnovni cilj sprječavanje proizvodnje ambalažnog otpada te, kao dodatna temeljna načela, ponovna uporaba ambalaže, recikliranje i drugi oblici uporabe ambalažnog otpada i, stoga, smanjenje konačnog zbrinjavanja takvog otpada kako bi se doprinijelo prijelazu na kružno gospodarstvo“. Direktivom su obuhvaćeni sva ambalaža stavljena na tržište u Zajednici i sav ambalažni otpad, neovisno o njegovom porijeklu ili materijalu. Članak 3. sadrži definicije ključnih pojmova pa se tako ambalaža označava kao „svi proizvodi bez obzira na prirodu materijala od kojeg su izrađeni ili su korišteni za sadržavanje, čuvanje, rukovanje, isporuku i predstavljanje robe, od sirovina do gotovih proizvoda, od proizvođača do korisnika ili potrošača.“, a nakon toga se navode različite vrste ambalaže i definira ambalažni otpad koji „znači svaku ambalažu ili ambalažni materijal obuhvaćen definicijom otpada utvrđenom u članku 3. Direktiva 2008/98/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o otpadu“.

Članak 4. je usmjeren na sprječavanje nastanka ambalažnog otpada koje podrazumijeva „preventivne mjere kako bi se spriječio nastanak ambalažnog otpada i smanjio utjecaj ambalaže na okoliš.“ Mjere mogu uključivati „nacionalne programe, poticaje putem programa proširene odgovornosti proizvođača radi svođenja učinka ambalaže na okoliš na najmanju moguću mjeru ili slične mjere“. Članak 5. utvrđuje ponovnu uporabu, a izmijenjen je na temelju izmjena sadržanih u Direktivi 2008/98/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o otpadu, kojom se potiče „povećanje udjela ponovno uporabljive ambalaže koja se stavlja na tržište i sustava koji omogućuju ponovnu uporabu ambalaže na način koji je siguran za okoliš“. Članak 6. obuhvaća uporabu i recikliranje sa zacrtanim ciljevima recikliranja određenih vrsta otpada do određene godine, uključujući i pravila za izračunavanje uspješnosti ispunjenja tih ciljeva. Članak 7. odnosi se na sustave za „povrat, skupljanje i uporabu povrat i/ili skupljanje

uporabljene ambalaže i/ili ambalažnog otpada“ i sustavima za „ponovnu uporabu ili oporabu uključujući recikliranje ambalaže i/ili skupljenog ambalažnog otpada“, a čija je organizacija u nadležnosti država članica. Članak 8. propisuje označavanje i identifikaciju ambalaže, a članak 9. propisuje rokove u kojem države moraju prihvatiti regulativu. U Direktivi koja je predmet ovog potpoglavlja, propisani rok je tri godine od dana donošenja. Nadalje, člankom 10. Direktive naglašava se da Komisija posebno potiče pripremu europskih normi koje se odnose na mjerila i metodologije analize vijeka trajanja ambalaže, postupke mjerenja i provjere prisutnosti teških metala i drugih opasnih tvari u ambalaži i njihovom oslobađanju iz ambalaže i ambalažnog otpada u okoliš, mjerila za najmanji sadržaj recikliranog materijala u ambalaži, za postupke recikliranja i označavanje ambalaže. U preostalim članicama Direktive definirani su i detaljniji aspekti ambalaže, normiraju se dopuštene količine metala (članak 11), definiraju sustavi izvještavanja (članak 12) i podaci za korisnike (članak 13). Članak 14. obvezuje države članice da uvrste članke o ambalaži u svoje planove gospodarenja otpadom. Nadalje, članak 15. vrlo općenito predlaže gospodarske instrumente za poticanje izvršenja ciljeva direktive, a člankom 16. se propisuje obavješćivanje Komisije o napretku. Preostali članci (članak 17. do članka 25.) sadržavaju uglavnom pravne i nomotehničke aspekte direktive.

3.1.4. Direktiva Vijeća 1999/31/EZ od 26. travnja 1999. o odlagalištima otpada

Direktiva Vijeća 1999/31/EZ o odlagalištima otpada donesena je 26. travnja 1999. godine, a dopunjavana je i mijenjana u četiri navrata – uredbama iz 2003. i 2008. i Direktivama iz 2011. i 2018. Njezin je osnovni cilj poticanje kružnoga gospodarstva i „postupno smanjenje odlaganja otpada, posebno otpada koji je pogodan za recikliranje ili drugi postupak oporabe, i s pomoću strogih operativnih i tehničkih zahtjeva za otpad i odlagališta predvidjeti mjere, postupke i smjernice za sprječavanje ili što veće smanjenje štetnih učinaka na okoliš“. U pogledu tehničkih značajki odlagališta, ova Direktiva sadrži odgovarajuće tehničke uvjete za odlagališta na koja se primjenjuje Direktiva Vijeća 96/61/EZ od 24. rujna 1999. odlagalištima otpada, kako bi se na konkretan način razradili opći zahtjevi te Direktive, a u Direktivi je sadržano 20 članaka i četiri priloga.

Člankom 1. definirani su spomenuti ciljevi, a člankom 2. definiraju se ključni pojmovi poput „otpada“, „recikliranja“, „odlagališta“ i mnogih drugih. Članak 3. propisuje da države članice moraju primjenjivati direktivu za sva svoja odlagališta s posebno reguliranim pravom za odlagališta koja od nje smiju biti izuzeta. Nadalje, članak 4. propisuje da se sva odlagališta

moгу svrstati u jednu od tri kategorije: (1) odlagališta za opasni otpad; (2) odlagališta za neopasni otpad i (3) odlagališta za inertni otpad. Člankom 5. određeno je državama članicama da raspišu strategije za značajno etapno smanjenje količina biorazgradivog otpada koji se odlaže na odlagališta i potpuno zaustavljanje odlaganja tekućeg, eksplozivnog i bolničkog otpada te automobilskih guma. Također se nalaže državama sprječavanje deponiranja odvojeno prikupljenog otpada pogodnog za recikliranje ili oporabu, a države članice trebaju poduzeti i „potrebne mjere kako bi osigurale da se do 2035. količina odloženog komunalnog otpada smanji na 10 % ukupne količine (po masi) nastalog komunalnog otpada ili manje“. Osim toga, prethodno navedenim člankom se propisuju i pravila za izračun ispunjenja zadanih ciljeva, upute o komunikaciji s tijelima EU, a predlaže se državama članicama da međusobno razmjenjuju najbolje prakse.

Članak 6. propisuje dozvoljene vrste otpada za tipove odlagališta pri čemu se utvrđuje da se na odlagališta odlaže samo otpad podvrgnut obradi, osim inertnoga otpada čija obrada nije moguća. Članak 7. propisuje minimalne podatke koji se trebaju priložiti u slučaju traženja dozvole za otvaranjem odlagališta, a među njima moraju biti podaci o podnositelju, opis vrste i količine otpada, procjena ukupnog kapaciteta i opis odlagališta, planovi mjera za smanjenje onečišćenja i štetnih utjecaja na okoliš te financijske garancije. Članak 8. i članak 9. propisuju uvjete za dobivanje dozvole i njezin sadržaj. Da bi se dozvola dobila, predlagatelj mora priložiti dokaze da je odlagalište usklađeno s ovom Direktivom. Članak 10. propisuje da „države članice poduzimaju mjere u svrhu osiguranja pokrivanja svih troškova uključenih u otvaranje i rad određenog odlagališta“ i pritom transparentno izvještavaju javnost o troškovima odlagališta. Članak 11., članak 12. i članak 13. normiraju postupke koje država mora provoditi u izradi plana prihvata otpada, kontrole i nadzora za vrijeme aktivnog korištenja odlagališta i zatvaranja i naknadnog održavanja odlagališta. Svi ti postupci moraju biti usklađeni s Direktivom, njezinim priložima s detaljnim tehničkim uputama i općim načelima zaštite okoliša.

Što se postojećih odlagališta tiče, članak 14. propisuje da „države članice poduzimaju mjere kako bi se spriječile da odlagališta kojima je izdana dozvola, ili koji već obavljaju djelatnost u vrijeme prijena ove Direktive u nacionalno zakonodavstvo nastave s radom“ bez da usklade sa zahtjevima iz Direktive. U slučaju neusklađenosti države su dužne provesti postupke sanacije odlagališta. Članak 15. propisuje načine izvješćivanja Komisije o provođenju mjera. Kako bi doprinijele ostvarenju ciljeva i potaknule na primjenu hijerarhije otpada utvrđenih ovom Direktivom, države članice koriste se ekonomskim instrumentima i drugim mjerama. Preostali

članci Direktive (članak 16. do članka 20.) utvrđuju uglavnom pravne i nomotehničke aspekte Direktive.

3.1.5. Direktiva 2000/53/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 18. rujna 2000. o otpadnim vozilima

Direktiva s užitim fokusom od dosad prikazanih važećih konsolidiranih direktiva koje se prikazuju i analiziraju u ovom radu jest Direktiva 2000/53/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 18. rujna 2000. o otpadnim vozilima. Istovremeno je i najmanje opsežna od ranije prikazanih direktiva i sadrži 13 članaka i 2 priloga. Njen je cilj propisan u članku 1., a definiran je kako slijedi: utvrđuje mjere koje prvenstveno imaju za cilj sprječavanje otpada od vozila i, dodatno, ponovnu uporabu, recikliranje i ostale oblike oporabe otpadnih vozila i njihovih komponenti kako bi se smanjilo zbrinjavanje otpada kao i unaprjeđenje djelovanja na okoliš svih gospodarskih subjekata koji se bave vozilima tijekom radnog vijeka vozila, a posebno subjekata neposredno uključenih u obradu otpadnih vozila.“ Članak 2. definira termine od generičkih kao što su „otpad“, „oporaba“, „recikliranje“ do specifičnih poput „otpadno vozilo“, „uređaj za rezanje“ i „informacije za rastavljanje“.

Nadalje, članak 3. definira područje primjene i stoji da su njom „obuhvaćena su vozila i otpadna vozila, uključujući u njih ugrađene komponente i materijale“ pri čemu se ne želi dovoditi u pitanje zakonodavstvo Zajednice i relevantno nacionalno zakonodavstvo, posebno u pogledu standarda sigurnosti, emisija u zrak i kontrole buke, te zaštite tla i voda. Članak 4. odnosi se na sprječavanje nastanka otpada od vozila, želi se potaknuti proizvođače na korištenje neopasnih tvari, potaknuti na proizvodnju dijelova koje je moguće jednostavnije rastaviti, ponovno koristiti i reciklirati. Članak 5. propisuje državama članicama da osiguraju da gospodarski subjekti uspostave sustave za sakupljanje svih otpadnih vozila, odgovarajuću dostupnost objekata za njihov prihvati i sustav otpreme u takve objekte, a treba se pobrinuti i da proizvođači snose dio troškova provedbe mjere. Članak 6. propisuje da „države članice poduzimaju potrebne mjere kako bi osigurale da se sva otpadna vozila skladište (barem privremeno) i obrađuju u skladu s hijerarhijom otpada“ i propisuju se uvjeti za sudjelovanje poduzetnika u procesu. Članak 7. upućuje na ponovnu uporabu i oporabu i kaže da države trebaju poduzimati „potrebne mjere kako bi potakle na ponovnu uporabu komponenti koje su za to pogodne, oporabu komponenti koje nije moguće ponovno uporabiti i davanje prednosti recikliranju kada je ekološki održivo, ne dovodeći u pitanje zahtjeve koji se odnose na sigurnost automobila i

zahtjeve u pogledu okoliša kao što su emisije u zrak i kontrola buke“, a propisuju se i postotci materijala pogodnih za uporabu koje vozila moraju sadržavati. Prema 8. članku, države članice trebaju potaknuti proizvođače da „koriste standarde označivanja komponenti i materijala, posebno radi lakše identifikacije komponenti i materijala koji su pogodni za ponovnu uporabu i uporabu.“

Članak 9. odnosi se na izvješćivanje Komisije o napretku mjera propisanih direktivom, a u preostalim člancima definiraju se ovlasti. Komisija ima ovlast donošenja i preispitivanja mjera, a članice su odgovorne za njihovu provedbu.

3.1.6. Direktiva 2006/66/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 6. rujna 2006. o baterijama i akumulatorima i o otpadnim baterijama i akumulatorima

Najsposobniji tematski fokus od obrađenih direktiva ima ona o baterijama i akumulatorima i otpadnim baterijama i akumulatorima. Direktiva se sastoji od 28 članaka i 4 priloga. Predmet Direktive definiran je u članku 1. i njime se utvrđuju „pravila o stavljanju baterija i akumulatora na tržište, a posebno o zabrani stavljanja na tržište onih baterija i akumulatora koji sadrže opasne tvari; i posebna pravila za skupljanje, obradu, recikliranje i odlaganje otpadnih baterija i akumulatora koja dopunjuju odgovarajuće zakonodavstvo Zajednice o otpadu s ciljem promicanja visoke stope skupljanja i recikliranja otpadnih baterija i akumulatora.“ Područje primjene definirano je člankom 2. i odnosi se na sve vrste baterija i akumulatora, bez obzira na njihov oblik, volumen, težinu, materijalni sastav ili uporabu. Članak 3. definira pojmove u rasponu od općih (recikliranje oporaba, zbrinjavanje) do vrlo specifičnih povezanih sa sastavom baterija i akumulatora. Članak 4. propisuje zabranu korištenja ili propisuje ograničenje određenih tvari u baterijama, a članak 5. nalaže povećanu ekološku učinkovitost baterija koje se stavljaju na tržište. Članak 6. odnosi se na stavljanje baterija na tržište i zabranjuje članicama ometanje stavljanja na tržište baterija usklađenih s Direktivom. Najvažniji cilj Direktive naveden je u članku 7., a to je odvojeno skupljanje otpadnih baterija i akumulatora, smanjenje njihova odlaganja kao miješanog komunalnog otpada s ciljem postizanja visoke razine recikliranja.

Članak 8. normira sustave prikupljanja baterija i akumulatora koje države trebaju osigurati, a to je prije svega dostupnost odlaganja krajnjim korisnicima. Članak 9. propisuje državama članicama da mogu koristiti gospodarske instrumente kako bi poticale skupljanje otpadnih

baterija i akumulatora i korištenje onih manje štetnih za okoliš, a u članku 10. se postocima iskazuju ciljevi za skupljanje. Članak 11. nalaže proizvođačima da uređaje rade tako da baterije bude moguće što jednostavnije ukloniti. Naredna dva članka (članak 12. i članak 13.) odnose se na recikliranje i u njima se propisuje da reciklažu treba provesti po tehnološki najvišim dostupnim standardima i uz korištenje i poticanje razvoja suvremenih tehnologija. Odlaganje baterija nije dozvoljeno osim u slučajevima kada su prošle postupak uporabe, a njihov izvoz je moguć pod propisanim uvjetima (članak 14. i članak 15.). Članak 16. propisuje da država članica treba osigurati sustav u kojem financiranje skupljanja i obrade otpada od baterija snose proizvođači, a naredna tri članka (članak 17., članak 18. i članak 19.) uređuju pitanje registracije i djelatnosti proizvođača. Članak 20. odnosi se na informiranje javnosti o tvarima koje se koriste u baterijama, načinu poželjnoga zbrinjavanja i sustavima skupljanja, a članak 21. propisuje oznake na prethodno navedenim proizvodima. U članku 22. se ističe važnost usklađivanja s hijerarhijom otpada. Preostali članci normiraju pravne i tehničke aspekte Direktive.

3.1.7. Direktiva 2008/98/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o otpadu

Najvažniji propis europske pravne stečevine o otpadu nesumnjivo je Direktiva iz 2008. Riječ je o najopsežnijoj i najsadržajnijoj od postojećih direktiva, sastoji se od 7 poglavlja, 43 članka i 5 priloga, a najsadržajnija je i konceptualno. Člankom 1. široko je definirano da se njom „utvrđuju mjere za zaštitu okoliša i zdravlja ljudi sprječavanjem ili smanjenjem nastanka otpada, štetnih učinaka nastanka otpada i njegovim gospodarenjem, smanjenjem ukupnog utjecaja uporabe resursa i povećanjem učinkovitosti takve uporabe, što je ključno za prijelaz na kružno gospodarstvo i osiguravanje dugoročne konkurentnosti Unije“. Članak 2. definira rijetka područja na koja se Direktiva ne primjenjuje poput tla, otpadnih voda ili fekalija. Člankom 3. definiran je čitav niz pojmova povezanih s otpadom i njegovim gospodarenjem – spominje se čak 21 pojam, distinkcije su vrlo nijansirane.

Najvažniji, članak 4. Direktive koji se prenosi u mnoge druge dokumente povezane sa zbrinjavanjem otpada u Europskoj uniji na svim razinama normiranja odnosi se na hijerarhiju otpada, a postavljen je kao redoslijed prioriteta zakonodavstva i politike o sprječavanju nastanka otpada i gospodarenju otpadom. Hijerarhija je postavljena kroz (1) sprječavanje; (2) pripremu za ponovnu uporabu; (3) recikliranje; (4) druge postupke uporabe npr. energetske

oporabu; i (5) zbrinjavanje. Kad primjenjuju hijerarhiju otpada, države članice poduzimaju mjere kojima potiču rješenja koja nude najbolji ukupni učinak na okoliš. „Države članice osiguravaju da razvoj zakonodavstva i politike o otpadu bude potpuno transparentan postupak u kojem se poštuju postojeći nacionalni propisi o savjetovanju i uključivanju građana i svih dionika. Države članice uzimaju u obzir opća načela zaštite okoliša kao što su predostrožnost i održivost, tehnička provedivost i ekonomska održivost, zaštita resursa, kao i ukupne učinke na okoliš i zdravlje ljudi te gospodarske i socijalne učinke.“

Članak 5. upućuje države članice kako bi trebale osigurati da se tvar ili predmet koji nastaje kao rezultat proizvodnog procesa čiji primarni cilj nije proizvodnja te tvari ili predmeta ne smatra otpadom, već nusproizvodom, a članak 6. definira kako se i pod kojim uvjetima, tvar koja je prošla reciklažu prestaje smatrati otpadom. U članku 7. opisan je način i procedure sastavljanja popisa opasnoga otpada. Člankom 8. detaljno su i ekstenzivno opisani načini i postupci kojima države trebaju poticati proširenje odgovornosti proizvođača svih vrsta proizvoda. „Te mjere mogu obuhvaćati prihvaćanje povrata proizvoda ili otpada koji preostaje nakon uporabe tih proizvoda, kao i naknadno gospodarenje otpadom i financijsku odgovornost za te aktivnosti, a mogu obuhvatiti i obvezu pružanja javno dostupnih informacija o tome u kojoj je mjeri proizvod pogodan za ponovnu uporabu ili recikliranje.“ Članak 9. propisuje mjere za sprječavanje nastanka otpada kroz poticanje održivih modela proizvodnje, poticanje izrade trajnih i popravljivih proizvoda, poticanje ponovnog korištenja dijelova proizvoda, poticanje doniranja hrane i druge postupke. Pozornost se posvećuje i smanjenju nastanka smeća koje onečišćuje more. Članak 10. potencira uporabu otpada i nalaže odvojeno prikupljanje kako bi rezultati uporabe bili što bolji, a sugerira izbjegavanje spaljivanja odvojeno prikupljenoga otpada. Članak 11. usmjeren je na poticanje stvaranja mreža za pripremu za ponovnu uporabu i popravak i uspostavljanje odvojenog skupljanja „barem za papir, metal, plastiku i staklo te, najkasnije do 1. siječnja 2025., za tekstil.“ Isto tako, člankom 11. iniciraju se pravila za izračun ostvarenja navedenih ciljeva. Članak 12. obvezuje države članice da se otpad podvrgava postupcima sigurnog zbrinjavanja ako nije provedena njegova uporaba. Članak 13. odnosi se na zaštitu ljudi i okoliša u kojem se sugerira postupanje s otpadom koje ne ugrožava ni ljudsko zdravlje i ne ugrožava voda, zrak, tlo, biljke ili životinje; ne uzrokuju neugodnosti u pogledu buke ili neugodnih mirisa; i provodi se bez štetnih utjecaja na krajolik, a članak 14. utvrđuje načelo „onečišćivač plaća“. Članak 15. propisuje da države članice poduzimaju potrebne mjere kako bi osigurale da svaki izvorni proizvođač ili drugi posjednik otpada, otpad obrađuje sam ili da obradu povjeri trgovcu ili ustanovi ili poduzeću koje obavlja postupke obrade otpada.

Članak 16. definira Načela samostalnosti i blizine koja se odnose na „odgovarajuće mjere u suradnji s drugim državama članicama kad je to potrebno ili se preporuča, kako bi uspostavile integriranu i odgovarajuću mrežu postrojenja za zbrinjavanje otpada i postrojenja za uporabu miješanog komunalnog otpada skupljenog iz kućanstava“. Člancima 17. do 20. normira se definiranje, nadzor i označavanje opasnoga otpada. Članak 21. preporučuje načine postupanja s otpadnim uljima. Biootpad je obuhvaćen člankom 22. koji nalaže da se najkasnije do 31. prosinca 2023. biootpad odvaja i reciklira na izvoru ili da se skuplja odvojeno i ne miješa s drugim vrstama otpada.

Cijelo četvrto poglavlje (članak 23. do članka 27.) odnosi se na dozvole za pravne osobe koje se bave zbrinjavanjem otpada, definiraju se uvjeti za izdavanje dozvola, minimalne norme koje ta poduzeća trebaju zadovoljiti i postupci registracije.

Peto poglavlje odnosi se na planove i programe gospodarenja otpadom koje trebaju izraditi države članice. Članak 28. obvezuje kako slijedi „članice osiguravaju da njihova nadležna tijela izrade jedan ili više planova gospodarenja otpadom“, a definirano je i da u „planovima gospodarenja otpadom navodi se analiza postojećeg stanja gospodarenja otpadom u dotičnoj geografskoj cjelini i mjere koje je potrebno poduzeti kako bi se osigurali najbolji uvjeti za pripremanje otpada za ponovnu uporabu, recikliranje, uporabu i zbrinjavanje na način prihvatljiv za okoliš“. Članak 29. odnosi se na programe za sprječavanje nastanka otpada, a „svaki takav program integriran u plan gospodarenja otpadom ili u te druge programe treba jasno utvrditi ciljeve i mjere sprječavanja nastanka otpada“, a članak 30. određuje da se planovi gospodarenja otpadom i programi sprječavanja nastanka otpada vrednuju najmanje svake šeste godine i, prema potrebi, revidiraju.

Članak 31. odnosi se na javne rasprave i utvrđuje da „relevantni dionici, nadležna tijela i šira javnost imaju priliku sudjelovati u izradi planova gospodarenja otpadom i programa sprječavanja nastanka otpada, i imaju pristup programima nakon dovršetka njihove izrade“, a članak 32. utvrđuje da članice prema potrebi surađuju s drugim zainteresiranim državama članicama i Komisijom kako bi sastavile planove gospodarenja otpadom i programe sprječavanja nastanka otpada. Članak 33. normira izvještavanje Komisije. Poglavlje 6. (članak 34. do članka-36.) odnosi se na inspekcije kojima su podložna poduzeća za zbrinjavanje otpada. Sedmim poglavljem obuhvaćene su završne odredbe, načini izvješćivanja i pravni i tehnički aspekti primjene Direktive.

3.1.8. Direktiva 2012/19/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 4. srpnja 2012. o otpadnoj električnoj i elektroničkoj opremi

Direktiva o otpadno električnoj i elektroničkoj opremi sastoji se od 27 članaka i 11 priloga. Ovom se Direktivom, u članku 1., utvrđuju mjere za zaštitu okoliša i zdravlja ljudi sprječavanjem ili smanjivanjem štetnih učinaka generiranja otpadne električne i elektroničke opreme (OEEO) i gospodarenja tim otpadom te smanjivanjem ukupnih učinaka korištenja resursa i poboljšavanjem učinkovitosti tog korištenja. Članak 2. definira područje primjene u kojem se definiraju proizvodi (poput medicinskih) na koje se ona ne primjenjuje, a članak 3. odnosi se na vrlo nijansirano definiranje pojmova povezanih s elektroničkim otpadom. Članak 4. odnosi se na dizajn proizvoda i utvrđuje da „članice potiču suradnju između proizvođača i subjekata koji se bave recikliranjem i mjere za promicanje dizajna i proizvodnje EEO-a, posebno s obzirom na omogućavanje ponovne uporabe, rastavljanja, i uporabe OEEO-a, njegovih komponenata i materijala“. Članak 5. upućuje države da donesu mjere kako bi se svelo na minimum zbrinjavanje OEEO-a u obliku nesortiranog komunalnog otpada, osigurala pravilna obrada svog prikupljenog OEEO-a i postigla visoka razina odvojenog prikupljanja OEEO-a. Članak 6. obvezuje države članice da „osiguraju da se prikupljanje i prijevoz odvojeno prikupljenog OEEO-a obavlja na način koji omogućuje optimalne uvjete za pripremu za ponovnu uporabu, recikliranje i izolaciju opasnih tvari“. Članak 7. upućuje svaku državu članicu da osigurava primjenu načela odgovornosti proizvođača i, na toj osnovi, postizanje minimalne godišnje stope prikupljanja (od 2019. minimalna stopa prikupljanja koju treba postići na godišnjoj razini iznosi 65 % prosječne mase EEO-a stavljenog na tržište u toj državi članici u prethodne tri godine.). Članak 8. normira da države članice osiguravaju da se sav prikupljeni OEEO propisno obrađuje. Članak 9. propisuje način ishodovanja dozvola.

Članak 11. utvrđuje ciljeve uporabe ove vrste otpada i načinu izračuna njihova ispunjavanja, a članak 12. obvezuje države članice da se moraju pobrinuti da proizvođači osiguraju barem financiranje prikupljanja, obrade, uporabe i za okoliš prihvatljivog zbrinjavanja OEEO-a iz privatnih kućanstava. Člankom 14. do članka.16. normirani su načini informiranja korisnika o proizvodima i načinima za njihovo zbrinjavanje pri čemu najveću odgovornost snosi proizvođač, a ističe se još jednom nužnost primjenjivanja hijerarhije otpada. Dodatno se u Direktivi potencira važnost razmjene informacija među zemljama članicama. Preostali se članci bave uglavnom pravnim i tehničkim pitanjima te sankcijama u slučaju nepoštivanja odredbi.

3.1.9 Sinteza europskog normativnog okvira

Europska regulativa o otpadu, predstavljena u ovome poglavlju značajno utječe na nacionalnu i lokalnu regulativu koja se predstavlja u narednom poglavlju. Sumarno se može reći da je europski normativni okvir o otpadu višerazinski, sastoji se od strateškog promišljanja budućnosti planeta (7. plan djelovanja za okoliš), konkretnijeg akcijskog plana (Akcijski plan za kružno gospodarstvo) i vrlo preciznih direktiva kojima se države članice obvezuju na poštivanje europskog otpadnog okvira. U strategiji i planu reflektiraju se koncepti ekološke, socijalne i ekonomske održivosti koja se želi postići u svim zemljama članicama.

Ciljevi europskog normativnog okvira su što manje stvaranje otpada i poštivanje principa Hijerarhije otpada. Ti ciljevi imaju svoju ekološku i ekonomsku pozadinu. Iz dokumenata je vidljivo da Europska unija inzistira na participativnoj demokraciji budući da vrlo opsežno tematizira potrebu za uključivanjem što većeg broja građana u procese odlučivanja o sustavima gospodarenja otpadom. Isto tako, strateško promišljanje EU ide u smjeru sustavne, javno financirane edukacije građana svih dobi o postupanju s otpadom.

3.2. Hrvatska regulativa o otpadu

Gospodarenje otpadom u Republici Hrvatskoj uređeno je sljedećim ključnim dokumentima: *Zakonom o održivom gospodarenju otpadom* (Narodne novine broj: 94/13, 73/17, 14/19 i 98/19), *Zakonom o potvrđivanju (ratifikaciji) konvencije o nadzoru prekograničnog prometa opasnog otpada i njegovu odlaganju* (Narodne novine broj: 3/94), *Strategijom gospodarenja otpadom Republike Hrvatske* (Narodne novine broj: 130/05), *Planom gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017.- 2022.* (Narodne novine broj: 3/17), *Odlukom o implementaciji Plana gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017.- 2022. godine.*

Osim dokumenata vezanih isključivo uz otpad, na sustav gospodarenja otpadom utječu i druge strategije, zakoni i podzakonski akti kao što su npr. *Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske* (Narodne novine broj; 106/17), *Zakon o zaštiti okoliša* (Narodne novine broj: 80/13, 153/13, 78/15 i 12/18), *Zakon o zaštiti prirode* (Narodne novine broj: 80/13 i 15/18), *Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske* (Narodne novine broj: 30/09), *Nacionalna strategija zaštite okoliša* (Narodne novine broj: 46/02), *Nacionalni plan djelovanja na okoliš* (Narodne novine broj: 46/02), *Zakon o gradnji* (Narodne novine broj: 153/13 i 20/17), *Zakon o prostornom uređenju* (Narodne novine broj: 153/13 i 65/17), *Zakon o vodama* (Narodne novine broj 153/09, 63/11, 130/11, 56/13 i 14/14) i *Zakon o zaštiti zraka* (Narodne novine broj 130/11, 47/14 i 61/17).

Za analizu su u ovome radu odabrana tri dokumenta procijenjena kao ključna, a to su važeća *Strategija gospodarenja otpadom Republike Hrvatske* iz 2005., *Zakon o održivom gospodarenju otpadom* iz 2013. i aktualni *Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017. – 2022. godine.*

3.2.1. Strategija gospodarenja otpadom Republike Hrvatske

Strategija gospodarenja otpadom Republike Hrvatske donesena je 2005. godine. U polaznim odredbama još uvijek važeće strategije dijagnosticirano je zabrinjavajuće stanje u sektoru pa tako u dokumentu stoji da je „utvrđeno da je neodgovarajuće gospodarenje otpadom najveći problem zaštite okoliša u Hrvatskoj“ i da „količina otpada raste, a infrastruktura koja bi taj otpad trebala zbrinuti nije dostatna“. Procijenjeno je i da sustav gospodarenja otpadom ne

funkcionira u potpunosti, među ostalim i stoga što se propisi kojima se utvrđuje gospodarenje otpadom ne provode u cijelosti, a upozorava se i na moguće štetne posljedice nedjelovanja „Krizna gospodarenja otpadom će, ako se brzo ne učine značajne promjene, poprimiti velike razmjere.“ Već je u tom strateškom dokumentu prepoznat utjecaj Europske unije na procese odlučivanja o sustavu zbrinjavanja otpada pa u dokumentu stoji i mišljenje Europske komisije od 20. travnja 2004. o prijavi Hrvatske za prijam u članstvo Europske unije (EU) u kojem se kaže da je „Gospodarenje otpadom najveći pojedinačni problem zaštite okoliša u Hrvatskoj. Ne samo što zakonodavni okvir treba uskladiti sa zahtjevima i standardima EU-a, nego se ne provode ni važeći propisi. Taj sektor predstavlja za Hrvatsku glavni izazov pa će zahtijevati najveće napore prigodom usklađivanja s pravnom stečevinom EU-a“.

U dokumentu se navodi da je svrha donošenja strategije uspostava okvira unutar kojega će Hrvatska morati smanjiti količinu otpada koji proizvodi, a otpadom koji je proizveden održivo gospodariti, da je donesena u skladu s tada važećim zakonskim propisima i obvezama proizašlih iz pregovora s Europskom unijom. Strategija je podijeljena u četiri ključna dijela (1) ocjenu postojećeg stanja gospodarenja otpadom; (2) osnovne ciljeve i mjere za gospodarenje otpadom; (3) mjere za gospodarenje opasnim otpadom; (4) smjernice za oporabu i zbrinjavanje otpada.

I u *Osnovnim načelima* jasno se naglašava utjecaj Europske unije na izradu i koncept dokumenta: „Strategijom se uređuje gospodarenje različitim vrstama otpada na teritoriju RH, od njegova nastanka do konačnog odlaganja, s osnovnim ciljem ostvarivanja i održavanja cjelovitog sustava gospodarenja otpadom koji će biti ustrojen prema suvremenim europskim standardima i zahtjevima, a sa svrhom da se maksimalno izbjegne, odnosno smanji nastajanje otpada, smanji, na najmanju moguću mjeru, nepovoljni utjecaj otpada na ljudsko zdravlje, okoliš i klimu, te da se cjelokupno gospodarenje otpadom uskladi s načelima održivog razvoja.“

Osnovna načela strategije su sljedeća: (1) Hijerarhija gospodarenja otpadom (izbjegavanje i smanjivanje nastajanja otpada te smanjivanje njegovih opasnih svojstava); (2) Korištenje najboljih dostupnih tehnologija u odnosu na troškove i ekološku prihvatljivost; (3) Odgovornost proizvođača (proizvođač proizvoda od kojega potječe otpad odgovoran je za odabir rješenja najprihvatljivijeg za okoliš); (4) Neovisnost i blizina (uspostavljanje integrirane i potrebama mreže građevina i postrojenja za oporabu, recikliranje, obradu i odlaganje otpada); (5) Podupiranje približavanja i priključivanja EU-u (ugradnja EU politika); (6) Uklanjanje nedostataka dosadašnje politike i prakse gospodarenja otpadom; (7) Onečišćivač pluća (obvezivanje zagađivača na preventivne mjere, naknadu troškova posljedica njihova otpada);

(8) Pravo na pristup informacijama, sudjelovanje javnosti u odlučivanju i pristup pravosuđu; (9) Uloga odgoja i obrazovanja (edukacija svih društvenih skupina); (10) Priprema za otvoreno tržište; (11) Etapni razvoj (postupno poboljšavati sustav, kroz mjerljive etape, uz praćenje, nadzor i provjeru izvršenja etapnih zadataka).

U *analizi zakonodavnoga okvira* ističe se da on „nije uspješno nametnut, pa je nadzor nad gospodarenjem otpadom manjkav“. Ocjenjuje se i da tadašnje (2005.) stanje velikim dijelom posljedica neprovođenja propisa i nedostatka financijskih sredstava. Rečeno je da je na tom planu veliki iskorak bio tada važeći Zakon o otpadu iz 2004., a u dokumentu je planirano potpuno usklađenje s pravnim stečevinama EU do 2006.

Poseban je odjeljak posvećen *europskim trendovima* u gospodarenju otpadom. Navode se tadašnja europska načela „hijerarhija gospodarenja otpadom, samodostatnost postrojenja za odlaganje, najbolja dostupna tehnologija, blizina odlaganja otpada i odgovornost proizvođača“. Kao što smo ranije vidjeli, ta su načela vrlo slično formulirana u hrvatskoj strategiji. Apostrofira se i tada važeći *Šesti akcijski program za okoliš – Okoliš 2010: naša budućnost, naš izbor*, usvojen 2001. Program posebnu pažnju posvećuje potrebi značajnog poboljšavanja provedbe postojećih mjera država članica. Ciljevi politike gospodarenja otpadom EU-a sadržani u Programu su: odvajanje nastajanja otpada od gospodarskog rasta i postizanje značajnog sveukupnog smanjenja volumena nastalog otpada; stvaranje što manje opasnog otpada, recikliranje i kompostiranje, svođenje količina za odlaganje na apsolutni minimum, obrađivanje otpada što bliže mjestu nastanka.

Zanimljivo je, s petnaestogodišnjim odmakom, vidjeti viziju i prioritete tada donesene strategije koji su izrazito ambiciozni, a otpad se proglašava i nacionalnim prioritetom. Vizija zapravo djeluje potpuno idealistička, gotovo utopijska: „zamisao gospodarenja otpadom Republike Hrvatske je tzv. bezdeponijski koncept kojem se teži kao idealu. Za njegovo ostvarenje bilo bi potrebno zatvaranje kruga od izbjegavanja nastajanja otpada, smanjenja količina i štetnosti, reciklaže i oporabe (mehaničke, biološke, energetske) do iskorištavanja inertnog ostatka. Preduvjeti za postizanje tog cilja su stalni odgoj i obrazovanje svih ciljnih grupa i sudjelovanje građana od prve zamisli do realizacije i upravljanja.“ Za ostvarenje te vizije predviđeni su sljedeći prioriteti: „usklađivanje zakonske regulative s regulativom EU-a i osiguravanje njene provedbe, odgoj i obrazovanje za okoliš i gospodarenje otpadom, izbjegavanje nastajanja otpada – smanjivanje količina i opasnih svojstava otpada, povećavanje naplativosti naknada za opterećenje okoliša otpadom, povećavanje financijskih sredstava za gospodarenje otpadom,

povećavanje odvojenog skupljanja otpada, sanacija postojećih odlagališta, povećavanje kvalitete i opsega podataka o količinama i tokovima otpada, izgradnja građevina i uređaja za obradu otpada, povećavanje udjela kontroliranog skupljanja i zbrinjavanja otpada.“

Osim toga, strategija, pomalo neočekivano, prilično dramatično opisuje tadašnje stanje u sustavu - „Problemi u gospodarenju otpadom u Hrvatskoj su posebno izraženi, a donedavno sporo rješavanje problematike svih vrsta otpada dovelo je do kritične situacije u najvećem broju jedinica lokalne samouprave. Stoga je i rješavanje problema gospodarenja otpadom, posebno komunalnim i opasnim, apsolutni prioritet.“ Prepoznaju se i sljedeći, vrlo konkretni problemi: „nedovoljna svijest pravnih osoba da svoj otpad trebaju zbrinuti same, nedovoljna edukacija građana i zaposlenika tvrtki o gospodarenju otpadom, nedovoljno poznavanje prakse i trendova gospodarenja otpadom u EU, sustav dostavljanja podataka je postavljen, ali ne zadovoljava provođenje, prevelik broj neuređenih, nekontroliranih i za okoliš opasnih odlagališta otpada, nepotpuna prostorna definiranost lokacija odlagališta, središta za gospodarenje otpadom te ostalih građevina i postrojenja sustava gospodarenja otpadom, nepostojanje projektne dokumentacije i potrebnih dozvola, neriješeni imovinskopravni odnosi na dijelu postojećih i potencijalnih lokacija građevina i postrojenja, nedovoljna primjena tržišnih principa i načela »onečišćivač plaća«, teškoće prigodom regionalnog udruživanja i organiziranja radi uspostave suvremenih sustava gospodarenja komunalnim i drugim neopasnim otpadom. Financiranje gospodarenja otpadom ni približno ne odgovara potrebama. Cijena usluge sakupljanja i zbrinjavanja otpada ne odgovara stvarnoj cijeni pružene usluge pa se iz cijene ne mogu pokriti ukupni troškovi gospodarenja otpadom.“

Ističe se i još jedna teza, vrlo važna za ovaj rad: „...u rješavanju problema otpada i ostvarivanja održivog razvoja gotovo redovito javljaju sukobi jer postoje skupine i subjekti s različitim, često sukobljenim interesima (primjerice državna tijela, lokalna uprava, gospodarstvenici, znanstvenici, stručnjaci, udruge, političke stranke, javna glasila, uža ili šira javnost, itd.). Do konfliktnih situacija posebno dolazi prigodom određivanja novih lokacija za bilo koju od građevina i postrojenja za gospodarenje otpadom pa čak i onda kad treba sanirati postojeće neuređeno odlagalište. Uzroci tome su nedovoljno znanje i informiranost o problematici otpada, nepovjerenje, nedovoljno sudjelovanje javnosti u procesima odlučivanja i nepostojanje jedinstvenog i transparentnog načina odštete zbog umanjene vrijednosti nekretnina“

Strategija vrlo široko definira sudionike koji jesu ili bi trebali biti uključeni u odlučivanje i razmatranje o sustavu. Uključuje upravne strukture, počevši od Sabora, Vlade, preko resornog

ministarstva do tijela središnje vlasti povezanih s vrlo širokim spektrom problema i lokalne i regionalne samouprave. Prepoznati su i „ostali sudionici“ u koje su uključeni proizvođači i uvoznici proizvoda i otpada, tvrtke za gospodarenje otpadom, konzultantske tvrtke, strukovne organizacije i udruge, tvrtke za gospodarenje otpadom.

Spominju se i tokovi otpada, a definiraju se kao „kretanje otpada od mjesta nastanka do mjesta konačnog zbrinjavanja, tj. postupak skupljanja, prijevoza, iskorištavanja, obrađivanja i konačnog odlaganja naziva se tokom otpada.“, a sustavno se navode i različite vrste otpada i njihove procijenjene tadašnje veličine.

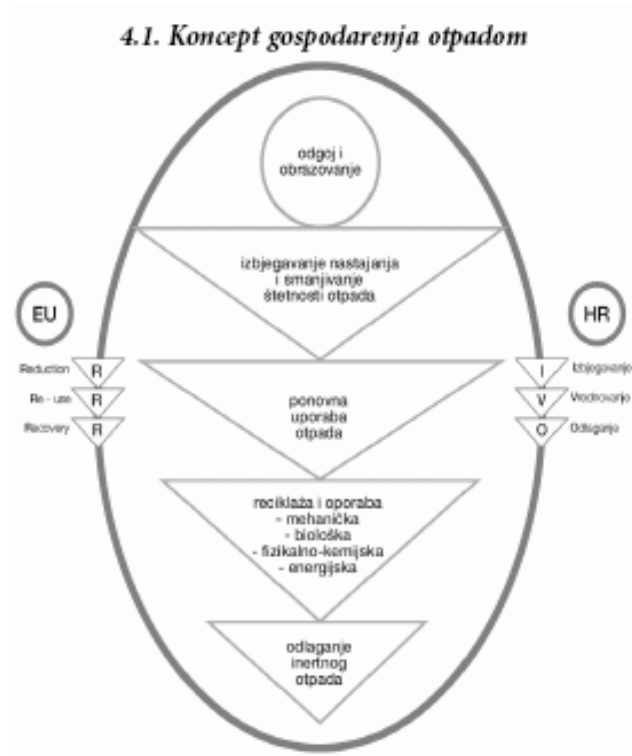
U ovom se doktorskomu radu posebna pozornost pridaje komunalnome otpadu. U strategiji se navodi da „je već desetljećima neodrživo „gospodarenje“ komunalnim otpadom koji uglavnom završava na neuređenim odlagalištima i štetno utječe na zdravlje, prostor i okoliš. Ratna zbivanja do sredine devedesetih i gospodarske teškoće još su više potencirale taj problem.“ Osim toga, u dokumentu se navodi niz podataka o količinama otpada i problema s postojećim odlagalištima, a spominju se i tada malobrojna nastojanja za odvojenim prikupljanjem komunalnog otpada u reciklažnim dvorištima. Osim toga, taksativno se spominju i ukratko problematiziraju ostale vrste otpada – građevinski, poljoprivredno-šumarski, opasni, ambalažni, otpad od vozila, elektronski, mulj, životinjski otpad i medicinski otpad.

Navedeni su sljedeći postupci u okviru cjelovitog sustava gospodarenja otpadom, na bazi hijerarhijskog koncepta Izbjegavanje – Vrednovanje (oporaba) – Odlaganje (IVO) (1) Izbjegavanje nastajanja otpada i smanjivanje opasnih svojstava kroz odgoj i obrazovanje, čistiju proizvodnju, djelovanje burze otpada, uvođenje naknade za opterećivanje otpadom, obveze izrade Planova gospodarenja otpadom; (2) Skupljanje i prijevoz otpada; (3) Vrednovanje – oporaba otpada kroz odvojeno skupljanje, reciklažu i oporabu, mehaničku, biološku, termičku i kemijsko-fizikalnu obradu i (4) Konačno zbrinjavanje ostatnog otpada.

Strategija sadrži pet osnovnih ciljeva i prijedloge kvantitativnoga mjerenja njihova ispunjenja. Ciljevi su (1) izbjegavanje nastajanja i smanjivanje količina otpada na izvoru te otpada kojega se mora odložiti, uz materijalnu i energetske oporabu otpada; (2) Razvitak infrastrukture za cjeloviti sustav gospodarenja otpadom (stvaranje uvjeta za učinkovito funkcioniranje sustava) pri čemu se posebno napominje važnost usklađivanja s regulativom EU; (3) Smanjivanje rizika od otpada pri čemu se ističe potreba za sanacijom odlagališta; (4) Doprinos zaposlenosti u Hrvatskoj kroz razvoj domaće industrije, usavršavanja njene organizacije i proizvodnju

komunalne opreme; (5) Edukacija upravnih struktura, stručnjaka i javnosti za rješavanje problema gospodarenje otpadom. U edukaciji bi trebali sudjelovati vrlo široki društveni akteri, od državne uprave, regionalne (područne) i lokalne samouprave, znanstvenika, stručnjaka, udruga, gospodarstvenika, sredstava javnog priopćavanja, mjesnog pučanstva, ukupne javnosti i pravo građana na zdrav okoliš, informaciju, sudjelovanje u odlučivanju i pristup pravosuđu. Izazovu će se lakše odgovoriti ako svi (građani, javnost) budu osposobljeni i potaknuti na sudjelovanje u procesima odlučivanja glede upravljanja i gospodarenja otpadom.

Osim ciljeva, strategija donosi i mjere i smjernice za njihovo ispunjenje u skladu s konceptom prikazanim na ilustraciji.

Slika 2: Koncept gospodarenja otpadom u nacionalnoj strategiji (NN 130/2005-2398)

Mjere i smjernice široko su elaborirane, a dokument sadrži i aktere koji su odgovorni za njihovo ispunjenje. Akteri su Vlada i Sabor koji su zaduženi voditi politiku i usmjeravati strategiju gospodarenja otpadom i stvarati okvir za ispunjenje ciljeva, Ministarstvo zaštite okoliša, Fond za zaštitu okoliša, Agencija za zaštitu okoliša, jedinice lokalne samouprave, proizvođači i obrađivači i sakupljači otpada, strukovne udruge i konzultantske tvrtke.

3.2.2. Zakon o održivom gospodarenju otpadom

Zakon o održivom gospodarenju otpadom donio je Hrvatski sabor 2013. godine, a dosad je mijenjan i dopunjavan u tri navrata, zadnji put 2019. U ovome poglavlju analizira se verzija koja je na snazi od 1. siječnja 2020. Zakon se sastoji od ukupno 12 poglavlja i 4 dodatka.

Prvo poglavlje sadrži 6 članaka. Članak 1. definira da se zakonom „utvrđuju mjere za sprječavanje ili smanjenje štetnog djelovanja otpada na ljudsko zdravlje i okoliš tako da se smanjuje količina otpada u nastanku i/ili proizvodnji te se uređuje gospodarenje otpadom bez uporabe rizičnih postupaka po ljudsko zdravlje i okoliš, uz korištenje vrijednih svojstava otpada.“ Isto tako, odmah se ističe poštovanje hijerarhije otpada i definira se da se sustav postavlja „uključujući red prvenstva gospodarenja otpadom, načela, ciljeve i način gospodarenja otpadom, strateške i programske dokumente u gospodarenju otpadom, nadležnosti i obveze u gospodarenju otpadom, lokacije i građevine za gospodarenje otpadom, djelatnosti gospodarenja otpadom, prekogranični promet otpada, informacijski sustav gospodarenja otpadom te upravni i inspekcijski nadzor nad gospodarenjem otpadom.“ Članak 2. odnosi se na pravnu stečevinu Europske unije i nabrajaju se Direktive na kojima se temelji (najvažnijih 6 direktiva prikazano je u poglavlju o europskoj regulativi). Članak 3. definira na što se zakon ne odnosi. U članku 4. vrlo se detaljno i ekstenzivno definira čak 67 pojmova koji se vežu uz sustav gospodarenja otpadom (navedene definicije koriste se i u ovom radu). Članak 5. definira ovlasti ministra. Vrlo je važan članak 6. koji definira načela sustava koji određuje da se „gospodarenje otpadom temelji se na uvažavanju načela zaštite okoliša propisanih zakonom kojim se uređuje zaštita okoliša i pravnom stečevinom Europske unije, načelima međunarodnog prava zaštite okoliša te znanstvenih spoznaja, najbolje svjetske prakse i pravila struke, a osobito na sljedećim načelima: (1) »načelo onečišćivač plaća« - proizvođač otpada, prethodni posjednik otpada, odnosno posjednik otpada snosi troškove mjera gospodarenja otpadom, te je financijski odgovoran za provedbu sanacijskih mjera zbog štete koju je prouzročio ili bi je mogao prouzročiti otpad; (2) »načelo blizine« - obrada otpada mora se obavljati u najbližoj odgovarajućoj građevini ili uređaju u odnosu na mjesto nastanka otpada, uzimajući u obzir gospodarsku učinkovitost i prihvatljivost za okoliš; (3) »načelo samodostatnosti« - gospodarenje otpadom će se obavljati na samodostatan način omogućavajući neovisno ostvarivanje propisanih ciljeva na razini države, a uzimajući pri tom u obzir zemljopisne okolnosti ili potrebu za posebnim građevinama za posebne kategorije

otpada; (4) »načelo sljedivosti« - utvrđivanje porijekla otpada s obzirom na proizvod, ambalažu i proizvođača tog proizvoda kao i posjed tog otpada uključujući i obradu.“

Drugo poglavlje sastoji se od 10 članaka (članak 7. do članka 16.), a regulira gospodarenje otpadom. Članak 7. definira red prvenstva (hijerarhiju) postupanja s otpadom: (1) sprječavanje nastanka otpada, (2) priprema za ponovnu uporabu, (3) recikliranje, (4) drugi postupci uporabe npr. energetska uporaba i (5) zbrinjavanje otpada i to sve poštujući najbolje moguće ishode za okoliš, ljudsko zdravlje i održivost. Članak 8. utvrđuje da se „otpad mora oporabiti. Oporaba otpada provodi se u skladu s načelima i načinima gospodarenja otpadom iz ovoga Zakona“. Članak 9. utvrđuje da se „gospodarenje otpadom provodi tako da se ne dovodi u opasnost ljudsko zdravlje i koji ne dovodi do štetnih utjecaja na okoliš.“, a članak 10. određuje da se skupljanje otpada provodi sukladno javnom interesu. Članak 11. zabranjuje odbacivanje otpada u bilo koji dio okoliša. Kategorizacija otpada definirana je u članku 12., a obuhvaća određivanje svojstva, porijekla i mjesta nastanka otpada uzimajući u obzir sastav otpada i granične vrijednosti koncentracija opasnih tvari i opasna svojstva otpada, određivanje grupe, podgrupe i vrste otpada sukladno Katalogu otpada te određivanje otpada sukladno kategorizaciji za prekogranični promet otpadom. Sljedeći, članak 14. definira nusproizvode i određuje da posjednik tvari ili predmeta koji je nastao kao rezultat proizvodnog procesa čija primarna svrha nije proizvodnja te tvari ili predmeta može s istim postupati kao s nusproizvodom, a ne kao s otpadom, a članak 15. definira način na koje određena tvar može prestati biti smatrana otpadom. Članak 16. i članak 17. definiraju postupanje s otpadom u morskom pojasu i otpad s plovnih i plutajućih objekata.

Treće poglavlje odnosi se na planske dokumente, napose o Planu gospodarenja otpadom RH koji je definiran kao dokument koji „određuje i usmjerava gospodarenje otpadom te na temelju analize postojećeg stanja na području gospodarenja otpadom i ciljeva gospodarenja otpadom“, a zatim se detaljno opisuje njegov djelokrug, koji je u ovome radu predstavljen u sljedećem potpoglavlju. Članak 18. govori o Planu sprječavanja nastanka otpada koji je sastavni dio krovnooga plana, a u 19. se kaže da u vezi s Planom, Hrvatska može surađivati sa zemljama članicama i Komisijom. Članak 20. određuje da jedinice lokalne samouprave trebaju dostavljati godišnji izvještaj o izvršenju plana. Sljedeći, članak 21. ističe da jedinice lokalne samouprave trebaju izraditi vlastite planove (usklađene s krovnim planom) i opisuje što ti planovi trebaju sadržavati, a članak 22. normira nužnost javne rasprave o donošenju tih planova.

Četvrto poglavlje propisuje nadležnosti i obveze u sektoru gospodarenja otpadom Republike Hrvatske. Članak 23. ističe da je „gospodarenje otpadom i učinkovitost gospodarenja otpadom

osiguravaju Vlada i Ministarstvo propisivanjem mjera gospodarenja otpadom“, a provedbeno tijelo na razini države je Fond za zaštitu okoliša. Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave dužne su „na svom području osigurati uvjete i provedbu propisanih mjera“, pri čemu sa drugim jedinicama mogu sporazumno osigurati zajedničku provedbu mjera“. Članak 24. propisuje ograničenja vezana uz odlaganje biorazgradivog otpada, a članak 25. određuje da sva odlagališta u Hrvatskoj moraju biti uređena u skladu s Ugovorom o pristupanju EU. Članak 26. detaljno opisuje obveze osobe koja upravlja odlagalištem, a obveze uključuju praćenje stanja na odlagalištu i izvješćivanje tijela javne vlasti te se brinu za poštivanje zakona i ostalih propisa. Sljedeći, članak 27. normira naknade za odlaganje komunalnog otpada. U slučaju da se na neko odlagalište odloži više otpada nego je propisano, uplaćuje se naknada u korist Fonda za zaštitu okoliša u skladu s određenim koeficijentima. Članak 28. propisuje obveze jedinica lokalne samouprave koje uključuju obavljanje javne usluge prikupljanja komunalnog i biorazgradivog otpada, odvojeno prikupljanje različitih otpada, provedbu Zakona i Plana, donošenje lokalnog plana, provođenje informativno-obrazovnih aktivnosti i predaju miješanog otpada u centre za gospodarenje otpadom. Članak 29. propisuje plaćanje penala lokalnih jedinica u slučaju nepoštivanja smanjenja količine miješanog komunalnog otpada u skladu s donesenim propisima. Članak 30. odnosi se na uslugu prikupljanja miješanog komunalnog i biorazgradivog otpada, usluga od javnog interesa te propisuje nadležnost i odgovornost jedinice lokalne samouprave koja postavlja kriterije i osigurava funkcioniranje usluga, ali i odgovornost korisnika usluge (građana) da koristi uslugu, poštuje propise i plaća uslugu. Člankom 31. određeno je da uslugu može obnašati javna ustanova ili trgovačko društvo jedinice lokalne samouprave ili pravna i fizička osoba na temelju ugovora o 10-godišnjoj koncesiji. Dužnosti davatelja usluge uređene su člankom 32. koji određuje da davatelj mora osigurati kapacitete i procese za udovoljavanje odredbama Plana i Zakona, a članak 33. propisuje da davatelj formira i obračunava cijenu usluge u skladu sa Zakonom. Članak 34. utvrđuje da je tržišna inspekcija odgovorna za postupanje u slučaju prigovora korisnika usluge. Članak 35. normira odvojeno prikupljanje otpadnog papira, metala, stakla, plastike i tekstila te krupnog (glomaznog) komunalnog otpada za koji je zadužena lokalna samouprava koja osigurava infrastrukturu. Članak 36. propisuje nadležnost komunalne službe za uklanjanje odbačenog otpada, članak 37. i članak 38. utvrđuju odgovornost onečišćivača za sanaciju lokacija onečišćenih otpadom. Važan je članak 39. koji utvrđuje: „Jedinica lokalne samouprave dužna je o svom trošku, na odgovarajući način osigurati godišnje provedbu izobrazno-informativnih aktivnosti u vezi gospodarenja otpadom na svojem području, a osobito javne tribine, informativne publikacije o gospodarenju otpadom i objavu specijaliziranih priloga u medijima kao što su televizija i

radio.“ Članak 40. uređuje akcije prikupljanja otpada koje mogu organizirati pravne ili fizičke osobe uz suglasnost nadležnih tijela. Sljedeći, članak 41. određuje da vlasnici stambenih i stambeno-poslovnih objekata u krugu od 500 metara od neusklađenih odlagališta imaju pravo na naknadu od strane jedinice lokalne samouprave (uz uvjet da su građevine napravljene prije odlagališta). Članak 42. određuje da proizvođači svih vrsta proizvoda trebaju postupati kako bi se nepovoljni utjecaj na okoliš sveo na najmanju moguću mjeru. Članak 43. odnosi se na Registar gospodarenja posebnim kategorijama otpada kojeg vodi Fond. Članak 44. uređuje dužnosti i odnose proizvođača i posjednika otpada, a u članak 45. se definira da proizvođači i preuzimatelji moraju evidentirati otpad u očevidnik o nastanku i tijeku otpada. članak 46. definira da svaka pravna osoba koja je proizvođač otpada s više od 50 zaposlenih mora imenovati povjerenika za otpad čije su dužnosti nadzirati provođenja propisa, a u članku 52. određuje se da ta osoba mora proći izobrazbu. Članak 47. definira da svaki proizvođač otpada mora skladištiti i razdvajati vlastiti otpad na mjestu nastanka. Članak 48. odnosi se na otpad iz rudarske industrije, a članak 49. na način postupanja s opasnim otpadom. Članak 50. odnosi se na akreditaciju laboratorija za ispitivanja otpada.

Članak 53. do članka 66. reguliraju odvojeno prikupljanje i načine postupanja s različitim vrstama otpada. Člankom 53. definirano je da su posebne kategorije otpada „biootpad (članak 56.), otpadni tekstil i obuća, otpadna ambalaža (članak 63.), otpadne gume, otpadna ulja (članak 57.), otpadne baterije i akumulatori (članak 61.), otpadna vozila (članak 60.), otpad koji sadrži azbest (članak 59.), medicinski otpad, otpadni električni i elektronički uređaji i oprema (članak 62.), otpadni brodovi, morski otpad, građevni otpad (članak 58.), otpadni mulj iz uređaja za pročišćavanje otpadnih voda, otpad iz proizvodnje titan dioksida, otpadni poliklorirani bifenili i poliklorirani terfenili.“, a člankom 54. određeno je da se takav otpad „mora odvajati na mjestu nastanka, odvojeno sakupljati i skladištiti u skladu s načinom propisanim propisom kojim se uređuje gospodarenje posebnom kategorijom otpada“. Osim toga, potrebno je provesti pripreme takvog otpada za ponovnu uporabu, recikliranje i oporabu. Članak 64. utvrđuje godišnje normiranje ciljanih količina posebnih vrsta otpada, a članak 65. propisuje da proizvođači posebnih kategorija otpada moraju plaćati naknadnu za rad sustava za njegovo zbrinjavanje. Članak 66. regulira povratnu naknadu, stimulativnu mjeru koja građane potiče na povrat određenih vrsta otpada. (društveno najpoznatiji primjer prikupljanja boca). Člankom 68. do članka 74. reguliran je način djelovanja Fonda za zaštitu okoliša s obzirom na posebne kategorije otpada, pri čemu se određuje da „upravlja sustavom sakupljanja i obrade posebne kategorije otpada na štedljiv, racionalan, svrsishodan i nepristran način kako bi se osigurala

najveća moguća ekonomska vrijednost sakupljenog otpada koja je tehnički i ekonomski opravdana.“, a članak 75. do 82. normiraju djelovanje u slučaju kada se posebnim kategorijama otpada bave same Organizacije (trgovačka društva), koja moraju poštovati sve zakonske norme i sklopiti ugovor s Fondom.

Peto poglavlje zakona uređuje građevine za gospodarenje otpadom. Uvodno se u 83. članku određuje da su te građevine od državnog interesa, a dijele se na građevine za gospodarenje otpadom od državnog (spalionice, centri za gospodarenje i odlagališta opasnog otpada), županijskog (odlagališta otpada i kazeta za zbrinjavanje azbesta), odnosno lokalnog značaja (sve ostale građevine za gospodarenje otpadom). Naredni članci (članak 84. do 102.) propisuju uvjete pod kojima pravne osobe (obrtnici) mogu vršiti djelatnost gospodarenja otpadom i propisuju njihove obaveze i odnos s tijelima javne vlasti te vrlo složen proces dobivanja dozvola za takvo djelovanje. Propisuje se elaborat koji treba izraditi, financijska jamstva i druge obaveze koja treba ispuniti za dobivanje dozvole, sadržaj dozvole pa i informiranje javnosti o djelatnosti gospodarenja otpadom. Članak 103. određuje da pravna osoba, koja je dobila dozvolu, ima pravo na gospodarenje otpadom na cijelom teritoriju RH, a članak 104. upućuje na potrebu odlaganja u skladu s propisima. Člankom 105. određeno je da pravilnik o termičkoj obradi otpada propisuje osobno ministar – pravilnikom. Članak 106. normira proces označavanja lokacije odlagališta, članak 107. odnosi se na pravila miješanja otpada i zabranjuje miješanje različitih vrsta opasnog otpada, a članak 108. uređuje tehnološke procese pakiranja otpada. Člankom 109. popisani su očevidnici za obavljanje djelatnosti gospodarenja otpadom u kojima su popisi svih pravnih osoba koje se time bave. Članak 110. uređuje prijevoz otpada i obvezuje prijevoznika da u vozilu ima puna dokumentaciju o pošiljci otpada. Sljedeća dva članka (članak 111. i članak 112.) odnose se na posredovanje u gospodarenju otpadom i trgovini otpadom, a u članku 113. uređuje se prikupljanje otpada u reciklažnim dvorištima. Članak 115. određuje da „obrtnik može obavljati postupak oporabe određenog otpada za koju nije potrebno ishoditi dozvolu za gospodarenje otpadom ako je upisana u Očevidnik oporabe otpada za koju nije potrebno ishoditi dozvolu za gospodarenje otpadom. Člancima 116. i 117. normiran je postupak upisa i brisanja iz očevidnika i obvezama pravnih osoba upisanih u očevidnike.

Sedmo poglavlje Zakona (članak 118. do članka 136.) odnosi se na prekogranični promet otpadom. Članak 118. ističe da „Na prekogranični promet otpada u Republiku Hrvatsku, iz Republike Hrvatske i kroz Republiku Hrvatsku primjenjuje se Uredba (EZ-a) br. 1013/2006 Europskog parlamenta i Vijeća o otpremi pošiljaka otpada.“, a članak 119. obvezuje Republiku Hrvatsku da o provedbi izvještava Europsku komisiju. U članku 120. navedeni su opći zahtjevi

prekograničnog prometa otpadom kojima se propisuje zabrana uvoza opasnoga i miješanog otpada. Člankom 121. i člankom 122. uređuje se prekogranični promet otpadom koji ne podliježe notifikacijskom postupku. Članak 123. odnosi se na prekogranični promet otpadom koji zahtjeva notifikacijski postupak i određuje da je za taj promet potrebno dobiti suglasnost Ministarstva prema pravilima iz Uredbe Europske komisije. Člancima 124. do 130. dodatno je obrazložena obveza u prometu otpadom, uređuje se potrebni sadržaj zahtjeva i međudržavni odnosi u tom prometu. Postrojenje za obradu otpada može od Ministarstva ishoditi i prethodnu suglasnost, a postupak dobivanja i uvjeta za takvu dozvolu uređeni su u člankom 131. do članka 134. Člankom 135. hrvatski i engleski se jezik proglašavaju službenim jezikom komunikacije o prekograničnom prometu otpada.

Osmo poglavlje sadrži tri članka (članak 137. do članka 139.), a odnosi se na informacijski sustav gospodarenja otpadom koji „služi u nadzoru provedbe i upravljanjem sustavom gospodarenja otpadom Republike Hrvatske.“ Informacijski sustav sadrži sljedeće aspekte proizašle iz prethodno opisanih zakonskih članaka: (1) podatke iz očevidnika nusproizvoda i očevidnika za ukidanje statusa otpada, (2) podatke iz objedinjenih izvješća jedinica lokalne samouprave (3) podatke o lokacijama odbačenog otpada, (4) podatke o provedenim izobrazno-informativne aktivnostima, (5) podatke o provedenim akcijama prikupljanja otpada iz članka, (6) podatke o naknadama zbog blizine neusklađenog odlagališta, (7) podatke o posebnim kategorijama otpada, (8) podatke iz Registra gospodarenja posebnim kategorijama, (9) podatke o količinama, vrstama i tokovima otpada iz očevidnika o nastanku i tijeku otpada, (10) podatke o obveznicima izrade plana gospodarenja otpadom iz rudarske industrije, (11) podatke o postrojenjima za gospodarenje otpadom iz rudarske industrije, (12) podatke o potvrdama o obavljenoj izobrazbi u gospodarenju otpadom, (13) podatke iz očevidnika za obavljanje djelatnosti gospodarenja otpadom, (14) podatke iz očevidnika, rješenja i izvješća o prekograničnom prometu otpadom, (15) podatke o izdanim dozvolama i potvrdama za postupke gospodarenja otpadom te ostale podatke sadržane u Registru djelatnosti gospodarenja otpadom, (16) podatke o građevinama za gospodarenje otpadom, (17) pokazatelje stanja na području otpada i provedbe ciljeva i (18) podatke o propisima, smjernicama, planovima i projektima u području gospodarenja otpadom, te ostale podatke od značaja za područje gospodarenja otpadom. Deveto poglavlje u dva članka regulira postupke upravnoga nadzora nad primjenom zakon i propisa koje provodi Ministarstvo.

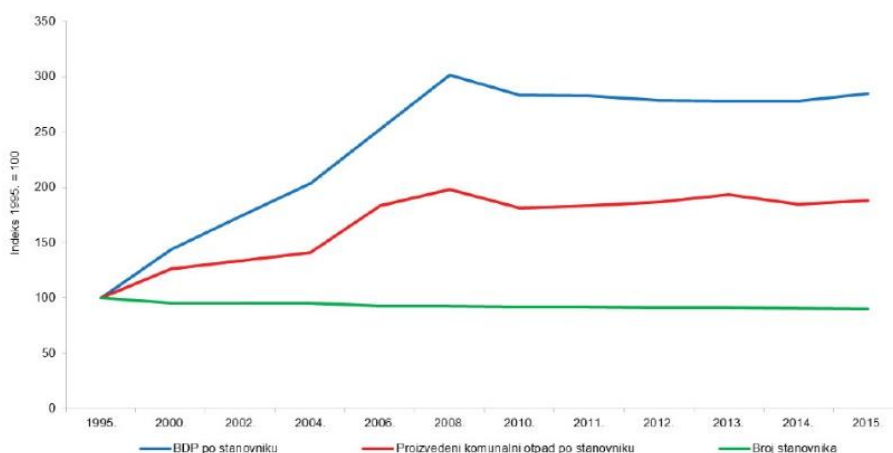
Deseto poglavlje odnosi se na inspekcijski nadzor kojeg provode inspektori zaštite okoliša. Člankom 141. određeno je „da inspekcijski nadzor koji se provodi na temelju odredbi ovoga

Zakona na odgovarajući se način primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuje zaštita okoliša“. Članak 142. regulira nadzor povezan s proizvođačima, prekograničnim prijevozom, posredovanjem i trgovinom kojega provodi ministarstvo zaslužno za unutarnje poslove. Za dio koji se odnosi na udovoljavanje propisanim uvjetima i označavanje proizvoda i ambalaže provode inspektori zaštite okoliša i tržišni inspektori, a dio koji se odnosi na gospodarenje komunalnim otpadom provodi komunalno redarstvo. Članak 143. određuje da „u provedbi inspekcijskog nadzora inspektor provodi izravan uvid u opće i pojedinačne akte, nadzire uvjete i način rada pravnih i fizičkih osoba u sustavu gospodarenja otpadom, te poduzima predviđene mjere radi njihova usklađivanja s ovim Zakonom i propisima.“, a članak 144. određuje da podnositelj prijave nije stranka u inspekcijskom postupku nad primjenom ovoga Zakona te da prijavitelj može biti i anonimna. U slučaju povrede zakona mogu se donijeti mjere propisane člankom 145. (otklanjanje nedostataka, otklanjanje nepravilnosti u postupanju, uklanjanje odbačenog otpada, sanaciju onečišćenog tla, zabranu odlaganja otpada, zabranu obavljanja djelatnosti gospodarenja otpadom, zabranu izvoza, odnosno uvoza otpada, zaustaviti aktivnosti koje dovode u opasnost zdravlje ljudi i nanose ili bi mogle nanijeti znatnu štetu okolišu, poduzimanje mjera za usklađivanje aktivnosti s uvjetima utvrđenim u aktima kojima se određuje način i uvjeti obavljanja djelatnosti gospodarenja otpadom) s rokom izvršenja. Članak 147 do članka 165. detaljno uređuju obaveze, prava i dužnosti inspektora i osoba nad kojima se provodi nadzor.

Jedanaesto poglavlje sadrži prekršajne odredbe u slučaju kršenja zakona. Članak 167. određuje teže povrede zakona i propisuje da će se novčanom kaznom u iznosu od 300.000,00 do 700.000,00 kuna kazniti prekršitelji, a definira se ukupno 17 težih povreda zakona kojima je zajedničko kažnjavanje dovođenja u opasnost ljudskog zdravlja i dovođenja do štetnih utjecaja na okoliš, ugrožavanje kvalitete zraka, tla, podzemlja, vode ili mora, ugrožavanje životinja, bilja ili gljiva u znatnoj mjeri ili na širem području ili ugrožavanje života ili zdravlja ljudi. Članak 168. propisuje kažnjavanje izvršnih tijela jedinice područne (regionalne) samouprave koje ne osiguraju provođenje mjera gospodarenja otpadom u skladu sa zakonom. Članak 169. propisuje kazne u istim iznosima za jedinice lokalne samouprave. Članci 170. do 173. propisuju kazne za pravne i fizičke osobe za nepropisno postupanje s otpadom, a taksativno su određeni slučajevi koji se kažnjavaju. Prijelazne i završne odredbe zakona sadržane su u članku 174. do članka 188.

3.2.3. Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017. – 2022. godine.

Na temelju Zakona o održivom gospodarenju otpadom iz 2013. godine opisanog u prošlom potpoglavlju u siječnju 2017. godine donesen je Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017. – 2022. godine. U prvom poglavlju plana govori se o tada aktualnom stanju u sustavu gospodarenja otpadom u Hrvatskoj. U dokumentu se barata podatkom o ukupnoj evidentiranoj količini proizvedenog otpada (komunalnog i proizvodnog) koje su u 2014. (godina sa zadnjim sistematiziranim podacima) iznosile oko 3,7 milijuna tona što je za 10,5% više u odnosu na 2012. godinu. Notira se i da u ukupnoj količini otpada 97% čini neopasni otpad, dok preostalih 3% čini opasni otpad. S obzirom na porijeklo otpada, najveći udio 2014. godine nastaje u kućanstvima (31%), čime su obuhvaćene različite vrste otpada koje proizvode građani - od komunalnog otpada do drugih vrsta otpada kao što su npr. otpadna vozila. Ako se promatraju gospodarske djelatnosti, najveći proizvođači otpada su sektor uslužnih djelatnosti i sektor građevinarstva, svaki s udjelom od 17%. Navodi se da je odlaganjem na odlagalište zbrinuto 56% ukupne količine obrađenog otpada (proizvodnog i komunalnog) preuzetog s područja RH, dok je postupcima oporabe obrađeno 44%. Sljedeće potpoglavlje odnosi se na stanje s komunalnim otpadom, navode se postotci odvojeno prikupljenog komunalnog otpada i promjene u metodologiji kategoriziranja. Navodi se kako ukupna količina komunalnoga otpada stalno raste (izuzevši godine gospodarske krize).

Slika 3: Rast količine otpada u RH od 2005. do 2015. (NN 3/2017)

Navodi se i da je u 2015. godini količina miješanog komunalnog otpada je iznosila 1.262.844 tona (76% proizvedenog otpada). Odvojeno je sakupljeno 24% ili 391.074 tona ostalih vrsta

proizvedenog komunalnog otpada. U gradu Zagrebu, koji je u fokusu ovoga rada 2015. je odvojeno prikupljeno 22,2 % otpada, a najviši postotak odvojenog prikupljanja imala je Međimurska županija (38,2%).

U dokumentu se zatim navodi procjena sastava miješanog komunalnog otpada u 2015. godini. Najveći udio u njemu imaju kuhinjski otpad (30,9%), papir i karton (23,2%) i plastika (22,9%). Radi se o podacima koji jasno ukazuju koliki potencijal ostaje neiskorišten i kolika je mogućnost napretka povezana s odvojenim prikupljanjem, recikliranje i ponovnom uporabom. Nakon toga se u dokumentu navode procjene količina različitih vrsta otpada i pokazuje se koliko se njihova količina i način zbrinjavanja mijenja kroz godine.

Sljedeće potpoglavlje (1.2) opisuje građevine, uređaje i sustave za gospodarenje otpadom u Hrvatskoj. Prema podacima HAOP-a, u 2016. godini na području RH je ukupno 84 izgrađenih reciklažnih dvorišta i 46 mobilnih reciklažnih dvorišta. U dokumentu se navodi da „broj uspostavljenih reciklažnih dvorišta, uključujući i mobilne jedinice, nije zadovoljavajući te ga je u narednom razdoblju potrebno povećati.“ Aerobna biološka obrada biootpada kompostiranjem obavlja se u 11 kompostišta, pa se procjenjuje da „uzevši u obzir nacionalni cilj u vezi s odlaganjem biorazgradivog otpada, kapaciteti za obradu biootpada, na svim razinama (kućanstva, lokalno i nacionalno) nisu zadovoljavajući.“ U 2016. godini registrirana su 23 postrojenja za energetska oporabu otpada. Planom gospodarenja otpadom u Republici Hrvatskoj za 2007. – 2015. za obradu miješanog komunalnog otpada te ostalog otpada kojeg nije moguće prethodno reciklirati bila je predviđena izgradnja 13 centara za gospodarenje otpadom. „Do sada planirani koncept sustava CGO-a s tehnologijom mehaničko-biološke obrade (u daljnjem tekstu: MBO) pridonosi postizanju ciljeva u vezi smanjenja udjela odlaganja biorazgradivog otpada i ukupne količine odloženog otpada, no nije dovoljan u pogledu postizanja ciljeva recikliranja komunalnog otpada. Javnim su sredstvima izgrađena dva CGO-a i to: CGO Kaštijun, kapaciteta 90.000 t/god (Istarska županija) i CGO Marišćina, kapaciteta 100.000 t/god (Primorsko-goranska županija), a u tijeku je provedba projekata CGO Bikarac kapaciteta oko 38 tisuća t/god (Šibensko-kninska županija) i CGO Biljane Donje kapaciteta 80 tisuća t/god (Zadarska županija) za koje je donesena Odluka o financiranju sredstvima iz Kohezijskog fonda EU.“ U planu se, dakle, nastavlja promovirati plan izgradnje centara za gospodarenje otpadom.

Prema podacima HAOP-a, tijekom 2015. godine otpad se odlagao na 148 odlagališta otpada. Na 135 odlagališta odlagao se komunalni otpad, dok se na 13 lokacija odlagao isključivo

proizvodni otpad. Uzimajući u obzir znatan broj neusklađenih odlagališta neopasnog otpada, te ciljeve postupnog smanjenja količina otpada koji se odlaže na neusklađena odlagališta, s prestankom odlaganja otpada 31. prosinca 2018. godine, neophodno je predvidjeti postupno preusmjeravanje otpada na odlagališta koja su usklađena ili u kratko vrijeme mogu postati usklađena. Dinamika sanacije odlagališta predviđena Planom gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2007. – 2015. nije postignuta zbog toga jer se kasni s izgradnjom centara za gospodarenje otpadom, dugotrajnim postupcima u pogledu rješavanja imovinsko pravnih odnosa, donošenju izmjena prostorno planskih dokumenata i svih drugih preduvjeta za početak građevinskih radova.

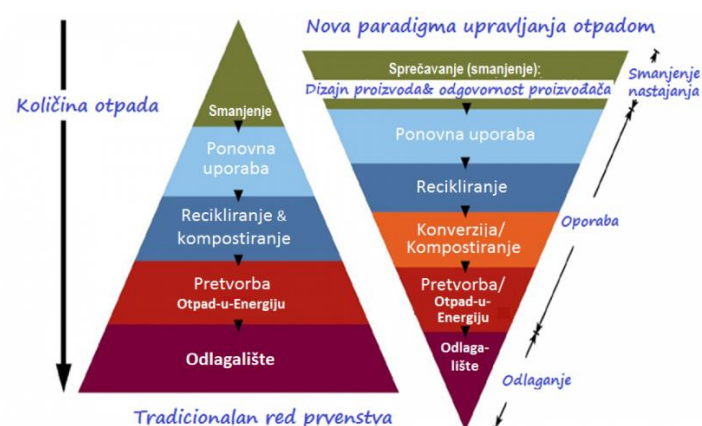
Sljedeći dio dokumenta tematizira trenutne postupke s otpadom. Za mnoge vrste otpada navedene su zabrinjavajuće ocjene. Za biotpad stoji da su „količine odvojeno sakupljenog biootpada iz kućanstava zanemarive, a najzastupljeniji način gospodarenja ovom vrstom otpada još uvijek je odlaganje,” Količine otpadnog tekstila, koji se odvojeno sakupi ili je izdvojen iz komunalnog otpada, također su relativno male. Iako napreduje, stanje nije zadovoljavajuće ni kad je u pitanju postupanje s ambalažnim otpadom. Sustav gospodarenja građevnim otpadom koji sadrži azbest je uspostavljen, međutim potrebno je dodatno regulirati tehničke pojedinosti i ostale uvjete. Sustav gospodarenja građevnim otpadom i kapaciteti za obradu građevnog otpada nisu razvijeni u zadovoljavajućoj mjeri. Sortiranje građevnog otpada na mjestu nastanka značajno bi povećalo mogućnost njegove uporabe. Postojeći sustav gospodarenja medicinskim otpadom potrebno je unaprijediti te na prikladniji način riješiti gospodarenje pojedinim vrstama medicinskog otpada koje se trenutno izvoze. Sustav gospodarenja otpadnim brodovima i morskim otpadom nije uspostavljen i ne postoje službeni podaci niti procjene vezano za količine ovih vrsta otpada. Nije uspostavljen ni odgovarajući sustav gospodarenja otpadnim muljem iz uređaja za pročišćavanje otpadnih voda. S druge strane, zadovoljavajućim je ocijenjeno stanje s gospodarenjem otpadnim gumama, otpadnim uljima, baterijama i akumulatorima te otpadom od vozila i električnim otpadom.

Prema podacima i ocjenama u Planu, tijekom 2015. godine 207 tvrtki pružalo je javnu uslugu prikupljanja komunalnog otpada, a obuhvaćenost stanovništva dostupnošću javne usluge prikupljanja komunalnog otpada na nacionalnoj razini je zadovoljavajuća. Potrebno je dodatno urediti način pružanja usluge prikupljanja komunalnog otpada, posebice u vezi s odvojenim prikupljanjem biootpada i otpadne ambalaže, uključujući i način obračuna te usluge kako bi se postigli zadani ciljevi u vezi s gospodarenjem komunalnim otpadom. Broj tvrtki koje obavljaju

djelatnost gospodarenja otpadom može se smatrati zadovoljavajućim. Nadzor prometa otpada (prekograničnog i tuzemnog) potrebno je unaprijediti.

U drugom se poglavlju Plana govori o osnovnim ciljevima pri čemu se ističe da „ciljevi gospodarenja otpadom RH proizlaze iz ocjene stanja gospodarenja otpadom i obvezama koje proizlaze iz EU zakonodavstva i propisa.“ Tablično su prikazani ciljevi, preuzete obveze i trenutno stanje. Posebno se ističe 8 glavnih ciljeva: (1) Unaprijediti sustav gospodarenja komunalnim otpadom; (2) Unaprijediti sustav gospodarenja posebnim kategorijama otpada, (3) Unaprijediti sustav gospodarenja opasnim otpadom; (4) Sanirati lokacije onečišćene otpadom; (5) Kontinuirano provoditi izobrazno-informativne aktivnosti; (6) Unaprijediti informacijski sustav gospodarenja otpadom; (7) Unaprijediti nadzor nad gospodarenjem otpadom i (8) Unaprijediti upravne postupke u gospodarenju otpadom.

Nadalje, u trećem poglavlju stoji da je potrebno uspostaviti sustav gospodarenja komunalnim otpadom koji potiče sprječavanje nastanka otpada, odvajanje otpada na mjestu nastanka i sadrži infrastrukturu koja omogućuje ispunjavanje ciljeva i gospodarenje otpadom sukladno redu prvenstva gospodarenja otpadom kako bi zaustavili trend rasta proizvedenog komunalnog otpada, povećali stupanj odvojenog prikupljanja i recikliranja te smanjili udio odloženog biorazgradivog otpada. „Takav sustav daje naglasak na ponovno korištenje, popravak, obnavljanje i recikliranje postojećih materijala i proizvoda. Ono što se smatralo ‘otpadom’ može se pretvoriti u resurs te se u tom smislu predlaže cjelokupni sustav gospodarenja komunalnim otpadom.“

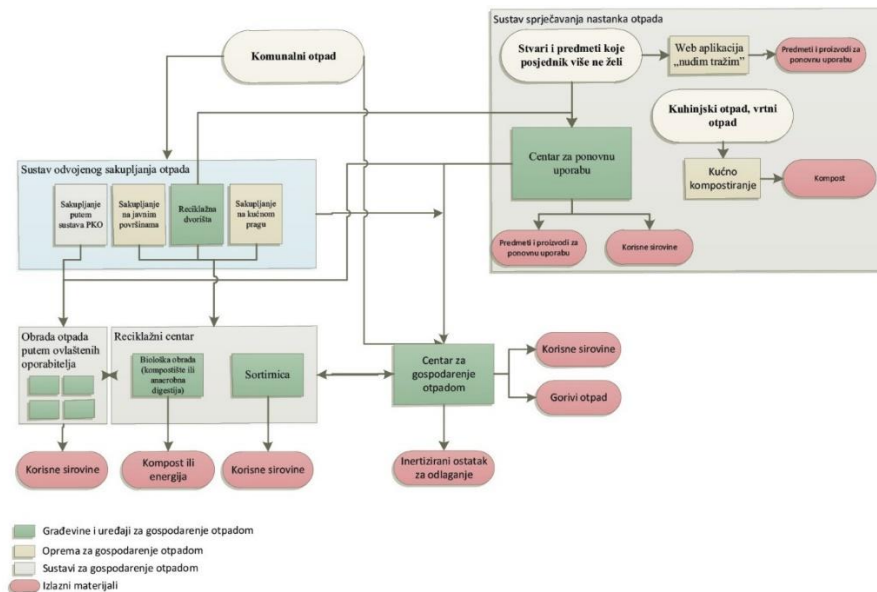

Slika 4: Red prvenstva gospodarenja otpadom (izvor: www.strukturfondovi.eu)

Prvi je korak u cjelokupnom sustavu osigurati provođenje mjera za sprječavanje nastanka otpada. Najvažnije su mjere u poglavlju sprječavanja nastanka otpada uspostava Centara za

ponovnu uporabu i osiguranje potrebne opreme za kućno kompostiranje. Sustav treba uključivati kompostane, sortirnice, reciklažna dvorišta za odvojeno prikupljeni otpad i centre za gospodarenje otpadom. Miješani će se komunalni otpad (ostatni otpad) prikupljati u okviru javne usluge prikupljanja miješanog komunalnog otpada koju pružaju davatelji te usluge, a prikupljeni otpad će se dopremiti do CGO-a izravno ili putem pretovarnih stanica.

Željeni sustav opisan je vrlo ekstenzivno u 3. poglavlju, a ova ga grafika vrlo dobro prikazuje:

Slika 5: Ilustracija nacionalnog plana gospodarenja otpadom iz 2018. (NN 3/2017)

Osim toga, u poglavlju se spominje niz podataka o stvarnim i željenim količinama različitih vrsta otpada.

Četvrto poglavlje donosi kriterije za određivanje načelnih lokacija i potrebnih kapaciteta novih građevina i postrojenja. Postrojenja su podijeljena u tri kategorije: (1) postrojenja od državnog značaja (centri za gospodarenje otpadom, spalionice, odlagališta opasnog otpada); (2) građevine regionalnog značaja (reciklažni centri, sortirnice, postrojenja za biološku obradu građevine za obradu opasnog i neopasnog otpada, odlagališta neopasnog otpada uključujući i odlagalište s kazetom za zbrinjavanje građevnog otpada koji sadrži azbest, odlagališta inertnog otpada) i (3) građevine od lokalnog značaja (centri za ponovnu uporabu, reciklažna dvorišta i ostale građevine). Određivanje lokacija građevina za gospodarenje otpadom zasniva se na uvažavanju načela zaštite okoliša i gospodarenja otpadom definiranih pozitivnim propisima iz navedenog područja, znanstvenih spoznaja, najbolje svjetske prakse i pravila struke te financijsko-ekonomskog aspekta.

Šesto poglavlje tematizira organizacijske aspekte gospodarenja otpadom i raspodjela odgovornosti između privatnih i javnih subjekata koji se bave gospodarenjem otpadom. „Gospodarenje otpadom je od interesa za RH. Gospodarenje otpadom osiguravaju Vlada RH i Ministarstvo zaštite okoliša i energetike propisivanjem mjera gospodarenja otpadom. Provedbena tijela na državnoj razini su Hrvatska agencija za okoliš i prirodu i Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost. Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost je nadležan za obračun i naplatu propisanih naknada, vođenje Registra gospodarenja posebnim kategorijama otpada, financiranje i sufinanciranje projekata u području gospodarenja otpadom, upravljanje sustavom sakupljanja i obrade određenih posebnih kategorija otpada te rješavanjem o zahtjevu za samostalno ispunjavanje pojedinačnog cilja za određenu posebnu kategoriju otpada. Hrvatska agencija za okoliš i prirodu je nadležna za razvoj i vođenje informacijskog sustava gospodarenja otpadom, izradu propisanih izvješća o gospodarenju otpadom, razvoj i vođenje Registra djelatnosti gospodarenja otpadom i Elektroničkog očevidnika o nastanku i tijeku otpada (e-ONTO)... Jedinice područne (regionalne) samouprave nadležne su za planiranje lokacija odlagališnih ploha za zbrinjavanje azbestnog otpada i lokacija odlagališta otpada, a zajedno s jedinicama lokalne samouprave, putem pravnih osoba koje uspostavljaju i upravljaju centrima za gospodarenje otpadom. Jedinice lokalne samouprave nadležne su za osiguravanje javne usluge prikupljanja komunalnog otpada, uspostavu reciklažnih dvorišta te provedbu mjera sprječavanja odbacivanja otpada u okoliš kao i uklanjanje u okoliš odbačenog otpada, davanje suglasnosti za akciju prikupljanja otpada, planiranje lokacija građevina od lokalnog značaja, provedbu izobrazbo-informativnih aktivnosti te provedbu obveza propisanih ovim Planom. Trgovačka društva u javnom vlasništvu JP(R)S i JLS obavljaju usluge sakupljanja, odnosno obrade određene posebne kategorije otpada, pružanje javne usluge prikupljanja miješanog komunalnog otpada i biorazgradivog otpada. Upravljaju radom CGO, sortirnice, reciklažnog centra. Trgovačka društva u privatnom vlasništvu (pravne osobe i fizičke osobe – obrtnici koje obavljaju neku od djelatnosti gospodarenja otpadom).“

Sedmo poglavlje donosi vrlo ekstenzivan provedbeni program mjera za ostvarivanje ciljeva Plana. Podijeljene su u mjere koje se odnose na cijeli sustav, na posebne kategorije otpada, na opasni otpad, mjere sanacije, mjere edukacijskih aktivnosti, za unaprjeđenje informacijskog sustava, za unaprjeđenje nadzora i upravnih postupaka. Dan je i popis najvažnijih projekata prikazan u tablici.

Tablica 2: Popis projekata u okviru gradskog plana gospodarenja otpadom

Br.	Vrsta projekta
1.	Provedba izobrazno-informativnih aktivnosti
2.	Unaprjeđenje informacijskog sustava gospodarenja otpadom
3.	Nabava i distribucija kućnih kompostera
4.	Nabava opreme, vozila i plovila za odvojeno prikupljanje biootpada, papira/kartona, stakla, metala i plastike
5.	Izgradnja postrojenja za sortiranje odvojeno prikupljenog papira/kartona, metala, stakla, plastike i drva (sortirnica)
6.	Izgradnja postrojenja za biološku obradu odvojeno prikupljenog biootpada
7.	Izgradnja reciklažnih dvorišta
8.	Izgradnja centara za gospodarenje otpadom
9.	Izgradnja odlagališnih ploha za odlaganje otpada koji sadrži azbest
10.	Izgradnja reciklažnih dvorišta za građevni otpad
11.	Sanacija odlagališta neopasnog otpada
12.	Sanacija »crnih točaka«

Deveto je poglavlje posvećeno sprječavanju nastanka otpada u skladu s europskim strategijama o optimalnom korištenju prirodnih resursa i kružnom gospodarstvu. Ciljevi kružnog gospodarstva prikazani su na slici 6., a navodi se da su „za prelazak na kružno gospodarstvo potrebne promjene u cijelom lancu vrijednosti, od učinkovitog upravljanja resursima, dizajna proizvoda, novih poslovnih i tržišnih modela, novih načina pretvaranja otpada u resurse do novih modela ponašanja potrošača. To podrazumijeva potpunu promjenu postojećeg gospodarskog sustava i inovacije, ne samo u tehnologiji, već i u organizaciji, društvu, metodama financiranja i politikama.“

Slika 6: Ilustracija kružnog gospodarenja otpadom (NN 3/2017)

Zadnji dio dokumenta donosi ekonomske aspekte plana (procjenu potrebnih sredstava i izvore financiranja), nudi pregled postojećih odlagališta i sažeti popis mjera za ispunjenje plana.

3.2.4. Sinteza hrvatskog normativnog okvira o otpadu

Hrvatski nacionalni okvir, prikazan u ovome poglavlju deducira se iz europskog prikazanog u prethodnom, a ima presudan utjecaj na zagrebački koji se analizira u sljedećem. Iako je nacionalni okvir u dobroj mjeri usklađen s europskim, što se posebice odnosi na Zakon koji je mijenjan sukladno EU direktivama, u njemu postoje kontradikcije i nekonzistentnosti. One su prije svega plod zastarjelosti nacionalne strategije u odnosu na europsku, a reflektiraju i česte promjene smjera postupanja s otpadom koje su posljedica promjena političke vlasti. Nepostojanje koherentnog okvira dovelo je do toga da se u važećim hrvatskim normativnim aktima pojavljuju kontradiktorne odredbe; istovremeno se zastupa koncept centara za gospodarenje otpadom i koncept odvajanja sirovina na kućnom pragu. Iz prikaza je vidljivo i da se u hrvatskom normativnom okviru osjetno manje spominje participacija građana u odlučivanju i potreba za edukacijom građana. Naime, iako se ti koncepti deklarativno spominju i potiču, nema razrađenih planova aktivnosti za njihovu provedbu. Nema dvojbe da je došlo do nesklada između normativnog okvira i novih vrijednosti koje se u sferi javnosti sve više zastupaju kao principi socijalno održivog razvoja, prije svega u pogledu participativnog procesa, pa se može reći da je sazrijelo vrijeme za donošenje nove nacionalne strategije postupanja s otpadom i usklađivanja cijelog okvira.

3.3. Zagrebačka regulativa o otpadu

Na razini Grada Zagreba na sustav gospodarenja i zbrinjavanja otpada osim ključnog dokumenta Plana gospodarenja otpadom Grada Zagreba za razdoblje od 2018.-2022. i ranije navedenih europskih i nacionalnih dokumenata, utječu i dokumenti prostornog uređenja Grada Zagreba i Razvojna strategija Grada Zagreba za razdoblje do 2020. godine.

3.3.1. Plan gospodarenja otpadom Grada Zagreba za razdoblje 2018. - 2023.

Plan gospodarenja otpadom Grada Zagreba za razdoblje 2018. - 2023. donijela je Gradska skupština Grada Zagreba 24. svibnja 2018. Plan se sastoji od 12 poglavlja. Na samom početku dokumenta definiraju se Polazne osnove u kojima se kaže da je donošenje plana propisano člankom 21. Zakona o održivom gospodarenju otpadom, a usklađen je s Planom gospodarenja otpadom Republike Hrvatske 2017.-2022. Također se navodi da je sve usklađeno s propisima i smjernicama Europske unije za postupanje s otpadom. U Uvodu se navodi da je „ostvarivanje strateških ciljeva višegodišnji proces kojim se jamči jačanje sustava gospodarenja otpadom i njegovo funkcioniranje s ciljem postupnog smanjenja pritiska na okoliš i ljudsko zdravlje, racionalnog korištenja resursa i ostvarivanja održivosti, a što se ostvaruje planovima gospodarenja otpadom.“ Zatim se iznose osnovna načela pri čemu se ističe da se „gospodarenje otpadom temelji na poštivanju načela zaštite okoliša propisanih zakonom kojim se uređuje zaštita okoliša i pravna stečevina Europske unije, načelima međunarodnog prava zaštite okoliša te znanstvenih spoznaja, najbolje svjetske prakse i pravila struke, a osobito na sljedećim načelima: (1) "načelo onečišćivač plaća" (2). "načelo blizine" – (3) "načelo samodostatnosti" (4) "načelo sljedivosti". Potom se definira red prvenstva koji kaže da se „u svrhu sprječavanja nastanka otpada te primjene propisa i politike gospodarenja otpadom primjenjuje se red prvenstva gospodarenja otpadom, i to: 1. sprječavanje nastanka otpada 2. priprema za ponovnu uporabu 3. recikliranje 4. drugi postupci uporabe, npr. energetska uporaba 5. zbrinjavanje otpada. Prema redu prvenstva gospodarenja otpadom prioritet je sprječavanje nastanka otpada, potom slijedi priprema za ponovnu uporabu, zatim recikliranje pa drugi postupci uporabe, dok je postupak zbrinjavanja otpada, koji uključuje i odlaganje otpada, najmanje poželjan postupak gospodarenja otpadom.

U potpoglavlju *Način gospodarenja otpadom* stoji da se gospodarenje „provodi tako da se ne dovodi u opasnost ljudsko zdravlje i koji ne dovodi do štetnih utjecaja na okoliš, a osobito kako bi se izbjeglo sljedeće: (1) rizik od onečišćenja mora, voda, tla i zraka te ugrožavanja biološke raznolikosti, (2) pojava neugode uzorkovane bukom i/ili mirisom, (3) štetan utjecaj na područja kulturno-povijesnih, estetskih i prirodnih vrijednosti te drugih vrijednosti koje su od posebnog interesa i (4) nastajanje eksplozije ili požara. Potom se navode ciljevi utvrđeni Planom gospodarenja otpadom RH.

Posebno potpoglavlje (2.1.) posvećeno je *Ulozi edukacije i komunikacije s javnošću u gospodarenju otpadom*. Ističe se da su prioritetna područja „mjere usmjerene na recikliranje, smanjenje upotrebe plastike, pitanje bacanja otpada u okoliš i razbacivanje hrane“, a sve u skladu s naporima za ostvarenje kruznoga gospodarstva. „Vijeće Europske unije (Vijeće i Europski odbor regija u svojim najnovijim komunikacijama ističu ključnu ulogu potrošača u tranziciji prema kružnom gospodarstvu, ali bitnu ulogu u poduzimanju mjera kojima će se jačati svijest dionika o važnosti održive potrošnje, sprječavanja nastanka otpada, očuvanja resursa i zaštite okoliša, te odgovornosti imaju i državne institucije te jedinice lokalne (regionalne) samouprave. Svi ovi aspekti trebaju se uključivati u obrazovne programe i informativne kampanje.“ Prema našem *Zakonu o zaštiti okoliša* je propisano i obvezno sudjelovanje javnosti i zainteresirane javnosti u odlučivanju o određenim djelovanjima i djelatnostima vezanim za pitanja zaštite okoliša. Potom se navode rezultati istraživanja o stupnju razdvajanja otpada u Zagrebu : „Gfk - Centar za istraživanje tržišta d.o.o. proveo je istraživanje tijekom 2014. koje upućuje da građani Grada Zagreba ne odvajaju otpad zbog nedostatka vremena za razvrstavanje i iznošenje otpada, nedostatka motivacije i svijesti o potrebi odvajanja otpada ili pak smatraju da je odvajanje otpada komplicirano i zahtjevno“.

U potpoglavljima 2.2. i 2.3. govori se o svim, u ovom radu već navedenim, europskim i nacionalnim strategijama, zakonima, planovima i drugim aktima koji su uzeti u obzir prilikom donošenja gradskog plana. Posebno je zanimljivo da su u Plan u poglavlju 2.4. uvršteni isječci iz zagrebačkih prostorno-planskih dokumenata. Tako u tekstu preuzetom iz *Odluke o donošenju Prostornog plana Grada Zagreba (Službeni glasnik Grada Zagreba 8/01, 16/02, 11/03, 2/06, 1/09, 8/09, 21/14, 23/14 - pročišćeni tekst, 26/15, 3/16 - pročišćeni tekst i 22/17, 3/18 - pročišćeni tekst)* stoji da je „osnova cjelovitog sustava gospodarenja otpadom ima težište na sprječavanju nastajanja otpada i u što većoj reciklaži kako bi se smanjila količina otpada kojeg je potrebno obraditi“, a usto kaže i da se „Prostornim planom omogućava, u skladu s lokalnim uvjetima, smještaj građevina za reciklažu sirovine iz otpada, posebno reciklažnih dvorišta,

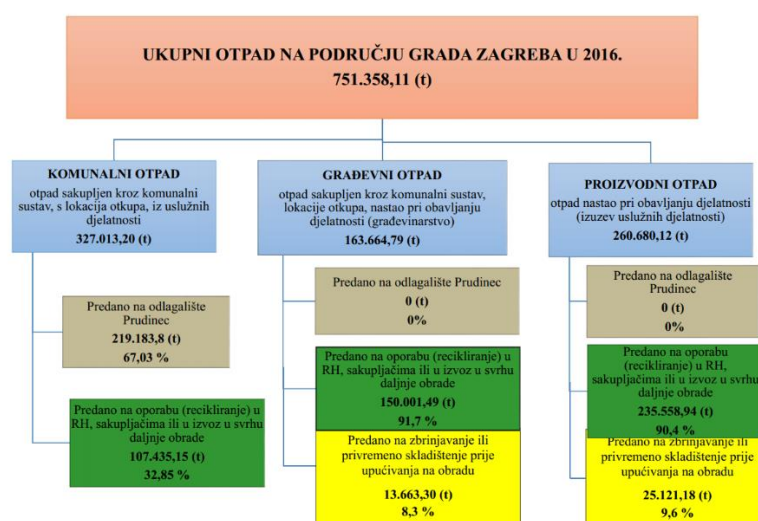
zelenih otoka i posuda što se postavljaju na javnim površinama. Ako nije moguće osigurati postavljanje spremnika unutar građevina ili na vlasničkoj parceli, spremnici se mogu postaviti na javnim površinama pod uvjetima koji će osigurati propisani način korištenja i usklađenost s lokalnim uvjetima.“ Naveden su i konkretni podaci o potencijalnim mjestima za specijalna postrojenja pri čemu se kaže da je „unutar površine infrastrukturnih sustava IS na lokaciji Resnik predviđen centar za gospodarenje otpadom i reciklažno dvorište građevinskog otpada na lokaciji Resnik-Ostrovci. Lokacija Obrešćica određuje se za potrebe smještaja kompostane.“, ali da je „cjeloviti sustav gospodarenja otpadom predviđen kao sustav podložan promjenama i unaprjeđivanjima te se prostorne mogućnosti utvrđuju sukladno posebnim zakonima i propisima. Mogućnosti Centra za gospodarenje otpadom u Resniku preispitat će se u posebnom postupku sukladno posebnim propisima te će se tehnološki procesi, lokacije građevina i opreme provjeriti i utvrditi u posebnim postupcima temeljem stručnih podloga.“ U prostornom se planu spominje i odvojeno prikupljanje otpada (npr. papir, staklo, plastika, metalni ambalažni otpad i drugo) i kaže se da je ono „predviđeno posudama odnosno spremnicima postavljenim na javnim površinama, ovisno o lokalnim uvjetima.“, a odvojeno prikupljanje otpada predviđeno je u posudama „na cijelom području grada“. Osim toga odvojeno je prikupljanje predviđeno „preko reciklažnih dvorišta i/ili mobilnih reciklažnih dvorišta“ i postavljanjem tzv. "zelenih otoka" na javnim površinama te postavljanjem podzemnih spremnika za odvojeno prikupljanje otpada u središnjem gradskom prostoru. Prostorni plan kaže i da se „GUP-om grada Zagreba, GUP-om Sesveta i prostornim planovima užih područja u najgušće naseljenim prostorima moraju se osigurati lokacije za daljnji razvoj i unaprjeđenje sustava razdvajanja otpada.“

Posebna sekvenca u Prostornom je planu posvećena lokaciji neopasnoga otpada Jakuševac-Prudinec. U njoj, između ostaloga, stoji da je „odlaganje neopasnog otpada na sanacijom pripremljenu površinu odlagališta Prudinec predviđeno do završetka gradnje sukladno građevnoj dozvoli. Neopasni otpad će se odlagati na uređenom dijelu odlagališta Prudinec, na način koji će omogućiti uređivanje ove površine u skladu s namjenom određenom GUP-om grada Zagreba, odnosno drugim prostornim planom niže razine. Na ovoj lokaciji je moguće i provoditi sortiranje i predobradu komunalnog otpada, glomaznog otpada, građevnog otpada, sortiranje odvojeno prikupljenih komponenti otpada te biološku obradu otpada u postojećoj kompostani.“ U dokumentu se spominje i dugoročni plan zatvaranja odlagališta Prudinec, ali se ističe da „radi dužine vremenskog trajanja procesa slijeganja i otplinjavanja površine tijela

odlagališta (najmanje 30-ak godina poslije konačnog zatvaranja odlagališta)“ to biti uređeno posebnom studijom.

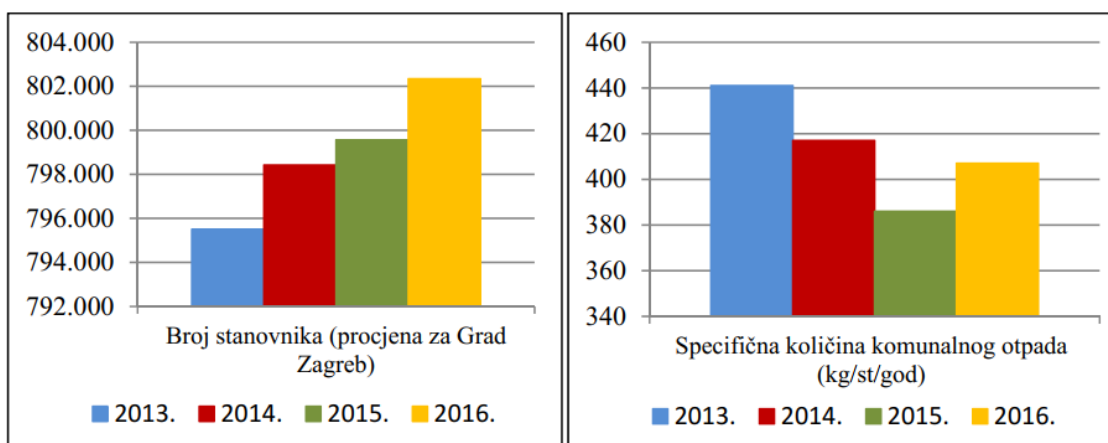
Za potrebe uspostave cjelovitog sustava za gospodarenje otpadom Grada Zagreba u Prostornom se planu određuju sljedeće lokacije: (1) Kao lokacija za reciklažu i odlaganje neopasnog građevnog otpada i zemljanog iskopa u funkciji sanacije klizišta Kostanjek određuje se lokacija unutar šireg područja nekadašnje tvornice cementa u Podsusedu, sukladno posebnom projektu. (2) Lokacija Resnik - Ostrovci, sjeverno od Centralnog uređaja za pročišćavanje otpadnih voda Grada Zagreba, određuje se za potrebe reciklaže i odlaganja zemljanog iskopa i neopasnog građevnog otpada. (3) Određuje se nastavak biološke obrade biorazgradivog otpada u kompostani na lokaciji u Markuševcu. (4) Određuje se lokacija Obreščica za potrebe smještaja kompostane. (5.) Istražuje se lokacija Savica - Šanci uz postojeću TE-TO - kao rezervna lokacija u istraživanju za postrojenje za termičku obradu otpada.

U trećem se poglavlju donosi analiza i ocjena postojećeg stanja sustava gospodarenja otpadom u Zagrebu, a u prvoj se rečenici ističe da je „postojeće stanje sustava gospodarenja otpadom u Gradu Zagrebu rezultat njegova višegodišnjeg i postupnog razvoja od kraja 70-ih godina.“ Za utvrđivanje postojećeg stanja u Planu se prikazuju podaci Hrvatske agencije za okoliš i prirodu (HAOP) te na temelju dokumenata kao što su Izvješće o provedbi Plana gospodarenja otpadom u Gradu Zagrebu do 2015. godine za razdoblje od 1.1.2016. do 31.12.2016. i Izvješća o radu davatelja javne usluge prikupljanja miješanog i biorazgradivog komunalnog otpada za 2014., 2015. i 2016. godinu. Količine otpada u 2016. godini prikazane su na slici:

Slika 7: Količine različitih vrsta otpada u Zagrebu u 2016. godini. ((Službeni glasnik Grada Zagreba 13/2018)

Posebno je potpoglavlje rada posvećeno komunalnome otpadu, a u prvoj se rečenici ponavlja zakonska definicija prema kojoj je to „otpad nastao u kućanstvu i otpad koji je po prirodi i sastavu sličan otpadu iz kućanstava, osim proizvodnog otpada i otpada iz poljoprivrede i šumarstva.“ Nakon objašnjenja metodologije praćenja količine otpada navodi se važan podatak da u 2016. „udio miješanog komunalnog otpada u ukupnoj količini komunalnog otpada iznosi 67,03 % dok udio odvojeno sakupljenog komunalnog otpada iznosi 32,97 %.“ Navodi se da je za prikupljanje otpada zadužena Zagrebački Holding – podružnica Čistoća, a Komunalni otpad u Gradu Zagrebu organizirano se sakuplja u 17 gradskih četvrti i u Gornjem Stupniku, Donjem Stupniku, Stupničkom Obrežu, Mičevcu i Markuševcu Turopoljskom. Za izračun specifične količine komunalnog otpada u Gradu Zagrebu korišteni su podaci iz priopćenja Državnog zavoda za statistiku Procjene stanovništva Republike Hrvatske u 2013., 2014., 2015. i 2016, a prikazane su na slici:

Slika 8: Procjene ukupne količine otpada po glavi stanovnika u RH (2013-2016) (Službeni glasnik Grada Zagreba 13/2018)

Iz podataka na slici razvidno je kako je u razdoblju od 2013. do 2015. specifična količina komunalnog otpada u opadanju, dok je u 2016. uočeno ponovno povećanje količine komunalnog otpada po stanovniku u godini.

Nadalje se navodi da se u Gradu Zagrebu „miješani komunalni otpad iz kućanstava prikuplja se u vrećicama i plastičnim spremnicima volumena 80, 120, 240 i 1.100 litara te metalnim spremnicima volumena 1.100 litara.“ Smanjeni broj odvoza otpada tumači se kao poticaj građanima da više odvojeno prikupljaju otpad „U najužem centru grada otpad se odvozi tri puta tjedno, a u pojedinim rubnim dijelovima grada jednom tjedno.“ Sakupljeni miješani komunalni otpad odvozi se na odlagalište otpada Prudinec.

U sljedećim potpoglavljima govori o sastavu miješanog komunalnog otpada i iznose se podaci o količini određenih vrsta odvojeno prikupljenog otpada u razdoblju od 2013. - 2016. Podaci se iznose za sljedeće kategorije otpada: biootpad, odloženi komunalni otpad, odvojeno sakupljeni komunalni otpad, krupni (glomazni) otpad, ostaci od čišćenja ulica, građevni otpad, a zatim i za posebne kategorije otpada (otpadnu ambalažu, otpadne električne i elektroničke uređaje, otpadna vozila, otpadne baterije i akumulatore, otpadne gume, otpadna ulju, otpadni tekstil i obuću, građevni otpad koji sadrži azbest, otpadni mulj, medicinski otpad i ostale vrste posebnog otpada). Posebni odjeljci posvećeni su proizvodnom i opasnom otpadu.

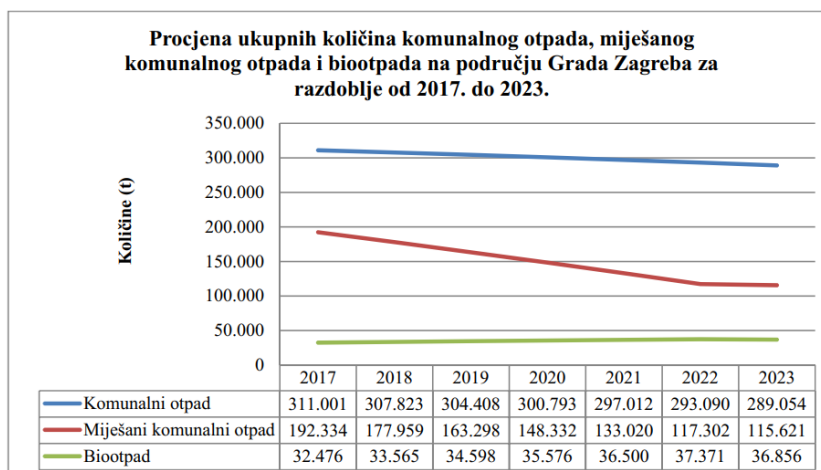
Potpoglavlje 3.1.5. tematizira divlja odlagališta pri čemu se kaže da „postojanje "divljih odlagališta", osim što pokazuje još nedovoljno razvijenu ekološku svijest ljudi, educiranost i informiranost, opasnost je za okoliš, i to ponajprije zbog potencijalnog izvora onečišćenja tla, površinskih i osobito podzemnih voda te zraka u neposrednom okruženju "divljeg odlagališta". Navode se i mjere za njihovo suzbijanje koje su preuzete iz Zakon o gospodarenju otpadom, a spominje se i broj divljih odlagališta na području grada koji kontinuirano raste i u 2016. je zabilježeno da su očišćene čak 3.082 lokacije.

Potpoglavlje 3.2. posvećeno je izobrazno-informativnim aktivnostima. U njemu stoji da Grad Zagreb godinama, sukladno zakonskim propisima, provodi takve aktivnosti „Informacije o održivom gospodarenju otpadom ažurno se objavljuju na službenim stranicama Grada Zagreba te o informativno-edukacijskim kampanjama, radionicama i manifestacijama, a dostupne su i preko infogalerija na različitim lokacijama gradske uprave, preko priopćenja za medije te odgovorima na pojedinačne upite javnosti.“ Osim toga, Grad „sudjeluje ili podupire održavanje manifestacija kojima se obilježavanju važni datumi zaštite okoliša, a zajedno s drugim akademskim i stručnim institucijama svake druge godine organizira Međunarodni simpozij gospodarenja otpadom“. Navodi se i niz drugih aktivnosti poput višegodišnje akcije „Moj zeleni Zagreb“ kojom se podiže svijest javnosti o pravilnom postupanju s otpadom: „Ciljana skupina ove kampanje prije svega su djeca predškolske i školske dobi jer se njihovo znanje multiplicira. Cilj kampanje je poticanje izgradnje vrijednosnog sustava informiranjem i edukacijom, čime se želi utjecati na oblikovanje pozitivnih stavova građana o važnosti zaštite okoliša za postizanje održivog razvoja.“ Spominje se još nekoliko projekata i činjenica da grad sudjeluje u brojnim edukativnim akcijama i potiče akcije čišćenja okoliša, a ističe se da je potrebno napraviti i sveobuhvatni dokument koji bi se pozabavio ovom tematikom. U potpoglavlju 3.3. spominju se postojeći pilot-projekti poput projekta MOBA (uvođenje sustava praćenja pražnjenja posuda pomoću informacijskih sustava.) i projekta kućnog kompostiranja otpada.

Potpoglavlje 3.4. opisuje postojeće građevine, uređaje i sustave za gospodarenje otpadom. Prvo se opisuju i popisuju reciklažna dvorišta. „Reciklažno dvorište (RD) je nadzirani ograđeni prostor namijenjen odvojenom prikupljanju i privremenom skladištenju manjih količina posebnih vrsta otpada, s tim da se RD-ovima ne smatraju spremnici za odvojeno prikupljanje papira, stakla, plastike, metala i tekstila koje jedinica lokalne samouprave postavlja na javnoj površini, odnosno ZO te mobilna jedinica. Mobilno reciklažno dvorište (MRD) je pokretna tehnička jedinica koja nije građevina ili dio građevine, a služi odvojenom prikupljanju i skladištenju manjih količina posebnih vrsta otpada.“ Trenutno Grad Zagreb raspolaže s deset RD-ova i pet MRD-ova. Zatim se opisuje stanje i situacija na odlagalištu Prudinec pri čemu se kaže da je završen postupak sanacije i da se „građenje odlagališta otpada Prudinec, obavlja prema građevinskoj dozvoli iz 2000. Prema toj dozvoli građenje će se obavljati sve dok se ne popune sve plohe, izvede završni prekrivni sloj i izvedu svi zdenci za otplinjavanje.“ Postrojenja i sustavi na odlagalištu otpada Prudinec su: tijelo odlagališta (i pripadajući podsustavi), mali termoenergetski objekt (mTEO - plinsko postrojenje), interventni crpni sustav, postrojenje za pročišćavanje procjednih voda, ulaz s vagama i plato za skladištenje iskoristivih komponenti otpada. U ostatku teksta navodi se niz tehničkih podataka o odlagalištu, a između ostalog, navodi se da je „preostali kapacitet odlagališta Prudinec prema stanju iz listopada 2017. iznosi oko 2,12 mil. m³, a ovom dinamikom bi se do kraja 2029. godine popunilo 2,06 mil. m³ odnosno 97 % trenutno slobodnog kapaciteta. Može se zaključiti kako, uz smanjenje trenutne količine odloženog otpada po godišnjoj stopi od 10% odlagalište Prudinec ima kapacitet za ugradnju otpada do kraja 2029.“ Sljedeći odjeljak spominje Postrojenje za obradu građevnog otpada smješteno je na lokaciji odlagališta Prudinec kojim upravlja Zagrebački holding d.o.o. - Podružnica Zagrebačke ceste. Nakon toga slijedi odjeljak o kompostanama za „iskorištavanje odvojeno sakupljenoga zelenog otpada i biootpada na području Grada Zagreba obavlja se na dvjema lokacijama, u kompostanama Markuševac i Prudinec. U kompostani Jankomir, koja ima važeću dozvolu za gospodarenje otpadom, od 2007. obavlja se samo priprema i pakiranje komposta i supstrata od zrelog komposta dovezenog s kompostana Markuševac i Prudinec.“ U sljedećim odjeljcima govori se o stanju brojnosti spremnika za prikupljanje otpada, broju i vrsti vozila te ostalim poslovnim subjektima koji sudjeluju u sustavu.

Četvrto poglavlje Plana govori o procjeni količina otpada koje će nastajati u Zagrebu do 2022. godine, a temelji se na metodologiji definiranoj u dokumentu Izrada jedinstvene metodologije za analize sastava komunalnog otpada, određivanje prosječnog sastava komunalnog otpada u

RH i projekcija količina komunalnog otpada, HAOP 2015. Navodi se niz podataka kao što su dosadašnje količine otpada, procjena broja stanovnika i prirodnog prirasta, procjena rasta standarda, procjena strukture i razvoja gospodarstva i procjena ispunjenja različitih ciljeva zadanih Zakonom i nacionalnim Planom. Na temelju tih podataka i niza pretpostavki napravljene su procjene vidljive na slici:

Slika 9: Procjena ukupnih količina otpada u Zagrebu (2017-2023) (Službeni glasnik Grada Zagreba 13/2018)

Peto je poglavlje posvećeno uspostavljanju cjelovitog i održivog sustava gospodarenja otpadom u Gradu Zagrebu (CSGO), a ističe se da je to „prvorazredno gospodarsko i okolišno pitanje i pitanje kvalitete života te je mnogo više od same komunalne usluge.“ Konceptijski CSGO je kružni, što znači da osigurava održivo gospodarenje resursima i produžavanje životnog vijeka materijala i proizvoda. CSGO mora biti u skladu s europskim i nacionalnim strateški, zakonskim i planskim dokumentima, a sagledava se kroz dva kriterija: „(1) zadovoljavanje najviših standarda zaštite okoliša prema zakonodavstvu RH i EU –a i (2) tehničko-financijsko-ekološko opravdanost investicija, imajući na umu sadašnju cijenu zbrinjavanja otpada, buduću cijenu usluga te količinu i strukturu otpada.“ Nakon toga navode se gradski dionici koji trebaju sudjelovati u uspostavi cjelovitoga sustava.

Slika 10: Dionici gospodarenja otpadom u Zagrebu (Službeni glasnik Grada Zagreba 13/2018)

Navodi se da „danas CSGO u Gradu Zagrebu nije u potpunoj funkciji te ga je ovim planom u idućem razdoblju potrebno unaprijediti sukladno PGO RH i navedenoj Implementaciji PGO RH te po uzoru na druge napredne zemlje EU-a i najbolju svjetsku praksu.“, a za to će biti potrebna koordinacija napore svih struktura. Potpoglavlje 5.1. navodi da se unaprjeđenje sustava gospodarenja otpadom u svrhu ostvarenja ciljeva namjerava postići kroz sprječavanje nastanka otpada u sklopu čega će se razviti centar i mreža za ponovnu uporabu (mjere su detaljno navedene). Osim toga, unaprjeđenja se mogu postići u kućnom kompostiranju biootpada, odvojenim prikupljanjem različitih vrsta otpada, planiranom gradnjom dva nova reciklažna dvorišta, izgradnjom postrojenja za obradu biootpada, izgradnjom novog reciklažnog dvorišta za građevni otpad i izgradnju Centra za gospodarenje otpadom Zagreb. „Uspostavom Centra za gospodarenje otpadom Zagreb (CGOZ) kao sastavnice cjelovitog sustava gospodarenja otpadom (CSGO), gospodarenje otpadom podiže se na novu i višu razinu. Ta razina uključuje maksimalno moguću materijalnu uporabu svih iskoristivih sastojaka iz otpada, a s ciljem minimiziranja količine otpada koji se trajno zbrinjava odlaganjem. Trajno se zbrinjava odlaganjem samo obrađeni otpad koji nije moguće iskoristiti“ stoji u dokumentu, a podastiru se i podaci o planu gradnje i trenutnom statusu i rokovima izgradnje centra. Na lokaciji Resnik planira se izgradnja CGO-a u kojem će se obraditi miješani komunalni otpad s područja Grada Zagreba i Zagrebačke županije, a sukladno Sporazumu o suradnji u pripremi projekta "Centar za gospodarenje otpadom Zagreb" između Grada Zagreba, Zagrebačke županije i Zagrebačkog centra za gospodarenje otpadom d.o.o. potpisanom 10. siječnja 2018. te u nastavku navedene vrste otpada s područja Grada Zagreba. Izgradnja ZCGO-a provest će se u skladu s relevantnom zakonskom regulativom RH, te najnovijim svjetskim spoznajama o unaprjeđenju okoliša i preporukama EU-a.“

U 6. su poglavlju tablično prikazani ciljevi gospodarenja otpadom u Zagrebu u koji proizlaze iz strateških i planskih dokumenata i načela i podataka prikazanih u ovom prikazu, a u 7. su poglavlju tablično prikazuju mjere za postizanje tih ciljeva. Tablice sadrže opis mjere, mehanizme provedbe, nositelja i sudionike, a radi se o vrlo ekstenzivnim tablicama koje nije potrebno prenositi.

Osmo poglavlje donosi sažet popis od 16 mjera važnih za provedbu Plana, a to su: (1) Provedba izobrazno-informativnih aktivnosti, (2) Uspostava ili implementiranje novog sustava naplate usluga gospodarenja otpadom i sustava evidencije nastanka i tijeka otpada, (3) Nadzor nad odgovornim i propisanim odlaganjem otpada, (4) Nabava i distribucija kućnih kompostera, (5) Izgradnja centra za ponovnu uporabu za Grad Zagreb, (6) Nabava spremnika i vozila za odvojeno sakupljanje suhih reciklata u sustavu "od vrata do vrata", (7) Nabava dodatnih spremnika za odvojeno sakupljanje otpadnog tekstila smještenih na javnim površinama i u sklopu zelenih otoka, (8) Izgradnja reciklažnih dvorišta i nabava mobilnih reciklažnih dvorišta, (9) Nabava spremnika i vozila za odvojeno sakupljanje biootpada, (10) Izgradnja postrojenja za obradu biootpada. (11) Izgradnja i sudjelovanje u financiranju izgradnje postrojenja za sortiranje odvojeno sakupljenog papira/kartona, metala, stakla, plastike i drva (sortirnica), (12) Izgradnja i sudjelovanje u financiranju izgradnje postrojenja za obradu miješanoga komunalnog otpada, uz financiranje iz EU fondova, (13) Izgradnja Centra za gospodarenje otpadom Zagreb, (14) Izgradnja reciklažnog dvorišta za prihvrat građevnog otpada i plohe za zbrinjavanje građevnog otpada koji sadrži azbest, (15) Plan aktivnosti rada odlagališta otpada Prudinec do konačnog zatvaranja sukladno građevinskoj dozvoli i početku rada CGOZ-a i (16) Uspostava ili unaprjeđenje informacijskog sustava održivoga gospodarenja otpadom Grada Zagreba u okviru cjelovitog informacijskog sustava zaštite okoliša Grada Zagreba. U 9. se poglavlju tablično navode iznosi i mogući izvori financiranja za implementaciju mjera, a u 10., također tablično, rokovi i nositelji izvršenja aktivnosti.

Jedanaesto, zaključno poglavlje, nakon ponovnog isticanja važnosti sustava i pozivanja na europsku i nacionalnu regulativu, donosi popis najvažnijih ciljeva, a to su: (1) smanjiti ukupnu količinu proizvedenog komunalnog otpada za 5 % do 2022., u odnosu na 2015., što kvantificirano za Grad Zagreb znači smanjenje za oko 15.500 t., (2) odvojeno sakupiti 40 % mase proizvedenog biootpada koji je sastavni dio komunalnog otpada do 2022. u odnosu na 2015., što kvantificirano za Grad Zagreb iznosi oko 37.000 t., (3) postići izdvajanje iz komunalnog otpada 60 % korisnih sastojaka i biootpada do kraja 2022. Ovo postignuće nastavlja se na preuzetu obvezu prema Europskoj uniji o izdvajanju iz komunalnog otpada 50

% korisnih sastojaka i biootpada do 31. prosinca 2020., (4) odvojeno prikupiti 75 % nastaloga građevnog otpada. Zaključno se još jednom navodi važnost napretka sustava koji će pozitivno utjecati na okoliš, a još se jednom obvezuje Grad na komunikaciju i edukaciju građana o ovoj problematici.

3.3.2. Sinteza zagrebačkog normativnog okvira o otpadu

Zagrebački se normativni okvir deducira iz europskog i nacionalnog i u njegovu stvaranju zapravo nije bilo osobite slobode. Odredbe nacionalnog plana su u velikoj mjeri doslovno prepisane u gradski plan. Zanimljivija od sadržaja gradskoga plana bila je procedura njegova donošenja u Gradskoj skupštini. Naime, u planu su bile predviđene lokacije dvaju dijelova sustava gospodarenja otpadom; kompostane u naselju Brezovica i odlagališta za građevinski otpad u Podsusedu. Međutim, pod pritiskom lokalnih zajednica (nakon njihovih NIMBY reakcija čija su obilježja opisana u poglavlju o rizicima) te su lokacije iz plana naprosto izostavljene. Važeći zagrebački plan gospodarenja otpadom stoga zadovoljava formu, ali je sadržajno lišen dvaju važnih dijelova sustava koji nisu nadomješteni novim solucijama. Ne treba stoga očekivati da će njegova realizacija biti uspješnija od prethodnih sličnih planova koji u stvarnosti nikada nisu realizirani.

3.4. Glavne značajke normativnog okvira o otpadu

Za potrebe analize sadržaja dokumenata napravljena je matrica za analizu sadržaja u kojoj su postavljena ključna pitanja na koja se u dokumentima pokušalo pronaći odgovore. Tablični prikaz (v. prilog 3) sažeto analizira predstavljene dokumente, a ovdje se iznose ključni nalazi kvalitativne analize.

Iz ekstenzivnog prikaza i analize sadržaja dokumenata razvidno je da je tematika gospodarenja otpadom izrazito normirano područje na različitim normativnim razinama; postoje europski, nacionalni i lokalni okvir, svaki od njih s različitim tipovima dokumenata - strateškim, planskim i zakonskim. Visoka normiranost područja znači, s jedne strane vrijednosnu usmjerenost na suočavanje s problemima povezanim s gospodarenjem otpadom, ali s druge strane nam govori i da na terenu, u svijetu života, ima puno problema koje treba riješiti.

Na europskoj razini nalaze se vrlo široko postavljeni strateški dokumenti iz kojih proizlaze direktive sa zakonskom snagom koje države članice trebaju uključiti u nacionalna zakonodavstva. Najjači naglasak na europskoj razini stavljen je na kružno gospodarstvo i poštivanje hijerarhije otpada kojom se utvrđuje redosljed prioriteta od sprječavanja nastanka otpada, njegove pripreme za ponovnu uporabu, recikliranja i oporabe energije do odlaganja, npr. na odlagališta otpada. Europska strategija i akcijski plan ekstenzivno tematiziraju i važnost sustavne i javno financirane edukacije građana i njihovo uključivanje u procese donošenja odluka. Direktive, s druge strane, vrlo precizno i ciljano govore samo o onim aspektima sustava zbog kojeg su donesene.

Konceptualno najširi dokument analiziran u ovome radu je, donekle očekivano, europska strategija odnosno *7. europski plan djelovanja za okoliš*. Budući da se radi o dokumentu koji tematizira okoliš u širem smislu, otpad je samo jedan od segmenata njegova interesa. Širina obuhvata iščitava se i iz podnaslova dokumenta „Živjeti dobro unutar granica našeg planeta“. Ideje očuvanja okoliša se u dokumentu navode vrlo načelno. Kad je otpad u pitanju, on se izrijetkom rijetko spominje, ali se suočavanje s njegovim posljedicama podrazumijeva kada se govori o „resursno učinkovitom gospodarstvu“ i „očuvanju zdravlja“. Za ovaj rad, najzanimljiviji su segmenti dokumenta koji posebno ističu problematiku urbanih područja u smislu zaštite okoliša te promovirano načelo „zagađivač plaća“. To pokazuje da EU gradove u smislu zaštite okoliša, a onda i sustava za gospodarenje otpadom, smatra posebno osjetljivima, a pokazuje i da oni koji otpad proizvode trebaju snositi velik dio odgovornosti za kasnije

postupanje s njime. Isticanje važnosti informiranja i podizanja svijesti građana o ekološkim problemima također je interesantno u kontekstu disertacije.

Akcijски plan Europske unije za kružno gospodarstvo znatno je fokusiraniji na sustav gospodarenja otpadom od strategije, štoviše, ističe da je gospodarenje otpadom centralna točka kružnoga gospodarstva kojem treba težiti u praksi. U njemu se posebno potencira i promovira Hijerarhija otpada koja utvrđuje redoslijed prioriteta od sprječavanja nastanka otpada, njegove pripreme za ponovnu uporabu, recikliranja i oporabe energije do odlaganja, npr. na odlagališta otpada. Dokument je kritičan prema postojećem stanju i zaziva sustavno praćenje izvršenja akcijskog plana i drugih strateških dokumenata. U smislu potrebe za edukacijom, dokument je nedvosmislen kada kaže da za stjecanje odgovarajućih vještina na svim razinama, nužna zastupljenost u odgojno-obrazovnom sustavu.

Direktive predstavljene u dokumentu uglavnom se deduciraju iz ranije spomenutih dokumenata i s njima su usklađene, ali je njihov fokus uži. Najznačajnija od predstavljenih direktiva je ona o otpadu u širem smislu iz 2008. godine koja je izmjenama i dopunama usklađena s Akcijskim planom za kružno gospodarstvo. Ostale su direktive usmjerene na vrlo specifične segmente sustava gospodarenja otpadom – na odlagališta otpada ili neke specifične vrste otpada. Njihova je vrijednost u tomu što presudno utječu na nacionalne normativne okvire o otpadu jer imaju zakonsku snagu. Drugim riječima, da predstavljene direktive ne postoje, zagrebački i hrvatski normativni okvir o otpadu najvjerojatnije bi izgledao daleko drugačije.

Nacionalna razina normirana s tri ključna dokumenta oslikava određenu nekonzistentnost i neusklađenost. Najširi, strateški akt, iz 2005. godine pregazilo je vrijeme i sadržajno i vrijednosno je donekle neusklađen s europskim strateškim dokumentima. Tijekom 2020. u medijima se više puta pojavila vijest da je novi strateški dokument u visokoj fazi izrade, ali do dana zaključenja ove disertacije on još nije donesen niti je javnosti predstavljen njegov nacrt. Ipak, imajući navedeno u vidu, strategija je zanimljiv i bogat dokument. Iako star 15 godina, kvalitetno anticipira smjer razvoja europskih politika gospodarenja otpadom koji se obistinilo u stvarnosti. Osim toga, jako je kritična prema stanju sustava u vrijeme donošenja i već tada prepoznaje da je nužno brzo i obuhvatno djelovanje. Da se proklamirano u strategiji obistinilo u stvarnosti, okoliš bi danas u Hrvatskoj bio puno manje opterećen otpadom i segmentima njegova sustava. Ali to upozorava na drugi hrvatski problem – neprovođenje ili nedovoljno provođenje vlastitoga normativnoga okvira. Bilo kako bilo, izrada novog strateškog dokumenta u ovom području trebala bi biti među prioritetima nove hrvatske vlasti.

Zakon iz 2013. u više je navrata mijenjan i dopunjavan i u njega su, u osnovi, prenijete sve nužne Direktive EU. Zakon je od predstavljenih dokumenata najprecizniji, ima jasno definirane ciljeve i odgovornosti što je i logično očekivati od zakonskoga teksta koji ne smije ništa prepuštati slobodnoj interpretaciji. Ipak, nakon donošenja nove strategije i zakon će opet morati doživjeti određene izmjene i dopune.

Planski dokumenti su najnoviji pa je u njima prisutno najviše onoga što se pojavljuje i u novijem europskom okviru. Štoviše, značajan je dio europskih dokumenata doslovno preveden i prepisan u naše planove. Ipak, dojam je da su u dokumentima prisutne određene kontradikcije i da nisu dovoljno ambiciozni. Kontradikcije se očituju u paralelnom zalaganju za centre za gospodarenje otpadom i planiranim rastućim odvajanjem otpada na mjestu nastanka. Ako se većina otpada u doglednom razdoblju odvojeno prikupi na mjestu nastanka i zbrine u skladu s principima kružne ekonomije i hijerarhije otpada koje proklamira Europska unija, planirani centri za gospodarenje (s trenutno predviđenim kapacitetima i tehnologijom) neće imati svrhu.

S druge pak strane, odvoženje odvojeno prikupljenog otpada u takve centre poništiti će trud uloženi u njihovo odvojeno prikupljanje. Također, dokumenti nisu dovoljno jasno formulirani u smislu provedbene odgovornosti. Budući da smo i ranije imali planove za postupanje s otpadom i da velik dio zapisanoga u njima nije proveden u propisano vrijeme, izvjesno je očekivati da ista sudbina očekuje i aktualno važeće planske dokumente na nacionalnoj i lokalnim razinama. Zanimljivo je pritom napomenuti da u Hrvatskoj postoje lokalne zajednice koje su i u prošlom razdoblju s otpadom postupale puno sustavnije i ozbiljnije od drugih. Neke lokalne zajednice nisu, kao većina, dopustile da planovi ostanu „mrtvo slovo na papiru“.

Jedan od gradova koji ni jedan od svojih dosadašnjih planova postupanja s otpadom nije ispunio je Zagreb. Najveća mana gradskoga plana gospodarenja otpadom je izostanak konkretnih lokacija za neke od segmenata sustava što zapravo dovodi u pitanje cijeli proklamirani koncept. Teško je, naime, zadovoljiti ideju kružnog gospodarstva i poštivati hijerarhiju otpada ako lancu sustava nedostaju određene karike. Zagrebačkom sustavu trenutno nedostaju kompostane, sortirnice, lokacije za zbrinjavanje nekih specifičnih vrsta otpada poput građevinskog. Drugi najveći uočeni nedostatak zagrebačkog, ali i općenito hrvatskog normativnog okvira manjak je inzistiranja na edukaciji i uključenju građana u procese povezane sa sustavom gospodarenja otpadom.

Prikazane tablice analize sadržaja otkrivaju brojne relevantne podatke. Europski je okvir o otpadu obuhvaćen i izrazito zahtjevan za države članice EU, a hrvatski okvir kaska u pogledu

osviještenosti o suvremenoj problematici gospodarenja otpadom. Zaostajanje se najslikovitije očituje u činjenici da je postojeća strategija postupanja s otpadom stara 17 godina i da nema garancija da će uskoro biti donesena nova. Nacionalni i gradski plan postupanja s otpadom i zakon koji regulira to postupanje novijeg su datuma i u velikoj su mjeri usuglašeni s europskim dokumentima, između ostaloga i zato što moraju biti.

U promatranom europskom strateškom dokumentu otpad je izrijeком relativno rijetko zastupljen, ali se u tematiziranju okolišnih problema ta tematika podrazumijeva. Europski plan za kružno gospodarstvo fokusiran je uglavnom na otpad i nudi širok prikaz europskog viđenja problematike. Nacionalna se strategija stoga puno više može povezati s europskim planom nego s okvirnom europskom strategijom. Europske direktive su pak direktno uključene i u hrvatske planove postupanja s otpadom i u sektorski zakon.

Europski plan za kružno gospodarstvo, hrvatska strategija te nacionalni i gradski plan donose pregled postojećeg stanja, a direktive i zakoni, zbog svoje prirode, taj segment izostavljaju. S druge strane, europske direktive i nacionalni zakon imaju jasne instrumente provjere provedbe. Strateški dokumenti tu dimenziju nemaju, a u planskima je uglavnom načelno iskazana.

U strateškim se dokumentima raspravlja o rizicima povezanim s otpadom, a zakoni i direktive zanemaruju tu komponentu. Najočitija razlika između europskog i hrvatskog nacionalnog okvira jest u poimanju važnosti edukacije građana i uloge civilnoga sektora. U europskom je normativnom okviru snažno izražena opredijeljenost za što većim uključenjem javnosti u procese donošenja odluka i inzistira se na edukaciji građanstva o pitanjima zbrinjavanja otpada. U hrvatskom i zagrebačkom normativnom okviru te se težnje spominju u manjem intenzitetu i s manjim očekivanjima.

4. Rezultati istraživanja o društvenim aspektima sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu

Ovaj je prikaz najvažnijih nalaza istraživanja tematski, što znači da su odabrane tematske cjeline interesantne za analizu. U svakoj tematskoj cjelini prvo se predstavljaju najzanimljiviji i najindikativniji dijelovi odgovora sudionika raspoređeni po grupama, a onda se daje sinteza i kritički osvrt autora na tematski blok. Citati sudionika istraživanja daju se u originalnom obliku, u slobodnoj, razgovornoj formi koja sa sobom ponekad nosi dramaturgiju odnosa među različitim akterima. Radi zaštite identiteta sudionika, njihovi citati označeni su simbolima ovisno o grupama kojima pripadaju. Tako stručni akteri imaju oznake S1 - S7, politički akteri P1 - P5, upravljački akteri U1-U6, civilni akteri označeni su simbolima C1 - C6, a medijski oznakama M1 – M6. Jedna oznaka, primjerice S3 ili P5 kroz cijeli se prikaz odnosi na istu osobu čime se postiže konzistentnost prikaza i mogućnost povezivanja stavova i mišljenja pojedinog aktera o svim temama. Da bi se ukazalo na što veći broj dobivenih uvida i da se ne bi izostavile neke poante iz izlaganja sudionika, u svakoj se temi daju sažeti, ali sadržajni citati svakoga od intervjuiranih.

4.1.1. Opće društvene prilike u Zagrebu i Hrvatskoj

Uvodno pitanje imalo je za cilj svojevrsnu relaksaciju sudionika istraživanja, postavljeno vrlo široko i u ležernoj formi. Dobiveni odgovori o procjeni općeg društvenoga stanja u Hrvatskoj i procesima koji su ključno obilježili razvoj Hrvatske od osamostaljenja nude dobar kontekstualni okvir za stavove sudionika o daljnjim, više fokusiranim temama.

Stručni akteri

- S1 *„Društvene procese u Hrvatskoj obilježava ignoriranje struke u korist politike. Tako je kod nas uvijek bilo, a tako će i ostati. To vam je to.“*
- S2 *„Dakle, Zagreb je grad u kojem su mnogi sektori a posebno ovaj komunalni zakočen snažnim klijentelističkim odnosima koji su kad se stvari analiziraju u stvari izgrađeni sa velikom štetom za građane“*
- S3 *„Pretežno loše stanje u svim segmentima. Zato što se ne sluša starije i pametnije a ne gleda se ni prema vani, da se vidi kako ozbiljne zemlje rade. A političari koji su glavni, oni vam ne slušaju nikoga.“*

- S4 *„Nekako mi se čini da Zagreb prerasta svoje nekakve kapacitete koje ima. Urbanizam kao da više ne postoji. Arhitektura je tu negdje ali mislim da se struka ne sluša. Hrpa tih nekakvih investitora.“*
- S5 *„Negativna selekcija u politici koja rezultira lošom javnom upravom, koja nije u stanju ni razumjeti a kamoli provesti osnovne ciljeve razvoja, a kamoli održivog razvoja“*
- S6 *„Definitivno je došlo do napretka u ekonomskom i civilnom segmentu općenito, političkom baš i ne.“*
- S7 *„Društvo i pojedinac gube kada istini ne gledaju u oči. Zavaravanje je lijek kratkoročnog djelovanja“*

Stručni su se akteri, kako se iz priloženih izdvojenih citata može vidjeti, prilično negativno izrazili o općim društvenim prilikama i razdoblju koje je minulo. Vidi se snažna kritika politici koju se smatra odgovornom za nezadovoljavajuće stanje u društvu. Budući da je pitanje postavljeno široko, vidimo različite pristupe u odgovaranju, svaki akter ističe ono što osobno smatra najvažnijim, ne pokušavajući dati društveno poželjne odgovore.

Politički akteri

- P1 *„Pa mislim da u svakom slučaju demokratski procesi su ona vrijednost koju smo dobili od osamostaljenja Hrvatske, dakle da na demokratskim višestranačkim izborima možemo izabirati svoje predstavnike kako na lokalnoj razini tako i na nacionalnoj“*
- P2 *„Pa dobro, na žalost rat, nakon toga ulazak u Europsku uniju. To su dvije najvažnije, sve ostalo je naše, privatizacija, i možda recimo sad u novije vrijeme veliki odlazak mladih ljudi iz Hrvatske, odnosno, znači migracije stanovništva gdje u biti iz Hrvatske ljudi izlaze a manje ulaze“*
- P3 *„Pa gledajte, ono što je od 90-ih godina, zapravo od same samostalnosti do danas jedan ključni problem koji utječe na razvoj Hrvatske je pitanje od kojeg se vjerojatno svima figurativno rečeno diže kosa na glavi, a to je pitanje korupcije, koja je jedna društvena pojava koja je najraširenija u hrvatskom društvu. Nažalost proces pretvorbe i privatizacije koji je jako negativno utjecao i na svaku vrstu razvoja, i Hrvatske i Zagreba, što je nažalost, svjedoci smo da se nastavilo kontinuirano do današnjih dana. Mislim zbog toga je i činjenica da je gradonačelnik čovjek kojem je, protiv kojeg se vode aktivni procesi sudski radi ozbiljnih koruptivnih djela, plus pitanje sukoba interes“*
- P4 *„Mislim da je to autoritarnost, znači s jedne strane HDZ-ova i Tuđmanov stil a s druge strane Bandićev stil koji je neki politički stil što bi se reklo u literaturi ali nije to samo populizam, to je naravno sve neke patologije društvene.“*
- P5 *„Nekako smo od osamostaljenja smatram prošli kroz tranziciju i imali smo veliku priliku izgraditi malo drugačije društvo, unijeti određene promjene, možda presložiti malo sustav vrijednosti, ali nažalost čini mi se sad nakon tridesetak godina da nismo puno odmakli u tome.“*

Vidljivo je da politički akteri opće stanje u društvu vide kroz prizmu politike. Predstavnici gradske vlasti pokušali su pronaći neku pozitivne strane (P1) ili analizirati opća mjesta (P2) dok

su predstavnici gradske opozicije odmah krenuli „u glavu“ i označili svoje političke protivnike koji dugo obnašaju vlast u gradu, krivcima za nepovoljno društveno stanje.

Upravljački akteri

- U1 *„Mislim, generalno ne možemo reći da se ne živi kvalitetnije i bolje, da standard nije veći u odnosu na vrijeme od osamostaljenja, da nam prilike nisu veće. Iz konteksta Europske unije, nekakvih mogućnosti studiranja, rada i svega ostaloga.“*
- U2 *„Pa mislim, društvene okolnosti, koje normalno su usko vezane s onim političkim, po meni su nekako, tražim pravu riječ, pa daleko od idealnih. Tu postoji više razloga zašto. Razvilo se jedno veliko nepovjerenje ljudi u sam sustav i vjerujem da veliki dio i ovih negativnih, znači demografskih promjena koje imamo sada, kojima svjedočimo, time se odnosim znači na ovaj veliki val iseljavanja iz Republike Hrvatske, nije toliko uvjetovan gospodarskim tim nekim uvjetima, znači zaposlenjem kao takvim, već toj jednoj, mislim tom jednom razočarenju u sam sistem.“*
- U3 *„Pa definitivno na sve aspekte utječe doseljavanje ljudi u Zagreb u zadnjih dvadesetak i više godina, što je puno toga promijenilo, znači povećao se i broj ljudi i kulturološki se promijenilo i sociološki.“*
- U4 *„Pa ja još uvijek mislim da se mi nismo izvukli iz socijalizma u našim glavama, da prelazak na tzv. kapitalizam, iako je pitanje što to u 21. stoljeću znači kapitalizam, dosta to sporo ide kod nas, da će nam trebat sigurno još najmanje desetak godina da napravimo taj jedan switch u glavi.“*
- U5 *„Ja se time ne bavim, teško mi je reći. Općenito, nestručnost nas je dovela u trenutno stanje“*
- U6 *„A gledajte, mi smo i prije osamostaljenja kaskali za zapadom, ajde, u nekim smo stvarima bili dobri. Pa tako je i sad, isti su to ljudi.“*

Skupina upravljača vidi zaostajanje Hrvatske za razvijenim svijetom, bilo da se radi o stavu da je ono naslijeđeno (U4 i U6), ili je posljedica nestručnog upravljanja (U2 i U5). Ipak, neki su se odlučili za isticanje pozitivnih promjena (U1 i U3) u smislu općeg standarda i razvoja.

Civilni akteri

- C1 *„Politička situacija je po mojoj procjeni loša, štoviše katastrofalna. Zato što meni se čini da političari su ljudi koji imaju premalo znanja za određena područja, za određene sektorske politike i premalo komuniciraju s ljudima koji znaju. Mislim da se urušavamo, idemo prema dolje. A što se tiče utjecaja civilnog društva, mislim da neke teme dolaze koje nisu bitne u prvi plan.“*
- C2 *„Demokracija se razvija, naivno smo mislili da će to ići puno brže, ali kako narod treba učiti demokraciju tako će i političari se naučiti ponašati. Za sad to ne izgleda još uvijek dobro, vide se pomaci, nisu dovoljno brzi, ali smjer je jasan, bar meni, bez obzira na nestrpljivost našu.“*
- C3 *„Pa ja osobno smatram, ok, Zagreb kao centar Hrvatske i glavni grad od osamostaljenja pa do danas, mislim da je bio zapravo motor razvoja cijele Republike, da je i danas centar izvrsnosti, što u znanstvenom smislu, što u tehnološkom, u svakom zapravo“*
- C4 *„Ono što najšire bi mogli odrediti da u svom tom protekom periodu koji dakle vuče još korijene, još ih možemo i precizirati iz 2000. pa i ranijih godina, znači jedno odsustvo*

političke volje da se uredi sustav, odnosno da politika, što bi bila njezina temeljna zadaća, služi javnim interesima, dakle svih građana.“

- C5 *„Pa evo mogu reći da društvo u Zagrebu na neki način kao da nije svih ovih godina od osamostaljenja do danas dovoljno još uvijek osviješteno koja je njihova uloga u samom društvu, pa isto tako i po pitanju gospodarenja otpadom. Dobrim dijelom to je zbog krive gradske politike, ne samo prema gospodarenju otpadom nego i prema drugim domenama. I naravno to se onda odražava i na kvalitetu života samih građana.“*
- C6 *„Gledajte, od devedesete do danas sigurno, što se može i po statistici vidjeti, rast bruto nacionalnog dohotka, BDP-a, i automatski s tim vam raste i nekakva svijest o zaštiti okoliša. Također treba reći da ulaskom u Europsku uniju taj civilni sektor, NGO raste još više i bez njega je nemoguće krenuti dalje.“*

Civilni su akteri podijeljeni u odgovorima o temeljnim obilježjima društvenih procesa. Neki su se odlučili istaknuti širu društvenu sliku i vide pozitivne društvene promjene (C2 i C6) ili povlašten položaj Zagreba unutar Hrvatske (C3) dok ostali upozoravaju da je razvoj, zahvaljujući lošem političkom upravljanju, nedovoljno brz.

Medijski akteri

- M1 *„Politika na ovim prostorima služi za bogaćenje u 90 % slučajeva. Pa mislim da su u tom smislu utjecaja u svijesti, podizanja svijesti za okoliš i probleme okoliša, da su tu najviše napravile udruge, znači civilni sektor da je tu primarni. Uz pomoć medija, recimo to tako.“*
- M2 *„Društveni problem je što je politika zainteresirana za svoje ciljeve i nije im važno ono što je društvu važno i korisno. Znači, mislim da ne samo vladajući nego općenito da krug politike previše sebe stavlja u centar svog razmišljanja, a manje ono što je nama građanima, odnosno društvu potrebno.“*
- M3 *„Jednostavno, moj dojam je, koliko sam razgovarao s raznim stručnjacima, predstavnicima javnosti svih vrsta, da su ljudi ipak očekivali nešto više, bolju organizaciju, bolju provedbu. Jer evo, od osamostaljivanja prošlo je puno godina, puno problema vezanih uz zaštitu okoliša još nije odgovarajuće riješeno.“*
- M4 *„S druge strane i društvena infrastruktura u smislu nekakve edukacije građana je isto naslijeđena, zapravo je uopće nije ni bilo previše, to se događalo stihijski preko komunalnih, komunalnog društva tek tu i tamo, znači ništa sustavno, ne.“*
- M5 *„Ono što sam ja primijetila po završetku Domovinskog rata je gubitak moralnih vrednota. To se vidi svaki dan po tome što u prometu više ne možeš biti siguran da ćeš ako imaš prednost proći, a to se sve reflektira i na život ljudi jer ljudi smatraju da su možda, ljudi sebe stavljaju na prvo mjesto, smatraju da samo oni imaju pravo na sve i da njihova obitelj mora biti na prvom mjestu. Dakle, onako jednom riječju, jedna velika moralna sebičnosti, ono što sam primijetila od Domovinskog rata.“*
- M6 *„Pa mislim da svakako smo postali otvoreniji na neka šira društvena pitanja. Počelo se pretpostavljam govoriti o koječemu o čemu prije nije bilo govora. I s vremenom su ljudi počeli, što se najviše vidi naravno danas, razmišljati o nekim stvarima o kojima, pa uključujući dakle i brigu o okolišu, o otpadu, o čemu nije bilo govora. Puno toga se promijenilo, apsolutno. Govori se puno više o ljudskim, manjinskim pravima, o pravima drugačijih, u bilo kojem obliku.“*

Medijski akteri istaknuli su negativne strane hrvatske tranzicije, M5 ističe moralnu dekadenciju društva, M1 i M2 za loše društvene prilike optužuju političke elite, M3 ističe neorganiziranost, a M4 manjak edukacije građanstva. M6 vidi dobre učinke demokratizacijskih procesa i veće poštivanje ljudskih prava.

4.1.2. Najveći društveni problemi u Zagrebu i Hrvatskoj

Nakon uvodnog, neutralno intoniranoga pitanja, slijedilo je pitanje o prepoznavanju društvenih problema u gradu i državi. Važno sociološko pitanje koje pritom dodatno pomaže kasniju temu fokusiranu na okoliš i sustav gospodarenja otpadom smjestiti u šire društvene okvire. Primjerice, ako sudionik na pitanje o najvećim društvenim problemima istakne korupciju, logično je očekivati da će se takav njegov stav reflektirati i na neke druge, specifične teme.

Stručni akteri

- S1 *„Jednostavno ignoriranje ekološke znanosti. Danas vi više ne možete ignorirati fiziku i elektrotehniku nego koristite struju. Ali ekološku znanost još možete i možda će se još dugo moći. A posljedice su jednako relevantne za društveni život i za čovječanstvo. Samo što to još ljudi ne vide.“*
- S2 *„Klijentelizam. Dakle, možete lako vidjeti koje su to sredine koje su oslobođene tog stiska klijentelističkog, gdje je omogućen slobodan razvoj, gdje su poduzetnici mogli imati slobodan pristup, gdje stvari nisu zatvorene što se tiče nekakvih javnih nabava i što se tiče određenih usluga, tako da su to točkasta mala mjesta.“*
- S3 *„Ne poštuje se struka, razne asocijacije (npr. HGK) dopustile su deindustrijalizaciju Zagreba i cijele zemlje. Imamo znanje, imamo ljude, dobro neki su već otišli, ali dalje imamo nadprosječno sposoban narod. Ali ono što ti ljudi rade, nitko ne vidi ili ne želi vidjeti. To je glavni problem, iz njega nastaju svi ostali, od nezaposlenosti do depopulacije.“*
- S4 *„Mislim da je nezainteresiranost ljudi, pogotovo mlađe populacije za bilo kakve političke odluke i donošenje bilo kakvih odluka. Drugo, kad malo bolje pogledate, vi ne možete ljude dignut uopće na nekakav, neki ajmo, nazovimo to prosvjed, nekakvo masovnije okupljanje.“*
- S5 *„Pa to je destrukcija vrijednosti, sustava vrijednosti, a koje onda dovodi do toga da mladi odlaze jer ne žele živjeti u zemlji koja je klijentelistička, u kojoj vlada pravilo po babi i stricu, gdje se kvaliteta obrazovanja i vlastite kompetencije ne vrednuju, odnosno nisu nikakva garancija uspjela. Dapače, kod nas se kvalitetni ljudi sustavno degradiraju i ne da im se prilika zato što predstavljaju konkurenciju onima koji drže, koji upravljaju a koji su lošije kvalitete. Dakle, potpuno se događa suprotno od onoga što je preduvjet uspješnog razvoja sustava.“*
- S6 *„Nedostatak korištenja struke u donošenju odluka, na žalost većina odluka donosi se populistički kako bi se osigurali glasovi, bez obzira na realne potrebe koje su stručno utemeljene.“*

S7 *„Niti jedno radno mjesto, od direktora do portira, financirano iz našeg zajedničkog novca ne može dobiti bez partijske podobnosti i dokazane poniznosti. Prema globalnom indeksu konkurentnosti, među 140 zemalja svijeta u svim kategorijama smo na začelju. Hrvatska jedina u EU čiji se BDP u posljednja tri desetljeća nije povećao za najmanje deset posto.“*

Stručnjaci su, dakle, istaknuli važne društvene probleme. Uglavnom su se osvrnuli na generalne društvene probleme poput urušavanja vrijednosnog sustava, klijentelizma i nepotizma (S2, S5 i S7), nedovoljne participacije građana u demokratskim procesima (S4), i gospodarske zaostalosti uvjetovane deindustrijalizacijom zemlje (S3), a ostatak je istaknuo zanemarivanje struke općenito (S6) ili zanemarivanje vlastite, ekološke struke (S1).

Politički akteri

P1 *„Demografski problemi, demografija, zato što je za budućnost Hrvatske bitno da se veći broj dakle ljudi rađa nego što umire. Isto tako da mlade osobe ostaju u Hrvatskoj. Mislim da je to ključan problem u Republici Hrvatskoj za njezin opstanak. To su one tri komponente države, dakle teritorij, suverenitet i narod, ljudi koji žive.“*

P2 *„Pa Zagreb ima još specifične probleme oko toga jer je jedna od, znači osim društvenih procesa koji su utjecali i gospodarskih kriza koja je utjecala na Zagreb, u Zagrebu je utjecalo i to da je u biti gradonačelnik jedan čovjek 18 godina i da sva nestabilnost koja je povezana uz njegov politički rad i uz njegovo funkcioniranje se također prenosi i na funkcioniranje grada.“*

P3 *„Pa, nažalost isti su problemi, ali percepcija korupcije kroz grad Zagreb, ako izuzmemo sada posljednjih godinu dana kada je aktualna vlada zaista u aferama iz dana u dan. Bandić je 20 godina gradonačelnik, povukao je toliko afera iza sebe. I čak ne vidim da je rješenje u Zagrebu to da se, samo da dođe do promjene, nego da jednostavno treba potpuno novi, potpuno novi sustav novih ljudi koji, pa možda čak i do sada nisu aktivno sudjelovali u politici.“*

P4 *„A teško mi je to baš sad svesti na jedan ili dva problema. Mogu reći u Zagrebu, to mi je lakše, a mislim da su to donekle i problemi u Hrvatskoj. Znači u Zagrebu, a opet teško jedan-dva, ali ajmo reći da je otpad, promet i recimo upravljanje javnim poduzećima. Ta tri. Ako hoćemo uzet policy, pustimo sad korupciju, demokraciju. Nego od policy tema otpad, promet, javno poduzeće. Evo ta tri.“*

P5 *„Nedostaje općenito građanske i političke kulture. Pravosudni sustav koji je jedan od rak-rana definitivno je puno doprinio jer bilo kakva čak akcija koja je trebala pokazati ljudima da životom u nekoj pravednoj državi bi zapela u višegodišnjim sporovima koji se ne rješavanju pa se vraćaju na početak i tako dalje. Jednostavno ljudi izgube nadu u svemu. I mislim da s obzirom da evo 20 godina imamo skoro istu vlast u gradu Zagrebu, da je to isto u tom smjeru što sam i govorio, dakle znak te nezrelosti ako ništa drugo.“*

Kod političkih aktera i u odgovorima na ovo pitanje vidi se snažna usmjerenost na dijagnosticiranje političkih problema kao ključnih društvenih problema. Jedan predstavnik vlasti odlučio se za isticanje relativno neutralnog, demografskog problema, a svi ostali, pa čak

i jedan akter iz vladajuće većine pošli su od lokalne razine i lokalne vlasti koju optužuju za nagomilane društvene probleme grada, dok na državnoj razini prepoznaju iste procese.

Upravljački akteri

- U1 *„Pa sigurno depopulacija. Mislim, i to će bit problem koji će utjecat na sve. Na gospodarstvo, na, ne znam, mirovinski i zdravstveni sustav, na bilo koji segment života. Mislim da je to, taj se problem naravno manje osjeti u Zagrebu jer dio ljudi koji napuštaju nekakve svoje zavičaje još uvijek dolazi u Zagreb. Loša je i administrativno-teritorijalna podjela. Imamo definitivno previše jedinica lokalne samouprave. A Zagreb ima tu jednu, možemo reć', krizu upravljanja, gdje čak, neću sad ocjenjivat koliko je netko dobar, koliko loš, ali činjenica je da dugo već nema promjene.“*
- U2 *„U Zagrebu stvari kud i kamo bolje funkcioniraju nego u nekim dijelovima Hrvatske. Naravno trebalo bi funkcionirati puno bolje. Ono što je veliki problem, ja to kažem zato što do unazad dvije godine, mislim ja sam imala svoju privatnu firmu i zapošljavala ljude, najveći problem je ta nesigurnost koju vi imate. Pa pravna nesigurnost do kraja. I to onemogućava dosta neko normalno poslovanje, onemogućava vam, vi se cijelo vrijeme hrvate sa osnovnim pretpostavkama, umjesto da se skoncentrirate na svoj posao i da ga probate unaprijedit u onome što radite.“*
- U3 *„Pa recimo na nacionalnom nivou su to ekonomski problemi, ali su oni regionalno specifični, znači ekonomski problemi određeni područjima države, dok su opet druga područja države ekonomski puno puno bolje stojeća, znači nekakva neravnomjerna raspoređenost. Na nivou grada tu je i korumpiranost i netransparentnost upravljanja gradom.“*
- U4 *„Kao dva ključna..., Zagreb je dosta, zapravo najveći grad u Hrvatskoj, dosta je on multikulturalan, on je primjer koji je drugačiji od ostatka Hrvatske, upravo zato što je takav kakav je, što je velik, što sva zbivanja se događaju nažalost još uvijek u Zagrebu, nisu disperzirana toliko po ostatku Hrvatske, tako da je on uvijek onako po mom sudu drugačiji puno nego ostatak Hrvatske.“*
- U5 *„Pa gledajte, iz zakona nekako sve ide. A zakoni su napravljeni tako da svakom ulaganju, svakom projektu treba previše vremena za realizaciju. I dok je tako, nema tu kruha. I isto je i općini maloj i u velikom Zagrebu.“*
- U6 *„Glavni problem je što se ne poštuje stručno mišljenje. Mislim da taj problem vuče onda mnoge druge kao što su manjak posla, korupcija i još puno toga.“*

Interesantno je da su se upravljački akteri koncentrirali na ekonomske probleme (U2,4,5,6) bilo da se radi o stavu da su za njih krivi zakonski razlozi ili nepoštivanje struke. Čak četiri aktera (U1 –U4) prepoznala su pak situaciju u Zagrebu drugačijom u odnosu na ostatak Hrvatske, smatrajući da njegova veličina doprinosi manjoj prisutnosti nekih nacionalnih problema kao što su depopulacija i nezaposlenost. S druge strane, kod Zagreba se očituje problem koji nije prisutan na nacionalnoj razini, a to je kontinuitet vlasti u dugom vremenskom razdoblju. Treba pritom imati na umu da su upravljački akteri u istraživanju uglavnom zaposlenici grada koji, na neki način, ovise o vladajućim strukturama.

Civilni akteri

- C1 *„Pa mislim da je klijentelizam strašan problem. Nepotizam isto u sklopu toga i po mojoj procjeni jedno nepoznavanje problematike od strane političara, tako da se ne razvijaju pametne strategije koje bi dugoročno donijele prosperitet Republici Hrvatskoj i građanima. Pa Zagreb ima specifičnu situaciju zato što praktički barata sa jednom ogromnog količinom novca u odnosu na našu hrvatsku situaciju. Proračun grada Zagreba je oko 7 i pol milijardi kuna i s tim novcem se u biti može uhljebiti jako puno ljudi koji su kotačići u sustavu i, kako kaže gradonačelnik, žetončići koji funkcioniraju po potrebi, po narudžbi, tako da je po meni situacija još gora u gradu Zagrebu.“*
- C2 *„Pa problem je premreženosti, znači premreženosti politike sa sudstvom, iako to zvanično nije ali mislim da se vidi kako se inače mjeri ova korupcija, indeks korupcije. Nema epiloga sudskog, nema ni sudskog ni javnog, jednostavno problemi se pojavljuju, nastanu afere, velika buka i na kraju to nestane u sklopu novih problema kojih ne nedostaje. Evo dodatno, još bih dodao da su se ljudi pomirili da to tako je. Znači tek sad počinje nekakvo buđenje.“*
- C3 *„Pa ja mislim da je najveći društveni problem bezidejnost, odnosno nedostatak perspektive razvoja, gdje su mnogi, pogotovo mladi, razočarani u ovo društvo. Dakle, razočarani su što zbog korupcije, što zbog toga što vide da, i postoji jedna ideja da se može uspjeti samo ako imaš nekog iz rodbine u sustavu. Isto ta ideja da je sve protkano korupcijom se može vidjeti u načinu kako djeluje gradska uprava grada Zagreba. Znači svi govore, ako si Bandićev, onda ćeš doći do posla u gradskoj upravi.“*
- C5 *„To su veliki, teški i duboki problemi koje je zapravo vrlo kratko i sažeto teško, teško izložiti. To je zapravo jedna opća društvena kriza morala, kako u humanim odnosima, tako u odnosu na ekološka pitanja, što su na kraju krajeva i rezultati odnosa prema čovječanstvu i ljudima općenito, znači reflektirajuće. Dakle, i preveliki utjecaj zapravo određenih interesnih grupacija i pojedinaca na opća kretanja u društvu, detektirana, općepoznata i detektirana u velikom postotku prisutnost korupcije, pa možemo čak reći možda i neke grublje izraze koje ja sad ne bih upotrijebila. Pa čak u Zagrebu su i jednako ili u većoj mjeri izraženi.“*
- C5 *„Najveći drugi problemi su nezaposlenost, posebice nedovoljna zaposlenost mladih, potplaćenost brojnih poslova i slično. I to da građani dosta malo mogu utjecati na te procese, odnosno nedovoljno su informirani. I kada i pokušaju utjecati, dosta često ne vide rezultate toga. Sve što sam spomenuo su problemi dosta karakteristični i za Zagreb, posebice neuvažavanje mišljenja građana, jednostrane odluke gradske vlasti, nekakav maćehinski odnos prema sustavu zaštite okoliša.“*
- C6 *„Pa to što smo mi nezadovoljni sa svim. Znači nemamo, napravljeno je puno, nije ono što bi trebalo, ali kod nas čovjek koji je uspio je lopov i kriminalac, nikako se ne gleda pozitivno. Na primjer, sad odlazak u inozemstvo, svi se trude pokazat kako tu kod nas ništa ne valja i kako trebaju svi otić' iz države. Jer to i mediji poentiraju na to. Pa nije tako. Gledajte, nije bajno, mi smo demokracija koja je mlada, 25 godina, koja se uči demokraciji. Ne. Jedino to da se politika miješa u struku, što ne bi trebalo. Znači politika vam određuje direktore javnih poduzeća a na bira ih na temelju referenci nego na temelju pripadnosti stranci.“*

Vidljivo je iz širine citata koji su izdvojeni kao najvažniji dijelovi izlaganja civilnih aktera da su oni izrazito kritični i da žele upozoriti na društvene probleme. Najviše se ističu klijentelizam i korupcija koji se energično spominju, a spominje se i nezainteresiranost mladih za ostanak u

Hrvatskoj i visoka nezaposlenost koja je posljedica korupcije. Spominju se i moralna kriza i bezidejnost. Jedan akter (C6) pak smatra da situacija nije toliko loša koliko se prikazuje.

Medijski akteri

- M1 *„Uh. Dobro, korupcija, nepotizam, nestručnost, mislim da su to najveći, da su oni generatori svega. Svugdje, sve je prožeto time, kažem bavila sam se nekim drugim temama i zapravo uvijek prije ili kasnije dođete do toga. Mislim da je situacija u Zagrebu još drastično gora nego u nekim drugim sredinama, jedna od najgorih u državi. Kod Zagreba je zapravo specifično to što je toliko velik. I onda bilo koja devijacija zapravo ima jako velike posljedice.“*
- M2 *„Nesigurnost u zaposlenosti, dobivanju posla, nesigurnost, nemogućnost za mlade ljude da ostvare dostojan posao za koji bi bili dostojno odgovarajuće plaćeni. Dakle, krećem od mladih ljudi najviše. Također i dobivanje stambenog prostora za život. Znači osnova, gledamo društveno, osnova mladima za život je ostanaka u Hrvatskoj. A Zagreb je ipak centar politike, da na svaki način je to vodeća metropola i glavni grad pa samim time su ti svi mogući problemi i eksponirani. „*
- M3 *„Pa najveći društveni problem, kažem opet ad hoc, bez sad nekog dubinskog razmišljanja je loš standard, problem sa traženjem radnih mjesta s jedne strane, i s druge strane na žalost vrlo visoka razina korupcije, nepotizma, lošeg kadroviranja i tako u društvu i općenito. Na žalost prilično loše organizirana država.“*
- M4 *„To je prije svega korupcija, znači da se u javnoj nabavi vrlo nejasno određuju nabavljači komunalne opreme, to je problem nestručnosti osoba koje vode komunalna društva, jer se tamo spremaju u hladovinu nestručni ljudi koji ne odgovaraju svojim obrazovanjem, svojim iskustvom, uopće vođenju tako velikih tvrtki, to je opće neka nespremnost, oni su nekompetentni da bi sudjelovali u europskim projektima, govorim za Zagreb.“*
- M5 *„Ono što prvo mi sad padne na pamet nakon vašeg pitanja je nefunkcioniranje pravne države i pravosuđa. Znači vi kao običan čovjek, kao pojedinac, kao investitor, kao netko tko želi možda investirati u našu Hrvatsku, ne možete apsolutno ništa napraviti bez dugotrajnog.... znači nefunkcioniranje pravne države, neučinkovito i sporo pravosuđe što sa sobom reflektira niz drugih stvari. Dakle, čovjek je nesiguran sam u svojoj državi“*
- M6 *„Pa još uvijek naravno su to korupcija i mito na svim razinama, pa čak dakle od onih najnižih prema višima. I nažalost još uvijek je normalno da se stvari sređuju pod navodnicima preko poznatih, koga god, kako u upravi tako u zdravstvu, tako u dobivanju posla odnosno zapošljavanju. čak mislim da je u Zagrebu izraženije to, zato što je to epicentar i položaja i boljih poslova, više poslova, daleko više.“*

Medijski su se akteri, možda zbog prirode svoga posla, najviše koncentrirali na korupciju, klijentelizam i nepotizam, odnosno negativnu kadrovsku selekciju i zapošljavanje „preko veze“ te nefunkcioniranje pravosuđa. Spomenuti su nezaposlenost (posebno) mladih i nizak standard građana koje bismo sociološki mogli povezati s prethodno navedenim problemima.

Na kraju prikaza odgovora sudionika o najvećim društvenim problemima, može se reći, da sve skupine aktera upozoravaju na iste ili slične probleme, najčešće se spominju korupcija,

klijentelizam i nestručnost upravljanja kao društveni problemi. Razlike po grupama ipak postoje: stručnjaci i civilni akteri ističu nešto šire probleme, upravljački akteri fokusiraju se na ekonomske, politički na političke, a medijski djelatnici na one najkonkretnije i društveno najvidljivije.

4.1.3. Dojam posjetitelja o Zagrebu

Sljedeće je pitanje bilo nešto ležernije, ali također važno za smještanje teme u prostorne okvire. Naime, Zagreb je u posljednjem desetljeću doživio značaj turistički razvoj, broj posjetitelja i turista koji dolaze u Zagreb iz godinu u godinu raste, a organiziraju se brojne kulturne i turističke manifestacije, poput Adventa u Zagrebu, koje utječu na rast broja posjeta. Razvoj turizma utječe i na druge gospodarske djelatnosti, a svakako predstavlja i dodatno opterećenje na sustav gospodarenja otpadom. Ipak, ovim se pitanjem htjelo od sudionika doznati što smatraju o najboljim i najlošijim stranama grada i što misle o dojmu kojeg on ostavlja na sve brojnije posjetitelje.

Stručni akteri

- S1 *„Zagreb ima svoju ljepotu, svakako. Ljudi koji dolaze možda ne vide sve problem koje ima. Ali u ekološkom smislu grad sve više nazaduje i to će se odraziti u budućnosti i na turizam.”*
- S2 *„Pazite, Zagreb je jedan lijepi europski gradić, mislim to je lijep veliki grad koji ima svoju dušu, ima svoju kulturu, ima svoju tradiciju i to se osjeti kad se prošeće. I mislim da se tu recimo i ta gastronomska usluga koja se mislim razvila, imate puno lijepih malih restorana, gdje ljudi mogu upotpuniti u tih dan, dva, tri, koliko oni provedu u Zagrebu, vide, ne znam, lijepe ulice, posjete nekakve zgodne muzeje koje vide, objekte, crkve, katedralu, šta ja znam, i dobro se pojedje za pristojne novce, i to sve skupa stvara jedan dobar dojam.“ A negativno, pa ne znam, možda gužve eventualne, gradski promet.“*
- S3 *„Sasvim sigurno kad ljudi dođu i vide Lenuzzijevu potkovu, da je ta potkova nešto reprezentativno, pa dođu pred katedralu pa vide, pa čuju da smo imali među prvima i tramvaj i tako dalje. Zagreb ima nešto pokazati ali moram kazati da to što Zagreb ima za pokazati, to potječe iz kraja 19. i početka 20. stoljeća. Mi imam tu preveliki utjecaj kod raznih lobija koji nam nude, zamislite si vi, pa Zagreb je pun kanti, pa vi više nemate kud kante metnuti.“*
- S4 *Zagreb je dosta dobro lociran geografski. Znači on pruža dobru poveznicu prema Jadranu, prema drugim zemljama u okruženju. Drugo, Zagreb je šarmantan jer nije velik, on je mali, što se tiče ovog turističkog dijela centra. Što obilaze, obilaze centar, eventualno dođu do Jaruna ili Bundeka, Muzej suvremen umjetnosti i to je to. Znači u vrlo kratkom vremenskom periodu vi možete vidjeti dosta tih znamenitosti. E sad, ono što je nekako možda negativno, što ljudi obično navode kao minus je loša povezanost s*

drugim gradovima vlakovima A to znamo da je željeznički sustav naš loš. Onda, negativno im je to što je taj gradski prijevoz takav kakav je, nije baš najpouzdaniji. “

S5 *„Ja pretpostavljam da je naša prednost opet to što oni ne znaju ništa o nama, pa očekuju vrlo malo i onda ih zapravo iznenadi urbanost ovog grada, jer ovo je jedan lijepi mali srednjeeuropski grad. A što ga najnegativnije može, pa vjerojatno te u zadnje vrijeme nagomilane kante i neodvezen otpad, dakle te neke slike rugla, koje doduše ja ne primjećujem, ja se više krećem po centru pa ja to ne vidim, vidim na televiziji. “*

S6 *„Čistoća grada, možda raznolikost, sve bolja turistička ponuda, kulturna baština koje stvarno imamo na pretek. A negativne su sigurno sve te kante po centru i fasade, užasne fasade u centru. “*

S7 *„Ja nisam iz Zagreba, ali poslom sam stalno tu i vidim da se jako pazi na uređenje parkova i čistoću grada. S druge strane, promet je jako zagušen. “*

Stručnjaci su dakle, listom uvjereni da je Zagreb lijep srednjoeuropski grad koji ima što za ponuditi turistima u kulturnom, gastronomskom i festivalskom smislu i po gostoprimstvu građana. Ipak vrijedi zabilježiti da su čak tri sudionika (S3, 5 i 6) spomenuli kante kao čimbenik negativnog dojma kod posjetitelja iako u pitanju nije spomenut sustav gospodarenja otpadom. Naravno, moguće je da su to istaknuli zbog same teme istraživanja. Osim toga, kao negativna strana zabilježena je zagušenost prometom i, u jednom slučaju, loš izgled fasada u centru grada.

Politički akteri

P1 *„Najpozitivniji dojam ostavlja definitivno ljubaznost građana, ostavlja dojam starog dijela grada, dakle ta stara središnja jezgra. Vjerojatno, kažem u razgovoru sa strancima, ostavlja i ta sigurnost koja im se pruža, mogućnost nesmetano, bez ikakvog straha šetnje po bilo kojem dijelu grada Zagreba, dobra gastronomska ponuda, dobra turistička ponuda Loš dojam? To su određene situacije, određeni projekti koji su stali u vremenu. To mogu navest Dinamov stadion. Započet, nikad dovršen. “*

P2 *„Pa mislim da je Zagreb čisti, siguran grad i da ovdje i mogu proći, s obzirom da dolazi siromašnija struktura gostiju. Naša srdačnost, evo naša srdačnost. Mislim da smo kao ljudi srdačni. Loš dojam, ja mislim da je naše nepridržavanje rokova. Ima tih situacija, odnosno da plate nešto više, ili tak', ne znam kak' da kažem, nepridržavanje pravila. “*

P3 *„Dakle najbolji dojam sigurno ostavlja centar grada. Evo i sada smo na Gornjem gradu, možemo reći da imamo što za ponuditi i turistima i, pa možemo reći i građanima, dakle imamo jako puno sada turističkog i zabavnog sadržaja u gradu Zagrebu i preko ljeta i pogotovo zimi ono po čemu smo postali vrlo prepoznatljivi, a to je zagrebački advent. S druge strane tu se povlači i jedna negativa, a to je pitanje fasada. Dakle grad koji želi ozbiljnije se posvetiti turizmu ne može imati u centru grada ove skele. “*

P4 *„Pa ja mislim da je najbolji primjer, što teško može netko razumjeti tko nije živio vani je javna sigurnost. Ja mislim da je to nešto što strani posjetitelji i turisti cijene, jer često je nema u svojim gradovima, govorili čak i o nekim gradovima zapadne Europe, da ne govorim SAD-a, da ne govorim Latinske Amerike, da ne govorim Afrike pa i dobar dio Azije. U smislu infrastrukture, u smislu centra grada, puno je automobila, parkinga, mislim da je to ono, većina europskih gradova napušta taj koncept, da su automobili u centru grada, da ne zauzimaju toliko javnih površina. Na neki način su glavno prijevozno sredstvo a jesu u gradu unatoč subvencioniranom javnom prijevozu. “*

P5 *„Taj turistički bum koji se dogodio Zagrebu, neću reć' da se dogodio potpuno slučajno, ali turisti se usput tu zadržavaju .Dakle ne zadržavaju se dulje iako je grad imao te neke određene inicijative i iskorake pa čak i s tim Adventom gdje je privlačio dodatne turiste, barem iz zemalja iz okolice.“*

Politički su akteri također uglavnom složni da je Zagreb lijep grad, ugodan za život. Od pozitivnih stvari tri su aktera istaknula sigurnost u odnosu na neke druge europske i svjetske metropole. Zamjerke su najviše upućene gradskom prometu i oronulim fasadama, a po jednom su spomenuti i nedovršeni projekti i nesnalaženje u turističko ponudi.

Upravljački akteri

U1 *„Pa ja mislim da taj neki ipak ležerni način života, što god mi mislili, koliko god kukali, zapravo svi imamo vremena za popit kavu i ne vidim ja ništa loše u tome. Turisti inače, meni su znale ovak' na konferenciji dolaziti kolege izvana, oni bi meni svi rekli, nevjerovatno kako je Zagreb zelen. To je ono što mi ne percipiramo, ali oni tvrde da je Zagreb nevjerovatno zelen. Tako da to iz prve ruke. A negativno, isto tako, apsolutno svi primijete loše stanje fasada, grafite, i kako to dozvoljavamo. Zašto je to uopće tako. I to je to. Loš promet, loš javni promet, nepouzdan.“*

U2 *„Mislim da je to ta dimenzija. Znači Zagreb nije velik, nije mali.. Znači dovoljno je mali da se vi osjećate sigurno, da možete i neplanirano sresti poznanike kad se krećete po gradu, a s druge strane dovoljno je velik da ima šarolike nekakve sadržaje, i raznoraznu ponudu, što od kulture do sporta, rekreacije i svih ostalih aspekata, uključujući zdravstvo. Uglavnom, jedna od stvari koja se zamjera kod svih ispitanika su fasade koje su jako zapuštena. Onda kod inozemnih posjetitelja grafiti. Ono što se također zamjera je promet“*

U3 *„Najbolji dojam ostavlja definitivno arhitektura i to ovaj stari dio grada, centar grada, znači ta nekakav turistički aspekt, kultura. Gastrokultura ih isto tako, gastronomija ih, prilično pozitivno imaju iskustva. Od negativnih stvari, ja mislim da je negativna stvar u gradu promet. Posebno javni gradski prijevoz koji je u ovakvom obliku kakav je nedostatan za veličinu grada i broj stanovnika i broj posjetitelja.“*

U4 *„Najbolji dojam sigurno ostavlja još uvijek, Zagreb je prelijep grad, tu nema sumnje, pogotovo dijelovi grada koje turisti najviše obilaze, a to su naravno centar grada, Kaptol i taj neki uži centar recimo. Loše je što nemamo nikakvih podzemnih i nadzemnih željeznica koje bi išle s jednog kraja grada na drugi, i ti naši tramvaji i zakrčenost, što idu svi istim dijelom ceste, i auti i tramvaji, sve to stvara ogromne gužve i nije dobro riješeno“*

U5 *„Najlošiji dojam po istraživanju Turističke zajednice grada Zagreba ostavljaju grafiti. Smatraju da je grad Zagreb čist grad, prekrasan grad, svi su zadovoljni sa ljudima, svi su zadovoljni sa vizurom našega grada, ali najviše im smetaju grafiti, nažalost.“*

U6 *„Najbolje reagiraju na sadržaje i izgled grada, a najgore na ove naše zelene otoke zatrpane smećem i na izgled zgrada u centru. Fasada mislim.“*

Upravljački akteri, kojima je dio posla briga o gradu, vide pozitivne strane u optimalnoj dimenziji i ljepoti grada te kulturnom bogatstvu. S druge strane, čak se četiri puta u

negativnome smislu spominju zapuštene gradske fasade, promet i neadekvatno riješen gradski prijevoz.

Civilni akteri

- C1 *„Znam recimo kad dođu neki stranci da im se sviđa što imaju besplatno po gradu Zagrebu recimo nekakva glazbena događanja, što je centar grada lijep, bogat turistički, odnosno kao kulturna baština. Pa ja vjerujem da primijete zelene otoke prepune otpada, smeća nagruvanoga. Kaotična je situacija što se tiče otpada, to je definitivno, već godinama.“*
- C2 *„Znači sviđa im se to što je dosta opuštenost u gradu, što ima tih događanja preko ljeta. I ja isto potvrđujem i zimi, znači potvrđujem da za Zagreb je baš taj dio turistički jako dobro odrađen i propagandno i sve ostalo, bar meni ostavljaju taj dojam da je to u redu. Centar grada djeluje jako kulturno, u smislu da nema otpada razbacanog okolo zelenih otoka, ali čim se maknete sa strane to se vidi.“*
- C3 *„Pa mislim da najbolji dojam ostavlja ta jedna, što je Zagreb jedan mali grad sa recimo uskim ulicama i osjeća se ta jedna, ajmo reći, ugodna, topla, obiteljska atmosfera, pogotovo za Advent. A ono negativno, moguće neki problemi na primjer prometa, jer problem prometa ako uđeš u gužvu je izrazito velik. I nedostatak infrastrukture, gužve, slabe prohodnosti cesti i slično. Dobro, i tu sigurno na vizuru grada i same fasade ostavljaju koje propadaju, koje su ružne za vidjeti.“*
- C4 *„Pa Zagreb je evo kao metropola Hrvatske koja je počela biti sve poznatija u svijetu i zbog sportskih rezultata, postaje naravno biti tema po svijetu i počinje biti nekakva turistička meka za građane koje zanima što se ovdje dešava. I naravno, Zagreb ima svoju povijest i povijesne dijelove koji najviše privlače turiste. Ima i turističku ponudu koja je razvijena dovoljno da pogoduje tim turistima i zadovoljavanju njihovih afiniteta. A negativan, sustav gospodarenja otpadom i sustav transporta, odnosno prometnih gužvi, mislim da to najviše turistima zasmeta.“*
- C5 *„Zagreb je imao jednu srednjeeuropsku, ako hoćete i povijest i tradiciju, znači jedan srednjeeuropski duh. Ali počevši od tog smeća, odnosno to nije otpad, nego smeće doista, to nije dobro. „*
- C6 *„Loš baš i ne znam, ali za dobar dojam sigurno kulturna dobra, naslijeđe koje imamo i čistoća grada u svakom slučaju. Znači Zagreb bez obzira što mi mislili o njemu je relativno čist grad prema drugim velikim gradovima. Gostoljubivost ljudi isto.“*

Civilni su akteri, budući da se radi o ljudima koji se bave ekološkim pitanjima, više nego ostali istaknuli problem otpada kao negativnu stranu grada (4/6) Osim toga, negativnim smatraju i promet u gradu i neuređenost fasada. Pozitivnim pak smatraju ljepotu grada, baštinu i bogate sadržaje.

Medijski akteri

- M1 *„Turistički procvat Zagreba je stihijski. Centar grada, to je mjesto na koje se turiste najviše dovozi, nema niti riješeno parkiranje za autobuse kako treba. A što turisti, turisti vjerojatno vole vidjeti stare zgrade, nekakvu povijest, i ono što znam da po nekom iskustvu je da turisti vole vidjeti autentične stvari.“*

- M2 *„Apsolutno, očuvanje prirodnih površina, što znači sve, čak i livada, dakle, naravno i parkova i uređenje zelene potkove i drvoredi, dakle Zagreb je poznat kao grad zelenila i parkova, trebao bi se u tom smislu još više razvijati. Mislim da je veliki minus na žalost da je u velikom postotku uništena ipak prirodna vegetacija Zagrebačke gore prema Zagrebu.“*
- M3 *„Najupečatljiviji dojam, relativno lijep stari, ja bih rekao srednjoeuropski grad. Neko njegovo društveno i prirodno naslijeđe, sad da ne nabrajam, od parkova, Medvednice, Gornjeg grada, Kaptola, Zrinjevca, koječega. Nažalost, prilično je zatrpan smećem što je nedopustivo.“*
- M4 *„Gostoljubivost naših ljudi, većine. A i centar dobro izgleda, što je je. Mislim da turisti ne vide toliko probleme, osim možda prometa i zelenih otoka, ali to je izraženije van centra gdje oni ne zalaze previše.“*
- M5 *„Pa, Zagreb je još uvijek grad po mjeri čovjeka, mi još uvijek ne stojimo u redovima kao Parižani, po tri-četiri sata putujemo na posao. Znači još uvijek se Zagreb prikazuje kao jedan slatki malo europski povijesni grad s duhom i nadam se da će tako i ostati. Loše je, pa ono što je vidljivo su te bale smeća koje izlaze iz kontejnera. Sad to možemo objasniti i dječjim bolestima recikliranja.“*
- M6 *„Čini im se da smo i jesmo sigurni, sigurna destinacija turistička, pa i za život neki stranaca ovdje, da smo dobri ljudi, da smo pristupačni, spremni pomoć. Pa vjerojatno vide u Zagrebu konkretno nagomilan nerazvrstani otpad, vide sigurno da se tu nismo pomakli daleko. E sad ovisi otkud dođu, ako dođu iz BiH i Srbije, onda za njih smo svemir.“*

Medijski su se akteri fokusirali na ljepotu grada, puno zelenila, primjerenu veličinu i gostoljubivost građana kao pozitivne strane. U negativnom se smislu spominje otpad (4/6), prometni problemi (2/6).

U sintezi odgovora na ovo pitanje važno je napomenuti da su svi sudionici mahom građani Zagreba. Autor JE primijetio da je baš kod ovog pitanja postojao najveći emotivni naboj u odgovaranju. Na temelju prikaza jasno se vidi da gotovo svi sudionici smatraju Zagreb lijepim i sigurnim gradom bogate kulturne baštine i turističke ponude u kojem se može živjeti „život po mjeri čovjeka“ i vjeruju da takav dojam ostavlja i na posjetitelje. S druge strane, snažno su se istaknuli problemi prometne zagušenosti i neadekvatnog javnog prijevoza, problemi u sustavu zbrinjavanja otpada te oronule zagrebačke fasade. Politički su akteri najviše istaknuli sigurnost kao pozitivnu stranu, a civilni otpad kao negativnu.

4.1.4. Stanje zagrebačkog okoliša i kritične ekološko-komunalne točke grada

Uslijedio je set pitanja o općem stanju okoliša i kritičnim ekološko-komunalnim točkama Zagreba i njegove aglomeracije koje su, zbog preglednosti, u ovome prikazu stavljene u istu

tematsku cjelinu. Ovaj set pitanja poslužio je kao svojevrsni „most“ između širih društvenih pitanja i kasnijih tema vezanih konkretno uz sustav gospodarenja otpadom. Pod općim stanjem okoliša podrazumijeva se kvaliteta vode, zraka i tla i utjecaj okoliša na zdravlje i kvalitetu života građana, a kritične točke odnose se na gradske lokacije i/ili sustave koji su, po mišljenju sudionika istraživanja, problematični.

Stručni akteri

- S1 *„Krajnje loše, a i nemoguće da bude dobro jer ono što se radi i što bi trebalo zvati nekakvim sustavom nije sustav jer ne postoji, nije zasnovano ni na kakvog suvisloj koncepciji a jedina suvisla koncepcija na kojoj bi moglo bit zasnovano je ekološka znanost i ekološka koncepcija, a to u Zagrebu nije slučaj. Kritične točke su sve, od prve do zadnje, od prve do zadnje. Uzgred što imate i artefakte koji su tipični za takav kaos, povezane sa drugim elementima društvenog kaosa kod nas. Vi sad već imate nabavljanje stotina tisuća posuda koje su potpuno suvišne.“*
- S2 *„Grad je slabo definirao vodozaštitne zone i propisao poljoprivrednu praksu uz svoje zdence. Puno vode gubimo iz cijevi. Onda sa Sljemenom se slabo gospodari. Još smatram devastirajućim za grad Zagreb pojavu požara s plastikom. Pa promet. Ja ne znam kako ti kreteni to vode, moram tako reći.“*
- S3 *„Mi bismo trebali pitati se tko je nama radio projekte i tko je izvodio, recimo da smo mi dopustili da imamo tako veliki Jakuševac. Ali ne samo što se otpada tiče. U komunalnom smislu, od svih ostalih, znači tu spada i prometnice, voda, sustav, sve bi to moglo biti puno, puno bolje.“*
- S4 *„Ako gledate stanje okoliša jer okoliš su tri komponente, voda, zrak i tlo, onda od onih podataka s kojima mi raspolažemo i s kojima se struka zapravo bavi, govorimo o nekakvoj zadovoljavajućoj kvaliteti zraka, zadovoljavajućoj kvaliteti vode, zadovoljavajućoj kvaliteti tla. U komunalnom smislu vam je definitivno kritična točka sad ovaj problem prikupljanja otpada. Ne govorim uopće o zbrinjavanju, govorim o prikupljanju otpada, jer definitivno se nešto dogodilo unutar tog sustava. A gdje su divlja odlagališta?! To je problem. Komunalni problem Zagreba je komunalno redarstvo koje nije u stanju maknuti otpad, ako imate čovjeka koji skuplja u svom dvorištu otpad.“*
- S5 *„Tuga i žalost. Dakle, mi sustav gospodarenja otpadom nemamo u Zagrebu, nemamo ga niti u cijeloj Hrvatsko. Ima tu i drugih stvari. Mislím da je jedna recimo da se događa kriminalna korupcija u području eksploatacije Medvednice ... A propustili smo u Zagrebu unazad 10 godina ulagat u održivost prometa i nekakvog koncepta koji bi uvjetovao da se demotivira ljude da dolaze u centar automobilima i da se parkiraju u centru i da se gomilaju u centru.“*
- S6 *„Pročistač otpadnih voda Zagreb, i definitivno nedostatak sustava obrade otpada koji treba sadržavati sortirnicu, bioplinsko postrojenje, centar za gospodarenje otpadom i energanu. Zato što je po mom mišljenju, znači to nije samo problem Zagreba, to je problem svih gradova Hrvatske, upravo zato što su ovi bivši ministri govorili da će sve biti jeftinije.“*
- S7 *„Otpad je svakako glavni problem, a bit će, ako nastavimo ovim tempom još i izraženiji. Često se pravdamo manjkom novca, ali uvjeravam vas da se i s onim što imamo može puno više napraviti za okoliš. Voda nam je još uvijek uglavnom dobra, iako je dosta*

propada i jako je tvrda, a zrak je isto u redu jer ništa više ne proizvodimo. Ipak, sve veći broj automobila ostavlja traga na kvaliteti zraka.“

Stručnjaci su stanje okoliša u Zagrebu ocijenili uglavnom lošim tonovima, iako 2/7 smatraju da je situacija donekle zadovoljavajuća. Kao kritične točke spominju se različiti aspekti sustava zbrinjavanja otpada. Zanimljivo je da se stručnjaci razilaze oko rješenja tih problema, ali o tome će više riječi biti na kasnijim pitanjima. Čak tri stručnjaka spomenula su sustav vodoopskrbe kao ekološki kritično mjesto jer se puno vode gubi zbog dotrajalih cijevi. Kao ekološki problemi spomenuti su i devastacija Medvednice i utjecaj gradskog prometa na kvalitetu zraka. Jedan je stručnjak posebno apostrofirao zanemarivanje ekološke struke.

Politički akteri

- P1 *„Po nekoj ocjeni od 1 do 10 ocijenio bih sa 4, dakle ne mogu reći da je nezadovoljavajuće ne mogu reći da je zadovoljavajuće. Ono što mogu reći je to da se svijest kod građana mijenja, da je neophodno da imamo mogućnost recikliranja otpada na način da se ljude educira. Kritična točka je trenutno odvoz otpada i njegova daljnja reciklaža. Treba se popraviti da se nađu odnosno da se riješe lokacijska pitanja, lokacijski problem, a s druge strane tehnički problem provođenja tih sustava reciklaže.“*
- P2 *„Pa mislim, stanje okoliša u Zagrebu je po meni pozitivno. Mi nemamo znači velike građevinske zahvate koji bi na to utjecali. Pa primjerice što se tiče Medvednice, ona je tu, živa, zdrava, zaštićena, dobro se brinemo o njoj. Imamo jedan Maksimir koji je vrhunski i o njemu se vodi briga. Moj prijedlog je da zabranimo promet u centru grada to je ekološki problem. Gospodarenje otpadom također treba biti prioritetno.“*
- P3 *„Pa ovako, ne možemo u startu reći da je Zagreb prljavi grad. Kad uspoređujemo sa, ajmo reć' sa prosječnim europskim metropolama, Zagreb tu stoji, neću reći dobro, ali ću reći korektno. Međutim, ono što je problem, imamo dijelove grada u kojima kvaliteta zraka nije na istoj razini kao u centru grada, kao Jakuševac. A po pitanju odvajanja otpada je nažalost Zagreb posljednji u Europskoj uniji od svih metropola. Istaknuo bih staru cementaru. I to vidim kao glavne ekološke probleme.“*
- P4 *„Nije zadovoljavajuće i meni je potpuno smiješno da Zagreb stvarno misli se prijaviti za europsku zelenu prijestolnicu. To mi je ono, kao neki loš vic. Najveći je problem otpad, odvajanje otpada, ne ispunjavamo nikakve uvijete i nećemo skoro. Problem je i voda, oko 50 posto vode iscure iz vodovodnih cijevi, a to je energetski trošak a onda i financijski trošak, pumpate vodu kroz cijevi koja onda propada.“*
- P5 *„To je nešto što svi moramo mijenjati, kao pojedinci dakle moramo osvijestiti, ali to možemo poticati kod ljudi na razne načine, što je otpad, što zagađuje a što ne zagađuje prirodu, okoliš. Onda svjetlosno zagađenje, za advent rade lampice nepotrebni po cijelu noć. A još dovlačimo promet u strogi centar grada jer će se izgraditi garaže u centru. Dakle javni gradski prijevoz se ne potiče kao takav.“*

Mišljenja političara o kvaliteti okoliša su podijeljena: dva smatraju da je stanje zadovoljavajuće, jedan da je solidno, a dva ga smatraju lošim. Svih je pet aktera apostrofiralo sustav gospodarenja otpadom kao problematičan. Tri aktera osvrnula se na prometni sustav kao ekološki i komunalno kritičan, a spomenuto je i svjetlosno zagađenje i zagađenje bukom.

Upravljački akteri

- U1 *„Pa, inače mislim da stanje zaštite okoliša nije tako loše. Mislim, imamo i tu sreću u nesreći da je s umiranjem sve te industrije koju smo nekad imali, zapravo mi imamo sad odličnu kvalitetu zraka. Ali problema ima, znači, gospodarenje otpadom, javni prijevoz, biciklistička infrastruktura. Mislim, to su sve stvari gdje nema razloga da smo tako loši. Moglo bi biti bolje. ima jako puno tih ilegalnih deponija, i općenito ta navika da neko ode u šumu i istovari što mu ne treba, mi je, ono, strašno. Ima dosta ovih nesaniranih kamenoloma, to ne u gradu toliko, više u aglomeraciji“*
- U2 *„Zagreb je relativno, priznat ćete, čist grad. Ima puno više europskih metropola koje izgledaju puno prljavije, ali grad Zagreb i dalje ima problem sa divljim odlagalištima otpada. To nastoji riješiti. Mislim da se dosta napravilo što se tiče podizanja te neke ekološke svijesti i što se tiče i poduzetnika tj. kod industrije. Mislim da je situacija sve u svemu dobra. Ono što je velika šteta što mi i dalje ne koristimo otpad kao resurs. Ali tu je rijeka Sava. Znači to što država nije, nije učinila, znači nama se konstantno produbljuje fondal rijeke Save, što nam snižava znači i razinu podzemnih voda, prevedeno jednostavno. Znači mi sad budući da ti, ti resursi podzemne vode konstantno tonu, mi ćemo morat kopat dublje i dublje da bi došli do pitke vode.“*
- U3 *„Zadovoljavajuće generalno. Problem je Jakuševac i to što se sav otpad se najvećim dijelom još uvijek odlaže, nedostatak drugih postrojenja za obradu otpada. Nedovoljna edukacija i informiranost građana. Trebamo što prije zatvoriti Jakuševac i izgraditi centar za gospodarenje. Ostalo mi se čini sve dobro.“*
- U4 *„Pod zaštitom okoliša de facto podrazumijevamo dakle sve što utječe prije svega na zdravlje ljudi, a onda samim time i na prirodu. Otpad je jedan od tih segmenata zaštite okoliša i ako bi izuzeli recimo otpad zaštita okoliša u gradu Zagrebu je na dosta dobroj kvaliteti.“*
- U5 *„Kritičan je otpad svakako. Ali ne zato što ne znamo nego zato što nam politika i zakoni usporavaju razvoj sustava. Beskonačne javne nabave pa žalbeni rokovi. Gubimo vrijeme, a okoliš pati. A kad krene konačno nešto onda se jave zeleni pa opet sve stane.“*
- U6 *„Mislim da je stanje dobro. Radim na najkritičnijem mjestu za to pitanje, a ja mislim da je dobro. Valjda vam to nešto govori. Uvijek se može malo bolje, ali u globalu, mislim da živimo u jednom od najčišćih i najzdravijih gradova, ajde, velikih gradova Europe. S druge strane, mislim da pročistač otpadnih voda hitno treba sanirati.“*

Upravljački su akteri generalno zadovoljni stanjem okoliša u gradu. Pet od šest sugovornika misli da je stanje zadovoljavajuće ili dobro, ali spominju i neke kritične točke. Najkritičnijom točkom četiri aktera smatraju sustav gospodarenja otpadom, jednom je spomenut zagrebački pročistač otpadnih voda, a jednom razina rijeke Save i opasnost od sve težeg pristupa pitkoj vodi.

Civilni akteri

- C1 *„Pa po mojoj procjeni je na izuzetno niskoj razini. iz nedavne prošlosti. Neke stvari su se promijenile što se tiče gospodarenja otpadom, možda samo prividno, ali to je bilo zahvaljujući velikom angažmanu civilnih udruga, pojedinaca, i prikupljenim desecima tisuća potpisa. Zagreb ima i ima katastrofalne recimo vodovodne cijevi, gdje se gubi, kažu stručnjaci, čak 50% vode koja njima protječe, da ne govorim da su to nekvalitetne cijevi, vjerojatno ima i olova u njima, znam da ima i azbestnih cijevi.“*

- C2 *„Loše,, općenito kao i na razini Hrvatske. Postoje ta divlja odlagališta na koja se recimo građani znaju prijaviti komunalnoj službi. Nema transparentnosti gdje se što odvozi, što se s tim radi, kako se s tim postupa. Kvaliteta zraka, evo možete, vjerujem da ste razgovarali sa stanovnicima Novog Zagreba što se tiče kvalitete zraka. Pa mislim da je tu i stvar vodovoda, veliki gubici vode i da su zastarjele cijevi.“*
- C3 *Smatram ga jako, izrazito lošim, da ne kažem katastrofalnim. To govore i postoci niskog odvojenog prikupljanja otpada, to govori činjenica da se grad Zagreb unazad 20 godina nije pomaknuo s mrtve točke niti se trudio uvesti odvojeno prikupljanje, niti napraviti cijeli sustav. Znači u Zagrebu su krivo postavljena načela. Tu su i C.I.O.S, zeleni otoci, divlja odlagališta, mogao bih do sutra. Sad je i zeleni otok postao divlje odlagalište.*
- C4 *„Pa ocijenio bih nezadovoljavajućim. Već je došlo do niza požara na odlagalištu otpada Jakuševac ili u nekim postrojenjima za obradu otpada koja su u grupaciji C.I.O.S. grupe Petra Pripuza, inače suoptuženika gradonačelnika. A ovi drugi problemi, promet, zelenilo, tu su isti problemi kao i u gospodarenju otpadom i zaštite okoliša u Hrvatskoj, ne sluša se građane, ne sluša se stručnjake, samo udri po svom.“*
- C5 *„U ekološkom smislu, mi uopće nemamo sustav, a imamo divlja odlagališta koje se ne saniraju. Nemamo burzu otpada. Nemamo saniran, Jakuševac, o njemu se toliko priča, na njega se dovodi sav otpad, i onaj koji građani se trude, građani žele odvajati otpad. A da ne govorim da žele graditi centar za gospodarenje u vodozaštitnom području“*
- C6 *„Stanje je bolje nego što je bilo, ali daleko je od onog što bi Zagreb trebao. Znači, ja bih se čak usudio reći da je nezadovoljavajuće. Iz razloga što se ne donose odluke, znači to je osnovno. A nestručni zeleni sprječavaju odluke. Od komunalnog problema stari sustav vodoopskrbe, odnosno stare cijevi. A kanalizacija je više-manje riješena. I otpad opet nema osim odlagališta koje je recimo riješeno i dijela kompostiranja, nema riješena prateća infrastruktura.“*

Civilni su akteri najkritičniji prema stanju okoliša na zagrebačkog području. Štoviše, pola ih se izrazilo terminima koji govore o vrlo lošoj ili katastrofalnoj situaciji. U fokusu većine njih je otpad, spominju se požari na odlagalištima i postrojenju CIOS, stanje na odlagalištu Jakuševac, nepostojanje sustava odvojenog prikupljanja otpada. Od ostalih problema ističe se voda, odnosno veliki problemi s vodovodnom mrežom.

Medijski akteri

- M1 *„Kod zaštite okoliša vidimo jedan loš pristup, stihijski gdje se ne planira unaprijed, gdje ne postoji, gdje ne postoje pravi planovi za upravljanje resursima. Jakuševac je jedna tempirana bomba. Tamo se odlaze svašta. Mislim to brdo je ogromno, ja ne znam jeste se vi nekad provezli onuda, to je brdo zastrašujuće ogromno, i kažu da je to druga visinska kota u gradu nakon Sljemena.“*
- M2 *„Apsolutno nezadovoljavajuće, zbog toga što se nitko nije potrudio da razvije svijest građana da krenu od sebe, a posebno svijest vladajuće strukture. Divlja odlagališta svuda po gradu pa taj nesretni Jakuševac koji nikad nećemo zatvoriti. A u edukaciju se ništa ne ulaže. Ona je ključ.“*
- M3 *„Prilično loše, loše i neorganizirano, vidim hrpe otpada po gradu, vidim kontejnere prepune u kojima nema mjesta. To, nekad su se isto ulice recimo ljeti redovno prale zbog prašine, zbog koječega. To vrlo rijetko vidim. Dakle, čini mi se da u tim nekim dijelovima, da razina komunalnih usluga pada umjesto da raste.“*

- M4 *Kritične točke su da nemamo sustavnu kontrolu incidenata da tako kažem. Požari u C.I.O.S.-u su pokazali, Štampar je javno priznao dakle da oni nemaju aparaturu za mjerenje dioksina i furana, znači najkancerogenijih tvari koje nastaju u takvim požarima. To kod nas uopće nema takve sustavne, sustavnog pristupa. I onda naravno uz to dolazi populizam Bandićev koji obećava da će se spaliti pa ništa ne napravi, pa obećava da će se zatvoriti Jakuševac pa ništa ne napravi.*
- M5 *„Još uvijek je zadovoljavajuće. Onako na prvi pogled Jakuševac više ne smrdi, gradska Čistoća radi, odvozi otpad redovito, Zagrepčani su dobili nove kontejnere za odvojeno prikupljanje otpada, u zagrebačkim školama i vrtićima provodi se intenzivno edukacija i kod stanovnika kako to činiti. Dakle, što se toga tiče, situacija je zadovoljavajuća, po meni.*
- M6 *„Čini se da smo postali osjetljiviji uopće na to pitanje tek u zadnje vrijeme, i pritisak javnosti će nadam se biti sve veći, pa ćemo više i saznavati. Ali da, očito nam zrak nije čist, voda nam je prepuna i kojekakvih ne samo kemikalija, nego i droga, tako da ona tvrdnja da živimo u čistom gradu se pokazuje sve manje točnom.“*

Četiri su medijska aktera stanje okoliša u Zagrebu ocijenili nezadovoljavajućim, apostrofirajući sustav otpada. Novinari su konkretniji od ostalih u imenovanju problema pa je čak tri puta spomenuto odlagalište otpada Jakuševac, a spominje se i tvrtka CIOS i nesređeni zeleni otoci. Jedan je medijski akter, pak, potpuno zadovoljan stanjem okoliša u gradu.

Za kraj ovog prikaza, može se reći da se približavanjem fokusu teme, među skupinama aktera, nijansiraju razlike u stavovima. Civilni su akteri najkritičniji prema stanju okoliša i najviše koncentrirani na sustav gospodarenja otpadom, upravljački su akteri zadovoljni generalnom okolišnom slikom grada. Stručnjaci, osim otpada ističu i problem vodoopskrbe i prometa. Političari su (očekivano) podijeljeni, a medijski su djelatnici najkonkretniji u definiranju problematičnih točaka.

4.1.5. Procjena normativnog okvira o otpadu

Nakon uvodnoga pitanja drugog dijela intervjua koje je tematiziralo opće stanje okoliša i ekološki kritične točke, prešlo se na centralni set pitanja, povezan sa sustavom gospodarenja otpada u Zagrebu. Budući da se u sociologiji kultura jednog društva definira pomoću njegovih simbola, vrijednosti i normi, za prvu je temu odabrana procjena normativnog okvira o otpadu na europskoj, nacionalnoj i gradskoj razini. Naime, sociološki gledano, normativni okvir proizlazi iz vrijednosnih odrednica društva. Normativni okvir o otpadu definiran je strategijama, zakonima i drugim dokumentima koji su iscrpno prikazani u prethodnom

poglavlju. Budući da su sudionici istraživanja iz svih skupina na različite načine specijalizirani za otpad, prvo se htjelo ustanoviti kako gledaju na dokumente koji normiraju stanje u sektoru.

Stručni akteri

- S1 *„Europa, da pođemo od nje, ona je shvatila nakon dosta godina, trebalo je i njoj da shvati da treba nekad poslušati ekološku znanost. Međutim, to je shvatila pod presijom komercijalnih razloga. Ključni nedostatak hrvatskog zakonodavnog okvira je da je dopušteno stvarati smeće. Tako dugo dok to bude dopušteno, problem će biti moguće samo djelomično riješiti i pitanje je kad će bit riješen. Načelno bi trebalo biti zabranjeno stvarat smeće i odrediti rokove u kojima se to treba realizirat Zagrebačka razina je točno to sve isto, plan gospodarenja otpadom zagrebački je najvećim dijelom, daleko najvećim dijelom plan za manipulaciju smeća. Tu nema govora o gospodarenju otpada.“*
- S2 *„Sad nikome nije na koncu jasno zašto Hrvatska ima jednu realizaciju na terenu, a drugo pišemo u dokumentima. Dokumentima Zakona o održivom gospodarenju otpadom. Zagrebački plan, oni bi sve u Resnik. Puno se luta, donosne se kontradiktorni dokumenti, isto bi i odvojeno prikupljali i gradili centre za gospodarenje. To tako ne ide.“*
- S3 *„Gledajte, kao svaka strategija je napravljena prije xy godina sa resursima koje ste imali tada i znanjem koje ste imali tada. Puno veći problem su planovi gospodarenja otpadom. Oni trebaju slijedit nekakvo strateško usmjerenje, ali planovi trebaju definirati jasnije što i kako i na koji način. Nisu dobri, a gradovi ih moraju donijeti zbog države. Zagreb, bojim se neće moći bez onog pravog, zaokruženog sustava, a to je da na kraju krajeva i završavamo sa termičkom obradom.“*
- S4 *„To je suludo, već sam naziv govori koliko zapravo zakonodavac uopće ne razumije o čemu piše zakon. Mislim da nisu zadovoljavajući, mislim da je sustav gospodarenja otpadom, vrlo ću vam iskreno reći, minirala još Sanaderova vlada kada je dozvolila državnom tajniku Ružinskom i direktoru Fonda za zaštitu okoliša Mladineu, da uvedu sustav depozita i na najkvalitetniji dio otpada, a to je ambalažni otpad od pića i napitaka, oni su na taj način priskrbili Fondu za zaštitu okoliša milijune kuna koje su kroz aferu FIMI Media lijepo raspodijelili tamo gdje je trebalo. Znači zaključak je da su strateški dokumenti u pravilu nerealni i nisu pisani s namjerom da se po njima radi, da se provode.“*
- S5 *„Nedostaje strategija općenito. Nemamo strategiju postupanja s plastičnim otpadom što bi trebali svakako imati. Zakoni su prepisani iz Europe i neprilagođeni nama. Znači svaka niža razina prepisuje od više, kite se velikim riječima, ali nema konkretnih rješenja za konkretna mjesta.“*
- S6 *„Gradski je plan posljedica državnog koji nije stručno, tehnički, tehnološki i ekonomski utemeljen i neprovediv je. Tako ni zagrebački ne može biti drugačiji. Na žalost, u skladu sa Zakonom mora se provoditi pa tako imamo uvođenje sustava odvojenog prikupljanja koje nije opet zaokruženo, odnosno ne postoji infrastruktura koja omogućava cjelovito gospodarenje otpadom.“*
- S7 *„Zakoni često nastaju prema interesu uskih skupina, kao onaj o Agrokoru, o raznim stvarima o čijoj šteti i koristi ćemo još svjedočiti. Postoje i drugi propisi u kojima su inkorporirani nečiji interesi. Za potrebe koncepta centara za postupanje s komunalnim otpadom Kaštijun i Marišćina, na upozorenje EU-a, da planirano bioreaktorsko*

odlagalište, što nije u skladu s osnovnom politikom gospodarenja otpadom, u propise smo uveli njegovu definiciju. Nema je u EU propisima.“

Stručnjaci listom imaju negativne komentare na hrvatski normativni okvir o otpadu, a kritiziraju ga iz različitih pozicija i s različitim argumentima. Čak petero stručnjaka zamjera lutanje u konceptima gospodarenja otpadom, s tim da se troje od njih zalažu za odvojeno prikupljanje otpada bez termičke obrade, a dva se energično zalažu za termičku obradu. Jedan je stručnjak ocijenio da je strategija gospodarenja otpadom potpuno zastarjela, a jedan se fokusirao na nedostatak strategije postupanja s plastikom. Stručnjaci prepoznaju činjenicu da je velik dio nacionalnih dokumenata prepisan, odnosno usklađen s europskom regulativom. Vidljivo je nezadovoljstvo među stručnjacima, ali i vrlo oprečni njihovi sudovi o tome što bi trebalo napraviti da se situacija popravi.

Politički akteri

- P1 *„Pa dakle, na razini Europske unije je donesena jedna direktiva koja je kao preporuka došla i u Republiku Hrvatsku s obzirom da smo članica Europske unije, i po toj direktivi su jedinice lokalne zajednice trebale donijeti svoju odluku na temelju koje će doći do određivanja sustava za rješavanje i zbrinjavanje komunalnog otpada. I grad Zagreb je postupio po toj odluci, dakle, nadležnog ministarstva na način da je tu koristio svoje dispozitivne mogućnosti.“*
- P2 *„Pa ono što je problem Hrvatskoj da smo mi mijenjali naše strateške dokumente, evo primjerice tih centara za gospodarenje otpadom, promijenili tri smjera u šest godina. Mi samo krpamo probleme, fali ozbiljna strateška razmišljanja i postavljanja smjernica čak u fali kompromisa. To je nacionalna sigurnost i nacionalno pitanje i mislim da se tu mora napraviti kompromis od svih stranaka, reći, ljudi ovo je prevažno za Hrvatsku. To vrijedi za državni, pa i za zagrebački, jer oni su svi međusobno povezani.“*
- P3 *„Što se tiče europske razine djelomično sam upoznat sa onime što nam je bilo bitno za lokalnu razinu, a to je što se tražilo od nas da do 2020. postignemo 50% odvojenog prikupljanja otpada, a do 2022. 60%. Već sam ranije rekao da mi nismo niti blizu tome. Mi smo donijeli prije godinu dan Plan gospodarenja otpadom, kad kažem mi, govorim Gradska skupština. Ne daj bože da sam glasao za to, jer taj dokument nije imao veze s vezom, odnosno i dalje je planirao zbrinjavati otpad na Jakuševcu, miješani komunalni naravno, dok za građevinski otpad i kompostanu, obzirom da su imali pritisak tada svojih koalicijskih partnera, nisu, ostavili su praznu lokaciju.“*
- P4 *„Problem je što se stalno mijenja. To je najveći problem, što Hrvatska nema sustavnu politiku gospodarenja otpadom. Zapravo mislim da nikad nije ni imala. Ako gledam primjerice opasni otpad, pa to je katastrofa. Znači mi nismo uopće riješili pitanje opasnog otpada. Znači užasno je problem što se stalno skače od koncepta do koncepta na nacionalnoj razini. Dođe jedan ministar ima svoju viziju, dođe drugi, ima drugu, treći treću.“*
- P5 *„Pa mislim imamo potpuna lutanja, imali smo tri, četiri ministra zaštite okoliša i svaki je došao sa potpuno novim konceptom. Odnosno, ajmo reć', ovaj sad se nadovezao, znači Ćorićev na Zmajlovićev koncept što se tiče centara za gospodarenje otpadom. Istovremeno dobivamo podatke i dokumente iz Europske unije koji govore da je to*

koncept koji se ne bi trebao uvoditi, da oni odustaju od njega, i čak će nam promotriti da li ima smisla da nam više odobravaju korištenje europskih sredstava na te projekte.“

Četiri od pet političkih aktera apostrofiralo je činjenicu da se luta s odabirom generalnog koncepta za pitanje otpada. Jedan politički akter (vladajuće većine) ističe da su dokumenti korektni i potpuno usklađeni s europskim, što smatra pozitivnim. Političari su spominjali konkretne političke situacije i procedure donošenja odluka, opravdavajući vlastite i kritizirajući tuđe postupke. Spominju i političke pritiske zbog kojih se neke odluke (odustajanje od lokacija za neka postrojenja) donose.

Upravljački akteri

- U1 *„Mislim, pretpostavljam da su na nekoj zadovoljavajućoj razini, da su morali zadovoljiti neke europske direktive. Problem je s našim, ma zapravo, inače naši dokumenti ti strateški, su ono kad ih čitate, uglavnom svi dobri. Problem je što se ne provode. E sad, vjerojatno već u samim dokumentima fali taj provedbeni dio i ono, jasno delegiranje Tko je zadužen, u kojem roku, s kojim novcima i tako, to fali“*
- U2 *„U prostornim planovima je bilo puno više tih lokacija vezano za zbrinjavanje otpada, ali one su se nekako političkom voljom kroz vrijeme brisale. Iako su bile prostorno puno kvalitetnije. Ja mislim da bi ti akti trebali biti jednostavniji, da bi oni trebali biti čitljiviji.. Kod nas su propisane procedure na procedure i procedure, ustvari, a jako često se radi o čistom zadovoljavanju forme gdje se proizvodi hrpa papira a u stvari nitko se ne pita koja je suština, koja je bit, zašto se to radi i koji je osnovni zaključak.“*
- U3 *„Jesu, znači to su dokumenti koji su usklađeni sa EU dokumentima, to nam je isto obveza. Znači sa EU direktivama, uredbama i ostalim dokumentima Europske unije, znači to je zakon i plan gospodarenja otpadom. Oni su zadovoljavajuće razine, tako i usklađenosti sa svim obavezama i ciljevima koje RH ima. Zagrebački je usklađen sa nacionalnim planom, što god da netko o njemu mislio, možda je bilo i nekih boljih tehnologija, drugačijih ali Hrvatska je išla u smjeru centara za gospodarenjem otpadom.“*
- U4 *„Dakle veliki problem uopće u Republici Hrvatskoj je što je zaštitu okoliša, pa čak evo i 25 godina u mom djelokrugu bivanja sa tom temom, je što ona nikako da izbije na prvo mjesto. A još se jako luta. Te centri, pa manji centri pa nećemo centre. Dokumenti su profesionalni i problem nije u njima.“*
- U5 *“Sve su dobre ideje. Ja sam dosta realna osoba, pa smatram da kada već donosiš neke stavove o postocima otpada koje trebaju jedinice lokalne samouprave i regionalne samouprave odvojiti, onda trebaš prije toga razmisliti o infrastrukturi koja postoji i polako dizati ljestvicu povećanog odvajanja, a ne megalomanski odrediti, e sad ćemo 50% toga, 60% toga, a sami znaju činjenično stanje na terenu. Jako me to nervira, nepromišljanje i ajmo reć' neplaniranje, i baš me briga, ja sam donio svoj papir. Znači ja sam napisao, a vi gospodo moja nemate nikakve šanse to provesti. Evo, to je problem, to je naša stvarnost nažalost.“*
- U6 *“Što se odlagališta tiče, mi smo unijeli svu EU regulative i poštuju se svi propisi. Gledajte, malo toga u dokumentima ovisi o nama, oni su više manje zadani. Jedino što ovisi o nama, a to su lokacije izvedba, to nije dobro, to šteka. Lokacija se dogovori, onda se pod pritiscima izbací. A rješenja nema.“*

Upravljački su akteri (4/6) istaknuli usklađenost hrvatskih dokumenata s europskom regulativnom. Međutim, usklađenost sama po sebi nije dovoljna da ih ocjene pozitivnima. Kod upravljačkih je aktera izražen stav da su dokumenti korektni, ali da nemaju provedbenu dimenziju i nisu prilagođeni hrvatskom sustavu. Jednom je spomenuto lutanje u konceptima.

Civilni akteri

- C1 *„Pa, ovako, ono što je Europska unija postavila Hrvatskoj to su zapravo određeni minimumi. I ljestvica je postavljena jako nisko. Znači Hrvatskoj je na neki način naređeno da ne smije manje od 50 posto odvojenog prikupljenog otpada imati. A jedinice lokalne samouprave bi mogle rješavati, znači puno bolje i više od tog minimuma, ali izgleda da je to isto područje klijentelizma, jer su županije, znači ti centri za gospodarenje otpadom po Hrvatskoj su na neki način u vlasti županije. A Plan gospodarenja otpadom u gradu Zagrebu 2014. godine bio je još i gori nego sad.“*
- C2 *„Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske ovakav kakav je sa centrima za gospodarenje otpadom u kojima je glavno postrojenje mehaničko-biološka obrada je ne samo loš, mislim to je uopće neprihvatljiv, zato što kada jednom stvorite smeće i onda to smeće ić' odvajati, rezultat toga bude da nemate niti kvalitetne sekundarne sirovine, niti možete sve odvojiti. Jednaka je stvar sa planom gospodarenja otpadom u gradu Zagrebu. Znači predviđen centar za gospodarenje otpadom u gradu Zagrebu je na lokaciji Resnik koja je na 1000 metara ja mislim od vodocrpilišta.“*
- C3 *„Hrvatska u pravilu prati ono što joj Europska unija nalaže, s time da smo mi zadovoljni na taj način zato jer Europska unija gura hrvatske propise u dobrom smjeru. Što se tiče grada Zagreba, grad Zagreb se trudi ispuniti one minimalne uvjete, a to isto radi na loš način i mi smo uvijek imali žalbe i prigovore na planove gospodarenja otpadom koji su se redovito odbijali.“*
- C4 *„Zakon o gospodarenju otpadom, on je na neki način dosta širok. On je prepisao europsku direktivu, okvirnu direktivu o otpadu, i on donosi ciljeve i mjere, ali sam po sebi ne detaljizira poslove u gospodarenju otpadom. Zakonom je propisano da u centre za gospodarenje otpadom koji se planiraju izgraditi ide ostatak, odnosno miješani otpad. Iako mi gledamo, upozoravamo da je koncept centara još od starog zakona iz 2005. godine promašen koncept, što se sada tek pokazuje na vidjelo, jer mi od 2005. do danas, 14 godina, smo izgradili tek dva od deset centara koji su bili planirani. I obadva imaju financijske, ekonomske i ekološke probleme.“*
- C5 *„Prvo Strategija kojom su ustanovljeni takvi centri, znači datira iz 2005.. Sad si zamislite koliko se u međuvremenu toga promijenilo do danas. Ta koncepcija centara, to je nešto što je nespojivo sa cirkularnom ekonomijom, znači sa općim europskim opredjeljenjem, a posebno je specificirano u direktivi, okvirnoj direktivi o otpadu. Na nju se nastavlja i važeći nacionalni plan iz 2017, svi ostali su usklađeni na način da su usklađeni sa temeljnim lošim krovim dokumentom, znači sa Planom gospodarenja Republike Hrvatske.“*
- C6 *„Ne, oni su vam na žalost proturječni jer svaki put kad vam dođe ministar koji se vodi kao zeleni, pod navodnicima, vam napravi strahoviti zastoj i štetu u cijelom sustavu. Pa tako imamo da je predzadnji ministar donio plan gospodarenja otpadom koji je u*

suprotnosti sa Strategijom. Međutim, on je neprovediv u Hrvatskoj. Znači ja sad potpišem da taj plan nema šanse da se provede. Hrvatska je svrstana među 7-8 država Europske unije koja ima najlošije rezultate u gospodarenju otpadom.“

Civilni su akteri vrlo kritični prema normativnim dokumentima. Čak četiri su aktera istaknula uvjerenje da koncept centara za gospodarenje otpadom koji je sadržan u hrvatskim dokumentima nije poželjan, a pritom nije ni usklađen s novijim europskim principima koji zagovaraju cirkularnu ekonomiju. Dvaput je istaknuta zamjerka da su nacionalni i gradski plan neambiciozni te da su koncentrirani samo na ispunjavanje minimalnih uvjeta.

Medijski akteri

- M1 *„Znam da nacionalni plan zapravo prebacuje odgovornost na lokalnu razinu, znači da prepušta gospodarenje otpadom jedinicama lokalne samouprave, mislim županijama, da je to na toj razini pa onda i dalje niže. A znam da nam Europska unija diktira određene postotke zbrinjavanja odnosno recikliranja, koje moramo ispuniti, da su te kvote realne, odnosno da su bile realne za postići da se na vrijeme krenulo u provedbu, ali budući da nije mislim da smo u velikom problemu što se toga tiče, bar što se tiče Zagreba.“*
- M2 *„Gledajte, Strategija je dobra, ali realizacija nije odgovarajućom brzinom. Strategija je dobro, ne realiziramo ono što smo predvidjeli, najgore što mi se čini je, ne zbog nedostatka novca, zbog nedostatka sredstava, nego zbog nedovoljne upućenosti u dobivanje europskih fondova, zbog nedovoljnog angažmana u povlačenju europskih fondova. Još dodajem da se svi dokumenti uopće ne komuniciraju prema javnosti.“*
- M3 *„Generalni stav je da su obično kod nas propisi dosta solidni, ne mogu uvijek govoriti za sve da li su usklađeni sa nekim europskim najnovijim praksama, najnovijim direktivama i tako dalje, jer se to uglavnom više radi, međutim, čini mi se da zapinje na provedbi. Dakle, propis može biti teoretski ne znam koliko dobar, ali ako ostaje na papiru onda od njega nema koristi.“*
- M4 *„Koliko pratim kroz emisiju, iskreno, to su obična prepisivanja europskih direktiva gdje zapravo ono što nedostaje su akcijski planovi, ono što nedostaje su tijela koja kontroliraju. Mi stalno pričamo recimo o taksi za, kazni za odlaganje koje sad polagano kao nešto sramežljivo bi uveli, ali ta taksa opet kao i ovo podizanje cijena, vi ne vidite da se to onda vraća u sustav na način da će se nešto s time napraviti.“*
- M5 *„Mi na državnoj razini deklarativno imamo sve doneseno. Znači svi naši planovi su deklarativno usvojeni. Međutim, mi padamo na prvoj stepenici zato što primjerice, rekli smo da ćemo imati 20 centara za gospodarenje otpadom. Projekti za centre za gospodarenje otpadom napravljeni su prije 20 godina. Znači oni su već sad zastarjeli. Bili su zastarjeli prije 10 godina.“*
- M6 *„Pa ovako laički čine se dobrima, samo ih se ne provodi. Imamo dakle obavezu odvajanja 50% korisnog otpada do ove godine. Dakle morali smo već biti spremni. I imamo na kraju krajeva prvi zakon kojim se naložilo odvajanje otpada, donio je Franjo Tuđman, potpisao ga, 1995. Dakle, toliko godina na snazi imamo već odredbu odvajanja otpada ali nismo se, mislim nešto se jesmo pomakli ali ne puno.“*

Mišljenja medijskih aktera o normativnim dokumentima su podijeljena. Polovica ih smatra da se radi o solidnim dokumentima koji zapinju u provedbenoj dimenziji. Spominju da nije

dovoljno imati sve propisane dokumente nego treba na terenu ispunjavati konkretne korake. Jedan medijski djelatnik ističe da se radi o pukom prepisivanju, a drugi ističe da je hrvatski okvir zastario u odnosu na europski.

Sumarno se može izdvojiti nekoliko zanimljivih pokazatelja. Stručnjaci i civilni akteri negativno se referiraju o normativnom okviru kojem najviše zamjeraju nekonzistentnost, nemogućnost provedbe i manjak akcijske dimenzije. Političari su koncentriraniji na prošle događaje i ističu lutanje u konceptima i rješenjima koji zbrojeni daju konfuzno stanje u sektoru. Upravljači su pohvalili usklađenost s europskim okvirom, ali drže da hrvatskim dokumentima nedostaje provedbena dimenzija. Važno je napomenuti da velik broj sudionika koji dokumente smatra nedovoljno dobrima ima dijametralno suprotne stavove o tome kako bi se stanje moglo popraviti. Ovi su nalazi konzistentni s nalazima orijentacijskog istraživanja (Perkov, 2018) provedenoga u Splitu koji kažu da su „civilni, stručni i medijski akteri kazali su da strategije i zakoni nisu zadovoljavajući zahvaljujući političkim elitama već zato što su se morali uskladiti s odredbama Europske Unije. Nadalje, svi su akteri, osim predstavnika gradske uprave, izuzetno sumnjičavi prema provođenju strategija i planova – vjeruju da je postavljene zahtjeve nemoguće izvršiti bez uključenja građana i unaprjeđenja postojeće infrastrukture, te smatraju da će ti dokumenti ostati „mrtvo slovo na papiru“. Svi oni gledaju na Europsku Uniju kao na spasitelja Hrvatske u pitanjima zaštite okoliša i gospodarenja otpadom.“

4.1.6. Stanje odlagališta otpada Jakuševac – Prudinec

*Slika 11. Zatvoreni (lijevo) i aktivni dio (desno) odlagališta otpada Jakuševac - Prudinec
(Foto: I. Perkov)*

Sljedeća se tematska cjelina odnosi na stavove i mišljenja sudionika istraživanja o centralnom i najpoznatijem objektu zagrebačkoga sustava gospodarenju otpadom – odlagalištu otpada

Jakuševac – Prudinec. Povijest i trenutno stanje odlagališta, preuzeto iz službenih dokumenata, detaljno je opisano u ranijim poglavljima. U istraživačkom se dijelu htjelo ustanoviti stavove osoba specijaliziranih na temu otpada iz svih ključnih skupina o njihovoj procjeni trenutnoga stanja na odlagalištu, procjene rizika koje ono predstavlja za građane Zagreba te perspektive njegova daljnjeg rada i potencijalnog zatvaranja.

Stručni akteri

- S1 *„Vi imate stvar koja je takva sramota. To je 21. stoljeće. Imate naselje u kojem ne možete disati. Zbog čega? Samo zato što smetlarska mafija s jedne strane u savezu sa koruptivnom vlašću i u savezu sa glupošću čini zločin na zločin na zločin od 1964. kad su zatrpali jedno jutro jezero u kojem su, kristalno jezero u kojem su plivale ribice, djeca se igrala okolo, kamioni su počeli dovoziti unutra smeće. I od onda do danas sve do 16 milijuna tona. Sa svim posljedicama. I nitko ne može reći da se to ne može drugačije. Nitko. Nacionalna sramota, a je l' opasno ili nije opasno, odite tamo pa dišite. Taman da je apsolutno bezopasno, to je takva agresija psihološka da vi ne možete iz toga ispasti čisti nakon života koji tamo provedete i nakon što tamo 20 ili 15 ili 12 sati dnevno provedete. On je već saniran pod navodnicima. Nemoguća je sanacija.“*
- S2 *„Lošu, zato što je to, svako odlagalište ima štetan utjecaj. Točno da je ono sanirano, ne znam, prije 15 godina za ogromne novce, te je smeće prebacivano ovamo tamo, pa su stavljeni ti temeljni brtvljeni slojevi, pa je jedan dio pokriven i zatvoren, saniran, međutim radna površina tog odlagališta je jako velika, to je ovo gdje se sad odlaže, sustav reciklažnog dvorišta je slab. To znači da jako puno problematičnog kućnog otpada tamo završi, jako malo fluo cijevi, žarulja, ne znam, kemikalija kućnih, ovog, onog, ode u reciklažna dvorišta, većina završi na Jakuševcu gdje se to podrobi i onda vam emitira se sve svašta.“*
- S3 *„Mi bismo trebali pitati se tko je nama radio projekte i tko je izvađao, recimo da smo mi dopustili da imamo tako veliki Jakuševac. To poduzeće za gospodarenje otpadom u Zagrebu, ZGO, je poduzimalo mjere, međutim onda su počeli dolaziti razni savjetnici, pa su dolazili razni poduzetnici. Sasvim sigurno je kritična točka.“*
- S4 *„Jakuševac je prvenstveno uređeno odlagalište otpada koje je ogromno, veliko brdo u Zagrebu, ali je to, nije nitko donio taj otpad, sve smo to mi Zagrepčani napravili. Dakle, kao uređeno odlagalište, ja ne sumnjam u ispravnost odlagališta, definitivno. Dakle odlagalište koje ima sve potrebne elemente da zadovoljava kriterije sanitarnih uvjeta. Kad se zatvori konačno, mislim kad zatvorimo konačno odlaganje, ne možemo ga zatvoriti ako nismo napravili prije rješenje. Znači treba sustav urediti da napravimo rješenje prije.“*
- S5 *„Meni je žao što mi imamo gradonačelnika koji je rekao prije desetak godina da će se spaliti ako se odlagalište ne zatvori. Pa evo, mislim, dokazao je da se radi o jednoj temi koja je prilično preveliki zalogaj za njegov mali mozak. Mislim da je Jakuševac valjda jedno od najcrnijih točaka u Europi, to mislim. Vi da biste zatvorili neuređeno odlagalište, vi prvo morate regulirati dakle dolazak količina otpada na to odlagalište pa reducirati. To za mene nije uređeno jer mi i dalje gomilamo ogroman, dakle mi ćemo još malo imati Sljeme, mi ćemo se za par godina skijati na Jakuševcu a ne na Sljemeni, kak' to izgleda.“*

- S6 *“Jakuševac je prije sanacije imao znatan utjecaj, danas kada je uređen ovako kako je, njegov utjecaj na okoliš i kvalitetu građana je minimalan. Radi se o najboljem hrvatskom odlagalištu usklađenom sa svim međunarodnim normama. Štoviše, jedno od najboljih odlagališta u Europi na kojem rade vrlo ozbiljni profesionalci.“*
- S7 *„Mehaničko-biološko postrojenje se može iskoristiti i za preradu već odloženog otpada na Jakuševcu i na taj način Zagreb ne bi više trebao tražiti mogućnost izgradnje novog odlagališta, a stanovnici oko Jakuševca bi dobili u cijelosti sanirano odlagalište. Umjesto dvostruke koristi sad se događa dvostruki gubitak. Zamislite ludosti, počelo se odvojeno prikupljati biootpad, a nema se kamo s njim. Dvije kompostane u Zagrebu su popunjene drugim biološkim otpadom.“*

Procjena stanja na odlagalištu Jakuševac stvara podjelu među stručnim sudionicima istraživanja. Petero ih je zauzelo generalno negativan stav o odlagalištu dok preostalih dvoje tvrde da je riječ o dobro organiziranom i usklađenom odlagalištu. Stupanj kritike razlikuje se među akterima koji su stanje proglasili lošim, dvoje ih misli da je riječ o katastrofi i ekološkoj bombi dok preostalih troje vidi dobre strane obavljene sanacije, ali smatra da sustav nije dobro posložen što se odražava i na odlagalište. Ističe se i da je potrebno konačno zatvaranje, ali to nije moguće bez novih rješenja i postavljanja sustava.

Politički akteri

- P1 *„Pa Jakuševac ako se ne varam do 2028. ima važeću građevinsku dozvolu, jer se on smatra građevina. Na Jakuševcu su napravljene određena, od samog njegovog postanka, poboljšanja i određene nadopune i ostalo, međutim, dugoročno on definitivno nije rješenje. I već sada mislim da bi kada bi se našla alternativa, da slobodno bi se mogao zatvoriti, međutim s obzirom na tu dozvolu koju ima, da onda može naravno normalno funkcionirati i treba.“*
- P2 *„Ali zbrinjavanje otpada na Jakuševcu nismo uopće ozbiljno ni pristupili, zbog toga jer nismo, ono što sam vam rekao, znači mi danas, mi rješavamo probleme pet do dvanaest. Znači kad nam neko kaže da trebamo sutra u 12 nešto napraviti, mi to onda idemo rješavati sutra ujutro u osam. Znači Jakuševac apsolutno treba ga ako je moguće zabraniti, ali to sad znači, evo naše politike, mi ga odgađamo 2018., Mirela Holy je odgađala, svi odgađaju, ali nismo počeli graditi ni dan danas prvi kamen nečega novoga. Razumijete, alternativnoga. To je, mislim, ok, odgodilo se do 2028., budemo ajde živi, di je 2028.“*
- P3 *„Činjenica je da je gradonačelnik prije 15 godina rekao da ako za 4 godine ne sanira odlagalište otpada da će sam sebe zapaliti na Jakuševcu. To je jedna od njegovih povijesnih izjava. Ali na žalost to, evo, prije godinu dana smo, nismo mi nego je većina u Gradskoj skupštini odlučila da će odlagalište trajati još sljedećih 9 godina na istom mjestu, sa istim problemima, sa istim neugodnim mirisima prema građanima. Dakle, moja neka procjena kada sam se bavio time je to da ovisno o smjeru i putanji vjetrova neugodne mirise sa Jakuševca osjeti 100 000 ljudi u Zagrebu. Naravno, sa Milanom Bandićem će ostati to tako, ali onaj tko misli ozbiljno preuzeti upravljanje gradom će se morat pozabaviti i tom temom.“*
- P4 *„Nered, potpuni nered. Pa dovoljno je čuti građane koji žive tamo kako im je. Znači ja mislim da kompostana ako se dobro radi, nemam nikakvih problema da bude u gradu.“*

Međutim, isto tako razumijem ljude koji nemaju nikakvog povjerenja prema gradskoj upravi koja kaže da će Jakuševac zatvorit 2012., pa 2015., pa 2017., pa 2019., pa sad 2028.“

P5 *„Tamo je odrađena određena sanacija koju neki dovode u pitanje, no ako ništa drugo imamo koliko-toliko uređen sustav otpadnih voda, rješavanje onog plina koji je nusprodukt od kojeg je, ne znam, mislim da je već prihod prešao 100 milijuna od prodane električne energije do sada, što su neki pozitivni efekti. Mi smo sada na toj zadnjoj plohi, mislim sedmoj. Naprosto više neće biti prostora da se dovijeka tamo odlaže.“*

Političari su također podijeljeni oko stanja na Jakuševcu. S jedne strane, ističu pozitivne učinke sanacije (P1 i P5), ali ostali kažu da je i dalje riječ o opasnom odlagalištu koje negativno utječe na kvalitetu života građana Zagreba, posebno onih u neposrednoj blizini. Opozicijski akteri spominju negativnu ulogu gradonačelnika i smatraju ga odgovornim za loše stanje odlagališta, a spominju se i drugi političari na nacionalnoj razini koje smatraju odgovornima za lutanje u konceptima. Spominju se i stalne promjene planova za daljnji rad odlagališta, odnosno odgađanja njegova zatvaranja.

Upravljački akteri

U1 *„Pa utječe sigurno na kvalitetu života tamo u neposrednoj blizini jer to se sve vrijeme osjeti. I ne znam, one vrane koje lete i sve, nije nekakav prizor. Sanirali smo doduše pedeset godina loše neke prakse. Ali sad, da se moglo otić' korak dalje, je. S druge strane vi imate problem cijelo vrijeme te lokacije. Znači plan ima, je napravljen, dobio je suglasnost koju mora dobit, dođe u Gradsku skupštinu u kojoj zastupnici amandmanom skinu te centre. I vi ste zapravo, ono koliko, 10, 15 godina bez lokacije centra. A onda imate Jakuševac.“*

U2 *„Mislim ljudi koji žive na Jakuševcu oni zato i dobivaju odštetu. I ja nisam primijetila da se u posljednje vrijeme smanjio broj stanovnika na Jakuševcu. Već dapače. Tako da ja vjerujem da je njihov, recimo da je njihov život ili standard života do te mjere loš. A odlagalište kao odlagalište, to je smeće, mora se osjetit, ali sve je napravljeno po propisima i stalno se kontrolira, koliko ja znam.“*

U3 *„Odlagalište Jakuševac tamo negdje od 60-ih godina, svojim kapacitetom je pri kraju, ono je čak već i proširivano izvan svih mogućih planiranih kriterija, a novo postrojenje još uvijek nije započeto sa izgradnjom. Tako da mislim da će biti terminski jako teško uskladiti znači korištenje odlagališta još neko vrijeme do izgradnje novog centra za gospodarenje otpadom. Znači mora biti prekriven i zatvoren i u tom trenutku mora biti otvoren taj novi centar za gospodarenje otpadom.“*

U4 *„Zagreb ima svoju firmu, Zagrebački centar za gospodarenje otpadom se zove na koju je prebačeno da vodi brigu sa svim ovim daljnjim pitanjima i oni su odgovorni zato da to naprave. Oni su sada u dokumentaciji koja je potrebna za dobivanje novaca Europske unije. Dakle došli su do odabira. Pa ne možemo reći da je sve negativno, nije točno. Ima puno pred nama još posla. Ali nije brate ni sve negativno.“*

U5 *„Ono što se stalno ponavlja ali nikako da se uhati uz javnost, vam je to da Jakuševac ima građevnu dozvolu, to je građevina. To je jedno od najuređenijih, čak imam i taj papir negdje spremljen, najuređenijih odlagališta u Republici Hrvatskoj. Papir imamo. To nitko ne spominje. Koliko ja imam informaciju, svakodnevno su inspekcije tamo i sve*

je čisto. Dakle, ja imam tu informaciju kao pravnik. A sad da li on predstavlja ili ne predstavlja rizik, ni ja ne bi voljela biti tamo pored njega iskreno.“

- U6 *„Jakuševac je odlagalište napravljeno po najvišim standardima. To je ogromna građevina, stotine inspekcija dolazi i nikad nema problema ni kazni. Sve je na najvišem nivou. To je li odlaganje idealno za otpad, to je druga priča. Ali odlagalište je uredno, još se gradi, i gradit će se dok ima dozvolu.“*

Pet od šest upravljačkih aktera u prvi plan ističe povoljan legalni položaj odlagališta odnosno činjenicu da je napravljen u skladu sa svim nacionalnim i europskim propisima. Prepoznaju njegov potencijalno loš utjecaj na građane koji žive u blizini, ali drže da je tako u blizini svakog postrojenja koje ima veze s otpadom. Dvoje aktera kaže da je odlagalište napravljeno u skladu s najvišim standardima.

Civilni akteri

- C1 *„Jakuševac sigurno već godinama srozava kvalitetu života ljudi u tom dijelu Zagreba. Međutim niko ne može zaustaviti na jednom mjestu zrak i kemikalije. Utječe sigurno štetno i na vodozaštitna područja, ljudi udišu to, mislim, na kraju krajeva smrdi. Evo, kad uopće ne bi bilo tako štetnih utjecaja i opasnih na ljudsko zdravlje, mislim neugodno je živjeti u takvom okolišu, u takvoj situaciji.“*

- C2 *„Jakuševac je zločin protiv čovjeka, jednostavno rečeno. Znači, on će ostati kao spomenik ljudskoj gluposti i bešćutnosti. On se mora pod hitno zatvoriti i jedini način da se Jakuševac zatvori je uspostava dosljednog ekološkog sustava za gospodarenje otpadom, što znači dok se takav sustav ne uspostavi ne vjerujem u mogućnost zatvaranja Jakuševca.“*

- C3 *„Smatram ga jako, izrazito lošim, da ne kažem katastrofalnim. Jakuševac kao takav, kao odlagalište otpada u onom dijelu u kojem je ispunio svoje kapacitete je saniran, ali isto tako prijeteća situacija s obzirom da sustav nije uspostavljen, a oni imaju još kapacitete raditi manje od desetak godina. Prvo, naravno treba napraviti sustav koji smo rekli od individualne odgovornosti do sortirnica preko centara za ponovnu uporabu i kompostišta i onda kada u to možemo odvoziti otpad, onda možemo i zatvoriti Jakuševac.“*

- C4 *„Već je došlo do niza požara na odlagalištu otpada Jakuševac i mislim da je to velika opasnost za građane. Tamo se uglavnom stanovnici ne bune zbog smeća na Jakuševcu nego zbog kompostane na Jakuševcu jer je ona otvorena i zaudara. Rješenje je zatvaranje odlagališta, ali još nemamo alternativu, zahvaljujući nesposobnosti nadležnih.“*

- C5 *„Nemamo saniran, taj Jakuševac, o njemu se toliko priča, na taj Jakuševac se dovodi sav otpad, i onaj koji građani se trude, građani žele odvajati otpad. Znači tamo se dovozi taj miješani komunalni otpad i s ekološkog aspekta tu se otvara puno puno tema. Međutim budućnost Jakuševca je još uvijek prilično izvjesna jer je produžen rad Jakuševca, koliko sam ja upoznata još uvijek, kroz neke okolišne dozvole i dokumente do 2028., tako da za sada o nekakvom napuštanju Jakuševca realno nema nekakvoga izgleda.“*

- C6 *„Pa nisam baš ja zadovoljan, ali gledajte, vi u Hrvatskoj u ovom trenutku nemate niti jedan grad koji radi u skladu sa zakonom, kojeg smo sami donijeli. Ono što je se u pravilu ne dira. Tko god vam priča da to sad treba, gledajte, možete napraviti studiju*

izvodljivosti, njega možete preselit. Pod prvo morate naći tako veliku lokaciju gdje ćete taj otpad preselit i morate dokazat da je to isplativo. Bez spalionice se to ne može“

Civilni su akteri vrlo nezadovoljni stanjem na odlagalištu Jakuševac. Svi su civilni akteri izjavili da je stanje loše, a dvoje ih stanje naziva katastrofalnim, pa čak i „zločinom protiv čovječnosti“. Spomenuto je i da se na njemu dešavaju opasni požari, da se na njega i dalje gomila miješani komunalni otpad. Smatraju (3/6) i da zatvaranje Jakuševca nije realno prije pronalaska drugog, boljeg rješenja usklađenog s principima kružne ekonomije, a jedan akter drži da je spalionica jedino rješenje.

Medijski akteri

- M1 *„Jakuševac je tempirana bomba koja će eksplodirati. Mislim da postoje puno veći problemi nego što se iznosi javno, mislim da se neke stvari kriju. Ono što sam isto saznala slučajno, da u Zagrebu postoje nekakvi mjerači zagađenosti, znači mjesto gdje se uzima zrak pa se analizira, mi tu jako loše stojimo. Jakuševac treba zatvoriti i što prije prijeći na kružnu ekonomiju, ne smijemo stvarati otpad.“*
- M2 *„Prvo, neuređena odlagališta jednako smetlišta. To za one ljude koji u blizini žive, to je katastrofa, kao i u drugim gradovima. A Jakuševac je neodređeno odlagalište na koje ide sve i svašta, i biološko i opasno, i otrovno i svakakvo smeće. Trebamo biti jako zabrinuti oko toga i nešto poduzeti.“*
- M3 *„Dakle, s Jakuševcem je dobro da je on saniran u velikoj mjeri u odnosu na ono prvotno stanje, ali loše je da nismo otišli korak dalje, dakle da nije dovoljno smanjeno, da sustav reciklaže nije dovoljno dobro organiziran, s jedne strane, a s druge strane da taj kraj lanca isto nije organiziran, tako da imamo nažalost prilično loš sustav. Rješenje bi bilo zatvaranje Jakuševca i pronalaženje nekog novog boljeg rješenja, ali to je lako reć' a teško napraviti.“*
- M4 *„Imate ovaj ugovor za održavanje Jakuševca, znači četiri firme među kojima su i ovi kraljevi zlatnih WC-a koji dobivaju 45 milijuna kuna godišnje za izgradnju cesta, uvođenje telefona i ne znam čega na Jakuševcu. Gdje ti novci idu? Sigurno ne na sanaciju. A dodatna sanacija i konačno zatvaranje paralelno sa uvođenjem nekog novog rješenja je jedino moguće.“*
- M5 *„Onako na prvi pogled Jakuševac više ne smrdi, gradska Čistoća radi, odvozi otpad redovito. Na Jakuševcu se stalno kontrolira. Mislim da će se na vrijeme sve to završit, da će on biti zatvoren na vrijeme, da neće biti nekakvih štetnih posljedica.“*
- M6 *„Na znam u kojoj je fazi, je li zadovoljena sanacija odlagališta, mislim Jakuševac evidentno nije zbrinut, tamo su i česti požari, ne znamo što je na tim, je l' znamo što je tamo odloženo, odnosno što udišemo kad se zapali nešto, to je pitanje. Na Jakuševcu još uvijek završava uglavnom miješani otpad. Dakle da bi se hrpa tamo smanjila moramo je smanjit u svakom kućanstvu.“*

Medijski su predstavnici podijeljeni, tri su stanje odlagališta ocijenili pozitivnim, a tri negativnim. Ipak, dvije od tri osobe koje su ga ocijenile pozitivno, drže da sustav nije zaokružen. Jedan je medijski akter izrazio sumnju u korupciju povezanu s tvrtkama koje skrbe

o odlagalištu. Dvoje je novinara izrazito zabrinuto i Jakuševac smatraju tempiranom bombom oko koje je hitno potrebno nešto poduzeti.

Sinteza odgovora svih sudionika o stanju na Jakuševcu donosi izrazito podijeljenu sliku. S jedne je strane stav da se radi o najboljem europskom odlagalištu napravljenom po najvišim standardima, a s druge stav da se radi o tempiranoj bombi koja zahtjeva hitnu intervenciju. U skupinama stručnih, političkih i medijskih aktera prisutne su podjele, dio ih stanje smatra dobrim, a dio negativnim, upravljački su akteri skloniji isticanju legalnosti i uređenosti odlagališta, a skupina aktera koja je izrazito nezadovoljna je civilna skupina.

4.1.7. Primjeri dobre prakse gospodarenja otpadom u zemlji i inozemstvu

Budući da su otpad i gospodarenje njime globalan fenomen, a problemi sustava različitog opsega i intenziteta realnost svih suvremenih društava, sudionicima je postavljeno pitanje o tome koja mjesta i gradove u zemlji ili inozemstvu smatraju primjerima dobre prakse na koje bi se Zagreb i Hrvatska trebali ugledati. Treba kazati da navedeni primjeri dobre prakse, donekle otkrivaju i model gospodarenja otpadom koji sudionici smatraju primjerenim.

Stručni akteri

- S1 *„Na Krku je eksperimentalno dokazano kako sustav gospodarenja otpada, a može biti učinkovit i usklađen s principima cirkularne ekonomije. Postotak odvojenog prikupljanja koji oni imaju mogla bi biti svaka sredina u Hrvatskoj, ali razno-razni likovi se tome protive.*
- S2 *„Otok Krk, imate šest općina, jedan grad i gdje praktički, evo njihovo je komunalno poduzeće u vlasništvu tih jedinica lokalne samouprave i nitko nema monopol, smanjili su gubitke, imaju složeni sustav koji svejedno nije preskup i imaju recimo gospodarenje otpadom koje je vrh Hrvatske. A vani, A vani, pa Ljubljana je jako dobra. S time da može biti bolje od Ljubljane.“*
- S3 *„Neka si Zagrepčani pogledaju, koji su si jako dobri sa Bečanima da je usred Beča spalionica koja radi vrhunski. Turistička atrakcija koliko je lijepo sagrađeno. Neki kažu, mi ćemo proizvoditi to sa zero waste ili bez otpada. Nema teorije da ćete vi nešto proizvesti i gospodariti s tim a da nećete imati neki preostatak. Je li to pepeo, je li to nešto drugo, ali, nešto mora bit proizvod.“*
- S4 *„Velika Gorica vam je sigurno dobar primjer. Pa dobro, naši su super gradovi, mislim ne treba govoriti o gradovima o kojima svi već bruje, Ludbreg, Prelog. Dakle to su gradovi u kojima se dosta ulagalo u tu infrastrukturu. Čakovec je grad koji je prvi krenuo u odvojeno sakupljanje otpada, ali s druge strane morate poslušati te ljude koliko se oni muče da su sa tom reciklažom na nuli. Evo Krk je jedan od primjera koji se često navodi kao super primjer, a i tamo su određeni problemi o kojima se javno ne govori.“*

- S5 *„Znači vi morate znat što ćete sa tim frakcijama otpada raditi i kako ćete ih unovčiti da bi vam one financirale taj skupi sustav. Druga opcija je da vi sve skupite u jednu hrpu, što radi recimo Beč, i da onda naknadno ili odvajate, ili kao što oni rade, neću ulaziti u to, oni sve spaljuju. Ali sustav im je zaokružen i funkcionira“*
- S6 *„U smislu sustava - svi gradovi koji imaju energane i ostale potrebne dijelove – sortirnice, centre za gospodarenje i MBO postrojenja. A u smislu odlagališta, Jakuševac je primjer svima ostalima.“*
- S7 *„Ja smatram da je nepotrebno odvojeno prikupljati frakcije komunalnog otpada, kada postoje tehnologije koje omogućuju izdvajanje frakcija iz mješovitog otpada. Potvrda za to se može vidjeti na u Krškima, odmah tu blizu. idealno bi bilo imati jedno veće postrojenje. Mislim da postojeća termocentrala – toplana u Zagrebu može odigrati značajnu ulogu. Samo se bojim da Zagrepčani još nisu došli na razinu niti zadnjeg predgrađa u Beču, kamo li do centra, Mariahilferstraße i Hundertwasserove spalionice.“*

Politički akteri

- P1 *„Spominje se grad Beč kao uzor kako je to tamo napravljeno. Bez daljnog da je, a opet imate druge gradove poput Pariza koji je, kaže grad svjetla, a grad smeća. Kad dođeš stvarno očajno izgleda. To su sad ti neki disbalansi gdje se mora naći neko zadovoljavajuće rješenje.“*
- P2 *„Znači ono što mislim da bi trebali, a gdje trebamo uzimati strane konzultante, ja inače sam protiv njih, znači trebali bi ih uzimati na tom području i preuzeti iskustva izvana jer ja mislim da, da me vi ne shvatite krivo, da u nekim područjima je puno toga već vani napravljeno, izmišljeno, a da mi samo trebamo ko Kinezi, to precrtati i bit malo bolji.“*
- P3 *„Kažem, pitanje odvajanja otpada je na žalost Zagreb posljednji u Europskoj uniji po odvajanju otpada od svih metropola. S druge strane imamo Ljubljanu koja odvaja 50, 60% otpada, dok u gradu Zagrebu prema najboljim tumačenjima je to negdje oko 20%. Kod nas, a to mislim da smo svi svjedoci, ne postoji kultura odvajanja otpada, i neovisno o svim inicijativama, a sjetit ćemo se da je u gradu Zagrebu i Bantić radio promotivne spotove koji su išli u medije.“*
- P4 *„Pa ne znam, recimo Čakovec, Prelog, Krk. Mislim Prelog i Krk su naj otišli dalje što se tiče postotka, od tih manjih. Mislim da Čakovec radi dobru stvar. Ča-kom, znači komunalno poduzeće u Čakovcu. Mislim Velika Gorica je imala neke dobre inovacije. Pitajte koliko plaćaju u Ljubljani da im spale RDF gorivo. Znači to je suludo zapravo. Onda je on rekao, ne ništa veliki centri, pustimo to, idemo fakat u urbano prikupljanje, od vrata do vrata i RE-USE koncepti, sortirnice, RE-USE centri u smislu popravljivanja namještaja i tako dalje, odjeće, itd. itd.“*
- P5 *„Mislim i Ljubljana ono što ne može, koja je prijestolnica, broj jedan od metropola, od glavnih gradova, isto dio prodaje Austriji, odnosno plaća Austriji da se spali, ne. Mislim mi imamo zemlje koje su dakle, oni su čekali i dugi niz desetljeća su razvijali sustave i poboljšavali ih na zapadu. U jednom periodu popularne su bile spalionice. Mislim u Njemačkoj ih ima preko 50 čini mi se. Švicarska isto ne znam koliko, Austrija također. Onda su krenuli sa tim centrima za gospodarenja, prešli su i taj period već.“*

Upravljački akteri

- U1 *„Piran je prije 15 godina došao na rub svog odlagališta i nema gdje, nema fizički prostora za organizirati novo, i oni su onda odlučili da 75% otpada mora biti obrađeno,*

reciklirano, odvojeno i tako. Pa ima, gledajte, imate Beč koji ima, koliko, 7 spalionica koje istovremeno funkcioniraju kao njihov sustav centralnog grijanja i hlađenja ljeti, znači totalno je kruženje, ta energija od spaljivanja otpada se koristi. Ne vjerujem da bi Beč sa, ne znam, nekom kvalitetom života koju ima i svega, trovao svoje građane. Znači vjerojatno koristite sve. Napravili su onu zgodnu foru sa Hundertwasserovom spalionicom koja je pokazala, to može biti i nekako drugačije arhitektonski oblikovano i ne znam, postala svjetska atrakcija.“

- U2 *„Nemamo mi sustav kao Beč gdje je sve posloženo. To je tek sada u nekoj fazi planiranja, projektiranja, jer je taj plan gospodarenja otpadom bio temelj, ustvari bio je polazišna točka mislim za uopće onda projektiranje itd. Pa i u Holandiji, oni to jako jako dobro rješavaju. Mislim, unatoč činjenici da je Holandija znači jedna delikatna zemlja, znači tamo je više preko 50 posto zemlje ispod razine mora.“*
- U3 *„Dobro, u Hrvatskoj se često spominje ne znam, Prelog, Krk, Osijek i tako to. Osijek je u zadnjih par godina dosta toga napravio po pitanju odvajanja otpada, ali to su, kad gledate Prelog i Krk to su male sredine, mali broj stanovnika, većinom je obiteljske kuće pa je to puno lakše organizirati, i ono što treba reći u jednom i drugom što se stalno spominje dobar primjer, cijene za odvoz otpada su bitno više, dakle taj sustav košta. Recimo ono što se stalno spominje je Ljubljana koja je stvarno napravila puno toga zadnjih godina. Imaju dobar sustav gospodarenja otpadom, međutim ono što treba reći, oni imaju centar za gospodarenje otpadom koji Zagrebu nedostaje.“*
- U4 *„Male općine se stalno stavljaju kao nekakav ideal. Ako ti gledaš taj ideal, to je nama jedna zgrada u Zagrebu. Znači zbrinuti smeće u jednoj zgradi i zbrinuti smeće na prostoru od 640 kvadratnih kilometara nije isto. Evo Beč, svi ga spominjemo zato što nam je najbliži. Dakle oni na kraju tog sustava imaju spalionice. Ali cijeli sustav je posložen. Vi imate kante, vi imate odvajanje, vi imate recikliranje, sve to imate. Al' onda kraj toga je i spalionica. Ali ne možete ići do kraja i onda ne znate što ćete s ostatkom. Jer to nije cirkularno. To je isto jedan od termina koji mi diže živce strašno. Što to znači cirkularno?“*
- U5 *„Beč je dobro posložio sustav. Bili smo tamo, izgleda čisto, uredno, atraktivno. Ljudi s kojima smo pričali su zadovoljni. Imaju oni odvajanje i sve, a na kraju još i energiju koriste. Evo, Beč je nedavno proglašen najkvalitetnijim gradom za život. Pa nije valjda da je i to namješteno?!“*
- U6 *„Poslom sam bila u mnogim gradovima koji su dobro uredili sustav. Čini mi se da su najbolji oni gradovi koji u sustavu imaju energanu, tamo najmanje otpada završi na odlagalištu. Puno gradova u Austriji, Njemačkoj, Britaniji je to tako uredilo. Samo oni imaju sustave desetljećima. A mi imamo samo odlagalište.“*

Civilni akteri

- C1 *„Znači, jedna Amerika je devedesetih godina prestala graditi spalionice radi njegovog utjecaja i radi njegovoj objašnjenja da su dioksini koji nastaju u spalionicama vrlo kancerogeni i štetni. Imamo mi dobrih gradova, kao što je Krk uspio riješiti prije nego što smo uopće bili članica Europske unije ili što je, tu je pored Čakovca, u Prelogu riješeno jako dobro.“*
- C2 *„Imate naše gradove, Krk prije svih, svi gradovi skoro u Međimurju gore i tako. To su gradovi koji su uhvatili korak s Europom. Ali imate vani i velike gradove, evo recimo*

- Treviso u Italiji je genijalan primjer. Ogromne postotke odvojenog prikupljanja imaju. A uvijek se govori o Italiji kao zemlji otpada.*“
- C3 *„To što je Zagreb veliki, San Francisco je velik pa stigne 90% odvojenog prikupljanja i nije mu problem. Može se, mislim kad se pogledaju ostali, Ljubljana je recimo jedan jako dobar, najbliži zapravo primjer, i oni su u vrlo kratkom roku došli do, ja mislim 60%. Ali poanta je to da se može u kratkom roku puno toga postići. A i još par stvari, mislim Beč je imao i sam po sebi nekoliko požara unutar te spalionice koja se često hvali. Znači nije to savršen primjer, nego je imao problema, što se toga tiče.*“
- C4 *„Primjeri su Čakovec, Krk, Prelog, Crikvenica, Novi Vinodolski, Osijek, to su gradovi koji idu i koji slušaju udruge civilnog društva, ne zato što su udruge civilnog društva neke udruge samo građana, već zapravo, evo, mi smo recimo podružnica europske mreže Zero Waste Europe koja okuplja najbolje gradove s najboljim praksama u Europi.*“
- C5 *„Ljubljana je tu napravila strašan iskorak, uz porast sredstava uložениh u tu infrastrukturu, odvojeno prikupljanje u roku od dvije godine. Prema tome taj trošak i ta tvrdnja iz grada Zagreba da je to trošak i da je to povećanje uzrokovano time, to je totalni nonsens, jer velim, sve to gledajući kroz ekonomski aspekt, to ne stoji.*“
- C6 *„Beč ima četiri spalionice, mi smo protiv spalionice. Znači dovoljno vam je reć' da samo pet država Europske unije nema energetska oporabu otpada, među njima je Hrvatska. Znači uglavnom tih pet država su najnerazvijenije države Europske unije. Tako da ne bi mislili da ono, spalionica je nešto bez čega mi ne možemo proć', pitanje je koliko i na koji način. Često spominju kao dobar primjer bez spaljivanja, ali nitko vam nije rekao da dio tog otpada izvoze u Beč na spaljivanje i plaćaju 120 eura za to. Znači spaljivanje je najmoderniji način obrade otpada.*“

Medijski akteri

- M1 *„Mislim, postoji jako puno dobrih primjera dobre prakse u Europi, Ljubljana, na primjer, gradovi koji, znači treba ići na ta nekakva studijska putovanja, slušati iskustva drugih, prilagoditi ta iskustva. Nismo svi isti po mentalitetu, i naprosto mislim da ne treba izmišljat toplu vodu u puno slučajeva, već koristiti provjerene primjere.*“
- M2 *„Neke druge zemlje u kojima sam bila, pa i krajevi Hrvatske kao Čakovec, Međimurje, Krk, tamo one njihove Ponikve, oni rade recimo izuzetno dobro. Tako da mislim da je Zagreb mogao puno bolje odraditi taj dio posla oko otpada. Uopće nije smjelo biti ovo da mi kasnimo u svemu.*“
- M3 *„Dakle, nije teško otići u svjetske metropole i vidjeti njihova rješenja, samo ih treba provest, treba ih provest sa odgovarajućih troškom, dakle ne prevelikim, ne previše koljenja u raznim ugovorima itd. Jer ovako ja mogu nekom pričat ili bilo ko iz gradskih službi, da usred Beča postoji velika spalionica otpada koje je k tome i umjetničko djelo Hundertwassera itd., ali kad oni kažu, da, mi ne živimo u Beču i uz austrijska pravila, mi živimo u Zagrebu i uz hrvatska pravila, ja ne mogu ne dat im za pravo i ne shvatiti njihov skepticizam.*“
- M4 *„Postoji velika neujednačenost u povlačenju sredstava iz fondova, koji su bili do sad, našeg nacionalnog, na raspolaganju, dakle neke lokalne samouprave poput Krka, Čakovca i Preloga su izdašno koristile tu mogućnost.*“
- M5 *„Evo recimo inicijativa koja je potekla, Zlarin otok bez plastike, to su dvije djevojčice koje su pokrenule to. Svi pričamo o Greti Thunberg, međutim mi imamo takvih Greta u našoj Hrvatskoj koliko hoćeš. Krk je dobar, Osijek je jako napredovao koliko čujem.*“

M6 „Mislim, ja razumijem da je manjim sredinama puno lakše, tipa Prelog, Čakovec, Krk, organizirat, obiteljske kuće su u pitanju i sve, ali ako nekom na mikrorazini uspijeva onda se može to ipak nekako, mislim mora se riješiti po gradovima. Ako može riješiti München, Frankfurt, onda valjda možemo i mi.“

Tablica 3: Istaknuti primjeri dobre prakse postupanja s otpadom

Primjeri dobre prakse	Stručni	Politički	Upravljački	Civilni	Medijski
4			Beč		Krk
3	Beč				
2	Krk			Krk Prelog Ljubljana	Čakovec
1	Ljubljana Velika Gorica Ludbreg Prelog Krško	Krk Beč Čakovec Prelog Krk Velika Gorica Ljubljana Kina	Krk Piran Nizozemska Prelog Osijek Austrija Njemačka Nizozemska	Beč Čakovec Međimurje Treviso Crikvenica Novi Vinodolski San Francisco	Beč Ljubljana Zlarin Osijek Ponikve Međimurje Munchen Frankfurt

Činjenica da su najčešće spominjani primjeri dobre prakse Beč i Krk reflektira podjelu u konceptualnom promišljanju o otpadu. Beč je odabir aktera koji smatraju da sustav treba uključivati termičku obradu, a Krk onih koji se tome protive. Naravno, teško je uspoređivati europsku metropolu i hrvatski otok, ali iz oba se primjera može ponešto naučiti. Iz bečkog da sustav funkcionira ako je sustavno strukturiran, iz krčkog da su mogući veliki pomaci ako se u brigu o otpadu uključi cijela lokalna zajednica, donese strateški plan i provodi sustavna edukacija od dječjih vrtića do staračkih domova. Ostaje činjenica da svi akteri ističu da postoje primjeri dobre prakse na koje se Zagreb treba ugledati.

4.1.8. Uloga skupina ključnih aktera u sustava gospodarenja otpadom u Zagrebu

Centralni i umnogome ključni dio razgovora sa sudionicima istraživanja bio je onaj u kojem se od njih tražilo da procjene ulogu skupina ključnih aktera za sustav gospodarenja otpadom u Zagrebu. Radi se o sociološki najpoticajnijem dijelu istraživanja budući da se govori o vrlo složenim i nijansiranim odnosima među skupinama aktera, ali i unutar svake od ključnih

skupina. Jedno od ključnih pitanja istraživačkog dijela rada jest postoji li manifestni i/ili latentni sukob među skupinama aktera ili unutar njih. Iako se taj odgovor može sakrivati i u odgovorima u dosad predstavljenim tematskim cjelinama, ovdje su ti odgovori puno jasniji i precizniji, a odnosi među skupinama se razotkrivaju. Prvo će se, po modelu kojim su predstavljeni odgovori u dosadašnjim tematskim cjelinama, prikazati stavovi svih skupina o svim skupinama, a onda će se ustanovljene relacije i tablično i grafički prikazati radi lakšeg razumijevanja.

Uloga stručnih aktera

Stručni su akteri predstavnici najheterogenije i vjerojatno najbrojnije skupine koja je zastupljena u istraživanju. Sustavom gospodarenja otpadom bave se ili bi se trebali baviti stručnjaci različitih profila, od onih tehničke struke (građevinari i arhitekti ključnih postrojenja, urbani planeri, strojari...) preko prirodoslovaca (biolozi, kemijski inženjeri, fizičari) i biomedicinskih stručnjaka (javnozdravstveni eksperti) sve do ekonomskih i pravnih stručnjaka pa i sociologa. U medijskom i javnom prostoru često se mnogi akteri pozivaju na struku i stručnjake kada je u pitanju sustav gospodarenja otpadom, no ranije je pokazano da su oni sami nezadovoljni svojim statusom.

Stručni akteri

- S1 *„Mali broj postoji koji su spremni misliti stvar dosljedno i pošteno do kraja, najveći broj se ponaša oportunistički a oportunistam je tu, a oportunizmu je tu sjajan saveznik loša informiranost. Loša obaviještenost o problemu, loši uvid u problem. Lako ćeš se složiti sa svim glupostima koje postoje, sa svim naopakim stvarima i sa vlastima ako si nisi dao truda da uđeš duboko u problem, a to je pitanje etičkog motiva. Jer postoji problem koji je golem, postoje golemo zdravstveno-ekološki problemi, postoje ljudski problemi. Nama treba sustav bez otpada.“*
- S2 *„Sve je teže dobit neovisne stručnjake. Dakle danas je sve, imate i čak na sveučilištu znanost koja je u rukama politike pa je tako u dosegu političkih utjecaja i dodjeljivanje i određenih projekata, doznaka, znanstvenih projekata, pa i napredovanja. Svega. Nađe se ipak neovisnih. Imate profesora Uršića, to su ljudi obično koji su pri kraju karijere i koje ne mogu ugroziti a imaju savjest i onda kažu. Međutim onda ih minoriziraju i marginaliziraju i ništa. A nasuprot njima nastaju glasni ovi režimski stručnjaci koji idu tako daleko da su čak institucionalizirali pa imate Hrvatsku udrugu stručnjaka za zaštitu okoliša, imate Hrvatsku udrugu stručnjaka za gospodarenje otpadom...“*
- S3 *„Tehničari su skloni, jer oni materijaliziraju, su skloni isticati prednosti, rijetko govore o nedostacima. A ovi drugi sa društveno-humanističkih područja premalo znaju tehniku, pa im se može svašta uvaliti. Nažalost premalo se ljudi bavi sa problemima otpada, za koje bi mogli reći stručnjaci, ja ih mogu nabrojiti, jer takav stručnjak je sasvim sigurno ovaj spomenuti, Viktor Simončić, koji se u to razumije sto puta bolje od mene jer cijeli život se s time bavi.“*
- S4 *„Što se tiče struke, struka je sada tu kroz, zahvaljujući nekim medijima, u zadnjih, to ja pratim kao jedan fenomen, u zadnjih 4-5 godina, postali su svi stručnjaci kad je u pitanju otpad i problematika otpada i ono što oni nude kao rješenje. Pogotovo su vam*

interesantni oni okrugli stolovi u kojima u principu jedni drugima pričaju, a ljudi slušaju. To je meni apsolutno suludo, ali dobro, to je trend tih okruglih panel rasprava. “

S5 *„Ne znam koliko su oni zaista podijeljeni, ja mislim da struka, ja kad kažem struka, onda ne mislim tu na znanstvenike koji dolaze sa različitih instituta koji nisu u životu ništa radili osim pisali po papiru. Ja bih sve te stručnjake stavila u jedno miješano tijelo, pa neka oni argumentiraju onim koji dolaze iz prakse, i vrlo brzo bi shvatili da to što govore ne drži vodu. Struka je nedovoljno definiran pojam i svaka šuša se proglašava strukom. “*

S6 *„Ne sluša se stručnjake, ne konzultira ih se. Politika donosi stručno neutemeljene odluke npr. Kompostana u Brezovici, recikliranje građevinskog otpada u Susedgradu...S tim da treba istaknuti da su stručnjaci oni koji se time bave i imaju reference. To je lako otići i provjeriti. A nama se javno prezentira da su struka neki koji o tome pojma nemaju i koji pričaju bajke o životu bez otpada. “*

S7 *„Razočaran sam stručnom nepismenošću akademske elite. Imate javno prisutne stručnjake kao što je bivši ministar Dobrović koji govori o kružnom gospodarstvu. Ovaj pristup podržava i većina „zelenih“, bilo nevladinih organizacija, bilo dijela akademske zajednice. Ali to nije realno “*

Stručnjaci su, dakle, u određenoj mjeri autorefleksivno, trebali dati sud o skupni kojoj i sami pripadaju. Iz njihovih se odgovora jasno naziru obrisi dviju suprotstavljenih skupina stručnjaka. Vrlo pojednostavljeno, jednu skupinu predstavljaju stručnjaci skloni konceptima kružnog gospodarstva i „zero waste“ pokreta, čiji je integralni dio odvojeno prikupljanje otpada na kućnom pragu, a protive se bilo kakvoj termičkoj obradi otpada, tzv. spalionicama. S druge je strane skupina stručnjaka koja smatra da za sustavno rješenje problema otpada, na kraju lanca sustava, treba postojati neki oblik termičke obrade otpada.

Iz odgovora se može iščitati da svaki intervjuirani akter svoju stručnost i stručnost skupine stručnjaka koji imaju slične stavove smatra superiornom u odnosu na stručnost suprotstavljene skupine. Drugim riječima, stručnjake s kojima se konceptualno ne slažu uopće ne smatraju stručnjacima kompetentnima za odlučivanje o sustavu gospodarenja otpadom.

Politički akteri

P1 *„Nema unisonog mišljenja. Pa kažem, što sam rekao, bitna je edukacija, edukacija recimo prilikom najjednostavnije stvar, prilikom odvajanja otpada. Tu je bitna edukacija. Tako mislim da je ovo isto bitno i koliko god trebalo, bitno je da se ti stručnjaci koji imaju različita razmišljanja, da sjednu za stol, da se održavaju javne tribine, da se o tome priča i da se onda nakon brojnih razgovora, rasprava, iskristaliziraju barem neka rješenja.*

P2 *„Tu imamo puno stručnjaka iz kabineta koji napišu neku studiju, nešto stave u dokumente što se poslije ne može uopće provesti, i onda tek imamo lošu situaciju. Znači fali malo iskustva i znanja u praksi. A to nema u Hrvatskoj, to ljudi nemaju za gospodarenje otpadom. To bi trebalo uvesti izvana, ta iskustva, iskustvena znanja, ne. “*

- P3 *„Trenutno, trenutno nikakvu, trenutno gotovo nikakvu, jer uvijek ćete naći jednoga stručnjaka koji ima diplomu iz toga područja koji će napisati ono što vlastodršci pod navodnicima žele da se napiše, ali kada govorimo o stručnoj javnosti onda to nije jedna ili dvije osobe nego se to organizira na puno ozbiljniji način sa ozbiljnim javnim raspravama.“*
- P4 *„Imamo dio stručnjaka koji je povezan sa firmama, koje svako zagovara svoju tehnologiju. Onda imamo dio stručnjaka koji rade studije utjecaja na okoliš za gradove i ono, kakav je projekt, takvu će studiju napisat. Imamo dio stručnjaka na fakultetima koji, neki od njih i javno djeluju, ali rijetko koji, Uršić i Dobrović, ajde, ali jedan vuče vodu na svoj mlin uvijek, a drugi je ipak političar. Ok, imamo i stručnjake neke u udrugama, Marijan Galović recimo. Pa evo, Marko Košak u Zelenoj akciji je isto stručnjak. Ok, on nije završio taj fakultet, nego se educirao na različite načine u cijelom svijetu.“*
- P5 *„Pa bilo je vrlo malo stručnjaka koji su zapravo komentirali cijeli postupak. Dio njih je naravno zaposlen, odnosno angažiran od strane bilo države, bilo grada kako bi se kreirali dokumenti, kako bi se osmislio sustav. Dakle postoji više tijela gdje sjede razni stručnjaci. Oni koji su upućivali kritike su oni koji su više organizirani kroz udruge, da tako kažem nezavisni.“*

Političari su svjesni da unutar struke nema jednoznačnog i jasnog stava vezanog uz poželjan i dugoročan model vezan uz gospodarenje otpadom. Predstavnici vlasti ističu da konsenzusa unutar struke nema i zazivaju pokušaj pomirenja različitih stavova ili angažiranje vanjskih stručnih konzultanata s više praktičnog iskustva. Opozicijski pak akteri spominju da među stručnjacima uvijek postoje oni koji su spremni potpisati izvještaje u skladu s željama vlasti i u načelu su skloniji stručnjacima koji zagovaraju kružno gospodarstvo.

Upravljački akteri

- U1 *„Pa, meni su nevidljivi. Problem sa stručnjacima općenito je to što ne postoji povjerenje, da, to je isto jedan problem, ne postoji povjerenje u njihovu neovisnost, njihovog stručnog stava i rada. Ono, veži konja gdje ti gazda kaže i tako.“*
- U2 *„Pa struka je izradila plan, mislim i sve studije, znači od studija utjecaja na okoliš do svega ostalog. Mislim i utjecaja na ekološku mrežu i tako dalje. Mislim, to moraju bit ljudi koji su adekvatne struke ako govorite o struci.“*
- U3 *„Njihova uloga je trenutno sporadična, znači pojedini stručnjak bude uključen u neki problem, u neku izradu dokumenta, ili nešto, nije ta stručna skupina baš jako jako prisutna, nažalost, trebala bi bit puno više. Sad opet ovisi u kom dijelu budu angažirani, ako ih angažiraju nevladine udruge onda uglavnom zastupaju samo jednu stranu što nije dobro. Tako da trebalo bi uvijek sagledati dvije ili tri strane možda.“*
- U4 *„Ja mislim da ovi koji bi zapravo trebali imati argumentirane rasprave o otpadu jako malo su prisutni u javnosti. Tu mislim na profesoricu Anić Vučinić, Kalmburu i mnoge druge. A ova druga skupina zapravo ne prenose ljudima istinu koliko stvari za koje se zalažu, koštaju. Vrlo su jasni ciljevi i vrlo je jasno što ti ljudi hoće. I ako uspiju na tržištu to napraviti, svaka čast, skidam kapu.“*
- U5 *„Kao i u svim pitanjima u Hrvata, ali u svim pitanjima. Ne bi se slučajno desilo da se jedna grupa pametnih ljudi sjedne i donese zajednički zaključak. Ne, u Hrvata je uvijek najbitnije, ja sam najpametniji, moje je najbolje. Svi su podijeljeni, svi su najpametniji,*

svi su podijeljeni. Ja ne mogu ocijeniti tko je najpametniji, ja nisam te struke, ja nisam to završavala.“

U6 *„Imate stručnjake koji se time bave i rade projekte i studije i znaju o čemu se radi. Oni su uglavnom okupljeni u Hrvatskoj udruzi za gospodarenje otpadom. Imate i drugi dio stručnjaka, popularan u civilnim udrugama i medijima, ali puno toga što oni govore uopće ne stoji.“*

I upravljački akteri uočavaju podjele unutar skupine stručnjaka, a i oni su sami podijeljeni oko toga tko je u pravu. Dvoje aktera upozorilo je da stručnjaci nisu istinski neovisni i da govore u korist onih koji su ih angažirali, bilo da su to vlasti ili civilni sektor. Troje je aktera ocijenilo da su relevantni stručnjaci oni koji su dosad radili u izradi dokumentacije za grad i koji imaju praktično iskustvo dok stručnjake koji se referiraju na kružno gospodarstvo smatraju medijski prisutnijima, ali manje relevantnima. Jedan je upravljački akter potpuno razočaran u nepomirljivost stavova stručnjaka.

Civilni akteri

C1 *„Pa postoji vrlo mali broj stručnjaka koji se bave specifično ovom problematikom. No sreća je naša što imamo nekolicinu, mali broj stručnjaka koji su stvarno fantastični, izvrsni. Ja bih usporedila recimo našeg profesora Stanka Uršića sa Paulom Connettom, američkim znanstvenikom, koji je utjecao u Americi, doslovce njegovi savjeti su uvaženi.“*

C2 *„Općeniti problem struke i stručnjaka u Hrvatskoj je što u nekom trenutku su svi stručnjaci za sve. Dakle procjena stručnjaka treba se raditi individualizirano opet, znači da se treba gledati transparentnost općenito i područja o kojem se raspravlja. Imate povezanost sa određenim interesnim grupama. To uključuje znači i određene udruge koje su recimo strukovne udruge, mogu i spomenuti, poput udruge HUGO, koja je jako usko vezana kada se pogleda njihovo djelovanje i članova i financiranje te udruge. Znači nije loše pratiti tok novca.“*

C3 *„Postoje različita razmišljanja, to je jasno, ali mi uvijek nekako krećemo od toga tko ima interes financijski. Onda postoje oni stručnjaci koji su razvijali sustave, kao na primjer na Krku gdje su bili Stanko Uršić i Slaven Dobrović, i koji i danas isto nude ta rješenja, besplatno praktički. S druge strane imamo određene stručnjake koji se bave procjenom utjecaja na okoliš, a sve te procjene izrazito su skupe. I prema informacijama koje imamo, uvijek se idu u korist investitora jer investitor plaća te procjene.“*

C4 *„Dakle imamo krajnosti stručnjaka i onda ne znaš tko je zapravo čiji, tko je pravi stručnjak i čija teza je ispravna. S jedne strane udruga HUGO, s druge neovisni stručnjaci koji pokazuju primjere dobre prakse. Međutim, unatoč tome javnost to ne vidi dovoljno i ne vidi da su ovi stručnjaci koji su okupljeni u tu HUGO udругu, dosta često nastupaju i medijski samo da bi proveli neku tehnologiju ili zagovaraju neku politiku nekog na vlasti bez dovoljno argumentacije.“*

C5 *„Imate, ajmo to tako reći, polarizaciju u stavovima i imate grupu stručnjaka, ja neću sad imenovati određene fakultete koji doista rade u skladu i sa općim principima zaštite okoliša, znači i regulativom europskom, i koji su vrlo u tome predani. Ima ih i koji i u vlastitom interesu proklamiraju ideje, stavove, pod kvaziznanstvenim u posve*

suprotnom smjeru. I upravo se na te stručnjake kojima se i daje i medijski publicitet poziva i aktualna vlast. “

- C6 *„Ja samo jedno mogu reći, znači ako vam gradonačelnik ovlaštenom inženjeru građevinarstva pred kamerama može reć' da on nema pojma i da njegova baba zna armirani beton napraviti, dalje nemamo šta pričati o tome. Mislim, oni istupaju u granicama mogućnosti, ali opet je odluka politička na kraju. “*

Civilni akteri prepoznaju polarizaciju unutar skupine stručnih aktera, ali su skloniji skupini stručnjaka koja se zalaže za koncept odvojenog prikupljanja i kružnog gospodarstva dok skupini koja smatra da na kraju sustava treba termička obrada zamjeraju povezanost s političkim i upravljačkim strukturama. Jedan je akter jako razočaran općenitim nepoštovanjem struke od strane političke vlasti.

Medijski akteri

- M1 *„Pa ja stručnjake ne vidim, iskreno govoreći. Mislim, imate recimo kad se otvaraju te teme otpada, bilo je po kvartovima, nekakva edukacija je bila o razdvajanju, to sam ja otišla vidjet šta. Mislim oni nisu ništa pričali pametno na tim edukacijama, to je onako bez veze bilo i zapravo oni koji vam to obrazlažu su namještenici grada, ne neki stručnjaci “*
- M2 *„Na prvo mjesto rješavanja svih ekoloških problema pa i otpada u gradu Zagrebu stavljam struku, znanost, stručnjake. Bez njih ni koraka. Koji bi u svom znanstvenom radu trebali argumentirano i apsolutno ispravno i točno predložiti pravilna rješenja. Nisam sigurna da li Uršić pretjeruje ili ne, meni je on fantastičan, uvijek mi je bio fantastičan i uvijek sam se njemu za savjet obraćala. A ima i ovih na platnom spisku. “*
- M3 *„Pa stručnjaci su, tako, možda da povučem neku paralelu kao s novinarima. Ima onih koji se prilagođavaju tržištu, zahtjevima. Poznata je priča da ima puno stručnjaka koji će napisat ono što investitor želi, bilo to u studiji utjecaja na okoliš. Ima onih koji će držat do profesionalizma i koji se nisu spremni prodat, pojednostavimo to. Međutim, oni prvi će često proći financijski bolje. “*
- M4 *„Zlatko Milanović je rekao da se ljudi ne svađaju nego da svi stave na papire. Kompromis za pobornike razdvajanja je da će priznat na kraju kad ih stisnete do kraja, da imate nekakav dio koji je toliko zamazan, toliko nerekiclabilan koji ćete negdje morat spalit. A ova druga ekipa, HUGO i to, ne znam, meni je posve nejasno kako može neko tko je projektirao nešto što ne funkcionira dobit ponovno posao, to je dobro pitanje. “*
- M5 *„Moji gosti su vrlo različitih svjetonazora. Spomenula sam vam kad smo govorili o toj famoznoj spalionici otpada i tako dalje, dakle neki od mojih stručnjaka su apriori protiv toga, drugi moj gost kaže, dapače, zašto to ne bi napravili. Imam osjećaj da ima nekoliko suprotstavljenih strana i da svi lobiraju za svoju stranu, i da nikako nismo uspjeli. “*
- M6 *„Pa po pitanju okoliša mi se čini pretihima. Može ih se nabrojati na prste jedne ruke, one koji upozoravaju i viču stalno, ali ne primjećujem da ima nekih prosvjeda na tu temu, većih prozivanja. Jedno vrijeme možda je bilo, sad je opet zamrlo sve. Znanstvenici u svijetu se dosta oglašavaju po tom pitanju. “*

Medijski djelatnici, koju su baveći se temom zaštite okoliša razgovarali sa stručnjacima različitih profila, (pa i sa svima koji su zastupljeni u ovom istraživanju, ali čiji identitet ne smijemo otkrivati) iznijeli su podijeljene stavove. Dvoje je novinara izrazilo stav da stručnjaci nisu dovoljno primjetni u javnosti. Svjesni su podjela unutar struke, a dvoje je aktera primijetilo da je dio stručnjaka motiviran novcem.

Uloga političkih aktera

Uvažavajući sve rečeno o važnosti svih skupina aktera, jasno je da u Hrvatskoj i Zagrebu konačan sud i odluke o svim važnim procesima, pa tako i o sustavu gospodarenja otpadom, donosi politika. U nekim je prethodnim tematskim cjelinama već upozoreno da postoji diskontinuitet politika i koncepata gospodarenja otpadom unatrag nekoliko desetljeća. Procjena uloge političkih aktera iz vlasti i opozicije predstavlja se u ovom potpoglavlju.

Stručni akteri

- S1 *„I jedni i drugi su očito na neki način povezani glede donošenja i provođenja odluka, ali oni donose krive odluke. Na krivoj odluci ne možete napraviti zdrav sustav i zdravo rješenje nijednog problema. A iza toga što stoji? Glupost i lijenost.“*
- S2 *„Pa nažalost ona je dominantna, ta uloga je dominantna i štetna. I sve dakle, sve nevolje polaze od toga što se politika uplela u upravljanje sustavom i što je naravno njezin kriterij tada, nije naravno, ali u tom slučaju je, orijentiran koruptivno odnosno klijentelistički ako hoćete blažim rječnikom. I to je rak rana dakle sustava i u Zagrebu i u mnogim drugim gradovima“*
- S3 *„Prejaki je utjecaj raznoraznih organizacija na političare, i ono što se predlaže gradu, evo ako kaže Tehnix, dosta mi je jedna kanta i jedan kamion za sve, a ja to neću, nego ja ću uvesti milijun ovog plus vrećice plus ovo ono, sve skupa, onda o čemu mi pričamo.“*
- S4 *„Gledajte, politički akteri su spavači dok im je dobro. U kontekstu da dok ga ne diraš, odnosno dok ne čačkaš neke određene teme, to je ok. Da li će oni donijeti neke odluke, pa će ta odluka možda biti i kontra nekakve političke skupine, odnosno njihove stranke, te stranke unutar koje jesu, ili će podržati dobru ideju druge stranke, to neće.“*
- S5 *„Mislim da su katastrofalni zato što su politikanski, nitko ne govori argumentirano nego svi u biti kupuju glasove jeftinim izjavama koje ne drže vodu. Dakle niti jedna strana, uključujući tu i ove naše uvjetno rečeno zelene koje iznimno cijenim, smatram da mogu i da znaju i ne znam otkuda dolazi ta jeftina priča o populizmu sa cijenom i borbom oko cijene.“*
- S6 *„Loše, populistički djeluju, kao što sad vidimo to im se obija o glavu. Ne slušaju struku, odustaju od gotovih rješenja zbog nekakvih prosvjeda, zbog toga što su negdje gdje trebamo nešto izgraditi konačno, neki njihovi ili koalicijski birači.“*
- S7 *„Kod nas pišu zakone oni kojima je po političkoj raspodjeli pripalo neko rukovodeće mjesto. Kako može voditi resor okoliša netko tko ne razumije okoliš. sretni imaju skromne ali učene političare, koji znaju što mogu i prilagođavaju obaveze*

moćnostima, a manje sretni imaju neuku i rastrošnu političku elitu. Mi smo manje sretni.“

Stručnjaci su se listom negativno očitovali o utjecaju politike na sustav gospodarenja otpadom. Zamjeraju im nedjelovanje, nepoštivanje stručnih kompetencija, populizam, činjenicu da o okolišnim temama odlučuju needucirani kadrovi, podložnost različitim utjecajima te političke borbe koje sustavu ne donose ništa dobro.

Politički akteri

- P1 *„Dakle nema nekog ujednačenog razmišljanja, oporba gleda tu isključivo priču kao biranje političkih poena. Dakle oni s jedne strane govore o problemu koji dvojbenu postoji, s druge strane ne nude rješenja.“*
- P2 *„Znači ja bih to razdvojio. Prvo što se tiče okoliša, znači mislim da o okolišu skrbimo dobro, odnosno očuvamo ga u segmentima kakav je. Pa mislim da politika, znači cijela politika, ne govorim o pojedinim akterima, mislim da politika kasni jer da nije odradila, sva politika, da nije odradila svoju edukativnu i preventivnu ulogu kad ju je već trebalo odraditi nego mi trčimo za dokumentima kad ih usvaja i kad nam država naloži, kad nam Europa naloži.“*
- P3 *„Uloga političkih aktera je ključna, dakle zato što donose dokumente, odluke na razini grada, zakone na razini države kojima se stvaraju norme na koji način će se rješavati pitanje zbrinjavanja otpada. Kada gledamo razinu vlasti i oporbe u gradu Zagrebu, tu oporba na žalost osim što ima pravo raspravljati i glasati protiv toga, a znamo da su u manjini, nema neku značajniju ulogu.“*
- P4 *„Postoji politička korupcija neviđenih razmjera. I to traje već desetljećima. Prijedlozi oporbe, udruga ništa se ne uvažava samo se tjera po svom. Politička trgovina s nacionalom razinom, svoj krug navodnih stručnjaka, odabrane tvrtke koje posluju. Ali evo, čini mi se da je sve to skupa pred pucanjem.“*
- P5 *„Pa mislim, to nije samo zbog toga što je netko u vlasti, neko na opoziciji, ali doslovno, barem kod nas, a i u Saboru i u Gradskoj skupštini, oni koji su na vlasti, oni koji su većina, apsolutno nisu kritični na bilo koji prijedlog koji dođe od strane gradonačelnika. Skoro ispada da su tu, pošto uglavnom šute, su tu da bi to proveli, da bi digli ruku, koja je ključna, jer bez toga ne možemo dalje, bez te odluke. Na kraju piše da je odluku donijela Gradska skupština. Nisu informirani, nemaju znanje i onda je vrlo teško vratiti stvar.“*

Politički akteri o svojoj se skupini izjašnjavaju uglavnom u rivalskim relacijama. Akter iz vlasti proziva opoziciju za politikantstvo i nenuđenje pravih rješenja dok se drugi akter vladajuće većine „posuo pepelom“ i kaže da cijela politika ne čini dovoljno za sustav. Opozicijski su akteri pak vrlo oštri prema vladajućima, prozivaju ih za korupciju, neuvažavanje stručnih i opozicijskih mišljenja i sumarno, vrlo loše upravljanje sustavom.

Upravljački akteri

- U1 *„Sigurno ima dosta prostora za popravak, za nekakvo unaprjeđenje stanja. Mislim da nema, ključna stvar je da nema te odluke o prioritetima. A zapravo mislim da među kolegama bi se dalo, da nas se pretrese, istresti puno dobrih i projekata i prijedloga koji bi možda bili kvalitetniji. Koji bi možda nekome pomogli da dobije sljedeće izbore. Ali politika to ne sluša.“*
- U2 *„Pa mislim, što se tiče politike, ona je ta koja daje svoj posljednji obol. Ona može jedan dokument prihvatiti tako kako ga dobije ili ga može potpuno preoblikovati. A amandmanom vi možete bez obrazloženja stručnog, ikakvog unijeti potpuno suprotne stvari.“*
- U3 *„Pa recimo prečesto je prisutan populizam. Dakle promjena odluke političara, danas ovo sutra ono, bez stručnih podloga, bez stručnosti u pozadini. Pa i Brezovica vam je jedan od primjera kad smo ga već spomenuli, dakle odabir lokacije bez informiranja građana, onda pobuna lokalnog stanovništva, pa populizam političara koji odmah odustaju od lokacije a da pritom nema adekvatno drugo rješenje pa se gubi vrijeme i godine“*
- U4 *„Dakle ja za sebe, imam struku, imam zvanje, imam čak i doktorat, ali nije važno to ništa, ali temeljnom nekom temom, zaštitom okoliša bavim se cijeli svoj radni vijek. Ja ne podcjenjujem nikoga, međutim kada je recimo uzletio Most tu je bio taj krah sustava potpun gdje vam se odjednom iz nekog, jedne priče gdje je taj sustav otpada trebao ići.“*
- U5 *„Kod nas u Zagrebu specifična situacija desila, da nešto što je od 2014., ako ne i prije bilo ucrtano kao lokacija za biootpad, se jednom političkom voljom izbrisala, bacilo se grad Zagreb unazad, ajmo reć' dobre dvije-tri godine. politika nezaustavljivo utječe na razvitak bilo čega.“*
- U6 *„Političari dolaze po političke poene prije izbora. Okoliš i odlagališta nisu im inače u fokusu, osim kada su u pitanju veliki projekti. Sve što se ovdje radi, radi se stručno, ali politika ipak vodi glavnu riječ kad su u pitanju odluke.“*

Upravljački su se akteri o političarima izjasnili iz vlastite pozicije. Izražavaju stav da političari vrlo često obezvrijede njihov stručni rad promjenom dokumenata koje izrađuju upravljački akteri. Svjesni su činjenice da politika ima zadnju riječ i ističu neku vrstu vlastite nemoći. Zamjeraju im i podilaženje biračima te odustajanje od ključnih projekata radi političkih poena.

Civilni akteri

- C1 *„Pa mislim da je klijentelizam strašan problem. Nepotizam isto u sklopu toga i po mojoj procjeni jedno nepoznavanje problematike od strane političara, tako da se ne razvijaju pametne strategije koje bi dugoročno donijele prosperitet Republici Hrvatskoj i građanima. Upravljanje s otpadom odnosno smećem u gradu Zagrebu je jako loše, radi se sve stihijski, mislim da se troši ogromna količina novca, a da praktički nemaju dobro uopće razrađen sustav.“*
- C2 *„Mislim da tu osim velikog utjecaja partikularnih interesa kako bi rekli, znači nečijih interesa koji nisu toliko javni koliko su osobni, je veliki problem u neznanju. Jer ja drugačije ne mogu sebi objasniti da netko je u stanju ugroziti i život svoje djece, mislim zdravlje i svoje djece, jer jednostavno je neznanje to koje ubija. Glavni problem je premreženost politike sa sudstvom.“*

- C3 *„Moje osobno mišljenje je da je došlo do jedne izrazito visoke razine bahatosti i arogancije gradske vlasti i da je to balon pred puknućem. Sad je možda i razmišljanje da je možda gradonačelnik već pred kraj života, u smislu možda mu je dijagnosticirana neka bolest i slično, pa mu je tako svejedno u životu, ali i da nije tako, kako god, imam osjećaj da je nezadovoljstvo u Zagrebu izrazito veliko i da bi taj balon mogao puknuti pod uvjetom da se od političkih aktera nađe neko nov, netko tko zna i neko tko nije povezan sa prijašnjim strukturama.“*
- C4 *„Politički akteri, vlast, što se tiče vlasti, uloga je naravno negativna zbog toga što se ne donose akti i ne provode se mjere koje bi se trebale, barem ne u dovoljnoj količini. Opozicija, ona je aktivna u predlaganju rješenja i u kritici prema postojećoj politici, tako da tu možemo vidjeti da oporba se zapravo dobro drži jer prati tu temu, iako bi mogla još i više jer bi mogla predlagati više rješenja.“*
- C5 *„Vlast je koncentrirana u interesnoj sferi gradonačelnika i njemu pripadajuće interesne grupacije koja i ne samo u segmentu otpada, ali tu je vrlo izražajna, da zapravo se kroz tu politiku raznoraznim trgovanjem utjecajima iznalaze modusi na koji način će se oni realizirati, znači ti ciljevi. Oporba ima osamljenih primjera, međutim ne sustavno i ne dovoljno glasno.“*
- C6 *„Mi donesemo zakon, čak nismo u stanju ni zakon prepisati. Evo, prošle godine u petom mjesecu, 30. 5. je donesena nova direktiva o otpadu koja je počela vrijedit, ne znam, 20 dana poslije, tak' nekako, znači u 6. mjesecu, a mi smo donijeli izmjenu zakona o održivom gospodarenju otpadom 14. 2. ove godine.“*

Civilni su akteri najkritičniji prema ulozi političara, 5/6 aktera proziva ih za interesnu povezanost, sklonost korupciji i nepoštivanje struke i civilnoga društva. Spominje se i stihijski rad, premreženost politike i sudstva i nestručnost osoba zaduženih za odlučivanje.

Medijski akteri

- M1 *„Vlast donose odluke, oni imaju većinu u skupštini i tako da zapravo skupština provodi volju gradonačelnika tako da i što se tiče zbrinjavanja otpada je takva situacija. Često se događa da uvijek iste građevinske tvrtke dobivaju neke poslove za odrađivanje s gradom, i tako, mislim da tu ima zapravo, to je jedno opće mjesto za koje se uvijek govori kada se priča o Zagrebu, a to je klijentelizam.“*
- M2 *„To je vrlo loše, to je najniža razina, neprolazno takoreći. Međusobne političke svađe i nadmudrivanja su uzrok, odnosno kao posljedicu imaju zastoj u realizaciji onoga što bi trebalo ustvari biti realizirano. Mi obični građani smo taoci borbe za vlast vladajućih i njihovih oponentata.“*
- M3 *„Pa mislim da je uloga političkih aktera apsolutno vrlo velika, prije svega onih koji su na vlasti jer oni donose odluke, oni barataju javnim novcem i određuju za šta će se, kako i koliko potrošiti, kada itd. A budući su stvari organizirane da je to sve unutar Holdinga, gradskih poduzeća, podružnica, ima više vrsta organizacije, tako da je tu apsolutno njihova vlast velika i odgovornost velika s te strane.“*
- M4 *„Naši političari nisu svjesni da se takve strateške stvari ne mogu ostvariti u jednom mandatu, oni su samo opsjednuti provizijama koje dobivaju u jednom mandatu a šta će se dogoditi u drugom, trećem četvrtom, oni uopće nemaju tu viziju.“*

- M5 *„Prvo, mislim da ako želite se baviti otpadom u gradu Zagrebu, morate se povezati s političkom strukturom, što u samom startu nije normalno. Znači mislim da se natječaju za to ne provode onako kako bi trebalo i da nisu transparentni.“*
- M6 *„Ne primjećujem da se opozicija nešto jako angažirala oko toga i sama nije predložila neka efikasnija rješenja, barem ih ja nisam primijetila, a pozicija pak ne čini dovoljno, apsolutno. To je to, čini mi se da kupuje se vrijeme, kupuje se oprema, a učinaka nekih većih nema. „*

Ni medijski akteri nisu zadovoljni ulogom političke „kaste“ po pitanju otpada. Percipiraju da politika ima ključnu ulogu, ali misle da je ne izvršava u korist građana. Spominju kljentelizam, oportunistički i manjak vizije za strateške projekte. Na opoziciju se osvrnuo samo jedan akter rekavši da ne rade dovoljno po pitanju otpada.

Sumarno se može reći da su sve skupine ključnih aktera, osim samih političara, negativno ocijenile doprinos politike sustavu gospodarenja otpadom u Zagrebu. Najkritičniji su civilni akteri, stručnjaci ih prozivaju za nestručnost, a upravljački akteri za prekranje njihovih dobrih prijedloga. Političari pak, kad ocjenjuju vlastitu skupinu, problem vide u političkim rivalima, a ne u sebi samima.

Uloga civilnih aktera

Civilno je društvo po definiciji korektiv i nadopuna vlasti. U zemljama u tranziciji njihova je uloga posebno važna u procesima uspostave demokratskih načela. Udruge civilnoga društva razvijaju se u Hrvatskoj intenzivno od osamostaljenja. Niz udruga civilnoga društva djeluje upravo na području zaštite okoliša, a manji dio njih specijaliziran je baš za sustav gospodarenja otpadom. Civilne udruge koje se bave zaštitom okoliša u Zagrebu nastoje sudjelovati u procesima donošenja odluka o sustavima gospodarenja otpadom no njihov je stvarni utjecaj na konačne odluke ograničen. Civilne udruge djeluju kroz edukaciju, a često i kroz organiziranje različitih prosvjednih aktivnosti u slučajevima kada se protive nekim potencijalnim ili ostvarenim odlukama vlasti. U ovom se potpoglavlju pokušava ustanoviti kakav je pogled svih skupina odabranih ključnih aktera na ulogu civilnoga društva u sustavu gospodarenja otpadom u Zagrebu.

Stručni akteri

- S1 *„Naše civilne udruge uglavnom ne poznaju dovoljno problem, ne znaju dovoljno ekologije i nemaju uopće jasan, konceptualno jasan i tehnički doraden prijedlog, nikakav. Prema tome one su, one ovdje samo dižu uzbunu da je to loše, što inače vidimo*

svi. To je jedan od razloga zašto se ovdje teško rješava problem. Nisu dorasle problemu.“

- S2 *„Dobro, dakle to je važna spona i to je često moguće jedina snaga. Dakle oni su bitni i važno je da ljudi vide na koncu svoju odgovornost jer su frustrirani činjenicom da sve svuda prolazi i da ovaj radi što hoće. I onda se ljudi bune, i prosvjedi su ti koji jedini mogu imati snažan utjecaj na gradske politike. Oni su stvarni spas u zadnji čas.“*
- S3 *„Civilne udruge uglavnom nam prodaju faktoide, nedokazane stvari. Njihova je uloga u sustavu katastrofalna, neinformirano donose stavove i plasiraju ih u javnost, a često tako zaustave i važne projekte.“*
- S4 *„U Zagrebu se iskristaliziralo nekoliko civilnih udruga koje su dosta glasne po tom pitanju. Vezali su se uz neke određene stručnjake koji su njihovi, ajmo to tako reći, istomišljenici. Dosta su glasni, ali ne vidim ja da su oni napravili nešto u kontekstu nekakvog napretka, da su nešto napravili u pozitivnom smjeru. Imam osjećaj da rade na jačanju NIMBY efekta a ne da ga na neki način dovedu u nekakve normalne okvire.“*
- S5 *„Da, mislim da ima jako puno tih, to nisu čak, ja to ne bih nazvala udrugama, to su prije građanske inicijative, ta nekakva ad hoc okupljanja građana kada pomisle da im gori pod petama i da će se nešto dogoditi na njihovu štetu, pa se onda okupe. Znači protiv interesa građana Republike Hrvatske se zagovaraju vlastiti partikularni pojedinačni interesi pod krinkom: Ja se borim za okoliš“*
- S6 *„Vrlo je mali broj udruga koje zaista ispunjavaju svoju ulogu Recimo Hrvatska udruga za gospodarenje otpadom. Veći broj eksponiranih udruga je drugim skrivenim motivima i djeluju vrlo neprofesionalno“*
- S7 *„Nije sramota da neke skupine, neke zelene akcije uspiju srušiti projekt, sramota je kada takve skupine to čine bez stručnih argumenata ili čak i zbog nekog osobnog interesa. Njima građani vjeruju više od političara.“*

Stručni akteri većinom su se negativno izrazili o ulozi civilnih aktera u sustavu gospodarenja otpadom. Zamjeraju im različite stvari, od nedovoljne stručnosti, povezanosti s interesnim grupacijama, neprofesionalnosti pa sve do pojačavanja negativnih osjećaja i reakcija kod građana. Samo jedan stručni akter ulogu civilnih udruga smatra pozitivnom, štoviše smatra ih jedinim spasiteljem za sustav.

Politički akteri

- P1 *„Djeluju politički pristrano. Mogao bi objasniti iz mejlova koje šalju te udruge, onda kad ih pročitaš, a prije toga dva dana čuješ da je to stav određene političke grupacije, onda vidiš o čemu je riječ. Kao i ne samo ti koji se bave otpadom nego oni koji se bave isto promatranjima izbora i tako.“*
- P2 *„Kad govorim o civilnim udrugama, ja bi tu razdvojio. Znači postoji jedna udruga, Zelena akcija, koja je ozbiljna i koja radi edukaciju i stvarno po meni i najviše radi u gradu Zagrebu, najozbiljnija, i sve druge udruge ja ne vidim uopće nekakav veći doprinos. Druge udruge ne vidim toliko bitno u tom iskoraku.“*

- P3 *„Ovako, oni su jako puno radili, dakle s njima mogu reći da imam zaista vrlo, vrlo pozitivno iskustvo što se tiče njihovog djelovanja. Ali što se tiče njihove uloge u odlučivanju o tome, njihova uloga je gotovo nikakva.“*
- P4 *„Civilne udruge su jako važne, imamo niz sposobnih udruga u sektoru zaštite okoliša, prije svih Zelenu akciju. A druga strana medalje su ovi koji se prodaju za civilno društvo, a zapravo to nisu, kao što je HUGO, oni su čisti eksponat interesa. Privatnih i političkih interesa.“*
- P5 *„Pa mislim što se više pritišće ljude, što je taj sustav zapravo išao prema tome da bude loš i da se pokazuje kao loš, kao teško provediv, to su se više pojavljivale inicijative koje su se pretvarale u udruge ili su neke postojale naravno, kako bi se iskazivalo nezadovoljstvo, pa postupno i do toga da su počeli nuditi vlastita rješenja za te probleme. No kako zapravo nema sluha i nemate dvosmjerne potrebne komunikacije, sad na kraju ljudi izlaze na ulice.“*

Politički predstavnik vlasti smatra da civilne udruge djeluju politikantski u korist oporbe, a drugi predstavnik vladajuće većine ističe da je udruga „Zelena akcija“ pozitivan primjer profesionalnosti dok druge smatra nedoraslima. Opozicijski akteri, s druge strane, cijene rad civilnih udruga, smatraju ih važnim sugovornikom u odlučivanju o sustavu i tvrde da bi u slučaju dolaska na vlast s njima surađivali.

Upravljački akteri

- U1 *„Pa mislim što se više pritišće ljude, što je taj sustav zapravo išao prema tome da bude loš to je više udruga. Od nekih, poput Zelene akcije dobijemo argumentirane prigovore. Ali najčešće se radi o udrugama koje samo koče projekte, vez da imaju znanja.“*
- U2 *„Ne možete vi uvijek samo biti kontra, a bez da snosite uopće ikakvu odgovornost za to što ćete možda zablokirat neki projekt ili program od kojeg bi imalo koristi ukupno pučanstvo. I da jednostavno prolazite nekažnjeno. Treba postojat uloga civilnih aktera, ali i njihova financijska odgovornost ako se pokaže da griješe.“*
- U3 *„Naše iskustvo s njima je negativno. Iako oni jesu neki korektiv društva, trebali bi bit i naš korektiv, međutim često, gotovo uvijek je to znači protivljenje bilo čemu, svi se protive novim lokacijama, novom postrojenju. A ne nude ni alternativu“*
- U4 *„Udruga HUGO razumijeva situaciju. Sa udrugom HUGO mi se možemo razgovarati argumentima. Ima takvih udruga još. Ali s ovima nema razgovora, jer oni su sami sebi najbitniji i najpametniji. A to nije dobro.“*
- U5 *„Gledajte, po meni, ako ja gledam u udruge, udruge nisu samo tu da pljuju, udruge su da pomognu, udruge su da ponude suradnju, udruge su da pomognu građanima. Nije pomaganje građanima, e ja sam tu stavio smeće ispred Poglavarstva. Pa to je teatrologija.“*
- U6 *„Udruge se često nabacuju blatom na naš posao na ono za što smo se školovali i za što mnogi ljudi marljivo rade. To mi jako smeta. Udruge moraju postojati, ali mislim da naše nisu na stručnoj razini, više se bave politikantstvom.“*

Upravljački su akteri jako razočarani pa čak i ljuti kada govore o ulozi civilnih aktera u sustavu. Smatraju ih nekompetentnima i odgovornima za zaustavljanje nekih važnih projekata. Dvoje

aktera ističe da se civilne udruge bave samo pljuvanjem po svemu što se radi, bez konstruktivnih prijedloga. Sažeto, upravljači su ih definirali kao grupu koja je „uvijek kontra“.

Civilni akteri

- C1 *„Ja ne kažem da neke civilne udruge koje su možda produžena ruka politike nešto ne dobivaju i nešto ne odrađuju, profitiraju, ali mislim da ove udruge koje su neovisne i koje praktički rade ono za opće dobro, koje nisu u službi nekih parcijalnih interesa, mislim da teško postižu određene rezultate. U gradu Zagrebu ima više ekoloških udruga i jako dobro međusobno surađuju i mogu stvarno pohvaliti pojedince koji odvajaju od svog slobodnog vremena.“*
- C2 *„Interes građana je veći kada se nešto događa baš u njihovoj neposrednoj blizini i kada osjete ugroženost. Ali zato smo i radili te tribine da bi osvijestili ljudima da riješit se toga na način da ode nekom drugom u dvorište nije rješenje, da moramo ponuditi rješenje. Tek tada možemo stat pred bilo koga u gradu ili pred bilo koga u upravljačkim strukturama i reć', mi imamo rješenje.“*
- C3 *„Ima udruga, znači postoji naš skup, četiri-pet udruga koje redovito surađujemo, a postoje one koje ne djeluju aktivistički, ali to proizlazi iz toga što su oni interesne skupine, kao na primjer Hrvatska udruga za gospodarenje otpadom, koja predstavlja interese onih koji rade studije za utjecaj na okoliš plus one koji razvijaju sustav koji nije temeljen na ekološkim načelima i hijerarhiju gospodarenja otpadom, i oni kroz neke svoje tribine i slično guraju svoje ideje.“*
- C4 *„Pa evo, naša uloga mogu reći je dosta bila značajna prilikom donošenja nacionalnog planova gospodarenja otpadom. Ukratko, prvo mogu reći tko smo zapravo mi kad pričamo o okolišnim organizacijama ili civilnom društvu. U Hrvatskoj postoji Zeleni forum, to je mreža organizacija za zaštitu okoliša koje se bave i transportom i klimom i energetikom i tako dalje.“*
- C5 *„Imali smo, da vam iskreno velim ne znam točno koliko, više ne brojimo prosvjede, bezbroj prosvjeda, znači učestvovanje u svim javnim raspravama, znači prilikom donošenja dokumentacije relevantne koja se odnosi na to područje i područje zaštite okoliša. Naše primjedbe nisu iskreno uvažavane gotovo nikada. Primjedbe građana i javnosti, zainteresirane javnosti se ne respektiraju.“*
- C6 *„Oni imaju svoju viziju da je reciklaža Biblija i to je jedna dogma koje se drže zadnjih 25 godina otkad je postala demokracija u Hrvatskoj i nisu napravili na žalost, osim štete ništa. Vrlo malo udruga je pozitivno usmjereno. To su u pravilu stručne udruge koje imaju stručnjake u svojim redovima, ali se njih onda baš mimoilazi.“*

Pripadnici, odnosno intervjuirani članovi vodstva zagrebačkih civilnih udruga koje se bave otpadom, ističu svoj volonterski položaj u radu za opće dobro i svoju ulogu, dakako, smatraju pozitivnom. Podsjećaju da su organizirali niz prosvjeda i uspjeli utjecati na neke odluke iako nisu ni izbliza zadovoljni s tim koliko ih se sluša i uvažava. Civilne udruge koje promoviraju kružno gospodarstvo zamjeraju civilnoj udruzi HUGO da je u paktu s vlastima dok predstavnik HUGO-a smatra da sve ostale udruge rade više štete nego koristi. Iskristalizirala se situacija u

kojoj su sve civilne udruge koje se bave otpadom u Zagrebu na jednoj strani, a HUGO, načelno također civilna udruga, na drugoj.

Medijski akteri

- M1 *„Pa mislim da su u tom smislu utjecaja u svijesti, podizanja svijesti za okoliš i probleme okoliša, da su tu najviše napravile udruge, znači civilni sektor da je tu primarni. Uz pomoć medija, recimo to tako.“*
- M2 *„Na žalost su te civilne udruge, ajmo ih tako nazvati prožete više politikom nego borbom za čist okoliš. U smislu tom da kad treba i kad ne treba, da u svakom trenutku se postavljaju napadački prema onim političkim strukturama, lijevim ili desnim koje im ne odgovaraju. Kompletno svoje djelovanje, instrumentaliziraju svoje djelovanje, prilagođujući se, sebi odgovarajućim političkim.“*
- M3 *„Pa civilne udruge u svakom slučaju su važan kontrolni mehanizam, često u nedostatku boljih koji bi trebali postojati, ali tako, iz mog iskustva i saznanja govore da nisu dovoljno dobri iz raznoraznih razloga, ne zato što nekad ljudi ne znaju i ne bi htjeli jer ima od toga da im ne daju.“*
- M4 *„Civilne udruge, one imaju veliki problem sa financiranjem. Vrijedi ona da kakva god da je Zelena akcija ipak je dobro da postoji. . Znači ljudi se tamo bave nečime zato što su napisali projekt i on im je prošao. I nisu, kako bih rekao, tko njih evaluira. Znači ciljevi projekta su uglavnom sakriveni u onoj frazi: Podizanje javne svijesti i edukacija javnosti“.*
- M5 *„Smatram da jako dobro rade. Zahvaljujući pojedincima koji vode te udruge i koji su članovi udruge i mislim da jedini spas u opstanku i u nekim pravilnim, u prihvaćanju nekih pravilnih i normalnih normi ponašanja će poteći iz civilnih udruge.“*
- M6 *„Djeca su nam nezainteresirana. Kad su bili prosvjedi Greta Thunberg, klinci u srednjim školama, pa i same škole su pružale otpor tome. Dakle, deklarativno samo smo za nekakav civilizirani građanski odgoj ali u praksi ga nema.“*

Medijski su akteri podijeljeni oko angažmana i uloge civilnih aktera. Troje aktera smatra njihovu ulogu pozitivnom, smatraju ih korektivom politike, a jedan akter ističe da su civilne udruge napravile najviše za kvalitetu okoliša u Hrvatskoj. Preostali akteri ističu druge momente, činjenicu da civilne udruge imaju problema s financiranjem, stav da nedovoljno doprinose edukaciji mladih generacija, a jedan akter smatra da se više bave politikom nego vlastitim poslom.

Sumarno, vrijedi istaknuti da svi akteri percipiraju potencijalni značaj civilnih udruge za sustav gospodarenja otpadom, ali se ne slažu svi oko toga kakav utjecaj one trenutno imaju. Stručnjaci i upravljački akteri ocjenjuju njihov doprinos negativnim, pri čemu stručnjaci više zamjeraju nedovoljnu profesionalnost, a upravljački akteri njihovu preveliku kritičnost i zaustavljanje nekih projekata iz politikantskih razloga. Politički su akteri podijeljeni - predstavnik vlasti smatra da djeluju u službi opozicije, a predstavnici oporbe smatraju njihovu ulogu uglavnom

pozitivnom i spremni su s njima surađivati. Članovi udruga ističu svoj altruizam i volonterski rad za opće dobro, a dijagnosticirana je i podjela unutar civilnog sektora u kojoj je većina udruga na strani kružnog koncepta gospodarenja otpadom.

Uloga medija

Mediji u demokratskim društvima predstavljaju sponu između donositelja odluka i korisnika tih odluka, odnosno javnosti. U slučaju otpada u Zagrebu i Hrvatskoj, njihova je uloga da najširoj javnosti predstavljaju stavove svih skupina aktera koje su predstavljene u ovom istraživanju te da educiraju javnost o gospodarenju otpadom i o zaštiti okoliša. U nastavku se nalaze navodi predstavnika svih skupina koji procjenjuju ispunjavaju li naši mediji navedene zadaće.

Stručni akteri

- S1 *„Mediji se ponašaju kao interesne skupine, na njih utječu politički procesi i manipulacije. Točka. Iz toga sve ostalo proizlazi. Djeluju onako kako moraju ili kako procjene da im je najlukrativnije. Osobno sam doživio oštru cenzuru.“*
- S2 *„Tu i tamo možete naći i lokalne regionalne portale gdje neki steknu ugled i oni kažu, ne, ne, ja hoću to napisat. I oni riskiraju, kažu nemaju problema, jer dobiju od županije, šušku ovo ono, onda ih njihov, pa nemoj to pisat i tako dalje.“*
- S3 *„Mediji prenose pretežno „fake news“, a to je povezano s raznim organizacijama koji na njih utječu. Oni stvaraju mišljenje, ovo ne valja, ono ne valja i tako dalje. Nažalost, premalo se ljudi bavi sa problemima otpada, za koje bi mogli reći da su stručnjaci.“*
- S4 *„A općenito meni je kod medija problem taj što u Hrvatskoj ne gledate uopće, nitko ne govori o dobrim stvarima, samo vijesti koje imaju nekakav negativan prizvuk zauzimaju prostor u eteru. Navodno to ljudi slušaju, navodno to ljude zanima, to vole čut, pa je gledanost bolja.“*
- S5 *„Do prije dvadesetak godina ste vi imali medije odnosno novinare koji su bili specijalizirani za određene teme. I ja sam kad sam počela radit ovaj posao, komunicirala s novinarima koji su se bavili zaštitom okoliša. Toga danas više nema.“*
- S6 *„Mediji imaju svoj način rada, uglavnom populistički, vrlo rijetko iznose realne činjenice. Ne uspijevaju procijeniti tko je pravi stručnjak pa često kao stručnjake predstavljaju amatere koji su bili na kojekakvim tečajevima. Ne rade dovoljno na edukaciji.“*
- S7 *„Ovisi kako koji. Veliki mediji ovise ili o politici ili o privatnicima i nisu neovisni. A manjih medija koji se bave profesionalno temom okoliša također ima, iako su malobrojni.“*

Stručni su akteri o medijima iskazali raznovrsne, ali uglavnom negativne stavove. Odgovori 6/7 stručnjaka medije oslikavaju negativno. Razlozi su: ovisnost o politici i kapitalu, donošenje

„lažnih vijesti“, populizam, nepostojanje profesionalnog „nišnog“ novinarstva, nedovoljan rad na edukaciji građana i isticanje negativnih aspekata svih vijesti.

Politički akteri

- P1 *„Pa mogu djelovat puno bolje i mislim da bi se njihova uloga trebala biti da educiraju građane ,a da se ne traže nekakve spektakularne ili ekskluzivne vijesti koje onda ili naglo dižu atmosferu, ili naglo spuštaju atmosferu ili unose paniku ili unose neku radost, sreću, a onda kažem, to nije realno stanje stvari. Često su i politički pristrani.“*
- P2 *„Pa što se tiče uloge medija u otpadu u Zagrebu, evo sad su reciklažna dvorišta puno, oni upozoravaju na probleme, dosta često se bave opozicijskom politikom. Ono što mislim da fali, a to na žalost nameće im tržište, fali edukativna uloga medija što se tiče otpada i fali preventivno reagiranje medija.“*
- P3 *„Kada je bila tema gospodarenja otpadom u gradu Zagrebu i kada se donosio Plan gospodarenja otpadom, ja se zaista ne mogu požaliti da mediji to, barem lokalni mediji nisu popratili i upozoravali na određene probleme. Ali nažalost, lokalne teme u gradu Zagrebu vrlo rijetko imaju priliku se probiti do nacionalnih medija i to je ono što smatram velikim, velikim problemom.“*
- P4 *„Mediji, što ja znam, mislim da čak u zadnje vrijeme rade dosta veliki pritisak oko teme otpada na gradove. Pa mislim čak i da, ja bih rekao čak i da su profesionalni.“*
- P5 *„Sve više i više medija dakle vrlo otvoreno govori o tome i sami to istražuju i dokazuju određene sprege, koliko je to zapravo štetno za grad, ne samo neuspješno nego i financijski štetno.“*

Predstavnici političkih aktera iz redova vladajuće većine ističu da su mediji na strani opozicije i da neobjektivno izvještavaju o temama okoliša. Opozicijski akteri, uz dozu rezerve, pozitivno oslikavaju ulogu medija po pitanju otpada te ističu da raste i interes i profesionalnost medija u vezi s tim.

Upravljački akteri

- U1 *„Nije uvijek profesionalno, ali mislim da to čak nije nužno proizašlo iz loše namjere, ono, da je čak neki javni interes u pozadini, ali je možda nedostatak baš stručne ekspertize u nekom području.“*
- U2 *„Kako koji, neki su profesionalni i nepristrani, ali mislim da pod izgovorom, pa znate mi moramo prodati novine, se nekako otisnulo u jedan senzacionalizam i od svega se radi neka priča i stvara se neka insinuacija da tu iza je još nešto što se ne želi reći ili što se krije, mulja ili tako a što u velikoj većini slučajeva nije tako. Sve pod krinkom da, kao da se proda, jel, da se dođe do publike, do tih čitatelja i tako.“*
- U3 *„Mislim pozitivno je opće pričati o toj temi, znači utjecati na svjesnost ljudi o nekakvoj problematici i temi, sad na koji način to rade naravno da to ovisi o svakome, o njegovoj kući, uredniku i ostalome, tako da ista tema može bit obrađena na različite načine. Ja kažem ugrubo pozitivna čisto zbog svijesti ljudi koja se podiže na taj način.“*
- U4 *„Ja sam zato da nas se kritizira kad nas se treba kritizirat, u konačnici kritiziram i ja nas stalno, konstantno, svaki dan. Međutim, uloga medija nije valjda samo kritika, za boga dragoga. Oni bi nam trebali pomoći barem u edukaciji. Sad je to vrlo loše.“*

- U5 *„Negativno, cijelo vrijeme negativno izvještavaj.. Sad je postalo ono, kako ja to zovem, natjecanje u pljuvanju. Ne vidim ni jedan medij koji je pokušao pozitivno utjecati da li na građane.“*
- U6 *„Pišu samo kad se dogodi neki incident ili kad se pojavi pritisak od strane lokalne zajednice. Nemaju onu edukativnu ulogu koju bi trebali imati, posebno veći mediji. Osim toga često kao stručnjake predstavljaju one koji to nisu.“*

Upravljački su akteri podijeljeni oko uloge medija. Tri aktera vide pozitivne strane povećanja interesa za temu otpada iako ističu razlike u kvaliteti praćenja među različitim medijima. Ostala tri aktera ističu da mediji pišu odveć negativno i senzacionalistički bez želje da educiraju javnost.

Civilni akteri

- C1 *„Kad bi mediji bili slobodni, moja pretpostavka je da bi se svega u nekoliko mjeseci moglo jako dobro educirati stanovništvo i da bi se mogao najbolji mogući koncept izabrati. Ali mediji toliko na kapaljku daju informacije, tako da ima više zbrke i onda su ljudi zbunjeni, jedanput čuju jedno, drugi put čuju drugo.“*
- C2 *„Mediji su obično usko vezani i uz kapital i uz politiku. Dakle mediji kao mediji. Novinari kao novinari pokušavaju i rade vjerujem puno u okviru mogućnosti, ovisno o trenutku i o slobodi koju imaju.“*
- C3 *„Što se tiče medija, tu ima više stvari. Prvo, mi smatramo da ima doista kvalitetnih novinara što se bave ovom tematikom, i ova emisija na HRT-u Eko ili kako se već zove, ne mogu se sad sjetit, ali vrlo je kvalitetna i mislim da je dobar voditelj i urednik.“*
- C4 *„Mislim da su mediji na neki način dosta otvoreni i jednoj i drugoj strani. Počeli su kritički propitivati posljednjih godina više ovaj koncept centara za gospodarenje otpadom s obzirom da sa postojećim centrima je došlo do faze da oni više nisu niti ekološki niti ekonomski nikako isplativi niti učinkoviti, niti pouzdani, ajmo to tako nazvati.“*
- C5 *„Njihova uloga bi mogla biti velika u smislu edukacija, odnosno objektivno informiranje ima svoju strašnu ulogu u društvu, ali objektivno informiranje. Ima medija koji prenose objektivno, ima ih, i to treba priznati.“*
- C6 *„Mediji su kao svuda u svijetu takvi da njih interesira isključivo afera. Njih ne interesira ono što je pozitivno napravljeno. Senzacionalistički u centar stavljaju nezadovoljnike.“*

Civilni sudionici istraživanja također imaju podijeljena stajališta o ulozi medija. S jedne strane, zamjeraju im ovisnost o privatnom kapitalu i politici te senzacionalistički pristup, a s druge, spominje se da objavljuju stavove objiju strana i da postoje mediji koji objektivno i profesionalne prate tematiku otpada.

Medijski akteri

- M1 *„Kako koji, postoje neovisni mediji koji se zaista trude ali neovisni mediji su ponovo pritisnuti od strane države financiranjem odnosno nefinanciranjem. I postoje mainstream mediji koji su u nekakvom komercijalnom sustavu, koji žive od reklama i koji moraju pazit šta pišu, tako da svako na neki način u svojoj kategoriji zapravo radi ono što može.“*

- M2 *„Imali smo nekad sjajnu ekipu za bavljenje okolišem Branku Šeparović, Silvu Celebrini, Tanju Devčić, Lidiju Komes... Danas toga nema, doduše Iličković radi dobar posao. Ali u globalu, uloga medija danas je minimalna, neangažirana, slaba, neadekvatna.“*
- M3 *„Gašenje nišnog novinarstva je odigralo ulogu, lakše je bilo meni, kolegama, kolegicama, kažem koji su možda spadali dugi niz godina u tu takvu skupinu, koji smo bili svakodnevno u tome, nego nekom mlađem kolegi koji jedan dan prati sabor, drugi dan gleda cijene na placu, treći dan ide u zagrebačku Čistoću, četvrti dan prati turizam na Jadranu.“*
- M4 *„Gledajte, mediji, ja sam ko medvjed, ja sam endemska vrsta zato što radim u javnom mediju i jer si mogu priuštiti da se bavim isključivo time. Vi u jednom privatnom mediju ili u informativnom programu kod nas, ljudi danas o ovom mobitelu, sutra o ovoj flaši, preksutra o predsjedničkim kandidatima, kako ga na što bacaju.“*
- M5 *„Dobro, ovako, prvo mi grebemo po površini. Mi radimo samo požarne mjere kad se nešto ružno desi, kad je recimo loša kvaliteta zraka u gradu, kad je prevelika količina smeća, kad se otpad ilegalno odlaže, i onda to radimo dva-tri dana, i onda na to svi naprosto zaboravimo.“*
- M6 *„Pa mislim da svakako smo postali otvoreniji na neka šira društvena pitanja. Počelo se pretpostavljam govoriti o koječemu o čemu prije nije bilo govora. I Toga recimo prije nije bilo, da se tuži privatno novinare, i to ja mislim da nas stvarno sputava.“*

Intervjuirani novinari podijelili su raznovrsne stavove o ulozi vlastite skupine. Dvoje aktera ističe da se profesionalno bavljenje temom okoliša izgubilo u posljednje vrijeme jer su novinari prisiliti „svaštariti“, a jedan se akter priključuje toj ocjeni prepoznajući vlastiti položaj, u kojem se u javnom mediju može baviti samo okolišem, privilegiranim. Jedan akter ističe da postoje velike razlike među *mainstream* i nezavisnim medijima, a drugi spominje česte tužbe protiv novinara kao razlog nedovoljnog bavljenja temom.

Sumarno, može se reći da su stavovi o medijima prilično heterogeni. Stručnjaci ih ocjenjuju uglavnom negativno dok su upravljački, civilni i politički akteri podijeljeni oko njihove uloge. Navodi se niz argumenata *pro et contra*; političari iz vladajuće većine smatraju da su mediji u službi opozicije, a opozicijski akteri pozitivno ocjenjuju njihovu ulogu.

Uloga upravljačkih aktera

Upravljački su akteri osobe na odgovornim funkcijama koje sudjeluju u izradi strateških i normativnih dokumenata. Načelno su neovisni o politici i ostaju na položaju kad se mijenja politička vlast. Potpoglavlje donosi stavove sudionika o ulozi upravljačkih aktera u sustavu gospodarenja otpadom u Zagrebu.

Stručni akteri

- S1 *„Očito na neki način povezani s politikom i novcem glede donošenja i provođenja odluka, ali oni donose krive odluke. Na krivoj odluci ne možete napraviti zdrav sustav i zdravo rješenje nijednog problema.“*

- S2 *„Oni su, dakle u velikim sustavima, gradovima su oni marionete u rukama. Dakle, jedan direktor u Čistoći, ja mislim da on ne može, da se njegovo, njegovo, recimo mogućnosti strategijskih odluka kuda, jer sad je vrijeme za te strategijske odluke, jer mi smo u vremenu u tranziciji. Glavni kriteriji za ta mjesta su podobnost i poslušnost.“*
- S3 *„Prejaki je utjecaj raznoraznih organizacija na to sve skupa, i ono što se predlaže gradu. Ti ljudi možda nešto i znaju, ali ništa oni ne odlučuju.“*
- S4 *„Mislim da oni uopće ne koriste tu svoju situaciju i poziciju koju imaju, jer po meni političar bi trebao imati dovoljno dobru s obzirom na poziciju koju imaju, trebali bi imati mogućnost da eto poslože stvari kako je to najbolje za građanstvo. Ali ne, prvenstveno će napraviti što je bolje za njih.“*
- S5 *„To su ljudi koji su postavljeni po babi i stricu i sukladno tome imaju i kompetencije i kvalitete i tako rade svoj posao.“*
- S6 *„Ima među njima sposobnih ljudi. Ali uglavnom se radi o stranačkim ljudima koji neće ići protiv svojih stranaka.“*
- S7 *„Oni svakako nisu neovisni, a upoznavši mnoge od njih, mogu reći da ih dobar dio nije ni stručan. Kad imate ured za kruške i jabuke, ne može ovaj na vrhu nikako bit jednako sposoban za jedno i drugo.“*

Svi intervjuirani stručnjaci slažu se u ocjeni da upravljački, akteri koji imaju dužnost upravljati sustavom gospodarenja otpada u Zagrebu, nisu neovisni, odnosno da značajan utjecaj na njihovo djelovanje imaju političari. Kritika u osnovi ne ide direktno na račun upravljačkih aktera nego na sustav koji onemogućuje da upravljački akteri budu neovisni od politike. Nekoliko je stručnjaka istaknulo da među upravljačima ima sposobnih ljudi.

Politički akteri

- P1 *„Mislim, izabrani su ljudi da taj dio odraduju na najbolji mogući način. E sad, kažem, na njima je odgovornost, za to primaju plaću. Ako ima lobiranja ili pritiska sa nekim natruhama kaznenih djela, onda se treba u svakom slučaju prijaviti, evidentirati i reagirati na to.“*
- P2 *„Pa oni pokušavaju, i trude se, u tome imaju operativne sposobnosti, ali mislim da nije, da već po tome što je Ured za zaštitu okoliša spojen sa Uredom za gospodarstvo vidi se da se time ne namjerava nitko previše baviti.“*
- P3 *„Ne može se čistačica zaposliti u gradu Zagrebu da to amenuje Milan Bandić. Dakle, koliko god oni imali određene ideje, oni koji su možda stručni u tom dijelu, ne mogu donositi odluke“*
- P4 *„Znači bivši pročelnik Bandićev zdravstva koji je imao hrpu afera i što sve ne, mislim i optužnice, on je ravnatelj Zavoda, znači Bandićeva desna ruka. Takvi su i u drugim uredima.“*
- P5 *„To je prestrašno. Dakle u pet godina šest direktora je promijenio Holding, na čelu Čistoće. Drugi problem je, i oni su lišeni uopće mogućnosti odlučivanja jer su oni podružnica Holdinga i uprava odlučuje o svemu.“*

Politički akteri su i oko ovog, kao uostalom i oko svih postavljenih pitanja, podijeljeni. Predstavnik vladajuće većine smatra da se radi o dobro odabranim ljudima koji profesionalno rade svoj posao i imaju odgovornost za sustav. Drugi predstavnik vlasti također o njima misli pozitivno, honorira njihov trud, ali drži da zaštita okoliša nije u fokusu gradske uprave. Opozicijski akteri potpuno su oprečnoga mišljenja, smatraju da se radi o osobama zaposlenima zbog političke podobnosti i poslušnosti i kadrovima koji nemaju samostalnost u odlučivanju. Jedan akter ističe da se ni spremačica u Gradu Zagrebu ne može zaposliti bez odobrenja gradonačelnika.

Upravljački akteri

- U1 *„Mislim da je općenito problem što se prvo odluka donese negdje drugdje pa se onda ide prema nama. A zapravo mislim da među kolegama bi se dalo, da nas se pretrese, istresti puno dobrih i projekata i prijedloga koji bi možda bili kvalitetniji.“*
- U2 *„Uzmite u obzir da vi kao struka tj. kao stručno tijelo, vi možete proizvest bilo koji dokument koji može bit toliko iskasapljen, da tako kažem, od strane politike, kad dođe u Skupštinu ili u Sabor do nivoa neprepoznatljivosti.“*
- U3 *„Gledajte, uloga je stručna isto tako, od pripreme dokumenata, provedbe dokumenata je, naravno da nisu u potpunosti neovisni o politici. A uloga je pozitivna sasvim sigurno.“*
- U4 *„Vi morate shvatiti da mi imamo politiku kroz temu skupštine. Dakle to je politika a skupština je ta koja zapravo, mi dajemo prijedloge, a oni odlučuju.“*
- U5 *„Upravljački akteri moraju poštovati propise i moraju prilagođavati svoje odluke tim propisima. I mislim da to rade vrlo dobro.“*
- U6 *„Poštivanje procedura i stručnost su glavne karakteristike. Problem je što se dio rješenja ne usvaja iz političkih i populističkih razloga.“*

Upravljači o skupini kojoj pripadaju imaju uglavnom pozitivno mišljenje. Ističu stručnost u izradi normativnih dokumenata i stručnih prijedloga te poštivanje propisa i procedura. Ipak, i oni uviđaju da je politika ta koja često mijenja njihove prijedloge i donosi konačne odluke.

Civilni akteri

- C1 *„Mislim da nemaju niti stručnjake koji mogu dati jedan kvalitetan koncept, a niti njih zanimaju najbolja rješenja. Njih zanima samo to koliko će se novca nešto provući, i da to kao zvuči, i oni često nazivaju ove svoje koncepte ekološki, međutim oni, kad se gleda prema ekološkim načelima su neekološki.“*
- C2 *„Do trenutka dok je imenovanje takvih pročelnika političko, isključivo političko, njihova neovisnost je više nego upitna. Neki pokušavaju provest ono što je u njihovim mogućnostima, odnosno u njihovom krugu djelovanja moguće, i to pokušavaju izvest najbolje što mogu.“*
- C3 *„Ja mislim da su oni dosta vezani uz samu politiku, ali konkretno teško mi je procijeniti jer oni ne donose konačnu odluku. Oni su tu da provedu ono što politika kaže.“*

- C4 *„Njihova uloga nije neka, kako bih to rekao, nije presudna s obzirom da politika zapravo donosi akte, nažalost u slučaju Zagreba to nisu neovisna tijela. Gradski uredi su, dosta inertni. Nisu spremni prihvatiti argumentaciju građana.“*
- C5 *„Njihova uloga je u vidu provođenja gradonačelnikove politike koja se svodi na realizaciju, znači od interesa određenih grupacija. Eto, to je znači, oni su tu produžena ruka. Ili ćete tako raditi ili nećete pa ćete biti izloženi pritiscima raznoraznim, i onda ćete vidjeti zapravo da to je nemoguća misija i da ako se s tim ne možete nositi da nemate izbora drugog“*
- C6 *„Pa opet, načelnici nisu postavljeni po referencama nego na neki drugi način. Trude se da rade dobro, al' su podložni opet politici koja ih može maknut kako ih je dovela.“*

Civilni akteri izražavaju stav da upravljački akteri nisu neovisni u radu nego su podložni pritiscima političara na vlasti. Dodaju da su produžena ruka politike te da su i postavljeni na funkcije zbog političke podobnosti.

Medijski akteri

- M1 *„Upravljači, ne znam, to zakonodavstvo je opet na neki način loše, i nisam vidjela da postoje bilo kakvi penali za neprovođenje tih planova, barem ne koliko ja znam.“*
- M2 *„Dakle, mislim da smo mi još uvijek zemlja koja se ne može odviknuti od slijepa poslušnosti politici i da je to tako. Gube se radna mjesta i slično.“*
- M3 *„Koješta bi trebalo biti u ovoj našoj zemlji, u ovom našem gradu, ali na žalost koliko je poznato nije. I tu je često problem znamo kako se kadrovira, kako se nažalost često dijele poslove, naravno razvijene su tehnike prikrivanja i kroz javne nabave, i kroz koješta.“*
- M4 *„Pa odgovorit ću vam anegdotu. Jedna od direktorica Čistoće je rekla kad je ona postala direktorica Čistoće da se otvorila kladionica da l' će bit 6 mjeseci ili godinu dana. Znači oni služe da se gradonačelnik ima na nekom Pedru izderati kad stvari eskaliraju.“*
- M5 *„Pa gledajte, oni dobro odrađuju svoj posao. Skupština donosi redovito zakone. Sad kakvi su ti zakoni, jesu li oni dobri, jesu li oni loši, njih se to više ne tiče. S druge strane ljudi koji rade u Gradskom poglavarstvu su egzekutori.“*
- M6 *„Ne mogu ništa bez onih nalogodavaca, dakle, komunalna poduzeća su u vlasništvu grada, dakle oni poštuju ono što grad donese. A što se grada tiče, ne vidim tu nikakvu veću zainteresiranost za okolišno pitanje.“*

Medijski su akteri iznijeli raznovrsne stavove o kvaliteti rada i ulozi upravljačkih aktera. Dvoje aktera smatra da oni rade dobar posao u okviru svojih ovlasti. Jedan je akter istaknuo problematičnost čestih promjena osoba na upravljačkim pozicijama zbog kojih se ne može ostvariti kontinuitet upravljanja. Drugi akter smatra da gradske strukture nisu dovoljno zainteresirane za okoliš.

Sumarno, valja reći da su sudionici istraživanja većinski izrazili stav da upravljački akteri u Gradu Zagrebu nisu neovisni u odnosu na političke aktere koji ih biraju i postavljaju. Stručnjaci su kategorični u stavu da upravljači samo provode politički donesene odluke. Upravljači sami

za sebe misle da rade dobar posao, ali su i oni svjesni ograničenja svojeg utjecaja na konačne odluke. Političari na vlasti smatraju upravljače sposobnim kadrovima koji imaju odgovornost za sustav, a opozicija i civilne udruge čvrsto su uvjereni da upravljački akteri podilaze politici i donose pragmatične odluke te da se postavljaju po kriterijima političke podobnosti i poslušnosti.

Uloga gospodarskih aktera

Gospodarskim akterima u sustavu gospodarenja otpadom smatraju se svi oni koji imaju ekonomski interes za sudjelovanje u sustavu. Radi se o heterogenoj skupini u koju pripadaju i velike, ponekad i monopolističke, kompanije koje se bave određenim segmentima posla vezanim uz zbrinjavanje otpada, ali i male tvrtke koje se bave vrlo specifičnim poslovima. Nitko od navedenih nije iskazao interes za sudjelovanje u istraživanju, ali su se o njihovoj ulozi izjasnile sve ostale skupine ključnih aktera.

Stručni akteri

- S1 *„Akteri tipa, reći ću vam izravno, Pripuza. Imate svake godine skoro ili svake godine i nešto, goleme požare reda veličine sto metara u dužinu, 40 u širinu, 40 u visinu, 2000 tona nekoga otpada koje se, gle čuda, uvijek sam zapali i otruje cijeli grad. O lovi koju popali neću ni govoriti“*
- S2 *„Zagreb je grad u kojem su mnogi sektori a posebno ovaj komunalni zakočen snažnim klijentelističkim odnosima koji su kad se stvari analiziraju u stvari izgrađeni sa velikom štetom za građane. Dakle, sustav je zakočen i zbog toga što neke klijentelističke sprege tu ostvaruju ogromne profite.“*
- S3 *„U cijelom svijetu je oduvijek pitanje otpada mafijaški posao. Bojim se da i kod nas ima puno mutnih poslova, a puno se o tome i šuška u kuloarima.“*
- S4 *„Pozitivni su. Tvrtka svaka koja je unutar, bila ona u sustavu ili će ući u taj sustav, mora financijski i održivo poslovati. Dakle nećete raditi ništa zbog čiste demagogija. Oni gledaju samo svoj interes, financije, ako to financijski se oni mogu pokriti, ako to ima nekakav smisao, oni će to raditi, ako nema smisao, pa tko će vam to raditi. Pa tu trebaju biti veliki igrači, ali i ti veliki igrači imaju brojke“*
- S5 *„Ja mislim da njihova uloga trenutno ne postoji. Ja ne znam koliko mi imamo gospodarstvenika u Hrvatskoj koji su privatnici, znači koji predstavljaju privatni sektor, koji žive od gospodarenja otpadom. Bilo ih je. Mislim da tu nema ekonomske računice. Mislim da je to prilično netransparentno.“*
- S6 *„Gospodarstvo je tu da uvijek spašava situaciju. A često je, neopravdano na udaru kritika. Najveće i najpoznatije firme čine više za okoliš od svih civilnih udruga koje mašu po ulicama.“*
- S7 *“Mi našoj najboljoj firmi, Tehnixu, ne damo da radi u Hrvatskoj, a oni svoja rješenja za otpad prodaju diljem svijeta. Jasno je da iza toga stoje vrlo sumnjivi interesi.”*

Stavovi stručnjaka o gospodarstvenicima koji posluju u sektoru gospodarenja otpadom raznovrsni su i donekle oprečni. Dva aktera vide njihovu ulogu u sustavu izrazito pozitivnom,

a s druge strane su tri stručnjaka koji drže da se radi o skupini sklonoj korupciji i klijentelizmu pa čak i „mafijaškom“ načinu djelovanja. Jedan akter ističe primjer jedne velike i bogate hrvatske tvrtke kojoj je onemogućeno poslovanje u Hrvatskoj, a drugi akter smatra da je bavljenje otpadom u Hrvatskoj potpuno neisplativo.

Politički akteri

- P1 *„Mislim da oni dobro rade, ove tvrtke koje se bave na određeni način zbrinjavanjem otpada, da oni imaju svoj tu interes, Unija Nova, Agroproteinka, to su ozbiljne firme privatne koje se bave tim godinama i mislim da oni to na taj način kvalitetno obavljaju i da tu nema zbora oko toga i da je to potrebno.“*
- P2 *„Znači ono što je problem u gradu Zagrebu da poduzeća koja sudjeluju u Hrvatskoj u gradu Zagrebu, mi ih nismo na nikoji način prisilili i natjerali da oni što vani rade, da oni jedan dio svojega budžeta odvajaju za održivi razvoj područja u kojem djeluju. Što se naših tvrtki u zbrinjavanju otpada odnosno o odvoženju otpada tiče, činjenica je da je privatnik uvijek brži od države.“*
- P3 *„Da, odgovor na to pitanje je da je jedan od značajnih gospodarskih subjekata, odnosno njihov predstavnik je suoptuženik u procesima koji se vode protiv Milana Bandića. Pa ja mislim da je to dovoljno jasno kakva je njihova uloga u ovim postupcima vezanim za zbrinjavanje otpada u Zagrebu.“*
- P4 *„Da, dobro, mislim tu sad postoje velike firme, isto tako i strane firme koje hoće tehnologiju prodati ovdje, znači stvarno su užasno različiti interesi tih poslovnih aktera, ne znam kako ih jednoznačno ocijenit. Znači C.I.O.S., oni zapravo hoće preuzeti cijeli biznis sa otpadom.“*
- P5 *„Kako se zove, CE-ZA-R grupa. Mislim da je osam-devet aktivnih ugovora trenutno za različite vrste otpada u gradu danas. Dakle o njima se upravo sudi u aferi Agram. A inače se natječaji provode tako da ih može zadovoljiti samo jedna, unaprijed odabrana tvrtka.“*

Političari iz vladajuće većine istaknuli su primjere dobre prakse poslovanja privatnih tvrtki u sektoru, a jedan od njih ističe da bi velike strane kompanije trebalo prisiliti da dio dobiti ulože u zaštitu hrvatskoga okoliša. Opozicijski akteri, s druge strane, ističu sumnje u korupcijske afere povezane s politikom i tvrtkama, osobito velikim, koje posluju s otpadom u Zagrebu.

Upravljački akteri

- U1 *„Pa dobro, mi imamo u Zagrebu taj specifični odnos koji postoji između grada i jedne tvrtke. Generalno, mislim da ne bi trebao bit ni problem da privatni sektor u tom procesu sudjeluje, ali bi opet trebalo to sustavno riješit pa znat točno koji su to poslovi za koje se nadmeće privatni sektor.“*
- U2 *„Mislim da je situacija sve u svemu dobra. Ono što je velika šteta što mi i dalje ne koristimo otpad kao resurs. U svim europskim zemljama privatne tvrtke koje se bave otpadom su ustvari firme koje jako jako dobro i profitabilno posluju. Mislim da kod nas nije se desila ta promjena paradigme.“*
- U3 *„U principu što se gospodarstva tiče nema neakvih, da tako kažem nesuglasica, nerazumijevanja, oni štite svoje interese, snalaze se u situaciji kakva je, znači i u*

propisima i dokumentima nalaze tu nekakvo svoje mjesto i mislim da to dobro funkcionira.“

- U4 *„Privatni biznis je privatni biznis. Sa stanovišta privatnog biznisa on ulazi u to da hoće zaradit. Pa to mu ne možete ništa osporit. Pa to i je tema privatnog biznisa. Uvijek mora postojati javni sektor i javni sektor svojim ponašanjem će odlučiti koga će prepustiti privatnog biznisu ili neće.“*
- U5 *„To su ljudi koji su na tržištu, koji se javljaju na natječaj, koji na temelju natječajnih propozicija i uvjeta koji se propisuju mogu ili ne moraju dobiti posao. Znači to je tržišna djelatnost.“*
- U6 *„Pa ja ću vam reći, recimo C.I.O.S, CE-ZA-R se bavi s oporabom otpada. To rade profesionalno, nema nikakvih problema. Ostatak od uporabe koji dolazi na odlagalište uvijek dolazi s urednim papirima.“*

Upravljački akteri pozitivno se izražavaju o ulozi gospodarskoga sektora na zagrebački sustav zbrinjavanja otpada. Ističu da se radi o privatnom poslu koji djeluje po tržišnim pravilima i u njihovome poslovanju ne vide ništa sporno.

Civilni akteri

- C1 *„Recimo na moje veliko čuđenje i iznenađenje su došli predstavnici Hrvatske udruge poslodavaca, znači predstavnici HUP-a. I ja nisam mogla vjerovati da su oni se bunili za ovaj ekološki sustav, da su oni rekli da će gospodarstvo biti zakinjuto ako se ne budu ti centri za gospodarenje otpadom megalomanski, koji su planirani još 2007.“*
- C2 *„Priroda privatnog kapitala je u suprotnosti sa javnim interesom u ovakvim situacijama. Privatni kapital može pomoć, odnosno privatne tvrtke, ne znam se izraziti, može pomoć ali ne bit nositelj sustava.“*
- C3 *„Kada govorim za Pripuza i za C.I.O.S. Ono što radi on, reciklira opasni otpad i običan otpad i tako dalje i to je ok. Nije problem ako se poduzetnik bavi reciklažom, to je nešto pozitivno, pitanje je način na koji se bavi i je li to na štetu opće populacije. Ali bilo je puno sumnjivih odluka.“*
- C4 *„Konkretno to su tvrtke koje najčešće dobivaju poslove, unosne poslove u otpadu što se tiče gospodarenja otpadom, zbrinjavanja određenih frakcija otpada. Neke od njih spominju se u sudskim procesima. Ne bih se kladio da su to čisti poslovi.“*
- C5 *„Ova uloga mora biti, odnosno usluga mora biti javna. Znači usluga gospodarenja komunalnim otpadom odnosno prikupljanja mora biti javna usluga jer sve skupa vodi po nama u jednom mogućem neizvjesnom i neželjenom smjeru.“*
- C6 *„Pa oni su jedini koji se bore za zaštitu okoliša stvarno na terenu. Znači CIOS, CIAK su firme koje su napravile vrlo veliku korist društvu, iako ih prozivaju da su to kriminalci, kraljevi otpada. Pero Pripuz na primjer.“*

Civilni su akteri kritični prema ulozi gospodarstvenika u sektoru. Tri su civilna aktera izrazila sumnju da se radi o poslovima u kojima ima elemenata korupcije. Dva aktera pak ističu da bi gospodarenje otpadom trebalo obavljati unutar javnog sektora jer se radi o javnoj usluzi. Jedan

akter, suprotno od svih ostalih, smatra da su gospodarstvenici jedini koji se brinu za zaštitu okoliša na terenu.

Medijski akteri

- M1 *„To je ponovo primjer koji nastaje zbog temeljno lošeg upravljanja. Ima možda profesionalnih postrojenja, ali tu su vječite opravdane sumnje u korupciju. Sustav je vrlo netransparentan.“*
- M2 *„E ovako, njima treba nadzorna služba neutralna, kako bi to rekli, međunarodna, nepodmitljiva. Znači oni bi trebali biti pod kontrolom, pod vrhunskom kontrolom svoga djelovanja, rada. Mislim da su njihove zarade enormne, a na temelju neispravnog, nezakonitog rada i prevare građanstva.“*
- M3 *„Naravno da su oni potrebi, bez gospodarstva nema ništa, ali je sada na onima koji raspisuju natječaje, rade projekte studija utjecaja na okoliš odgovornost da izaberu najbolja rješenja, najbolja u tehničkom, tehnološkom, financijskom i svakom drugom smislu, u odnosu na problem koji treba riješiti i u odnosu na građane. A to kod nas tako ne ide.“*
- M4 *„Zašto toga nema svugdje po Hrvatskoj, tih malih nekih obrtnika koji bi prerađivali posebne vrste plastike. Zato što komunalci jednostavno ne mogu to isporučiti. Naša najveća i najuspješnija firma, Tehnix, ne želi više poslovati u Hrvatskoj. To puno govori.“*
- M5 *„Prvo, mislim da ako želite se baviti otpadom u gradu Zagrebu, morate se povezati s političkom strukturom, što u samom startu nije normalno. Znači mislim da se natječaji za to ne provode onako kako bi trebalo i da nisu transparentni.“*
- M6 *„Oporabiljivi i sakupljači, njima je naravno u interesu da sustav se razvije, ne znam da li, nisam primijetila da su oni sami ulagali u povećanje nekakvih svojih kapaciteta, sve je dosta jednako kao i prije pet, deset godina.“*

Intervjuirani novinari ističu različite stavove povezane s gospodarskim akterima. Troje novinara je vrlo sumnjičavo u transparentnost njihova poslovanja i ističu povezanost nekih tvrtki i politike, a zazivaju i jači nadzor nad njihovim poslovanjem. Dvoje aktera ističe da se radi o tržišnoj djelatnosti u kojoj ne vide ništa loše. A preostali sudionik smatra da se tvrtke naprosto ne trude dovoljno.

Zaključno, može se reći da su stavovi sudionika istraživanja o ulozi gospodarstvenika u sektoru otpada podijeljeni i raznovrsni. Dio stručnjaka ih kritizira i smatra koruptivnima, a drugi dio drži da se primjereno bave tržišnom djelatnošću. Slična podijeljenost vidljiva je i među medijskim djelatnicima. Političari vladajuće većine drže da tvrtke rade dobar posao, a opozicija ih optužuje za korupciju i klijentelizam. Upravljački akteri u njihovoj ulozi uglavnom ne vide ništa sporno dok civilne udruge, s druge strane ističu puno negativnih stavova prije svega vezanih uz sumnje na korupciju.

4.1.9. Razvoj grada Zagreba

Budući da su sudionici iznijeli niz stavova vezanih uz društvene probleme grada i države, stavove o komunalnom i ekološkom stanju Zagreba i procjene stanja u gospodarenju otpadom, zanimljivo je bilo proučiti kako, s tim svim u vidu, gledaju na razvojnu perspektivu grada u bližoj i srednjoj budućnosti.

Stručni akteri

- S1 *„Nastavit će se razvijati kao i dosad, znači, potpuno pogrešno. Kao što sam već i rekao ne uvažava se struka nego se donose političke i politikantske odluke i to u svim sferama društva, od ekonomije, ekologije do urbanizma i uređenja grada. Nisam optimist, iza ove vlasti koja drma 20 godina ostat će spaljeni grad.“*
- S2 *„Dakle, Zagreb ne razvija sustav gospodarenja otpadom. I taj razvoj je vidljivo zakočen i ja sasvim očekujem da će se to tako zakočeno i klijentelistički nastaviti i dalje. Gdje se to vidi? Ako je nužnost danas što veći dio otpada pretvorit u sirovinu, onda ćete vi kompletirati sustav na način da imate sve elemente da je to moguće provesti, a to bi značilo odvojeno prikupljanje i to bi značilo reckilažni centar sa sortirnicom i kompostiranjem. E sad, da osam vam primjer otpada, ali tako je u svemu.“*
- S3 *„Trenutno ne vidim s postojećom vlašću nikakvu viziju razvoja Zagreba. Osobito u situaciji koju je izazvao potres. I potres i kriza će nas dodatno iznenaditi. Promjene najviše ovise o vlasti, a pozitivne promjene nećete valjda očekivati od nekoga tko u 20 godina nije napravio ništa osim kozmetike.“*
- S4 *„A gledajte, razvoj je nešto što mi ne možemo, nećete zaustaviti to u svakom slučaju. Možete imati nekakve okvire u kojima možete predvidjeti razvoj grada. Što se tiče društva, bilo bi super kad bi se ipak počeo razvijati u kontekstu zainteresiranosti ljudi. Jer čemu i sva izgradnja, nuđene infrastrukture i sve, ako vi nemate ljude s kojima možete neke stvari pokrenuti. Ali bojim se da ćemo to još dugo čekati.“*
- S5 *„Mislim, Zagreb ima najveće šanse u Hrvatskoj, on ima tu prednost u odnosu na ostatak Hrvatske da je metropola, da je zapravo najurbanije mjesto i da i dalje u biti privlači kvalitetan kadar iz drugih dijelova Hrvatske. Naravno preduvjet je promjena upravljačke strukture i dolazak na vlast nekoga tko je sposoban napraviti veliku i ozbiljnu reviziju. Ja neću ulaziti u to da li takav uopće postoji.“*
- S6 *„Zagreb je glavni grad i uvijek će imati primat u svim segmentima. I danas stoji bolje od svih drugih gradova u Hrvatskoj, a mislim da će se te razlike i povećavati. A kad bi se slušalo stručnjake moglo bi se još puno toga napraviti“*
- S7 *„Stanje u Zagrebu se neće poboljšati, kako što se tiče otpada tako i drugih stvari. Naprosto nema sluha za dobra rješenja. Dapače, broj divljih odlagališta će rasti bez obzira na još ljepše spremnike. Radnici Čistoće će se ubijati radeći na nečemu što nema perspektive.“*

Pet od sedam stručnih aktera pesimistično je u smislu razvoja grada i iznosi mnoge probleme koji taj razvoj sprječavaju, prije svega probleme političke naravi. Dvoje aktera pak ističe da Zagreb, zahvaljujući tome da je najveći i glavni grad, ipak ima razvojnu perspektivu značajno bolju od ostatka zemlje, zbog koncentracije poslova i kvalitetnog kadra.

Politički akteri

- P1 *„Činjenica je da je grad Zagreb u ekspanziji, da se širi, što je neminovno. Govorimo da se infrastruktura mora poboljšati, da se mora ići u korak s vremenom, i da samim time u nekim stvarima zaostajemo za drugim europskim gradovima, a po nekim stvarima smo opet i bolji od njih. Tako da mislim da je u gradu Zagrebu puno velikih projekata koji bi se trebali ostvariti u daljnjoj budućnosti.“*
- P2 *„Pa, razvoj vidim stihijski, odnosno ovisi o društvenim i gospodarskim kretanjima na nivou države, ali što se tiče toga, mi smo sad u Europskoj uniji i ovisit ćemo o tome kako ćemo se pozicionirati na toj karti Europske unije. Znači ako gospodarstvo procijeni da smo mi za ulaganje, mi ćemo biti za ulaganje. Nažalost naša vlada, u tom svem konceptu ne vidim nekakve vizije za budućnost.“*
- P3 *„To vam jako ovisi kako će proći sljedeći izbori u gradu Zagrebu. Jer Milan Bandić otvoreno vodi grad u nekom smjeru s kojim se ja ne mogu složiti. Ne samo zato što sam izabran na platformi koja je bila suprotna od njega, nego iz jednostavnog razloga što hiperizgradnja, prenamjene zemljišta, bojim se da bi od Zagreba moglo napraviti grad kakav mi ne pamtimo, evo i Vi i ja koji smo, možemo reći sličnijih, sličnih godina, grad koji ipak ima i zelenila i parkova, grad koji je ugodan za život.“*
- P4 *„Teško mi je to reći, ali meni se čini da je to ipak sada neka, da je neka točka kritična pucanja u gradu Zagrebu. Mislim, ja pratim Bandićev rad već jako dugo i mislim da sad stvarno je pod najvećom pritiskom nego ikad bez obzira što je bio u pritvoru dva puta i što sve ne. Znači cijela oporba je protiv recimo zagrebačkog Manhattana, sve strukovne udruge, konsenzus potpuni oko toga. Mediji, ono pokrivaju i kritiku tog projekta što prije nije bio slučaj recimo. Pa ja mislim da je kraj ipak blizu, da, ne znam točno kako će taj kraj izgledati al' mislim da je blizu.“*
- P5 *„Ovisi naravno o nekom tko je na vlasti, on diktira tempo daje dakle ritam i smjer. Smatram da ono nekako dolazimo do kraja ove faze u kojoj se nalazimo i vjerujem s obzirom da slušam i participiram, slušam druge koji govore o tome i koji ne samo se nadaju nego i žele aktivno sudjelovati, vidim da upravo razmišljaju više strateški, što treba osigurati gradu, na koji način se on treba dakle razvijati. Dakle, definitivno imamo ostavštinu prijašnjeg sistema i on nas jako obilježava i sigurno će morat proći nekoliko generacija da se ta stvar promijeni od samog kućnog odgoja pa do sustavnog odgoja, službenog odgoja i obrazovanja i tako dalje.“*

Politički su akteri, kao i u odgovorima na druga pitanja, i u smislu razvoja fokusirani na političku dimenziju. Jedan akter vladajuće većine smatra da se grad razvija i da će tako i nastaviti, a drugi član vladajuće većine vidi stihiju u razvoju grada i ovisnost o Europskoj uniji u razvojnom smislu. Sva tri opozicijska aktera izrazito su kritična prema aktualnoj gradskoj vlasti, koja po njihovu, sudu, onemogućuje razvoj grada. Smatraju da će razvoj u budućnosti ovisiti o promjeni vlasti, a čini im se da je kućno doba da se vlast, nakon dugog kontinuiteta, ipak promijeni zbog opterećenosti mnogim aferama.

Upravljački akteri

- U1 *„Zagreb kao glavni grad sigurno ima velike potencijale za razvoj. Geografska lokacija mu je uvijek bila vrlo kvalitetna i bit će, i mislim da i u kontekstu Europske unije gdje je sad, i u toj mogućnosti da se pozicionira kao neki regionalni lider za ovo što se ne smije zvat Balkanom, jel', kako se to kaže, jugoistočna Europa, Tako da, ono, Zagreb sigurno ima šanse.*
- U2 *„Zagreb kao glavni i najveći grad se nastavlja razvijati ali svoj taj rast i bogatstvo ustvari se isijava na neposrednu svoju okolicu s kojom je Zagreb u nekom međuovisnom odnosu. Imamo zajedničke strateške projekte. Njih je ukupno devet. I znate što, i mislim da je, ono što je jako važno, imamo i redovite sastanke Znači Zagreb sam po sebi i ima najveću snagu i, kako reći, ima sve predispozicije da se najviše i razvije. Zato što ima i najviše intelektualaca, ima najviše poduzetnika.“*
- U3 *„Zagreb će se razvijati i dalje. I u zadnjim desetljećima se jako razvio, svim kritikama unatoč. Prirodno je da glavni grad bude motor države. Ali može se bolje, samo treba uvažavati struku.“*
- U4 *„Pa sudeći prema tome da sve više se ide na, Vladine odluke idu time da aglomeracije se događaju na području Republike Hrvatske, onda ga vidim u umrežavanju sa dakle, našim općinama i gradovima koji su oko nas.“*
- U5 *„Za još jači razvoj su potrebne velike investicije, veliki projekti. Najviše tu može napraviti državna vlast, znači ne lokalna nego baš državna. Danas za početak projekta trebate godinama prikupljati dokumentaciju, rokovi su katastrofa. Ako se to ubrza i pojednostavi, Zagreb će prodisati.“*
- U6 *„Evo kao što smo rekli za otpad, treba posložiti sustav, dobiti projekte, europski novac je tu najvažniji. Isto vrijedi za sve ostale projekte koji znače razvoj grada. Treba maknuti politiku i uključiti struku i specijaliste za izvlačenje novca iz fondova EU.“*

Upravljački akteri fokusirani su (4/6) na vodeću i povoljnu ulogu koju Zagreb ima u Hrvatskoj i misle da će tu ulogu nastaviti koristiti za vlastiti razvoj. Dvoje aktera posebno je naglasilo razvojnu priliku u povezivanju s aglomeracijom i susjednim jedinicama lokalne samouprave. Dvoje aktera kaže da je za razvoj najvažnija nacionalna, a ne lokalna politika te vide potencijal u europskim razvojnim fondovima.

Civilni akteri

- C1 *„Mislim da bi Zagreb mogao biti jedna dobra cjelina sa svojim zagrebačkim prstenom u smislu razvoja grada i razvoja te periferne zone. A ovo što se sad u gradu Zagrebu događa, to su po meni neka Potemkinova sela. Grade se tako paradno neki projekti, neke stvari koji ostvaruju jedan privid velikog razvoja grada Zagreba. Istovremeno znamo da pojedini dijelovi grada nemaju ni vodu, kanalizaciju, jako lošu prometnu povezanost.“*
- C2 *„Mislim da najviše ovisi o, kako Zagreb tako i ostatak Hrvatske najviše ovisi o državnoj politici, znači politici na nivou države. Kada se promijeni, znači, treba se povećat demokratičnost, znači utjecaj referenduma na događanja, i takve stvari, i onda se može, mislim puno više učiniti.“*
- C3 *„Vidim mogući razvoj Zagreba u pogledu EU fondova i natječaja. Mislim da su oni pozitivni jer se tu traži jedan stroži kriterij kako se taj novac troši. Dakle, treba se pratit,*

treba imat račune, i Europska unija će u konačnici, neće zabraniti, nego će oduzeti ta sredstva ako vidi da se nešto špekulira. Svo ovisi najviše o politici, vidimo opet malverzacije, sad i s adventskim štandovima, žičaru plaćamo umjesto da smo izvukli novac iz fondova. To je sve zbog gradonačelnika i njegovih prijatelja.“

- C4 *„Pa trenutno sam pesimističan s obzirom na politiku gradske vlasti i na strategije koje su donijeli i na gradske odluke koje su donesene, planove za narednih, ajmo reći pet godina. Tako da u tom pogledu sam naravno pesimističan, zato što to ne vodi ka nekakvim poboljšanjima, ali optimizam ulijeva to da možda možemo očekivati neku smjenu nakon 19 godina u vodstvu vlasti. Otvaranje zelenih poslova koji su jedno od najvećih generatora zapošljavanja na razini Europske unije. U Zagrebu takve poslove ne vidimo.“*
- C5 *„U bližem i srednjem razdoblju zapravo grad Zagreb to je općeprisutna dekadencija, ajmo to tako reći. Zatim, za dugi niz godina grad Zagreb se ajmo reći da nismo pesimistični, nego realni, neće moći riješiti puno nagomilanih problema. Grad Zagreb nema ni viziju razvoja kad gledate, nemate niti strategije srednjoročnog nekakvog razvoja, a pogotovo se ne vidi u projekcijama za dalje.“*
- C6 *„To je teško, gledajte, kažem, trend zadnje je uzlazan u svemu. A sad kako će se kretati, za privredu vam je užasno teško predvidjeti jer ovisite, mi jesmo malo izolirani i specifični, ali u pravilu ovisite o širem okružju. Ako dođe do recesije u Europi nas će pogoditi prije ili poslije. Nećemo se izvući.“*

Civilni se akteri generalno nadaju razvoju, ali osuđuju trenutnu političku situaciju u gradu i zemlji. Prilike vide u europskim fondovima, „zelenim“ poslovima, povezivanju s aglomeracijom, ali također smatraju da aktualna vlast neće iskoristiti te potencijale. Spomenuta je korupcija i nedonošenje razvojnih planova strateškog karaktera. Zazivaju i nadaju se skoroj promjeni političke vlasti.

Medijski akteri

- M1 *„Grad se razvija na temelju planova a planovi se donose loše. To je neko moje temeljno područje kojim se bavim, znači prostorni planovi i planovi nisu razvojni, nisu strategijski. Da biste bilo šta napravili u gradu morate imati prostorni okvir za to, znači prostor se mora planirati tako da se uključuju stručnjaci različitih profila. To je ono što kod Zagreba ne postoji.“*
- M2 *„Kao prvo mislim da se Zagreb pod dosadašnjim vodstvom čak dosta dobro razvijao i mogao je učiniti puno više, ali su napravljeni neki dobri koraci. Treba još puno pomaka, posebno u prometnom smislu, pa javni prijevoz. Ali radi se i razvija se i nastavit će se.“*
- M3 *„Ja sam optimist po prirodi, pa uvijek očekujem promjene, ali imam dovoljno godina života, iskustva, pogotovo profesionalnog, dakle sigurno spadam u iznadprosječno upućene, informirane ljude pa bi to tako najkraće sažeo da to u vrlo velikoj mjeri ovisi o političarima na čelu grada i njihovim odlukama i njihovoj kadrovskoj politici i tako dalje.“*
- M4 *„Hah, to najviše ovisi o politici i o tome tko je na vlasti. S obzirom na one koji su sad i koji bi mogli biti, nisam baš optimist. Mislim da oni koji vrijede neće doći na poziciju upravljanja, a onda nema ni pravog razvoja. Tako da nastavit će se po starom.“*

- M5 *„Postoji jedna grupa entuzijasta, mladih ljudi koji su okupljeni u neku neinteresnu skupinu, to su mladi arhitekti, mladi urbanisti koji daju prijedloge za neki humaniji oblik grada, možda evo nazovimo ga pametni grad, Zagreb, grad budućnosti, ali oni još uvijek nisu uspjeli probiti se da recimo mediji više o tome govore. Ako takve poslušamo, bit će bolje, ali bojim se da je realnije da će biti sve po starom“*
- M6 *„Pa jednako ja mislim, kako u Zagrebu tako i bilo gdje drugdje u Hrvatskoj mora se dogoditi nekakav clean start, očistiti se, raščistiti se od struktura koje tako razmišljaju, kojima je normalno da se tako ponašaju. Dakle, malo po malo kroz razotkrivanje takvih ponašanja i situacija ljude, birače naučit da to nije normalno, da je to neoprostivo i da niti jedan koruptivni čin nije dozvoljen naprosto. Od najmanjeg do bilo čega prema gore. I djecu tako učit.“*

Medijski akteri smatraju da razvoj grada najviše ovisi o političkoj situaciji. Jedan je akter zadovoljan stanjem i nada se nastavku razvoja, dok drugi vide probleme u nedostatku razvojnih planova i nepoštivanju struke. Zazivaju promjene i pružanje prilike mladim i stručnim ljudima.

Sumarno, može se reći da sudionici istraživanja nisu odveć optimistični kada je u pitanju razvoj grada Zagreba u bližoj i srednjoj budućnosti. Stručnjaci su pesimistični zbog političke situacije. Političari su podijeljeni, opozicija je vrlo kritična i za loše stanje i lošu razvojnu perspektivu optužuje trenutnu gradsku vlast, a akter vlasti vidi pozitivno i trenutno stanje i smjer razvoja. Civilni su akteri pesimistični zbog uloge trenutne vlasti, a prilike vide u europskim fondovima i stvaranju zelenih poslova. Upravljački akteri su najskloniji isticanju pozitivnog položaja Zagreba unutar Hrvatske i Europe i posljedično iskazuju optimističniji stav prema njegovu daljnjem razvoju. Dojam je da većina aktera najveću odgovornost za razvoj grada stavlja na političku vlast u gradu te da razvoj ocjenjuje u odnosu na moguće rasplete sljedećih izbora.

4.1.10. Dugoročno održivo rješenje

Najzad se došlo do posljednjeg i najvažnijeg pitanja postavljenog u intervjuima s ključnim akterima. Radi se o njihovim stavovima i mišljenjima vezanima uz dugoročno održivo rješenje za sustav gospodarenja otpadom u Zagrebu. Odgovor na ovo pitanje je složen, svaki je ispitanik tijekom intervjua iznio više prijedloga koji su dio dugoročnog i održivog rješenja. Stoga je autor istraživanja u tijeku intervjua zapisivao natuknice koje je prepoznao kao dio dugoročnog rješenja. Postavljajući posljednje pitanje autor je sa sudionicima prvo verificirao je li dobro zabilježio komponente odgovora, a potom su sudionici odgovore dopunjavali. Tako se došlo do niza važnih uvida i obuhvatnih i koherentnih stavova sudionika pogodnih za analizu i interpretaciju. Budući da su odgovori na ovo pitanje složeni, i u nekim slučajevima izrazito ekstenzivni, radi preglednosti se prikazuju u natuknicama. Te su natuknice, međutim, vrlo

bogate sadržajem i nude obuhvatan uvid u stavove sudionika, a predstavljaju i bogat izvor za interpretaciju istraživačkih nalaza.

Stručni akteri

S1

- znanstveno ekološki dosljedno zasnovan sustav
- potpuno digitaliziran sustav
- odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
- individualizirana odgovornost građana i osoblja komunalnih poduzeća (vrećice s barkodovima, sustav nagrađivanja i kažnjavanja korisnika i djelatnika)
- centri za reciklažu, oporabu i sortiranje
- edukacija građana
- uspostavljanje kružne ekonomije
- odustajanje od koncepta centara za gospodarenje otpadom
- civilni nadzor (nezavisno volontersko građansko vijeće)

S2

- odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
- uspostava sustava funkcionalnih reciklažnih dvorišta, sortirnica (2 ili tri centra na području grada) i kompostana
- uspostavljanje sustava individualne odgovornosti za odloženi otpad
- uspostavljanje kružne ekonomije
- odustajanje od koncepta centara za gospodarenje otpadom
- zabrana spaljivanja otpada
- model nagrada i kazni

S3

- reciklaža i ponovna uporaba
- mehaničko biološka oporaba otpada - MBO
- odvajano prikupljanja otpada koji je isplativo reciklirati
- termička obrada (spaljivanje) otpada koji je neisplativo reciklirati ili ponovno upotrijebiti
- centri za gospodarenje otpadom
- zatvaranje odlagališta otpada Jakuševac
- angažiranje i korištenje usluga tvrtke Tehnix

S4

- odvajano prikupljanja otpada koji je isplativo reciklirati
- mehaničko biološka oporaba otpada - MBO
- termička obrada (spaljivanje) otpada koji je neisplativo reciklirati ili ponovno upotrijebiti (suvremena plazma tehnologija)
- županijski centri za gospodarenje otpadom

S5

- smanjenje ukupne količine otpada koji treba odlagati
- odvajano prikupljanja otpada koji je isplativo reciklirati
- poskupljenje usluge odvoza za sve one koji ne recikliraju, a zadržavanje trenutne razine cijena za one koji recikliraju
- individualizirana odgovornost građana (sustav nagrađivanja i kažnjavanja korisnika)
- spaljivanje ostatka otpada u postojećim cementarama
- uvažavanje struke
- sustavna stručna edukacija građana

S6

- odvojeno prikupljanje suhe i mokre frakcije i papira
- mehaničko biološka oporaba otpada - MBO
- termička obrada (spaljivanje) u energani pomoću koje bi od neiskoristivoga otpada dobivali energiju
- poštivanje hijerarhije otpada
- sustav kompostana
- sustavna stručna edukacija građana

S7

- korištenje najboljeg rješenja na tržištu, onoga tvrtke Tehnix
- termička obrada (spaljivanje) otpada koji je neisplativo reciklirati ili ponovno upotrijebiti
- sustavna stručna edukacija građana

I u pogledu konačnog, dugoročno održivog rješenja za sustav gospodarenja otpada u Zagrebu, stručni su sudionici podijeljeni. Ipak, postoje aspekti oko kojih se uglavnom slažu, a to je prije svega potreba za sustavnom i stručnom edukacijom građana o postupanju s otpadom. Ipak, iz njihovih se odgovora i razlika u stavovima da naslutiti da bi sadržaj tih edukacija bio različit. Svi se slažu i u ocjeni da je otpad potrebno odvojeno prikupljati, ali nema suglasja po pitanju broja frakcija. Tri stručnjaka, sklonija sustavu gospodarenja otpadom čiji je dio i energetska oporaba (spaljivanje), ističu da odvojeno treba prikupljati samo one frakcije otpada koje je ekonomski isplativo reciklirati, a zalažu se i za mehaničko-biološku (MBO) obradu otpada. S druge strane, dva stručnjaka koja zagovaraju koncept kružnog gospodarstva bez termičke obrade otpada, misle da sve vrste otpada treba odvojeno prikupljati na mjestu nastanka, uvesti sustav individualne odgovornosti za odloženi otpad i odustati od koncepta centara za gospodarenje otpadom. Treća podskupina s dva predstavnika smatra da je sustav hrvatske tvrtke Tehnix u kojem se otpad razvrstava u njihovom postrojenju optimalno rješenje. Važan segment koji stručnjaci također ističu jest da sustav, o kojem god da se radi, treba biti kompletan i uključivati različite podsustave (kompostane, sortirnice, reciklažna dvorišta) te da treba biti konceptualno konzistentan.

Politički akteri

- P1
 - sustavna stručna edukacija građana
 - rješavanje lokacijskih i tehničkih pitanja vezanih uz cijeli sustav
 - uspostava sustava funkcionalnih reciklažnih dvorišta, sortirnica i kompostana
 - uvažavanje struke i praćenje primjera dobre prakse iz Zapadne Europe
- P2
 - nacionalni konsenzus i sustavni plan postupanja s otpadom
 - sustavna stručna edukacija građana
 - komunikacija s građanima
 - individualizirana odgovornost građana (sustav nagrađivanja i kažnjavanja korisnika)
 - prihvaćanje i implementacija koncepta pametnog grada

- uspostavljanje gradskog ureda za gospodarenje otpadom
- P3
 - sustavna stručna edukacija građana
 - uključivanje građana i civilnih udruga u odlučivanje o sustavu
 - odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
 - uspostavljanje sustava individualne odgovornosti za odloženi otpad
 - uspostava sustava funkcionalnih reciklažnih dvorišta, sortirnica i kompostana
 - izgradnja velikog centra za zbrinjavanje otpada koji bi bio izvan Zagreba
 - zatvaranje odlagališta otpada Jakuševec
 - uspostavljanje kružne ekonomije
- P4
 - sustavna stručna edukacija građana
 - odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
 - individualizirana odgovornost građana (vrećice s barkodovima, sustav nagrađivanja i kažnjavanja korisnika)
 - funkcioniranje pravosuđa i kažnjavanje korupcijskih afera u sustavu
 - zabrana spaljivanja otpada
 - odustajanje od koncepta centara za gospodarenje otpadom
 - uspostavljanje kružne ekonomije
- P5
 - sustavna stručna edukacija građana
 - odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
 - uspostava pametnih spremnika prilagođenih različitim dijelovima grada
 - uspostava sustava funkcionalnih reciklažnih dvorišta, sortirnica (2 ili tri centra na području grada) i kompostana
 - uspostavljanje sustava individualne odgovornosti za odloženi otpad
 - uspostavljanje kružne ekonomije
 - odustajanje od koncepta centara za gospodarenje otpadom
 - zatvaranje odlagališta otpada Jakuševec

Svi se političari, sudionici ovoga istraživanja, slažu da je potrebno vršiti sustavnu i stručnu edukaciju građana o sustavu gospodarenja otpadom. Dakako, kao i kod stručnjaka, zbog razlika u stavovima je izvjesno da bi sadržaj tih edukacija bio ponešto različit. Predstavnici vlasti nisu se izjasnili oko cjelovitog koncepta (treba li on ili ne sadržavati termičku obradu), ali ponudili su neka konkretna politička rješenja kao što su osnivanje specijaliziranog gradskog ureda za otpad i ishodovanje svih potrebnih dozvola i osiguravanje tehničkih uvjeta i sredstava za sve dijelove sustava. Prvi predstavnik vlasti (P1) zalaže se uvažavanje struke, a P2 ističe da Zagreb treba usvojiti koncept pametnog grada, a zalaže se i za komunikaciju s građanima i uspostavu individualizirane odgovornosti za stvoreni otpad. Sva tri predstavnika gradske opozicije zalažu se za koncept gospodarenja otpadom usklađen s principima kružne ekonomije koji uključuje odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka i uspostavu sustava individualizirane odgovornosti. Dva su predstavnika opozicije za odustajanje od centara za gospodarenje otpadom i za zatvaranje odlagališta Jakuševec. Jedan akter posebno ističe važnost pravosuđa

koje bi trebalo kažnjavati postojeće afere u sustavu, a jedan se posebno fokusira na potrebu za pametnim spremnicima prilagođenim različitim dijelovima grada.

Upravljački akteri

- U1
 - podizanje svijesti građana o nekorištenju jednokratnih proizvoda
 - sustavna stručna edukacija građana
 - smanjenje ukupne količine otpada za odlaganje
 - odvojeno prikupljanje otpada kojeg je isplativo reciklirati
 - termička obrada (spaljivanje) otpada kojeg nije moguće drugačije zbrinuti
- U2
 - uspostava ekonomski najisplativijeg sustava gospodarenja otpadom
 - korištenje otpada kao resursa
 - odvojeno prikupljanje otpada kojeg je isplativo reciklirati
 - sažeto i ciljano informiranje građana
- U3
 - uspostava centara za gospodarenje otpadom
 - zatvaranje odlagališta otpada Jakuševac
 - termička obrada (spaljivanje) otpada koji je neisplativo reciklirati ili ponovno upotrijebiti
 - odvojeno prikupljanje otpada kojeg je isplativo reciklirati
 - poštivanje normativnih dokumenata
- U4
 - sustavna stručna edukacija građana
 - odvojeno prikupljanje samo suhe i mokre frakcije otpada
 - uspostava centara za gospodarenje otpadom
 - termička obrada (spaljivanje) otpada kojeg nije moguće drugačije zbrinuti
 - sustav sortirnice i kompostana
- U5
 - podizanje svijesti građana o postupanju s otpadom
 - drakonske kazne za ilegalno odlaganje otpada
 - odvojeno prikupljanje otpada kojeg je isplativo reciklirati
 - pojednostavljivanje procesa javne nabave
 - termička obrada (spaljivanje) otpada kojeg nije moguće drugačije zbrinuti
 - slijeđenje primjera dobre prakse zapadnoeuropskih zemalja
 - poboljšanje razine usluge komunalnih poduzeća
- U6
 - termička obrada (spaljivanje) otpada kojeg nije moguće drugačije zbrinuti
 - poštivanje normativnih dokumenata
 - odvojeno prikupljanje otpada kojeg je isplativo reciklirati
 - mehaničko biološka uporaba otpada - MBO
 - termička obrada (spaljivanje) u energiju pomoću koje bi od neiskoristivoga otpada dobivali energiju
 - poštivanje hijerarhije otpada

Upravljački akteri manje od dosad predstavljenih skupina inzistiraju na edukaciji - spomenula su je samo dva aktera, od kojih je jedan izjavio da edukacija mora biti ciljana i sažeta. Razvidno je da niti jedan upravljački akter nije sklon sustavu kružnog gospodarenja bez termičke obrade.

Što se odvojenog prikupljanja tiče, upravljači ga podržavaju, ali svi odreda dodaju da treba odvojeno prikupljati samo one frakcije koje je ekonomski isplativo reciklirati. Pet od šest upravljača smatra da termička (energetska) uporaba treba biti dio sustava gospodarenja zagrebačkim otpadom. Nitko od intervjuiranih nije se izjasnio za napuštanje koncepta centara za gospodarenje otpadom, a dvoje ih spominje da ih je potrebno što skorije izgraditi. Spomenuta su i neki konkretni prijedlozi kao što je potreba drakonskog kažnjavanja ilegalnog odlaganja otpada, potreba poštivanja normativnih dokumenata i hijerarhije otpada i pojednostavljivanje postupaka javne nabave.

Civilni akteri

- C1
 - uspostavljanje kružne ekonomije
 - sustavna stručna edukacija građana
 - odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
 - uspostava sustava funkcionalnih reciklažnih dvorišta, sortirnica i kompostana
 - odustajanje od koncepta centara za gospodarenje otpadom
 - suradnja politike i civilnih udruga
- C2
 - uspostavljanje kružne ekonomije
 - sustavna stručna edukacija građana
 - smanjenje ukupne količine otpada koji treba odlagati
 - odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
 - individualizirana odgovornost građana i osoblja komunalnih poduzeća (vrećice s barkodovima, sustav nagrađivanja i kažnjavanja korisnika i djelatnika)
 - centri za reciklažu, uporabu i sortiranje
 - odustajanje od koncepta centara za gospodarenje otpadom
 - civilni nadzor (nezavisno volontersko građansko vijeće)
 - suradnja politike i civilnih udruga
- C3
 - uspostavljanje kružne ekonomije
 - sustavna stručna edukacija građana
 - smanjenje ukupne količine otpada koji treba odlagati
 - poštivanje hijerarhije otpada
 - odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
 - individualizirana odgovornost građana (vrećice s barkodovima, sustav nagrađivanja i kažnjavanja korisnika)
 - centri za reciklažu, uporabu i sortiranje
 - odustajanje od koncepta centara za gospodarenje otpadom
 - zabrana spaljivanja otpada
 - suradnja politike i civilnih udruga
- C4
 - uspostavljanje kružne ekonomije
 - sustavna stručna edukacija građana

- prevencija nastajanja otpada kroz zabranu proizvodnje materijala koji se ne mogu reciklirati
- smanjenje ukupne količine otpada koji treba odlagati
- odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
- individualizirana odgovornost građana (vrećice s barkodovima, sustav nagrađivanja i kažnjavanja korisnika)
- uspostava sustava funkcionalnih reciklažnih dvorišta i sortirnica
- izgradnja većeg broja manjih kompostana
- otvaranje zelenih radnih mjesta
- odustajanje od koncepta centara za gospodarenje otpadom
- suradnja politike i civilnih udruga
- C5
 - uspostavljanje kružne ekonomije
 - smanjenje ukupne količine otpada koji treba odlagati
 - odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
 - individualizirana odgovornost građana (vrećice s barkodovima, sustav nagrađivanja i kažnjavanja korisnika)
 - uspostava sustava funkcionalnih reciklažnih dvorišta i sortirnica
 - izgradnja većeg broja manjih kompostana
 - odustajanje od koncepta centara za gospodarenje otpadom
 - zatvaranje odlagališta otpada Jakuševac
- C6
 - poštivanje hijerarhije otpada
 - mehaničko-biološka uporaba otpada - MBO
 - termička obrada (spaljivanje) u energiju pomoću koje bi od neiskoristivoga otpada dobivali energiju
 - sustav kompostana

Civilni su akteri izrazito naklonjeni sustavu kružnog gospodarenja otpadom čiji dio nije termička obrada (spaljivanje) otpada, takav stav je izrazilo 5/6 intervjuiranih, a svi oni spominju i potrebu za odvojenim prikupljanjem otpada na mjestu nastanka. Četvero od njih spominje i potrebu za sustavnom i stručnom edukacijom građana i uspostavom sustava individualizirane odgovornosti građana za vlastiti otpad. Pet se aktera slaže da je sustav potrebno posložiti od početka do kraja s tim da jedni više ističu sortirnice, a drugi kompostane. Četiri se puta spominje i teza da je potrebo odustati od izgradnje centara za gospodarenje otpadom. Od ostalih teza koje su spomenute jednom vrijedi spomenuti prijedlog za otvaranje većeg broja „zelenih“ radnih mjesta i potrebu poboljšanja suradnje politike i civilnih udruga, a spominje se mogućnost zabrane proizvodnje proizvoda koje nije moguće reciklirati. Samo jedan civilni akter sklon je sustavu gospodarenja koji uključuje mehaničko-biološku i termičku obradu otpada.

Medijski akteri

- M1
 - uspostavljanje kružne ekonomije
 - sustavna stručna edukacija građana
 - smanjenje ukupne količine otpada koji treba odlagati

- odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
- M2
 - sustavna stručna edukacija građana
 - odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
 - individualizirana odgovornost građana (vrećice s barkodovima, sustav nagrađivanja i kažnjavanja korisnika)
 - centri za reciklažu, oporabu i sortiranje
 - suradnja politike, gospodarstva i civilnih udruga
- M3
 - sustavna stručna edukacija građana
 - smanjenje ukupne količine otpada koji treba odlagati
 - odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
 - dosljednost i kontrola, što institucionalna, što vaninstitucionalna
- M4
 - sustavan pristup i snažna politička volja
 - komunikacija među svim relevantnim akterima
 - odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
 - individualizirana odgovornost građana (vrećice s barkodovima, sustav nagrađivanja i kažnjavanja korisnika)
 - uspostava sustava funkcionalnih reciklažnih dvorišta i sortirnica
 - odustajanje od koncepta centara za gospodarenje otpadom
- M5
 - sustavan pristup i držanje jedne politike
 - sustavna stručna edukacija građana
 - individualizirana odgovornost građana (vrećice s barkodovima, sustav nagrađivanja i kažnjavanja korisnika)
 - uspostava pametnih spremnika prilagođenih različitim dijelovima grada
 - uspostava sustava funkcionalnih reciklažnih dvorišta, sortirnica (2 ili tri centra na području grada) i kompostana
 - zatvaranje odlagališta otpada Jakuševec
- M6
 - sustavna (javno financirana) stručna edukacija građana
 - smanjenje ukupne količine otpada koji treba odlagati
 - odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka
 - individualizirana odgovornost građana (vrećice s barkodovima, sustav nagrađivanja i kažnjavanja korisnika)
 - uspostava sustava funkcionalnih reciklažnih dvorišta i sortirnica

Medijski akteri, novinari i urednici koji se bave temom otpada u prvi plan ističu potrebu za sustavnom i stručnom edukacijom građana, što u osnovi jest njihova uloga. Što se tiče novinara, njih 4/6 smatra da bi dio sustava trebalo biti odvojeno prikupljanje na mjestu nastanka i individualizirana odgovornost za nastali otpad. Dvapat se spominje potreba za smanjenjem ukupne količine otpada kojeg je potrebno odlagati. Dvapat je spomenuta i potreba za sustavnim pristupom problematici i držanje jedne konzistentne politike. Spominje se i uspostava sustava reciklažnih dvorišta i sortirnica u različitim oblicima, a jedan akter ističe potrebu za suradnjom politike, gospodarstva i civilnoga društva.

Zaključno, može se reći da po pitanju sustavnog i dugoročnog rješenja za sustav otpada u Zagrebu nema konsenzusa među skupinama ključnih aktera, a ni unutar samih skupina. Ipak, količina navedenih prijedloga za poboljšanje sustava sugerira da se akteri slažu u ocjeni da postojeći sustav nije zadovoljavajući. Stručnjaci su po pitanju sustava podijeljeni u čak tri skupine, jedna se zalaže za kružnu ekonomiju bez termičke obrade (spaljivanja otpada), druga smatra da sustav treba uključivati i termičku obradu, a pripadnici treće vjeruju da je za rješenje dovoljna implementacija sustava jedne hrvatske tvrtke. Najveći jaz u stajalištima nazire se između civilnih aktera, koji su izrazito naklonjeni kružnome gospodarstvu bez termičke obrade i upravljačkih aktera koji su tom konceptu neskloni i smatraju da termička obrada dijela otpada nema alternativu. Političari su, po već viđenom obrascu, podijeljeni na predstavnike vlasti koji se zalažu za neka konkretna, tehničko-administrativna rješenja i predstavnike opozicije čija su razmišljanja bliska razmišljanju većine civilnih udruga. Medijski akteri, naglašavaju da je uloga edukacije, za koju su kao skupina na neki način i odgovorni, najvažnija.

4.2. Rasprava

Intervjui s ključnim akterima, ekstenzivno predstavljeni u ovome poglavlju, pokrili su brojne teme, radilo se o dugim i složenom razgovorima koji su donijeli bogate i sociološki relevantne podatke. Intervjui su otvoreni razgovorom o širokim društvenim temama i problemima, stanju i perspektivama grada Zagreba da bi se preko općih pitanja o stanju okoliša i infrastrukture došlo do centralnih pitanja o sustavu gospodarenja otpadom u različitim njegovim aspektima i dijelovima. Dio interpretacije nalaza predstavljen je u pasusima koji se nalaze ispod citata iz odgovora sudionika na svako od pitanja, a u ovom se poglavlju donosi sinteza ključnih mjesta. Dobiveni podaci i vrlo slojeviti odnosi među skupinama aktera i unutar tih skupina, navode na zaključak da se dio odgovora za društvene probleme i probleme gospodarenja otpadom krije upravo u relacijama među odabranim skupinama. Konsenzus među trideset visokokvalificiranih i specijaliziranih aktera teško je postići po bilo kojem pitanju, ali iz svih predstavljenih odgovora može se zaključiti da svi akteri smatraju da je društvene i ekološke prilike u Zagrebu i Hrvatskoj moguće i potrebno poboljšati, a sustav gospodarenja zagrebačkim otpadom potrebno je znatno unaprijediti.

Prva pitanja imala su za cilj širu društvenu kontekstualizaciju pa su ključni akteri, inače fokusirani na okoliš i otpad, dali svoje sudove o općim društvenim problemima Zagreba i Hrvatske. Već na tim pitanjima kristalizirale su se relacije među različitim skupinama pri čemu se politička skupina našla na najvećem udaru ostalih skupina. Kao najveći hrvatski problemi prepoznati su korupcija, klijentelizam i nepoštivanje struke u odlučivanju o važnim društvenim pitanjima, a frekventno su se spominjali i problemi nezaposlenosti, nedovoljno visokoga standarda, demografske devastacije i besperspektivnosti mladih. Radi se o nalazima konzistentnima s brojnim dosadašnjim istraživanjima provedenima u Hrvatskoj o vrlo različitim temama.

Opće društveno stanje većinom je procijenjeno nezadovoljavajućim iako je dio aktera istaknuo i neka pozitivna kretanja od osamostaljenja Hrvatske do danas. Već iz odgovora na prvo pitanje može se zaključiti da su četiri skupine aktera na neki način fokusirane na političke aktere i da u njima vide izvore društvenih problema i smatraju ih odgovornima za stanje u društvu bilo da ga ocjenjuju dobrim ili lošim. Također se može zapaziti svojevrsna autorefleksija u svim skupinama aktera jer na situaciju u društvu gledaju kroz prizmu vlastite struke ili društvene uloge što se posebno ističe kod političkih i civilnih aktera. Dominantan je dojam da su sudionici bili skloniji isticanju društvenih problema u odnosu na pozitivna kretanja iako je pitanje bilo

postavljeno u potpuno neutralnoj formi. S druge strane, slobodna forma dovela je do različitih razina apstrakcije u odgovorima zbog čega nisu optimalni za komparaciju. Ali osnovni cilj pitanja baš je time zadovoljen, dobiven je širi uvid u to kako sudionici razmišljaju o stanju u društvu u kojem žive. Može se reći da sve skupine aktera upozoravaju na iste ili slične probleme, ali razlike po grupama ipak postoje: stručnjaci i civilni akteri ističu nešto šire probleme, upravljački akteri fokusiraju se na ekonomske, politički na političke, a medijski djelatnici na one najkonkretnije i društveno najvidljivije.

Što se Zagreba tiče, kod svih je aktera prepoznat emotivan naboj dok su pričali o dobrim i lošim momentima vezanim uz njihov grad. Sugovornici su listom izjavili da je Zagreb lijep i uglavnom siguran grad koji ima što pokazati rastućem broju posjetitelja, počevši od kulturne i arhitektonske baštine, preko zelenih oaza i mnoštva događanja do gostoljubivosti njegovih građana. Od negativnih strana najčešće su istaknute nedovoljno dobro riješena vodna i prometna infrastruktura, javni prijevoz, oronule fasade i dijelovi sustava gospodarenja otpadom.

Pitanje o općem stanju okoliša u Zagrebu izazvalo je podjele među skupinama aktera. Civilni su akteri najkritičniji prema stanju okoliša i najviše koncentrirani na sustav gospodarenja otpadom, a upravljački su akteri zadovoljni generalnom okolišnom slikom grada. Stručnjaci, osim otpada ističu i problem vodoopskrbe i prometa.

Društvene norme proizlaze iz društvenih vrijednosti i po definiciji oslikavaju konsenzus društva o poželjnom postupanju po različitim društvenim pitanjima. Polazeći od te pretpostavke, od sudionika istraživanja tražilo se da procjene kvalitetu normativnog okvira na gradskoj, nacionalnoj i europskoj razini. Stručnjaci i civilni akteri negativno se referiraju o normativnom okviru kojem najviše zamjeraju nekonzistentnost, nemogućnost provedbe i manjak akcijske dimenzije. Političari su koncentriraniji na prošle događaje i ističu lutanje u konceptima i rješenjima koji rezultiraju konfuznim stanjem u sektoru. Naravno, za takvo stanje krive političke suparnike. Slične je rezultate pokazalo i već spomenuto, orijentacijsko istraživanje provedeno 2018. u Splitu (Perkov, 2018) u kojem stoji da su sudionici su bili naklonjeni prebacivanju odgovornosti. Upravljači su pohvalili usklađenost s europskim okvirom, ali drže da nacionalnim i gradskim dokumentima nedostaje provedbena dimenzija. Važno je napomenuti da velik broj sudionika koji dokumente smatra nedovoljno dobrima ima dijametralno suprotne stavove o tome kako bi se stanje moglo popraviti. Iz svih se odgovora iščitava i snažan utjecaj europske regulative na naše dokumente i velika diskrepancija između onoga što je proklamirano u dokumentima i stanja na terenu.

Sljedeća tablica oslikava odnose među skupinama aktera koje su sudjelovale u istraživanju, odnose koji su ekstenzivno opisani na prethodnim stranicama. Odabrane boje oslikavaju složenost i podijeljenost odnosa među skupinama i unutar samih skupina.

Tablica 4: Odnosi među skupinama ključnih aktera i unutar njih

	Stručni	Politički	Upravljački	Civilni	Medijski
Stručni					
Politički					
Upravljački					
Civilni					
Medijski					

Pozitivan međuodnos

Negativan međuodnos

Podijeljen međuodnos

Zelena boja koja oslikava skladan odnos među skupinama najmanje je frekventna boja u tablici što puno govori samo za sebe. Pozitivnu procjenu uloge vlastite skupine dali su samo upravljački i civilni akteri što sugerira homogenost i usklađenost stavova unutar tih skupina. Ranije je dijagnosticirano da upravljački akteri uglavnom imaju slična mišljenja o sustavu gospodarenja otpadom, ali i o drugim, širim društvenim temama. Manje su kritični prema aktualnoj društvenoj situaciji od ostalih skupina aktera te su skloniji sustavu zbrinjavanja otpada koji uključuje termičku obradu otpada. Civilni su akteri također homogeni, ali sa sasvim drugačijim uvjerenjima. U svim je ostalim skupinama prisutna podijeljena slika o skupini kojoj sami pripadaju.

Jedini odnos među skupinama aktera koji se može proglasiti pozitivnim jest odnos između medija i civilnih udruga; jedni o drugima se uglavnom očitiju pozitivnim riječima. Kao što je već spomenuto, to je očekivano budući da se, kako je opisano u teorijskom dijelu rada (Bassand 2001, Seferagić, 2007), većina odluka donosi u sprezi ostalih triju skupina pa su civilne udruge i mediji jedini prirodni saveznici. S druge strane, više je odnosa među skupinama koji su dominantno negativni. Negativno se jedni o drugima izražavaju stručnjaci i političari, civilni akteri i političari te novinari i političari. Politička skupina je dakle u najvećim konfliktima s ostalim grupama aktera. Jedini dominantno negativan odnos koji ne uključuje političare jest onaj između upravljačkih i civilnih aktera. Taj je odnos zanimljiv jer su stajališta tih dviju skupina o gotovo svim pitanjima, najudaljenija.

Svi su ostali odnosi podijeljeni, drugim riječima, unutar skupina ima i pozitivnih i negativnih mišljenja o drugim skupinama. Takvi su odnosi najčešći, dijagnosticirani su između političara i upravljača, upravljača i stručnjaka, novinara i stručnjaka, novinara i upravljača, stručnjaka i civilnih udruga.

Sudionici istraživanja nisu odveć optimistični kada je u pitanju razvoj grada Zagreba u bližoj i srednjoj budućnosti. Stručnjaci su pesimistični zbog političke situacije. Političari su podijeljeni, opozicija je vrlo kritična i za loše stanje i lošu razvojnu perspektivu osuđuju trenutnu gradsku vlast, a akteri iz vlasti vide pozitivno i trenutno stanje i smjer razvoja. Civilni su akteri pesimistični zbog uloge trenutne vlasti, a prilike vide u europskim fondovima i stvaranju zelenih poslova, ali i u promjeni vlasti. Upravljački su akteri najskloniji isticanju pozitivnog položaja Zagreba unutar Hrvatske i Europe i posljedično iznose optimističniji stav prema njegovu daljnjem razvoju. Dojam je da većina aktera najveću odgovornost za razvoj grada svaljuje na političku vlast u gradu te da razvoj ocjenjuje u odnosu na moguće rasplete sljedećih lokalnih izbora.

Po pitanju sustavnog i dugoročnog rješenja za sustav otpada u Zagrebu nema konsenzusa među skupinama ključnih aktera, a ni unutar samih skupina. Ipak, količina navedenih prijedloga za poboljšanje sustava sugerira da se akteri slažu u ocjeni da postojeći sustav nije zadovoljavajući. Stručnjaci su po pitanju sustava podijeljeni u čak tri skupine: jedna se zalaže za kružnu ekonomiju bez termičke obrade (spaljivanja otpada), druga smatra da sustav treba uključivati i termičku obradu, a pripadnici treće vjeruju da je za rješenje dovoljna implementacija sustava jedne hrvatske tvrtke. Sukladno tim uvjerenjima, različiti su i njihovi gradovi-uzori: kod stručnjaka koji ne žele termički obradu, uzor je najčešće Krk, a kod onih koji ga smatraju poželjnim, Beč. Zanimljivo je da su i ovi nalazi konzistentni s onima dobivenima u orijentacijskom istraživanju provedenom u Splitu (Perkov, 2018) u kojima stoji da se „proučavajući gledišta aktera o dugoročnim rješenjima vezanim uz odlaganje otpada u Splitu, primjećuje kako ne postoji opća suglasnost osim vjerovanja da sustav treba mijenjati i da se ne može nastaviti s postojećim modelom.“ Najveći jaz u stajalištima nazire se između civilnih aktera, koji su izrazito naklonjeni kružnome gospodarstvu bez termičke obrade i upravljačkih aktera koji su tom konceptu neskloni i smatraju da termička obrada dijela otpada nema alternativu. Političari su, prema već viđenom obrascu, podijeljeni na predstavnike vlasti koji se zalažu za neka konkretna, tehničko-administrativna rješenja i predstavnike opozicije čija su razmišljanja bliska razmišljanju većine civilnih udruga. Medijski akteri, prepoznaju da je uloga edukacije, za koju su kao skupina na neki način i odgovorni, najvažnija.

5. Zaključak

Ovaj je rad za cilj imao ponuditi sociološki utemeljen doprinos razumijevanju ključnih društvenih odnosa koji utječu na sustav gospodarenja otpadom u Zagrebu. Motivacija za bavljenje ovom temom može se sažeti u dvije misli – prva je uvjerenje da je „otpad samo sirovina na pogrešnome mjestu“, a druga da „svatko vidi svoj kamion s otpadom kako odlazi, ali malo tko razmišlja o tome kamo on ide“. Radom se želio ponuditi znanstveni doprinos u pogledu *veberovskog* „rašćaravanja“¹⁹ i *baumanovskog* „trganja zavjese“²⁰ s ove važne teme, a on potencijalno može imati i svoj društveni doprinos u postizanju učinkovitijeg sustava gospodarenja otpadom u Zagrebu i Hrvatskoj.

Suvremeno je društvo bogato mogućnostima, prilikama i izazovima, ali je bogato i rizicima i neizvjesnošću. Zagreb, Hrvatska i svijet suočili su se samo u zadnjih godinu dana s puno očitijim, neposrednijim i opasnijim rizicima od otpada. Pandemija COVID-19 značajno je promijenila društvenu percepciju rizika i nema sumnje da će kao tema dominirati i sociološkim radovima i radovima u gotovo svim drugim znanostima u razdoblju koje nam predstoji. Zagreb je, uz pandemiju, pogođen i razornim potresom koji ga je značajno ošteti, a stanovništvo grada i zemlje dugo će se oporavljati od njegovih posljedica.

Globalni problemi otpada i sustava za gospodarenje otpadom predstavljaju izazov i za zagrebačko i hrvatsko društvo. Svatko od nas ima pravo na zdrav okoliš, to je pravo zajamčeno i našim ustavom i mnogim međunarodnim dokumentima, a neodgovorno gospodarenje otpadom može biti prepreka njegovu ostvarivanju. Ova tema sve više zaokuplja znanstvenike i stručnjake različitih profila, političare i upravljače, medije, ali i širu javnost. Razlog tomu je što otpad sve više utječe na svakodnevicu, posljedice njegova neadekvatnog zbrinjavanja sve su prisutnije, a situacija je najizraženija u većim urbanim centrima. Kako ističe van Loon (2002: 122) „otpad je virulentan modus moderne koji označava neuspjeh samovalorizirajućih zaštitnih sustava poput održivoga razvoja“, a Stokols (2018: 253) se na tom tragu pita okreće li se naša civilizacija, s obzirom na stope korištenja resursa i stvaranja otpada, prema scenariju kolapsa ili će pronaći način za bijeg iz trenutnih nevolja i pronalazak puta u održiviju budućnost.

¹⁹ M. Weber u predavanju *Wissenschaft als Beruf* (Znanost kao poziv) (1917) koristi termin „rašćaravanje“ u opisu znanstvenog i racionalnog pristupa društvenim fenomenima

²⁰ Z. Bauman koristi ovu metaforu u knjizi *Čemu sociologija?* (2015) i navodi da je zadaća sociologije „trganje zavjese“ koja nam priječi da vidimo stvarnost prikrivajući je svojim prijetvornim predodžbama«. (2015: 38)

Otpad je desetljećima bio relativno slabo prisutan u svjetskim sociološkim radovima, a u Hrvatskoj je ta situacija bila i izraženija jer se globalno osvješćivanje o ekološkim problemima preklapilo s najturbulentnijim razdobljem naše povijesti u kojem se dogodio izlazak iz propalog socijalističkog sustava i ostvareno je osamostaljenje, ali je i doživljen i preživljen obrambeni rat za ostvarenje suverenosti tek nastale države. U takvim su okolnostima ekološke teme bile efemerne i relativno zapuštene. U istom su periodu razvijenije zemlje počele prepoznavati problem i tražiti načine umanjivanja štetnih učinaka otpada i sustava za njegovo zbrinjavanje. Tih su godina stvarani i razvijani koncepti energetske uporabe otpada, počelo se razmišljati o odvojenom prikupljanju i recikliranju, na otpad se sve više počelo gledati kao na resurs, a manje kao na smeće. Jer razlika između otpada i smeća je ključna, otpad može biti vrijedan resurs, a pomiješani otpad postaje smeće koje postaje i ekološki i zdravstveni i društveni problem.

U ovom su radu prikazani teorijski koncepti i teze mnogih autora koji su razmatrali sustave gospodarenja otpadom iz različitih perspektiva. U tom se smislu rad oslanja na radove domaćih i stranih sociologa koji su tematizirali sustave gospodarenja otpadom, ekologiju, rizike, gradove i održivi razvoj, ali prezentira i uvažava i druge društvene i humanističke znanosti koje se ovom temom bave poput filozofije, etike, bioetike, politologije, ekonomije, prava i drugih. Problematika gospodarenja otpadom stavljena je u specifični hrvatski i zagrebački prostorni kontekst i u vremenski kontekst kraja drugog desetljeća trećega milenija. Prikazani su radovi koji se bave ne samo sustavima gospodarenja otpadom nego i održivim razvojem i ekologijom u širem smislu, rizicima, demokratskim odlučivanjem i civilnim društvom, društvenim odnosima moći i mnogim drugim sociološkim aspektima relevantnima za razumijevanje tematike.

Temeljno polazište rada jest ideja da se u analizi napravi iskorak iz subdisciplinarnog pogleda na problem gospodarenja otpadom. Rad se temelji na ideji da je ova problematika pitanje za čije je razumijevanje nužno uključivanje različitih socioloških subdisciplina, a onda i drugih društvenih i humanističkih znanosti. Drugim riječima, radi se o fenomenu kojem je korisnije pristupiti, proučavati ga i istraživati multiparadigmatski i pluriperspektivno.

Prvi segment istraživačkoga dijela rada donio je višerazinsku analizu normativnog okvira o otpadu. Normativni se okvir u teorijskom dijelu rada opisuje kao most između kolektivnih društvenih vrijednosti i stvarnoga stanja u svijetu života, u ovom slučaju - na ulicama Zagreba. U disertaciji su sažeto prezentirani i analizirani svi ključni normativni dokumenti koji tematiziraju otpad i sustave za njegovo zbrinjavanje na zagrebačkoj, hrvatskoj i europskoj razini.

Proučavajući i analizirajući opsežnu normativnu dokumentaciju dolazi se do nekoliko zaključaka: Prvo, zagrebački se i hrvatski normativni dokumenti deduciraju iz europskih, a u određenoj se mjeri i doslovno prepisuju. Komparativnom je analizom ustanovljeno da hrvatski normativni okvir nije konzistentan. Zastarjela strategija i iz nje proizlazeći zakon ne uvažavaju najnovije europske trendove u pogledu kružnoga gospodarstva i održivog gospodarenja otpadom pa imamo svojevrсни hibridni, u realnosti neodrživi model. Naime, hrvatski normativni akti upućuju i na izgradnju centara za gospodarenje otpadom i na vrlo ambiciozne planove odvojenog prikupljanja otpada. Problem se očituje u činjenici da se ti akti ne mogu simultano provesti. Prema mišljenjima relevantnih aktera dobivenima u empirijskom istraživanju, u slučaju ispunjenja navedenih ciljeva – izgradnje svih predviđenih centara za gospodarenje otpadom i maksimalnim uspjehom u odvojenom prikupljanju - ne bi se stvorio održiv sustav. U izgrađenim se centrima za gospodarenje otpadom, naime, u slučaju visokog postotka odvojeno prikupljenog otpada, ne bi imalo što obrađivati. Drugo, u nacionalnim i gradskim normativnim aktima prepoznat je deficit tematiziranja uključenja civilnih udruga, građana i ostalih relevantnih aktera u procese odlučivanja, a očita je i podzastupljenost inzistiranja na edukaciji građana o ovim temama, u odnosu na iskazano u europskim dokumentima.

Ključni dio ovoga rada, empirijsko istraživanje metodom dubinskih intervjua s ključnim akterima za zagrebački sustav zbrinjavanja otpada, ponudilo je mnoge znanstveno i društveno relevantne uvide. Tridesetero ključnih aktera, odabranih po kriterijima relevantnosti i svrstanih u skupine (stručni, politički, upravljački, medijski, civilni) iznijelo je niz značajnih uvida i stavova. Skupine ključnih aktera odabrane su po uzoru na koncepte predstavljene u teorijskom dijelu rada (Bassand, 2001; Seferagić, 2007), a konkretni su sudionici odabrani na temelju detaljnog uvida u znanstvenu i stručnu literaturu i medijske sadržaje o otpadu u Zagrebu. Za ovaj je rad odabrana kvalitativna metodologija koja usprkos bogatstvu podataka koje pruža, donosi i određena ograničenja i nedostatke. Dobiveni se nalazi ne mogu generalizirati, izbor sudionika nije optimalan, sudionici istraživanja zbog bojazni od otkrivanja njihova identiteta ne moraju biti potpuno iskreni itd. Ipak, u tom, metodološkom smislu, ovaj rad može doprinijeti razvoju pouzdanog kvantitativnog metodološkog instrumenta za buduća sociološka i ina istraživanja tematike gospodarenja otpadom u Zagrebu i Hrvatskoj.

Ključni su akteri dijagnosticirali najveće hrvatske društvene probleme poput korupcije, klijentelizma i manjka poštovanja prema znanstvenim i stručnim disciplinama i mišljenjima. Nalazi su to koji su konzistentni s nalazima dosad provedenih istraživanja u Hrvatskoj od kojih

su neka predstavljena u teorijskom poglavlju o održivom razvoju u doba tranzicije. Problemi su to koji se osjećaju u hrvatskoj svakodnevnici i koji se kapilarno manifestiraju u svim sferama društva pa tako i u sustavu zbrinjavanja otpada. Stručnjaci su stanje u Hrvatskoj ocijenili nezadovoljavajućim, političari iz vlasti i opozicije natjecali su se u prebacivanju odgovornosti za loše društveno stanje, a civilni su akteri prepoznali najviše društvenih problema. Prepoznati su i ključni komunalni i ekološki problemi Zagreba, a to su sustav zbrinjavanja otpada u prvom redu, ali i sustav vodoopskrbe i odvodnje, prometna infrastruktura i javni prijevoz te nedovoljna ulaganja u obnovu gradskih fasada. Zanimljivo je da su se ključni akteri o zagrebačkom sustavu zbrinjavanja otpada, posebice o odlagalištu Jakuševac-Prudinec izjašnjavali kao o riziku o kojem se adekvatno ne komunicira što korespondira s brojnim tezama predstavljenima u teorijskom poglavlju o rizicima (Beck, 1992; Zinn, 2008; Čaldarović, 2012).

U istraživanju su se iskristalizirali i društveni odnosi moći među skupinama aktera i još je jednom potvrđena, u teorijskom dijelu rada navedena teza (Seferagić, 2007; Čaldarović, 2010), da se najvažnije odluke u suvremenim tranzicijskim urbanim sredinama donose u sprezi ekonomskih i političkih aktera, a da sve ostale skupine uglavnom kozmetički participiraju u tim procesima jer im stvarno sudjelovanje nije omogućeno. U analizi nalaza istraživanja uočen je manjak dijaloga pa čak i spremnosti za dijalog između skupina ključnih aktera. Stvaranje učinkovitijega demokratskog modela upravljanja koji bi značajnije uključivao građane i civilne udruge u procese donošenja odluka, zadaća je koja našem društvu tek predstoji.

U nalazima o stanju sustava zbrinjavanja otpada posebno je istaknut problem konceptualne neusuglašenosti i nedosljednosti te manjka društvenog konsenzusa. Posebno je naglašeno da svaki novi ministar vodi svoju, novu politiku. Spomenuti nalaz sadržajno je povezan sa specifičnostima hrvatske političke i društvene tranzicije opisane u teorijskom dijelu rada (Peračković, 2004; Ilišin, 2007). Civilni su akteri u tom smislu bili najkritičniji i smatraju da je sustav koji tijela javne vlasti trenutno propagiraju potpuno promašen i stručno neutemeljen. Političari su i po ovom pitanju problem pokušavali pronaći u svojim političkim rivalima, a stručnjaci su, izražavajući svoj negativan stav o postojećem stanju, iskazali i dijametralno suprotne prijedloge za poboljšanje sustava. Medijski su akteri istaknuli nedovoljnu transparentnost u donošenju odluka i njihovu prezentiranju najširoj javnosti.

Odnosi između skupina ključnih aktera, ali i unutar skupina, posebno su interesantni. Stručnjaci su izrazito nezadovoljni postojećim stanjem sustava, ali su podijeljeni u smislu rješavanja postojećih problema. Izrazito su nezadovoljni odnosom politike i društva prema stručnjacima svih profila. U pogledu otpada, kristaliziraju se dvije skupine stručnjaka: oni koji odgovor vide

u potpunoj primjeni principa kružnog gospodarstva bez potrebe za energetsom oporabom (kolokvijalno - spaljivanjem) otpada i oni koji smatraju da je kružno gospodarstvo nužno, ali da je rješenje nemoguće bez energetske oporabe dijela otpada. Političari i u ovoj temi pribjegavaju optuživanju političkih oponenta za konceptualno lutanje. Društveni odnosi među ključnim skupinama očito su trajno poremećeni ili barem značajno podijeljeni, a iznimku čini odnos između civilnih udruga i novinara. Uzevši u obzir ranije spomenutu (teorijski elaboriranu i empirijski pokazanu) spregu među političkim i ekonomskim akterima u procesima donošenja odluka, suživot njihove opozicije, civilnih i medijskih aktera, doima se logičnim. Upravljački akteri, profesionalci koji se u svom svakodnevnom poslu bave izradom normativnih akata i strategija, imaju, očekivano, najpozitivniji stav i o normativnom okviru i o okolišno-otpadnoj situaciji u cjelini.

Najvažnije pitanje na koje je čitav ovaj rad pokušao pronaći odgovor jest koje je dugoročno, ekološki i socijalno održivo rješenje za sustav zbrinjavanja otpada u Zagrebu. S obzirom na sve navedeno, iluzorno bi bilo od visokokvalificiranih sudionika različitih profila očekivati neki konsenzualan stav. Jedini konsenzus koji po tom pitanju vlada jest da trenutno stanje nije zadovoljavajuće i da se može značajno unaprijediti. Političari misle da se može unaprijediti ako njihova politička opcija zadrži vlast ili dođe na vlast i u suradnji s odabranim stručnjacima odredi i primijeni rješenje. Upravljački su akteri relativno zadovoljni postojećim smjerom i misle da će se, u slučaju realizacije donesenih akata, stanje poboljšavati. Civilni akteri smatraju da je koncept koji proizlazi iz normativnih dokumenata potpuno promašen i da ga treba što skorije napustiti, a medijski su predstavnici nezadovoljni načinom na koji se o ovoj temi komunicira u javnom prostoru i misle da je, u tom smislu, nužan brz napredak.

Odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka, koherentan i cjelovit sustav koji uključuje reciklažna dvorišta, kompostane, sortirnice i popratne objekte, elementi su oko kojih se većina ključnih aktera ipak slaže. Najveća je suglasnost aktera postignuta u stavu da je potrebno provoditi sustavnu, javno financiranu edukaciju na svim razinama o temi zbrinjavanja otpada. Ipak valja imati na umu da bi, s obzirom na heterogene stavove, i sadržaj željenih edukacija bio različit.

Za postizanje dugoročno održivog i ekonomski, ekološki i socijalno prihvatljivog sustava ključan je odabir jednog jasnog i nedvosmislenog koncepta i njegovo dosljedno dugoročno provođenje, neovisno o promjenama političke vlasti. Drugim riječima, o konceptu i strateškom smjeru postupanja s otpadom, nakon temeljite, transparentne i uključive javne rasprave treba postojati širok društveni konsenzus, poželjno i parlamentarno dvotrećinski. A taj koncept

svakako treba uključivati principe održivog gospodarenja otpadom: odvojeno prikupljanje otpada na mjestu nastanka, individualiziranu odgovornost za stvoreni otpad, sustav nagrada i kazni za dobro ili loše postupanje s otpadom i zaokružen i koherentan sustav koji uključuje pravovremen odvoz svih vrsta otpada, reciklažna dvorišta, kompostane, sortirnice, popratne objekte, suvremenu opremu i kvalitetno organizirane deponije za preostali otpad.

Osim svega navedenog, ključna je edukacija građana i to na dvije osnovne razine. Prva i važnija jest edukacija svih članova društva o potrebi za sudjelovanjem u demokratskim procesima i javnim raspravama, o potrebi za postavljanjem pitanja nadležnima i inzistiranjem na odgovorima na ta pitanja. Ta razina edukacije uključuje i podizanje svijesti građana o važnosti stjecanja zadovoljavajućeg stupnja osobne informiranosti o društvu koje ih okružuje i pojavama koje utječu na njihov život. Sažeto bi se ta razina edukacije mogla nazvati edukacijom o participaciji u demokratskom društvu, barem na razini lokalne zajednice i komunalnih problema. Druga je razina edukacije, edukacija o meritumu problema, u ovom konkretnom slučaju, o potrebi izbjegavanja stvaranja otpada, o recikliranju, ponovnoj upotrebi, kompostiranju i svim drugim oblicima smanjena stvaranja otpada. Edukacija je to koja treba početi u dječjim vrtićima, što je dijelom već prepoznato i selektivno implementirano, i biti dio cijeloga obrazovnog sustava, a načelno mora biti usuglašena s principima kružnoga gospodarstva.

Odabir termina „zbrinjavanje“ u odnosu na termin „gospodarenje“ u naslovu ove disertacije nije bio slučajan – odabirom te riječi pokušalo se ukazati na činjenicu da Zagreb i Hrvatska svoj otpad još uvijek uglavnom samo zbrinjavaju, a njime ne gospodare. Transformacija sustava treba se provesti tako da se otpadom počne gospodariti, a da bi se to postiglo, istraživanja su pokazala, potrebno je najprije uspostaviti dijalog među različitim dionicima procesa odlučivanja. Pri tome, uloga sociologije može biti od presudnog značenja, a sociolozi neizostavni sudionici interdisciplinarnih timova koji bi mogli oblikovati kulturu dijaloga i upravljati procesima u smjeru pronalaženja inovativnih i održivih odgovora na izazove sustava gospodarenja otpadom.

Popis literature

1. Abdoli, M.; Rezaei, M.; Hasanian, H. (2016) Integrated Solid Waste Management in Megacities. *Global Journal of Environmental Science and Management*, 2 (3).
2. Ahuja, A. (2016) *Integration of Nature and Technology for Smart Cities*. Chicago: Springer.
3. Altner, G. (1996) Koncept održivosti između zahtjeva i stvarnosti. *Socijalna ekologija*, 5.
4. Bassand, M. (2001) Za obnovu urbane sociologije: Jedanaest teza. (prev. S. Vujović) *Sociologija*, 4.
5. Bauman, Z. (2003) *City of Hopes, City of Fears*. London: Goldsmith's College.
6. Bauman, Z. (2015) *Čemu sociologija?*. (prev. T. Trako Poljak) Zagreb: TIM press.
7. Beck, U. (1996) *Risk society*. London: Sage Publications.
8. Beck, U. (2001) *Rizično društvo: u susret novoj modernoj*. Beograd: Naklada Filip Višnjić.
9. Bernard, H. R. (2006) *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Lanham: AltaMira Press.
10. Bjelajac, S., i Vrdoljak, D. (2009) Urbanizacija kao svjetski proces i njezine posljedice. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, (2-3).
11. Bourdieu, P. (1985) The Forms of Capital. in: Richardson, J. G. (ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greendwood.
12. Brunner, P. H.; Fellner, J. (2007) Setting Priorities for Waste. Management Strategies in Developing Countries. *Waste Management & Research*, 25.
13. Bulkeley H.; Watson M.; Hudson R. (2007) Modes of Governing Municipal Waste. *Environ. Plan.*, 41 (11).
14. Buzjak, N., Vuk, D. i Jakovčić, M. (2015) The Issue of Landfill Location: Example of the Tarno Site (Zagreb County, Croatia). *Sociologija i prostor*, 53.
15. Castells, M. (1977) *The Urban Question: A Marxist Approach*. London: Edward Arnold.
16. Cifrić, I. (1988) Kontekst socijalne ekologije. *Revija za sociologiju*, 19 (1-2).
17. Cifrić, I. (1989) Šanse socijalne ekologije. *Revija za sociologiju*, 20 (1-2).
18. Cifrić, I. (1989) *Socijalna ekologija*. Zagreb: Globus.
19. Cifrić, I. (1997) Ekološko ponašanje i etos odgovornosti. *Socijalna ekologija*, 6 (4).
20. Cifrić, I. (2005) Ekološka zabrinutost. Percepcija ekoloških problema kao zabrinjavajućih. *Socijalna ekologija*, 14.
21. Cifrić, I. (2012) *Leksikon socijalne ekologije*. Zagreb: Školska knjiga.

22. Cifrić, I. (2012) *Kultura i okoliš*. Zaprešić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje, s pravom javnosti "Baltazar Adam Krčelić".
23. Cifrić, I.; Čulig, B. (1987) *Ekološka svijest mladih*. Zagreb: CDD i Zavod za sociologiju.
24. Colantonio, A.; Dixon, T. (2010) *Urban Regeneration & Social Sustainability: Best Practice from European Cities*. London: Wiley Blackwell.
25. Creswell, J. W. (2009) *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Los Angeles: Sage.
26. Cutter, S. L. (1993) *Living With Risk*. London: Edward Arnold.
27. Čaldarović, O. (1985) *Urbana sociologija: socijalna teorija i urbano pitanje*. Zagreb: Globus.
28. Čaldarović, O. (1993) Sociologija i održivi razvoj. *Socijalna ekologija*, 2 (3).
29. Čaldarović, O. (1994) Rizik i socijalni kontekst. *Socijalna ekologija*, 3.
30. Čaldarović, O. (1995) *Socijalna teorija i hazardni život. Rizici i suvremeno društvo*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskoga fakulteta.
31. Čaldarović, O. (1996) Socijalne dimenzije strukture ekolojskog rizika. *Sigurnost*, 38.
32. Čaldarović, O.; Rogić, I.; Subašić, D. (1997) *Kako živjeti s tehničkim rizikom?*. Zagreb: Agencija za posebni otpad.
33. Čaldarović, O. (2010) Još jednom o urbanoj obnovi. O pojmovima i procesima obnove urbanog naslijeđa. *Kvartal*, 7 (1-2).
34. Čaldarović, O. (2012) *Prema društvu uspješno reguliranog rizika?*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.
35. Čaldarović, O.; Škanata, D. (1995) Laičko i ekspertno poimanje tehnoloških rizika. *Socijalna ekologija*, 4 (4).
36. Čović, A. (2004) *Etika i bioetika: razmišljanja na pragu bioetičke epohe*. Zagreb: Pergamena.
37. Čović, A. (2011) Pojmovna razgraničenja: moral, etika, medicinska etika, bioetika, integrativna bioetika. u: A. Čović; M. Radonić (ur.). *Bioetika i dijete: Moralne dileme u pedijatriji*. Zagreb: Pergamena; Hrvatsko društvo za preventivnu i socijalnu pedijatriju.
38. Davies A. (2008) *Geographies of Garbage Governance: Interventions, Interactions and Outcomes*. Aldershot: Ashgate.
39. Davoudi S; Evans N. (2005) The Challenge of Governance in Regional Waste Planning. *Environ. Plan.*, 24 (5).
40. Denzin N. K.; Lincoln Y.S. (2018) *Handbook of Qualitative Research*. London: Thousand Oaks.

41. Dirlik, A. (1999) Place-based Imagination: Globalism and the Politics of Place. *Review*, 22 (2).
42. Evans, D. (2012) Beyond the Throwaway Society: Ordinary Domestic Practice and a Sociological Approach to Household Food Waste. *Sociology*.
43. Fagan, H. (2002) *Grounding Waste: Towards a Sociology of Waste Networks*. National Institute for Regional and Spatial Analysis, Working Paper Series.
44. Fagan, H.; O'Hearn, D.; McCann, G.; Murray, M. (2001) *Waste Management Strategy: A Cross Border Perspective*. Maynooth: National Institute for Regional and Spatial Analysis.
45. Glavač, V. (2001) *Uvod u globalnu ekologiju*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
46. Gregson N.; Metcalfe A.; Crewe L. (2007) Identity, Mobility and the Throwaway society. *Environ. Plan. D*, 25 (4).
47. Gregson, N.; Crang, M. (2015) Waste, Resource Recovery and Labour: Recycling Economies in the EU. in *Why the Social Sciences Matter*. eds. J. Michie and C. Cooper. London: Palgrave Macmillan.
48. De Haan, G. (1995) Sustainable Development - opažanja s antropološkog motrišta. *Socijalna ekologija*, 4(4)
49. Hawkins, G. (2006) *The Ethics of Waste: How We Relate to Rubbish*. Lanham: Rowman & Littlefield.
50. Hillmann, K. H. (1981) Die globale Überlebensgesellschaft als Herausforderung für die Soziologie. u H. Reimann (ed.), *Weltkultur und Weltgesellschaft*.
51. Hoornweg, D.; Bhada-Tata, P. (2012) *What a Waste: A Global Review of Solid Waste Management*. Urban development series. Washington: World Bank.
52. Huang, J. (2018) Sustainable Municipal Solid Waste Disposal in the Belt and Road Initiative: A Preliminary Proposal for Chengdu City. *Sustainability*.
53. Ignjatović, S.; Tomanović, S. (2011) Socijalni kapital i prostor. *Sociologija i prostor*, 49.
54. Ilišin, V. (1998) Demokratska tranzicija u Hrvatskoj. *Sociologija i prostor*, 139.-142.
55. Kalanj, R. (1993) Sociologija razvoja i održivi razvoj. *Socijalna ekologija*, 2 (3).
56. Kalanj, R. (2009) Sociologija i ideologija. *Socijalna ekologija*, 18 (3-4).
57. Karajić, N.; Smerić, T. (1992) Neki sociologijski aspekti odnosa prema prikupljanju i iskorištavanju komunalnih otpadnih tvari. *Socijalna ekologija*, 1.
58. Kaza, S.; Yao, L. C.; Bhada-Tata, P.; Van Woerden, F. (2018) *What a Waste 2.0 : A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050*. Urban Development. Washington: World Bank.

59. Kim, A. (1992) Od antropocentrične k ekocentričnoj etici, *Socijalna ekologija*, 1(3)
60. Krznar, T. (2008) Prilog istraživanju odnosa čovjeka i okoliša u vremenu: (prikaz jednog časopisa). *Socijalna ekologija*, 17 (2).
61. Krznar, T. (2016) *U blizini straha. Iznova o problematici zaštite okoliša u bioetičkom kontekstu*. Karlowac: Veleučilište u Karlovcu.
62. Kufirin, K. (1996) Ekološki stavovi i spremnost za ekološki angažman. *Socijalna ekologija*, 5 (1).
63. Laraña, E. (2001) Reflexivity, Risk and Collective Action Over Waste Management. A Constructive Proposal. *Current Sociology*, 49.
64. Law, J. (1992) Notes on the theory of the Actor Network: Ordering, Strategy and Heterogeneity. *Systems Practice*, 5.
65. Lay, V. (1993) Koncept održivog razvoja - neke pretpostavke ostvarivanja. *Socijalna ekologija*, 2.
66. Lay, V. (1998) O akterima odgoja i obrazovanja za održivi razvoj u Hrvatskoj. *Socijalna ekologija*, 7(1-2)
67. Lay, V. (2007) Održivi razvoj i vođenje. *Društvena istraživanja*, 16.
68. Leburčić, A. (2001) Integracija kvalitativnih i kvantitativnih aspekata: perspektive empirijskih istraživanja otoka. *Sociologija i prostor*, 39.
69. Lefebvre, H. (1974) *Urbana revolucija*. Beograd: Nolit.
70. Matančević, J.; Bežovan, G. (2013) Postaje li civilno društvo u Hrvatskoj čimbenikom društvenih promjena?. *Revija za socijalnu politiku*, 20.
71. Ma, J.; Hipel K.W. (2016) Exploring Social Dimensions of Municipal Solid Waste Management Around the Globe—A Systematic Literature review. *Waste Management*, 56.
72. Matešić, M. (2009). Principi održivog razvoja u strateškim dokumentima Republike Hrvatske. *Socijalna ekologija*, 18(3-4)
73. Matešić, M. (2020) Eko-inovacije za održivi razvoj. *Socijalna ekologija*, 29(2)
74. Mills, C. W. (1959) *The sociological imagination*. New York: Oxford University Press.
75. Michie J.; Cooper C. (2015) *Why the Social Sciences Matter*. London: Palgrave Macmillan.
76. Mišetić, A. (2016) Društveni aspekti urbane regeneracije: participacija i koncept socijalne održivosti. u *Strategije urbane regeneracije*. Zagreb: Hrvatski zavod za prostorni razvoj.
77. Mišetić, A.; Štambuk, M.; Rogić, I. (2004) *Živjeti u Zagrebu*. Zagreb: Institut Ivo Pilar.
78. Mišetić, A.; Miletić, G. M. (2014) *Provedba participacijskog procesa na pilot području Dubrovnika*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

79. Mohai, P.; Pellow, D; Roberts, J. (2009) Environmental Justice. *Annual Review of Environment and Resources* 34 (1)
80. Moltman, J. (1971) *Mensch. Christliche Anthropologie in den Konflikten der Gegenwart*. Stuttgart, Berlin: Kreuz.
81. Mumford, L. (1959) *The City in History*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
82. Murray, R. (1999) *Creating Wealth from Waste*. London: Demos.
83. Mustapić, M. (2010) Uloga lokalne zajednice u rješavanju problema odlaganja komunalnoga otpada u tranzicijskoj Hrvatskoj. *Kroatologija*, 1.
84. Mustapić, M. (2010). Odnos lokalne zajednice prema problemu odlaganja komunalnog otpada: Studija slučaja Makarsko primorje. *Društvena istraživanja*, 19.
85. O'Brien, M. (1999) Rubbish Values: Reflections on the Political Economy of Waste. *Science as Culture*, 8 (3).
86. O'Brien, M (1999) Rubbish-Power: Towards a Sociology of the Rubbish Society. J. Hearn and S. Roseneil (eds) *Consuming Cultures: Power and Resistance*. London: Macmillan.
87. O'Brien, M. (2008) *A crisis of waste?: Understanding the rubbish society*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
88. Peračković, K. (2004) Sociologija tranzicije: strukturalni, sociokulturni i neomodernizacijski pristup. *Društvena istraživanja*, 13.
89. Perkov, I. Coping with Ecological Problems in Cities on the Croatian Coast: Sociological Aspects of the Karepovac Waste Disposal Recovery Process in the City of Split. *Reflections on the Mediterranean*. Vis: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; VERN; Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
90. Pravdić, V. (2001) Održivi razvoj i održivost: institucionalizacija i rasprave o tim terminima od Rio de Janeiro 1992. do Johannesburga 2002. *Socijalna ekologija*, 10(4)
91. Radermacher, F. J. (2003) *Ravnoteža ili razaranje: Eko-socijalno-tržišno gospodarstvo kao ključ svjetskog održivog razvoja*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
92. Rogić, I. (1987) Paleoindustrijska paradigma i razaranje grada. *Pogledi*, 17 (1).
93. Sassen, S. (2010) *The Global City: Introducing a Concept*. The Blackwell City Reader. Wiley-Blackwell.
94. Seferagić, D. (1988) *Kvaliteta života i nova stambena naselja*. Zagreb : Sociološko društvo Hrvatske.
95. Seferagić, D. (2007) Akteri društvenih promjena u urbanom prostoru hrvatske. *Sociologija i prostor*, 45.

96. Seferagić, D. (2013) Razvoj sociologije grada i prostora u Hrvatskoj. *Sociologija i prostor*, 51.
97. Schlosberg, D. (2013) Theorising environmental justice: the expanding sphere of a discourse. *Environmental Politics* 2.
98. Scott, W.; Gough, S. (2003) *Sustainable Development and Learning: Framing the Issues*. London: Routledge.
99. Svirčić Gotovac, A. (2006) Kvaliteta stanovanja u mreži naselja Hrvatske. *Sociologija i prostor*, 44
100. Stake, R. E. (1995) *The Art of Case Study Research*. London: Thousand Oaks.
101. Stanić, S.; i Buzov, I. (2009) Recikliranje i zbrinjavanje otpada - stavovi i aktivnosti studenata. *Godišnjak Titius*, 2.
102. Stanić, S.; Buzov, I.; Galov, M. (2009). Prakse urbanog stanovništva u zbrinjavanju kućanskog otpada. *Socijalna ekologija*, 18.
103. Stiles, W. B. (1993) Quality Control in Qualitative Research. *Clinical Psychology Review*, 13.
104. Stokols, D. (2018) *Social Ecology in the Digital Age: Solving Complex Problems in a Globalized World*. London: Elsevier Academic Press.
105. Šimleša, D. (2003) Podržava li biznis održivi razvoj?. *Društvena istraživanja*, 12(3-4)
106. Šimleša, D. (2010) *Ekološki otisak - kako je razvoj zgazio održivost*. Zagreb: TIM Press i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
107. Šućur, Z. (1992) Komunalni otpad i socijalni konflikti. Analiza jednog slučaja. *Socijalna ekologija*, 1.
108. Šundalić, A.; Pavić, Ž. (2007) Ekološka svijest mladih: između održivog razvoja i tehnocentrizma. *Socijalna ekologija*, 16.
109. Trako Poljak, T. (2019) Microsociological Perspectives for Environmental Sociology (Bradley H. Brewster i Anthony J. Puddephatt). *Socijalna ekologija*, 28 (3).
110. Van Loon, J. (2002) *Risk and Technological Culture: Towards a Sociology of Virulence*. London: Routledge.
111. Višković, A. (ur.) (2008) *Mudra zajednica: društvena odgovornost za životni prostor*. Zagreb: Hrvatsko društvo za pučku prosvjetu.
112. Waas, T.; Hugé, J.; Verbruggen, A.; Wright, T. (2011) Sustainable Development: A Bird's Eye View. *Sustainability*, 3.
113. Wynne, B. (1987) *Risk Management and Hazardous Waste*. London. New York: Springer

114. Zinn, J. (2008) *Social Theories of Risk and uncertainty: An Introduction*. London: Blackwell Publishing.
115. Yearley, S. (1995) *Dirty Connections: Transnational Pollution*. in Allen, J.; Hamnett, C. (ur.) *A Shrinking World?* Oxford: Open University Press.
116. Žažar, K. (2015) Što nakon (društvene) tranzicije? Kritičke crtice uz upotrebu tranzicijskoga pristupa u sociološkim razmatranjima hrvatskoga društva. *Revija za sociologiju*, 45.
- 7. program djelovanja za okoliš – opći program djelovanja Unije za okoliš do 2020. „Živjeti dobro unutar granica našeg planeta“ Europskog parlamenta i vijeća (2013.)
 - Akcijski plan za kružno gospodarstvo Europske unije (2015.)
 - Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća 94/62/EZ o ambalaži i ambalažnom otpadu
 - Direktiva Vijeća 1999/31/EZ o odlagalištima otpada
 - Direktiva 2000/53/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o otpadnim vozilima
 - Direktiva 2006/66/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o baterijama i akumulatorima i o otpadnim baterijama i akumulatorima
 - Direktiva 2008/98/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o otpadu
 - Direktiva 2012/19/EU Europskog parlamenta i Vijeća o otpadnoj električnoj i elektroničkoj opremi
 - Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda Vijeća Europe (1950.)
 - Opća deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda (1948.)
 - Plan gospodarenja otpadom Grada Zagreba za razdoblje 2018. - 2023. (Službeni glasnik Grada Zagreba 13/2018)
 - Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017. – 2022. (NN 3/2017)
 - Quality of life indicators. Eurostat (online publication)
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_indicators
 - Strategija gospodarenja otpadom Republike Hrvatske NN 130/2005-2398
 - United Nations Environment Programme: Annual Report 2015. UNEP Annual Report.
 - Ustav Republike Hrvatske NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14
 - Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o građevinskom zemljištu NN 16/1990-277
 - Zakon o održivom gospodarenju otpadom NN 94/13, 73/17, 14/19, 98/19

Prilozi

Prilog 1. Nacrt polustrukturiranog dubinskog intervjua

„Društveni aspekti sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu“

polustrukturirani dubinski intervjui

Poštovani, istraživanje koje provodimo radi se u sklopu izrade doktorske disertacije na doktorskom studiju sociologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Cilj istraživanja je prikupljanje informacija i stavova o društvenim aspektima sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu. Jamčimo pažljivo postupanje s prikupljenim informacijama te anonimnost Vašega sudjelovanja u istraživanju. Zbog analize podataka, razgovor se snima, a sa snimkom će se također postupati vrlo oprezno, čuvajući povjerljivost podataka. U svakome trenutku možete odustati od daljnjega sudjelovanja u istraživanju. Zahvaljujemo što ste pristali biti naš sugovornik.

Uvod

1. Kako biste ocijenili društvene (političke, ekonomske i civilne) procese u Zagrebu od osamostaljenja Hrvatske?
2. Što smatrate najvećim društvenim problemima u Hrvatskoj? (nabrojite nekoliko)
3. Što smatrate najvećim društvenim problemima u Zagrebu? (nabrojite nekoliko)
4. Kako općenito vidite razvoj Zagreba i okolice u budućnosti?
5. Što, prema Vašem mišljenju, na posjetitelje Zagreba ostavlja najupečatljiviji dojam?

A) Vrijednosti i stavovi sudionika o očuvanju okoliša i zbrinjavanju otpada

1. Kako biste ocijenili stanje zaštite okoliša i zbrinjavanja otpada u zagrebačkoj aglomeraciji?

2. Jeste li upoznati sa strateškim dokumentima i zakonskim aktima o zbrinjavanju otpada, i ako jeste, kakav je Vaš stav o njima?
3. Jeste li upoznati s Planom gospodarenja otpadom Grada Zagreba i, ako jeste, kakav je Vaš stav o njemu?
4. Koje su, u komunalnom smislu, najkritičnije točke u Zagrebu?
5. Koji su, po Vašem mišljenju, najveći ekološki problemi Zagreba i okolice?

B) Stavovi sudionika o sustavu zbrinjavanju otpada u Zagrebu

1. Sudjelujete li osobno u raspravama / odlučivanju o sustavu zbrinjavanja otpada u Zagrebu?
2. Tko bi trebao sudjelovati u procesima odlučivanja o sustavu zbrinjavanja otpada?
3. Kako biste procijenili trenutnu ulogu političkih aktera po pitanju sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu?
4. Kako biste procijenili trenutnu ulogu stručnjaka po pitanju sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu?
5. Kako biste procijenili trenutnu ulogu upravljačkih aktera po pitanju sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu?
6. Kako biste procijenili trenutnu ulogu gospodarskih aktera po pitanju sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu?
7. Kako biste procijenili trenutnu ulogu medija po pitanju sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu?
8. Kako biste procijenili trenutnu ulogu civilnih udruga po pitanju sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu?
9. Kako biste procijenili trenutnu ulogu lokalne zajednice i građana po pitanju sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu?

10. Što je, prema Vašem mišljenju, ključni uzrok nezadovoljstva dijela Zagrepčana po pitanju odlagališta otpada i sustava zbrinjavanja?
11. Jeste li ste s nekim društvenim aspektima sustava zbrinjavanja otpada?
12. Kako, po Vašem mišljenju, odlagalište Jakuševac i cijeli sustav komunalnog upravljanja otpadom utječe na kvalitetu života građana Zagreba?
13. Koje je, po Vašem sudu, dugoročno rješenje za zbrinjavanja otpada na zagrebačkome području?

Sociodemografske odrednice

Dob:

Spol:

Stručna sprema/zanimanje:

Radno mjesto:

Godine staža:

Članstvo u civilnim ili profesionalnim organizacijama povezanima s problematikom ekoloških rizika:

Članstvo u političkim strankama:

Prilog 2. Informirani pristanak za sudjelovanje u istraživanju

INFORMIRANI PRISTANAK

na sudjelovanje u istraživanju na temu „Društveni aspekti sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu“

Istraživač: Ivan Perkov, doktorand na studiju sociologije / ivan.perkov@gmail.com

Institucija: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Kratak opis teme istraživanja

Cilj je ovoga istraživanja sustavno prikazati društvene aspekte problematike zbrinjavanja otpada u Zagrebu na temelju analize sadržaja strateških i zakonskih akata i interpretacije podataka dobivenih od ključnih aktera u empirijskom istraživanju u kojemu sudjelujete. Na temelju dobivenih rezultata bit će ponuđen znanstveno utemeljen i socijalno održiv model upravljanja rizicima povezanim sa zbrinjavanjem otpada, utemeljen na vrijednostima socijalne i ekološke održivosti. Takav bi model dugoročno omogućio podizanje kvalitete života građana Zagreba u aspektima zdravlja i sigurnosti, ali i socijalne uključenosti kroz demokratski model upravljanja.

Opis procesa istraživanja

Planiraju se provesti dubinski intervjui s ključnim akterima za sustav zbrinjavanja otpada u Zagrebu. Radi se o neprobabilističkome, namjernome uzorku. Akteri su podijeljeni u sljedeće skupine:

- politički akteri (predstavnici vlasti i opozicije koji se bave tematikom zbrinjavanja otpada, članovi gradskih odbora za teme okoliša i održivog razvoja),
- upravljački akteri (predstavnici gradskih i nacionalnih tijela koji se bave tematikom zbrinjavanja otpada, održivim razvojem ili prostornim planiranjem)
- udruge civilnog društva i zainteresirani građani (predstavnici značajnih udruga i lokalnih inicijativa koji se bave održivim razvojem, ekološkim temama i sustavom zbrinjavanja otpada)
- stručni akteri (stručnjaci iz tehničkog, ekonomskog i društvenog područja koji se bave tematikom zbrinjavanja otpada),
- ekonomski akteri (predstavnici iz gospodarskog sektora, zainteresirani za poslovanje u sustavu zbrinjavanja otpada),
- medijski akteri (predstavnici medija, odnosno novinari i urednici koji se bave tehničkim i društvenim aspektima zbrinjavanja otpada, ekologijom i/ili održivim razvojem)

Istraživač osigurava prostor za održavanje intervjua u prostorima Arhitektonskoga fakulteta u Zagrebu namijenjenima održavanju intervjua i fokus grupa. U slučaju želje sudionika da se intervju provede u prostoru po njihovu odabiru, tražit će se da u tom prostoru budu osigurani adekvatni uvjeti (nepostojanje buke, nepprisutnost trećih osoba). Intervju će se snimati uređajem za snimanje zvuka (diktafon).

Mogući rizici i dobici

Nema rizika povezanih s ovim istraživanjem osim korištenja Vašega dragocjenog vremena. Ne postoji također niti direktan (osobni) dobitak. Dobiveni rezultati pomažu isključivo ispunjenju navedenih ciljeva istraživanja.

Pravo na odbijanje i odustajanje

Kao što ste slobodno odabrali sudjelovati u istraživanju, slobodni ste u bilo kojem trenutku i odustati od sudjelovanja ili ne odgovoriti na pitanja na koja ne želite.

Povjerljivost

Informacije koje mogu identificirati Vas kao sudionika istraživanja ostaju povjerljive. Nitko osim istraživača (i po potrebi mentora) neće imati pristup podacima u njihovome izvornome obliku. Istraživač će pažljivo čuvati podatke (snimke i transkripte) te oni neće biti dostupni trećim osobama. Istraživač će osobno transkribirati intervju. Transkribirani dijelovi Vaših odgovora koristit će se u disertaciji u anonimiziranome obliku te se iz njih neće moći utvrditi Vaš identitet. Za vrijeme trajanja intervjua u prostoriji u kojoj se bude provodio neće biti trećih osoba.

Korištenje dobivenih informacija

Svi podaci prikupljeni tijekom istraživanja dostupni su autoru (i po potrebi mentorima) istraživanja i koristit će se u svrhu izrade disertacije i (potencijalno) znanstvenih radova koji će biti objavljeni nakon obrane disertacije na temelju njezinih nalaza. Osobni podaci sudionika će se pažljivo čuvati. Dijelovi odgovora sudionika važni za disertaciju u pisanom će se obliku u disertaciji koristiti na način da bude nemoguće utvrditi identitet sudionika. Anonimizirani odgovori sudionika ostat će trajno dostupni autoru, mentorima i zainteresiranim znanstvenicima.

Dostupni izvori informacija

Ako u bilo kojem trenutku budete imali dodatnih pitanja ili nedoumica možete kontaktirati istraživača na e-mail adresu: ivan.perkov@gmail.com

Procijenjeno trajanje intervjua: 60-75 minuta

Pročitao sam i razumio ovaj informirani pristanak te pristajem sudjelovati u istraživanju.

Informirani pristanak potpisan je u dva primjerka, od kojih jedan pripada sudioniku istraživanja, a drugi istraživaču.

Datum:

Istraživač: Ivan Perkov

Sudionik:

Prilog 3. Matrice analize sadržaja normativnog okvira o otpadu

Tablica 5: Analiza sadržaja 7. programa djelovanja za okoliš EU

NAZIV DOKUMENTA	7. program djelovanja za okoliš
IZDAVAČ	Europska komisija
GODINA OBJAVLJIVANJA DOKUMENTA	2013.
VRSTA DOKUMENTA	Strategija / program
OPSEG DOKUMENTA	106 članaka
Na koji način se u dokumentu tretira zbrinjavanje otpada? a) cjelovito b) tematizira se jedan od aspekata sustava	a) cjelovito, u okviru šireg ekološkog razmatranja
S kojim je akterima povezano pitanje zbrinjavanja otpada? a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge	a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge
Daje li se u dokumentu ocjena postojećeg stanja? a) da, kao pretežno pozitivnu b) da, kao pretežno negativnu c) da, neutralno d) ne	b) da, kao pretežno negativnu
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi kontrole/provjere? (da/ne - ako da: koji?)	Da, načelno.
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi uključivanja javnosti: a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) nešto drugo. što? d) ne	a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) edukacija
S kojim vrijednostima i procesima se povezuje? a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet	a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet
Predviđa li se dokumentom neki tip edukacije? Koji i kome je namijenjen?	Da / široko sudjelovanje javnosti
Sadrži li dokument provedbene mjere i njihove nositelje?	Ne / načelno ih navodi, ali konkretne provedbene mjere prepušta državama članicama EU
Navode li se izvori i nositelji financiranja za provedbu dokumenta?	Ne
S kojim vrstama rizika se u dokumentu povezuje otpad?	Ekološki rizici, ekonomski rizici

Tablica 6: Analiza sadržaja Akcijskog plana EU za kružno gospodarstvo

NAZIV DOKUMENTA	Akcijski plan EU za kružno gospodarstvo
IZDAVAČ	Europska komisija
GODINA OBJAVLJIVANJA DOKUMENTA	2015.
VRSTA DOKUMENTA	Akcijski plan
OPSEG DOKUMENTA	8 poglavlja
Na koji način se u dokumentu tretira zbrinjavanje otpada? a) cjelovito b) tematizira se jedan od aspekata sustava	a) cjelovito, u okviru šireg ekološkog razmatranja
S kojim je akterima povezano pitanje zbrinjavanja otpada? a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge	a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge
Daje li se u dokumentu ocjena postojećeg stanja? a) da, kao pretežno pozitivnu b) da, kao pretežno negativnu c) da, neutralno d) ne	b) da, kao pretežno negativnu
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi kontrole/provjere? (da/ne - ako da: koji?)	Da, načelno
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi uključivanja javnosti: a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) nešto drugo. što? d) ne	a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) edukacija
S kojim vrijednostima i procesima se povezuje? a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet	a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet
Predviđa li se dokumentom neki tip edukacije? Koji i kome je namijenjen?	Da / široko sudjelovanje javnosti
Sadrži li dokument provedbene mjere i njihove nositelje?	Ne
Navode li se izvori i nositelji financiranja za provedbu dokumenta?	Ne
S kojim vrstama rizika se u dokumentu povezuje otpad?	Ekološki rizici, ekonomski rizici

Tablica 7: Analiza sadržaja direktive o ambalažnom otpadu

NAZIV DOKUMENTA	Direktiva Europskog parlamenta i vijeća 94-62-EZ o ambalaži i ambalažnom otpadu
IZDAVAČ	Europski parlament i vijeće
GODINA OBJAVLJIVANJA DOKUMENTA	1994.
VRSTA DOKUMENTA	direktiva
OPSEG DOKUMENTA	25 članaka
Na koji način se u dokumentu tretira zbrinjavanje otpada? a) cjelovito b) tematizira se jedan od aspekata sustava	b) tematizira se samo ambalažni otpad
S kojim je akterima povezano pitanje zbrinjavanja otpada? a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge	a) nacionalna vlast
Daje li se u dokumentu ocjena postojećeg stanja? a) da, kao pretežno pozitivnu b) da, kao pretežno negativnu c) da, neutralno d) ne	d) ne
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi kontrole/provjere? (da/ne - ako da: koji?)	da / uspostavlja se sustav izvještavanja Europske komisiji o provedbi mjere
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi uključivanja javnosti: a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) referendum d) nešto drugo. što?	d) isključivo kroz informiranje javnosti o ambalažnom otpadu (javnost se spominje samo u jednom članku, vrlo općenito)
S kojim vrijednostima i procesima se povezuje? a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet	a) ekološka održivost d) ekonomski prosperitet
Predviđa li se dokumentom neki tip edukacije? Koji i kome je namijenjen?	U jednom se članku spominje da države „organiziraju kampanje za informiranje potrošača i podizanje svijesti“
Sadrži li dokument provedbene mjere i njihove nositelje?	Provedba je prepuštena državama članicama koje trebaju izvještavati komisiju o napretku
Navode li se izvori i nositelji financiranja za provedbu dokumenta?	Ne, financiranje je u nadležnosti država članica
S kojim vrstama rizika se u dokumentu povezuje otpad?	S ekološkim i ekonomskim rizicima

Tablica 8: Analiza sadržaja direktive o odlagalištima otpada

NAZIV DOKUMENTA	Direktiva Vijeća 1999/31/EZ. o odlagalištima otpada
IZDAVAČ	Europsko vijeće
GODINA OBJAVLJIVANJA DOKUMENTA	1999.
VRSTA DOKUMENTA	direktiva
OPSEG DOKUMENTA	20 članaka i 4 priloga
Na koji način se u dokumentu tretira zbrinjavanje otpada? a) cjelovito b) tematizira se jedan od aspekata sustava	b) tematiziraju se odlagališta otpada
S kojim je akterima povezano pitanje zbrinjavanja otpada? a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge	a) nacionalna vlast b) lokalna vlast
Daje li se u dokumentu ocjena postojećeg stanja? a) da, kao pretežno pozitivnu b) da, kao pretežno negativnu c) da, neutralno d) ne	d) ne
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi kontrole/provjere? (da/ne - ako da: koji?)	Da / države članice imaju obvezu izvješćivanja Europske komisije
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi uključivanja javnosti: a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) nešto drugo. što? d) ne	d) ne
S kojim vrijednostima i procesima se povezuje? a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet	a) ekološka održivost
Predviđa li se dokumentom neki tip edukacije? Koji i kome je namijenjen?	Ne
Sadrži li dokument provedbene mjere i njihove nositelje?	Ne
Navode li se izvori i nositelji financiranja za provedbu dokumenta?	Ne, navodi se samo da je financiranje u nadležnosti država članica
S kojim vrstama rizika se u dokumentu povezuje otpad?	S ekološkim rizikom

Tablica 9: Analiza sadržaja direktive o otpadnim vozilima

NAZIV DOKUMENTA	Direktiva 2000/53/EZ Europskog parlamenta i vijeća o otpadnim vozilima
IZDAVAČ	Europski parlament i vijeće
GODINA OBJAVLJIVANJA DOKUMENTA	2000.
VRSTA DOKUMENTA	direktiva
OPSEG DOKUMENTA	13 članaka i 2 priloga
Na koji način se u dokumentu tretira zbrinjavanje otpada? a) cjelovito b) tematizira se jedan od aspekata sustava	b) bavi se samo otpadnim vozilima
S kojim je akterima povezano pitanje zbrinjavanja otpada? a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge	a) nacionalna vlast
Daje li se u dokumentu ocjena postojećeg stanja? a) da, kao pretežno pozitivnu b) da, kao pretežno negativnu c) da, neutralno d) ne	d) ne
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi kontrole/provjere? (da/ne - ako da: koji?)	Da / izvješćivanje Europske komisije o provedbi mjeri
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi uključivanja javnosti: a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) nešto drugo. što? d) ne	d) ne
S kojim vrijednostima i procesima se povezuje? a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet	a) ekološka održivost
Predviđa li se dokumentom neki tip edukacije? Koji i kome je namijenjen?	Ne
Sadrži li dokument provedbene mjere i njihove nositelje?	Da, ali kao upute državama članicama
Navode li se izvori i nositelji financiranja za provedbu dokumenta?	Ne, navodi se samo da je financiranje u nadležnosti država članica
S kojim vrstama rizika se u dokumentu povezuje otpad?	S ekološkim rizikom

Tablica 10: Analiza sadržaja direktive o baterijama i akumulatorima

NAZIV DOKUMENTA	Direktiva 2006/66/EZ Europskog parlamenta i vijeća o baterijama i akumulatorima i o otpadnim baterijama i akumulatorima
IZDAVAČ	Europski parlament i vijeće
GODINA OBJAVLJIVANJA DOKUMENTA	2006.
VRSTA DOKUMENTA	direktiva
OPSEG DOKUMENTA	28 članaka i 4 priloga
Na koji način se u dokumentu tretira zbrinjavanje otpada? a) cjelovito b) tematizira se jedan od aspekata sustava	b) tematiziraju se samo otpadne baterije i akumulatori
S kojim je akterima povezano pitanje zbrinjavanja otpada? a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge	a) nacionalna vlast
Daje li se u dokumentu ocjena postojećeg stanja? a) da, kao pretežno pozitivnu b) da, kao pretežno negativnu c) da, neutralno d) ne	d) ne
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi kontrole/provjere? (da/ne - ako da: koji?)	Da / izvješćivanje Komisije
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi uključivanja javnosti: a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) nešto drugo. što? d) ne	d) ne
S kojim vrijednostima i procesima se povezuje? a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet	a) ekološka održivost
Predviđa li se dokumentom neki tip edukacije? Koji i kome je namijenjen?	Ne
Sadrži li dokument provedbene mjere i njihove nositelje?	Da, propisuju se upute državama članicama
Navode li se izvori i nositelji financiranja za provedbu dokumenta?	Ne / samo se propisuje da članice osiguraju sredstva
S kojim vrstama rizika se u dokumentu povezuje otpad?	Ekološkim rizikom

Tablica 11: Analiza sadržaja direktive o otpadu

NAZIV DOKUMENTA	Direktiva 2008/98/EZ Europskog parlamenta i vijeća o otpadu
IZDAVAČ	Europski parlament i vijeće
GODINA OBJAVLJIVANJA DOKUMENTA	2008.
VRSTA DOKUMENTA	direktiva
OPSEG DOKUMENTA	43 članka i 5 priloga
Na koji način se u dokumentu tretira zbrinjavanje otpada? a) cjelovito b) tematizira se jedan od aspekata sustava	a)
S kojim je akterima povezano pitanje zbrinjavanja otpada? a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge	a) nacionalna vijest b) lokalna vlast c) stručnjaci d) građani i građanske inicijative
Daje li se u dokumentu ocjena postojećeg stanja? a) da, kao pretežno pozitivnu b) da, kao pretežno negativnu c) da, neutralno d) ne	b) da, kao pretežno negativnu
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi kontrole/provjere? (da/ne - ako da: koji?)	Da /
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi uključivanja javnosti: a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) nešto drugo. što? d) ne	b) potiče se države na poticanje komunikacije s građanima i organizaciju javnih rasprava
S kojim vrijednostima i procesima se povezuje? a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet	a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet
Predviđa li se dokumentom neki tip edukacije? Koji i kome je namijenjen?	Da / informiranje šire javnosti o načelima i hijerarhiji otpada
Sadrži li dokument provedbene mjere i njihove nositelje?	Da
Navode li se izvori i nositelji financiranja za provedbu dokumenta?	Da / nacionalne države
S kojim vrstama rizika se u dokumentu povezuje otpad?	Ekološki i ekonomski rizici

Tablica 12: Analiza sadržaja direktive o otpadnoj elektroničkoj opremi

NAZIV DOKUMENTA	Direktiva 2012/19/EU Europskog parlamenta i vijeća o otpadnoj električnoj i elektroničkoj opremi
IZDAVAČ	Europski parlament i vijeće
GODINA OBJAVLJIVANJA DOKUMENTA	2012.
VRSTA DOKUMENTA	direktiva
OPSEG DOKUMENTA	27 članaka i 11 priloga
Na koji način se u dokumentu tretira zbrinjavanje otpada? a) cjelovito b) tematizira se jedan od aspekata sustava	b) tematizira se elektronički otpad
S kojim je akterima povezano pitanje zbrinjavanja otpada? a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge	a) nacionalna vlast
Daje li se u dokumentu ocjena postojećeg stanja? a) da, kao pretežno pozitivnu b) da, kao pretežno negativnu c) da, neutralno d) ne	d) ne
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi kontrole/provjere? (da/ne - ako da: koji?)	Da / izvješćivanje Komisije
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi uključivanja javnosti: a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) nešto drugo. što? d) ne	d) ne
S kojim vrijednostima i procesima se povezuje? a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet	a) ekološka održivost
Predviđa li se dokumentom neki tip edukacije? Koji i kome je namijenjen?	Ne
Sadrži li dokument provedbene mjere i njihove nositelje?	Da /nadležnost država članica
Navode li se izvori i nositelji financiranja za provedbu dokumenta?	Da/ države članice
S kojim vrstama rizika se u dokumentu povezuje otpad?	Ekološki rizici

Tablica 13: Analiza sadržaja nacionalne strategije gospodarenja otpadom (2005)

NAZIV DOKUMENTA	Strategija gospodarenja otpadom Republike Hrvatske
IZDAVAČ	Hrvatski Sabor
GODINA OBJAVLJIVANJA DOKUMENTA	2005.
VRSTA DOKUMENTA	strategija
OPSEG DOKUMENTA	6 poglavlja
Na koji način se u dokumentu tretira zbrinjavanje otpada? a) cjelovito b) tematizira se jedan od aspekata sustava	a)
S kojim je akterima povezano pitanje zbrinjavanja otpada? a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge	a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge
Daje li se u dokumentu ocjena postojećeg stanja? a) da, kao pretežno pozitivnu b) da, kao pretežno negativnu c) da, neutralno d) ne	b) da, kao pretežno negativnu
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi kontrole/provjere? (da/ne - ako da: koji?)	Da /
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi uključivanja javnosti: a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) nešto drugo. što? d) ne	a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava
S kojim vrijednostima i procesima se povezuje? a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet	a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet
Predviđa li se dokumentom neki tip edukacije? Koji i kome je namijenjen?	Da / predviđa edukaciju i sudjelovanje javnosti u procesima odlučivanja
Sadrži li dokument provedbene mjere i njihove nositelje?	Da / predviđa mjere, njihovu evaluaciju i nositelje
Navode li se izvori i nositelji financiranja za provedbu dokumenta?	Da
S kojim vrstama rizika se u dokumentu povezuje otpad?	Ekološki rizik, ekonomski rizik, socijalni rizik

Tablica 14: Analiza sadržaja hrvatskog zakona o otpadu (2013)

NAZIV DOKUMENTA	Zakon o održivom gospodarenju otpadom
IZDAVAČ	Hrvatski Sabor
GODINA OBJAVLJIVANJA DOKUMENTA	2013.
VRSTA DOKUMENTA	zakon
OPSEG DOKUMENTA	188 članaka
Na koji način se u dokumentu tretira zbrinjavanje otpada? a) cjelovito b) tematizira se jedan od aspekata sustava	a) cjelovito
S kojim je akterima povezano pitanje zbrinjavanja otpada? a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge	a) nacionalna vlast b) lokalna vlast
Daje li se u dokumentu ocjena postojećeg stanja? a) da, kao pretežno pozitivnu b) da, kao pretežno negativnu c) da, neutralno d) ne	d) ne
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi kontrole/provjere? (da/ne - ako da: koji?)	Da / niz elemenata kontrole, a propisane su i novčane kazne za nepoštivanje odredbi zakona
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi uključivanja javnosti: a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) edukacija d) ne	b) javna rasprava c) edukacija
S kojim vrijednostima i procesima se povezuje? a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet	a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet
Predviđa li se dokumentom neki tip edukacije? Koji i kome je namijenjen?	Nalaže se jedinicama lokalne samouprave godišnja organizacija izobrazno-informativnih aktivnosti
Sadrži li dokument provedbene mjere i njihove nositelje?	Da
Navode li se izvori i nositelji financiranja za provedbu dokumenta?	Da / daje se popis aktera zaduženih za provođenje i kontrolu odredbi zakona
S kojim vrstama rizika se u dokumentu povezuje otpad?	Ekološki rizici / ekonomski rizici

Tablica 15: Analiza sadržaja hrvatskog plana gospodarenja otpadom (2017)

NAZIV DOKUMENTA	Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017. – 2022. godine
IZDAVAČ	Vlada Republike Hrvatske
GODINA OBJAVLJIVANJA DOKUMENTA	2017.
VRSTA DOKUMENTA	Planski dokument
OPSEG DOKUMENTA	11 poglavlja
Na koji način se u dokumentu tretira zbrinjavanje otpada? a) cjelovito b) tematizira se jedan od aspekata sustava	a) cjelovito
S kojim je akterima povezano pitanje zbrinjavanja otpada? a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge	a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge
Daje li se u dokumentu ocjena postojećeg stanja? a) da, kao pretežno pozitivnu b) da, kao pretežno negativnu c) da, neutralno d) ne	b) da, kao pretežno negativnu
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi kontrole/provjere? (da/ne - ako da: koji?)	Da / nalaže se jedinicama lokalne samouprave da izrade planove i šalju izvješća o provedbi
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi uključivanja javnosti: a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) edukacija d) ne	a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) edukacija
S kojim vrijednostima i procesima se povezuje? a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet	a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet
Predviđa li se dokumentom neki tip edukacije? Koji i kome je namijenjen?	Da
Sadrži li dokument provedbene mjere i njihove nositelje?	Da
Navode li se izvori i nositelji financiranja za provedbu dokumenta?	Da
S kojim vrstama rizika se u dokumentu povezuje otpad?	Ekološki, ekonomski rizici

Tablica 16: Analiza sadržaja zagrebačkog plana gospodarenja otpadom (2018)

NAZIV DOKUMENTA	Plan gospodarenja otpadom Grada Zagreba za razdoblje 2018. - 2023.
IZDAVAČ	Gradska skupština Grada Zagreba
GODINA OBJAVLJIVANJA DOKUMENTA	2018.
VRSTA DOKUMENTA	Planski dokument
OPSEG DOKUMENTA	12 poglavlja
Na koji način se u dokumentu tretira zbrinjavanje otpada? a) cjelovito b) tematizira se jedan od aspekata sustava	a) cjelovito
S kojim je akterima povezano pitanje zbrinjavanja otpada? a) nacionalna vlast b) lokalna vlast c) stručnjaci različitih profila d) građani i građanske inicijative ili udruge	a) nacionalna vlast b) lokalna vlast
Daje li se u dokumentu ocjena postojećeg stanja? a) da, kao pretežno pozitivnu b) da, kao pretežno negativnu c) da, neutralno d) ne	c) da, neutralno
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi kontrole/provjere? (da/ne - ako da: koji?)	Da
Predviđaju li se dokumentom mehanizmi uključivanja javnosti: a) kroz participativni proces u najširem smislu b) javna rasprava c) edukacija d) ne	c) edukacija
S kojim vrijednostima i procesima se povezuje? a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet	a) ekološka održivost b) socijalna održivost c) kvaliteta života d) ekonomski prosperitet
Predviđa li se dokumentom neki tip edukacije? Koji i kome je namijenjen?	Da / godišnje aktivnosti
Sadrži li dokument provedbene mjere i njihove nositelje?	Da
Navode li se izvori i nositelji financiranja za provedbu dokumenta?	Da
S kojim vrstama rizika se u dokumentu povezuje otpad?	Ekološki rizik, ekonomski rizik

Životopis i objavljeni radovi autora

Ivan Perkov rođen je 1989. u Splitu. Preddiplomski studij sociologije završio je na splitskom Filozofskom fakultetu 2010. završnim radom *Političnost mladih u Splitu*, a titulu magistra sociologije stekao je 2013. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu obranivši diplomski rad *Europeizacija hrvatskog sigurnosnog diskursa*. Zbog težnje znanstvenoj interdisciplinarnosti 2015. je upisao poslijediplomski specijalistički studij *Organizacija i menadžment* na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu na kojemu je položio sve propisane ispite. Od 2017. pohađa poslijediplomski doktorski studij sociologije na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Dobitnik je stipendije Filozofskoga fakulteta za izvrsnost na doktorskom studiju u ak. god. 2018./ 2019.

Od 2017. godine je zaposlen na Odsjeku za sociologiju Fakulteta hrvatskih studija u suradničkom zvanju asistenta, u znanstvenome polju sociologija. Područja znanstvenoga i stručnoga interesa su mu urbana sociologija, sociologija rizika i socijalna ekologija. Suradnik je na osam kolegija na preddiplomskom i diplomskom studiju sociologije na Fakultetu hrvatskih studija (*Uvod u sociologiju; Sustavna sociologija 1; Sustavna sociologija 2; Društvo i održivost; Analiza učinaka društvenih akcija; Društveno odgovorno djelovanje; Integrativna bioetika, okoliš i društvo; Lokalni i regionalni razvoj Hrvatske.*). Izlagao je na desetak međunarodnih znanstvenih konferencija i objavio više znanstvenih članaka u domaćim znanstvenim časopisima i zbornicima međunarodnih konferencija. Od 2017. do 2019. bio je član Vijeća društveno-humanističkoga područja, a od prosinca 2019. je član Senata Sveučilišta u Zagrebu. Osim znanstvenim i nastavnim radom, aktivno se bavi i akademskim novinarstvom kao dugogodišnji urednik u Hrvatskim sveučilišnim novinama Universitas.

Objavljeni znanstveni radovi:

- Perkov, I. (2020) Inicijativa „Čuvamo naš park“ - analiza sadržaja medija na temu intervencije u javni prostor. *Kroatologija* 11. (str. 65-83)
- Perkov, I.; Brezovec, E.; Ježovita J. (2020) Sociološki aspekti promjena naziva ulica i trgova u gradu Zagrebu od osamostaljenja Hrvatske do danas. Zbornik radova međunarodne znanstveno-stručne konferencije Migracije i identitet: kultura, ekonomija, država. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti. (str. 135-146)

- Perkov, I.; Krovinović, S.; Šarić, P. (2019) Izazovi studiranja osoba s fizičkim i/ili mentalnim poteškoćama u Republici Hrvatskoj. 3. Međunarodni transdisciplinarni simpozij Bioetika i aporije psihe. Zagreb: Hrvatsko bioetičko društvo. (str. 85-86)
- Perkov, I.; Horvat, D. (2019) Važnost učenja sociologije u srednjoj školi. Suvremene teme u odgoju i obrazovanju. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. (str. 90-91)
- Perkov, I.; Bogović, B.; Šarić, P. (2019) Spomeničke interpolacije u javni prostor – filozofi i ostali društveno-humanistički znanstvenici na zagrebačkim ulicama i trgovima 28. Dani Frane Petrića. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo. (str. 85-86)
- Perkov, I. (2019) Etički problemi nepostojanja urbanog planiranja u suvremenoj Hrvatskoj: urušavanje osjećaja zajedništva u urbanim naseljima. 28. Dani Frane Petrića. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo. (str. 135-136)
- Perkov, I.; Brezovec, E. (2018) Epistemološki potencijal fenomenologije u otkrivanju ideoloških aspekata društvenoga života. Kroatologija : časopis za hrvatsku kulturu, 9 1-2; (str. 125-138)
- Perkov, I. Društveni i etički aspekti NIMBY sindroma - primjer sustava zbrinjavanja otpada u Hrvatskoj. 18. Lošinjski dani bioetike. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo. (str. 110)
- Perkov, I. (2019) Coping with Ecological Problems in Cities on the Croatian Coast: Sociological Aspects of the Karepovac Waste Disposal Recovery Process in the City Of Split. Reflections on the Mediterranean. Vis: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; VERN; Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. (str. 253-264)
- Tipurić, D.; Perkov, I. (2017) Postgraduate Specialist Study Programmes: A Case of MBA Programme at Faculty of Economics and Business, University of Zagreb. ICERI2017. Sevilla, Španjolska: IATED Academy. (str. 989-995)
- Tipurić, D.; Perkov, I. (2016) Introducing New Study Programmes at Croatian Public Universities: Critical Review of the Institutional Framework and Decision Making Processes. 9th annual International Conference of Education, Research and Innovation (ICERI2016): Proceedings. Sevilla, Španjolska: IATED. (str. 5742-5751)